

ПОШТАРИНА ПЛАЋЕНА У ГОТОВУ

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

154

ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

СЛУЖБЕНИ ОРГАН
Универзитетска библиотека
Краља Александра 73 - Београд
ОПШТИНСКО УПРАВЉАЊЕ ГРАДА БЕОГРАДА

Излази једном	1938 године	Година 56 — Број 27
Уредн.	Администрација: Кнегиње Љубице 1/II, телефон 26-242	
Претпл.	За годину дана 150.— дин., за пола године 80.— дин.	
Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300		

Хигијенске прилике Београда у месецу мају 1938 год.

Метеоролошке вредности, које су биле забележене у току месеца маја од стране Београдске Метеоролошке Опсерваторије, биле су следеће:

Средња ваздушна температура се попела на 15,5° С, према 8,9° С месеца априла, при чему је апсолутни максимум био 31° С а минимум 2,6° С. Апсолутна влажност, као средња вредност, била је 9,2 мм. према 5,7 мм. априла месеца, док је релативна влажност износила 69,6% према 68,2% претходног месеца. Облачност је била нешто већа од претходног месеца и износила је 5,8. Ваздушни притисак био је 748 мм. као средња вредност са максимумом 755 мм. и минимумом 739 мм. Количина воденог талога била је већа него претходног месеца и износила је 70,5 мм према 56,6 мм месеца априла, 35 мм. месеца марта и 17,9 мм месеца фебруара. Од ветрова преобладао је југоисточни, затим западни и северозападни.

У епидемиолошком погледу важно је назначити сезонску појаву маларичних оболења којих је, на основу позитивних микроскопских прегледа, било 242 случаја. Према подацима и обављеној анкети од стране епидемиолошке службе утврђено је да 183 случаја пада на импортирану маларију што значи, да $\frac{3}{4}$ свих забележених случајева пада на случајеве небеоградског порекла, док $\frac{1}{4}$, односно 59 случајева били су ендогене природе-београдског порекла. Обзиром да је околина Београда богата са комарцима врсте анофелеса макулипениса, импортирање већег броја маларицара повећаваће из године у годину ондемичну београдску маларију ако се не предузму најенергичније и најрадикалније анти-маларичне мере.

У току овог месеца антимаљарична акција, која је била започета још у априлу месе-

цу, интензивно је настављена што се види из следећих података епидемиолошке службе: очишћено је бара од траве и врбака у површини од 294.000 м², од тога је петролизирано 162.000 м². Поред борбе са хемиским средствима врши се засипање бара најпре оних које су од највећег значаја у погледу ширења маларије и комараца.

Случајеви заразног оболења можда не скоро су престали, јер последњи болесник био је отпуштен из болнице половином месеца маја.

Што се тиче целокупног броја инфективних болести, које су биле пријављене из групе А. износио је 124, према 111 претходног месеца. Број затечених оболења на дан 1-V-износио је 136 док је заостало на дан 31-V-свега 119.

Група акутно цревних инфекција дала је приближно исти број случајева као и претходног месеца, тј. незнатни број случајева о чему сведоче следећи подаци:

	затечено		пријављено		
	на дан 1-V	заостало на дан 31-V-38	III	IV	V
Трб. тифуса	3	7	2	3	8
Паратифуса	2	1	2	2	0
Дизентерије	4	1	4	2	3

Група оболења шарлаха, дифтерије и цревног ветра не показује осетне диференције у погледу на прошли месец, што се види из ове таблице:

	затечено		пријављено		
	на дан 1-V	заостало на дан 31-V	III	IV	V
Шарлаха	65	50	55	44	34
Дифтерије	34	32	47	23	38
Цревног ветра	23	27	39	30	39

Од стране референства за школску хигијену било је пријављено 141 случај акутних инфекција код деце основних школа. Овде

пада уочи повећан број случајева маларичних оболења којих је било 26. Поред тога било је 10 шарлаха, 8 дифтерије, 35 паротитис епид. 24 варичеле, 20 морбила, 17 грипа и 1 тифус. На сузбијању заразних болести по школама радио је епидемски лекар са школским сестрама: учињено је од стране епидемског лекара 40 а од стране школских сестара 779 посета.

У циљу прихрањивања школске деце радило је 22 школске кујне које су издале 23.479 порција млека или 5017 литара за сиромашну слабуњаву школску децу.

У циљу сузбијања заразних болести епидемска служба извршила је 166 дезинфекција са кубатуром од 10.190 м³ а поред тога и 106 дезинсекција са 374 одељења и кубатуром од 16.471 м³. Поред тога у Заводу је дезинфиковано у заводским апаратима 4.255 ком. различитих ствари и депедикулисано 434 лица.

Антискабијатична станица, која ради у просторијама Дезинфекционог завода лечила је 366 нових и 1055 поновљених болесника.

Санитетско полицијска служба обавила је 2.210 прегледа у циљу хигијенске контроле. Највећи број прегледа пада на домове и дворишта, којих је прегледано 4.442, при чему је реферисано 64 сопственика нехигијенских имања. По броју прегледа на другом месту стоји контрола млекара-произвођача млека, којих је у прошлом месецу прегледано 4.002, затим по броју прегледа следи контрола месарских и кобасичарских радња које су биле прегледане 2.026 пута. Реферисано је за казну свега 340 лица, опоменуто и поучено 5.425 пута а конфисковано разне робе животних намирница 615 кгг. и поништено 1.604 ком. неисправних јаја.

Приликом вршења санитет. полиц. инспекција узимати су узорци за детаљну хемиску и бактериолошку контролу животних намирница. Хемиска лабораторија обавила је у току месеца маја 682 прегледа узорака животних намирница а бактериолошка лабораторија прегледала је бактериолошки 395 узорака. Највећи број прегледа као и прошлог месеца пада на млеко, јер је извршено свега 374 хемиских и толики број бактериолошких анализа. Свега је на терену прегледано 390.450 литара млека а млекара је контролисано 4.002. Свега је реферисано за различите неисправности 158 млекара према 99 претходног месеца. При прегледу млека поред осталог нарочито се строго контролисало у погледу киселинског степена и редуктазе. Вршени су такође и систематски прегледи на број клица различитих проба млека. На друго место после млека стоји месо и меснати производи, од кога је прегледано 71 узорак чији проценат неисправности је био релативно мали и то свега око 5%. Кафа као и увек још даје повећан % неисправних узорака, наиме од 23 прегледана узорка било је 8 неисправних. Остале животне намирнице у

већини случајева и ако се узимају као сумњиве биле су исправне.

Бактериолошка лабораторија поред прегледа животних намирница обавила је 580 анализа воде, при чему је вода водоводска и вода из приватних бунара у Земуну била увек исправна. Међутим, бактериолошка анализа воде из приватних бунара показала је да су преко 50% бунара били неисправни.

Морталитет. — У месецу мају умрло је у Београду 421, од којих је било 280 Београђана и 141 из унутрашњости. На првом месту као узрок смрти стоји туберкулоза са своја 92 случаја, од којих је било 71 Београђанин и 21 из унутрашњости. На друго место долазе оболења циркулаторног апарата са своја 64 случаја док на треће место долазе оболења респираторног апарата са 62 случаја. Од акутних заразних болести умрло је у Београду 26, од којих је било 16 Београђана и 10 из унутрашњости. Важно је напоменути да је у Београду умрло од грипа 7, затим од морбила, црвеног ветра и маларије по 2 а од менингитиса епид., дифтерије и црвеног ветра по 1.

Доња таблица детаљније приказује умирање у месецу мају:

Р. бр.	Узрок смрти	Београђана из унутрашњости				
број		у вар.	у бол.	граш.	свега	
1)	акутне заразне болести	5	11	10	26	
2)	септичне болести	2	4	6	12	
3)	туберкулоза	47	24	21	92	
4)	сифилис	—	1	1	2	
5)	Рак и др. малиг. тумори	18	4	10	32	
6)	опште бол. и хрон. тровања	2	1	3	6	
7)	оболења жив. сист. и орг. чула:					
а)	нервне болести	6	8	18	32	
б)	органи чула	—	1	2	3	
8)	оболења циркулаторног апар.:					
а)	оболења срца	33	9	13	55	
б)	бол. крв. судова и ост.	5	3	1	9	
9)	оболења респираторног апар.	26	10	26	62	
10)	оболења дигестивног апарата;					
а)	ентеритис до 2 год.	3	—	1	4	
б)	остале бол. дигест. апарата	6	4	9	19	
11)	бол. уринарног и генитал. ап.	2	1	3	6	
12)	трудноћа, порођај и бабиње:					
а)	абортус	—	—	1	1	
б)	сепсис пуерпералис	—	1	—	1	
в)	др. бол., трудн., пор. и баб.	—	—	—	—	
13)	болести коже, поткожног ткива и органа за кретање	4	—	1	5	
14)	орг. недостат. ранорођ. и 1 год.	14	—	—	14	
15)	старост	11	—	—	11	
16)	насилне смрти и несп. случај:					
а)	убиства	—	1	—	1	
б)	самоубиства	1	3	3	7	
в)	тровања содом	—	2	3	5	
г)	несп. случ. при саобраћају	—	—	3	3	
д)	дављења	—	—	2	2	
ђ)	остали несрећни случајеви	1	—	1	2	
17)	напрасна смрт и узрок смрти непознат	1	2	3	6	
18)	мртворођена деца	2	1	—	3	
		Свега	189	91	141	421

Из Отсека јавне хигијене Г. ђ. Б. — Службено.

ПРАВИЛА

ГРАДСКОГ ПОГРЕБНОГ ЗАВОДА

На основу § 126 Закона о градским општинама у вези са § 9 Закона о радњама и чл. 2 Уредбе Министарства трговине и индустрије II Бр. 6557/У од 7 марта 1932 године Градско веће прописује

ПРАВИЛА ГРАДСКОГ ПОГРЕБНОГ ЗАВОДА

Чл. 1

Општина града Београда оснива у јавном интересу погребни завод под именом „Градски погребни завод“ који улази у састав Отсека за гробља.

Чл. 2

Задатак Градског погребног завода је да у својој режији врши под повољним условима сахрањивање умрлих лица уз умерену накнаду за погребну спрему и учињене услуге.

Чл. 3

Приходи Завода морају покривати расходе с тим да дају умерени вишак, који ће се трошити за потребе града.

Чл. 4

Градско веће прописује број погребних класа и ценовник за сваку класу, са назначењем ствари и услуга које уз њу следе.

Цене треба да одговарају стварним трошковима са умереном зарадом, изузев цене за најнижу класу која се има кретати у границама стварних трошкова завода.

Чл. 5

Градски погребни завод вршиће спроводити од капеле до места сахране на истом гробљу. Изузетно се може вршити и спровод градским улицама ако то специјалне прилике изискују.

Чл. 6

Градски погребни завод вршиће све набавке ствари и материјала на основу одлука Претседника Градске општине, према прописима који важе и за остале набавке.

Чл. 7

За инвентарске ствари и потрошни материјал водиће Завод књиге и то: за инвентарске ствари књигу инвентара, према прописима који важе и за остале установе Општине, а за потрошни материјал сконтра из којих ће се у свако доба моћи утврдити количина и вредност набављених и утрошених ствари и стање истих.

Чл. 8

Наплату прихода вршиће благајна Завода, односно благајна Отсека за гробља на основу налога за пријем.

Чл. 9

За извршење наплате издаје благајник признание из признаничне књижице у дупликату, од којих је уникат перфориран. Признаничне књижице морају бити јемствеником прошивене и прописно потврђене.

Чл. 10

Све наплате и исплате уводи благајник у дневник касе који се свакога дана закључује. На крају сваког месеца врши се редован комисијски преглед касе, ствари и материјала.

Чл. 11

За евиденцију стања готовине, имовине Завода, прихода и расхода, водиће се књига по систему двојног књиговодства.

Чл. 12

На крају рачунске године Завод ће саставити завршни рачун.

Чл. 13

Ова Правила ступају на снагу када их одобри надлежна власт.

Овај Правилник донет је на седници Градског већа од 13-V-1938. године, под Обр. 10350/38.

(М. П.)

Градски већници: Претседник
Миливоје Благојевић, с.р. Градске општине,
Миливоје Јевремовић, с.р. *Влада Илић*, с.р.

Заст. Деловођу
Градског већа,
Д-р Ђ. Ђуровић, с.р.

Краљевина Југославија
Министарство трговине и индустрије
ТРГОВИНСКО ОДЕЉЕЊЕ
II Бр. 19686/У

30 маја 1938 год.
Београд

Ова Правила одобрена су решењем Министра трговине и индустрије под горњим бројем.

По наредби
Министра трговине и индустрије
Начелник,
Крпан, с.р.

(М. П.)

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

СПИСАК

лица кажњених од стране Кривичног отсека Г. п. Б. по Закону о надзору над намирницама за живот и др. хигијенске неисправности, а по рефератима Отсека јавне хигијене. Г. п. Б.

Редни број	ПРЕЗИМЕ И ИМЕ	занимање	Улица и број	Због чега је кажњен	Број прегуде	Висина казне
1	Савчић Д. Павле	млекар	В. М. Луг	неисправно млеко	53111	350.—
2	Пауновић М. Милован	"	Ресник	" "	57319	200.—
3	Обрадовић Драгојло	"	Теслина 4	" "	18544	120.—
4	Васић Живан	"	Сремчица	" "	83253	310.—
5	Петровић Н. Тодор	"	М. М. Луг	" "	51431	150.—
6	Драгићевић Коста	"	Бежанија	" "	51957	150.—
7	Јовановић Кристина	"	"	" "	70867	310.—
8	Шефер Елиза	"	Сурчин	" "	75687	280.—
9	Томић Р. Спасенија	"	Калуђерица	" "	79085	310.—
10	Сава П. Савић	"	"	" "	51427	150.—
11	Мишић С. Владимир	"	Жарково	" "	50307	100.—
12	Милосављевић М. Радован	"	Руцка	" "	54606	150.—
13	Милановић Љубомир	"	Кумодраж	" "	65543	400.—
14	Живковић М. Витомир	"	Бањица	" "	26577	100.—
15	Сушић Иван	"	Остружница	" "	53893	50.—
16	Митровић С. Лазар	"	В. М. Луг	" "	54311	200.—
17	Стојковић Пане	пекар	Бурђевска 7	држао одело и ципеле прљаве у маг.	22712	100.—
18	Грујић Милица	prod. zakl. живине	Јов. пијаца	укварено месо	25646	250.—
19	Филимонов Василије	месар	"	кобасице укварене	70317	300.—
20	Недић Здравко	бакалин	Дринчићева 18	неисправ. кафа	60255	150.—
21	Павловић П. Радомир	"	Кн. Данилова 54	" "	27653	200.—
22	Павићевић Можило	"	Хилендарска 17	" "	28008	300.—
23	Андрејевић Браћа	месар	Пиј. Кал. гувна	персонал није лекарски прегледан	42848	100.—
24	Николић Миодраг	имање	Босанска 39	неисправ. канте за љубре	33432	150.—
25	Едер Јулиус	берберин	В. Глигора 81	због нечистоће	22723	50.—
26	Вучевић Гроздан	месар	Пиј. Кал. гувна	месо изложено пред радњом	23319	50.—
27	Черкедијевић Пера	крчма	Сарајевска 55	нечиста радња	25854	100.—
28	Ађиговић Милован	каф.	Кр. Алек. 131	келнерај прљав	25856	200.—
29	Марковић Светозар	берберин	Сарајевска 84	алат и прибор нечист	27656	50.—
30	Јовановић Тодор	крчма	Миклошева 28	нечистоћа у радњи	23322	100.—
31	Лозановић Блажа	пекар	В. Богдана 13	радионица нечиста	21926	200.—
32	Фекете Јован	prod. мес. прерађ.	Јов. пијаца	нечист хладњак	21945	100.—
33	Златановић Благоје	бакалин	Добрачина 64	кајмак неисправан	22676	150.—
34	Вађедовић Василије	"	Ветерничка 8а	кафа неисправна	22675	200.—
35	Бабић Милосав	"	Кн. Данилова	" "	36997	300.—
36	Ђушић Драгољуб	месар	Гр. Миленка 44	кобасице неисправне	63547	300.—
37	Јаковљевић Драг.	имање	Бул. Ослоб. 63	нечисти клозети	27681	100.—
38	Ађиговић Милорад	каф.	"	радња прљавна	27681	100.—
39	Миловановић Милентије	крчма	Кр. Алек. 121	нечистоћа у радњи	53392	150.—
40	Цвијић Радомир	месар	Пиј. См. Берам	неисправна маст	23328	200.—
41	Праиловић Живојин	млекар	Железник	неисправно млеко	85077	120.—
42	Савковић Савета	"	Жарково	" "	88158	100.—
43	Јоксиминовић Милева	"	"	" "	88159	200.—
44	Настић Олга	"	"	" "	88153	80.—
45	Угричић Жика	"	Сурчин	" "	17062	310.—
46	Николић Божидар	"	Кумодраж	" "	86982	150.—
47	Лаушевић Ружа	"	Бежанија	" "	85078	100.—
48	Реџер Катарина	"	"	" "	86996	120.—
49	Мијалковић Трифун	"	В. М. Луг	" "	10971	280.—
50	Ђирић Живота	"	"	" "	87950	100.—
51	Стојковић Димитрије	"	Јајинци	" "	86193	100.—
52	Недељковић Драгутин	"	Кр. Петра 24	" "	25453	430.—
53	Младеновић Цвета	"	Раде Неимара 4	" "	59916	90.—
54	Ристић Раста	"	Београд	" "	53143	100.—
55	Матић Радован	"	Кумодраж	просуо млеко	32587	100.—
56	Бељачић Трифун	"	Жарково	неисправно млеко	88154	150.—
57	Милосављевић Митар	"	Калуђерица	" "	87311	250.—
58	Величковић Димитрије	"	В. М. Луг	" "	85694	100.—
59	Вогдановић Никола	"	"	" "	85682	100.—
60	Петровић Милован	"	Железник	" "	11969	260.—
61	Марковић Миливоје	"	Кумодраж	" "	86652	50.—
62	Деспотовић Милица	"	Остружница	због нечистих судова	88645	50.—

Редни број	Презиме и име	врста радње	улица и број	због чега је кажњен	број прес.	висина казне
63	Боришић Јосип	гостион.	Кн. Павла 120	под прљав	54247	100
64	Андрејевић Наум	нар. кујна	Кн. Павла 112	зидови прљави	54808	50
65	Поповић Крста	каф.	Капет. Мишина 43	под цун блата	54813	50
66	Никшић и Малиновић	пиљарп	Јат. мала II р. 9	радња пуна ђубрета	53486	100
67	Симић Петар	бакал.	Сарајевска 31	алева паприка неисправна	50887	150
68	Ристић Димитрије	имање	Чубурска 10	клизети примитивни	51723	100
69	Миленковић Василије	хлебар	Булев. Ослоб. 28	бурек непокривен	53377	200
70	Мартин Фрања	касап.	Ветерничка 8а	радионица нечиста	53031	100
71	Чолић Радмила	пиљар	Нијаца См. ђерам	нема кецеље прописне	53037	50
72	Бошковић Теодосије	нар. кујна	Јат. Мала I ред	намирнице покривене штамп. хартијом	53725	100
73	Томић Жарко	посласт.	Бравкова 26	ради у сузурену	53372	100
74	Јовановић Тодор	хлебар	Фр. Денере 47	близу клизета	53036	100
75	Наумовић Методије	"	Фр. Денере 16	патос прљав, хлеб непокривен	66670	100
76	"Соко" парна пекара	"	Стеријина 16	хлеб непокривен	53379	300
77	Поповић Милош	купатило	Чукарица	није спровео пијаћу водовод. воду	87682	120
78	Китевић Стојко	хлебар	Принца Евгенија 28	нехигијенска зграда	51734	150
79	Тасић Риста	"	Цара Уроша 65	амурдук у великом нареду	56621	100
80	Ђорђевић Браћа	месари	Вој. Мишића 7	српска кобасица неисправна	54429	100

Из Отсека јавне хигијене Г. п. Б. — службено.

СЛУЖБЕНИ ОГЛАСИ

Набавка дрва и угља за огрев Народних школа у Земуну у години 1938/39.

Месни школски одбор у Земуну набавиће за потребе Народних основних школа у Земуну за годину 1938/39;

1) 696 м³ огревних дрва. Дрво мора бити првокласно буково или грабово, суво, у цепаницама, зимске сече 1937/38 год. Цепанице морају бити крупније и без чворова, дужине 1 м. Дрва морају бити при мерењу слојена тако, да сваки слој у дужини од 20 м може имати највише два крста. Дрво се има испоручити у току месеца септембра 1938 године. Дрва се имају поставити на одређена места по распореду Грађевинског отсека, Градског одељка у Земуну.

У понуђеној цени има се разумети набавка дрва, постављање на лицу места. Пошто се установи, да је мера добра и да дрва одговарају понуди извршиће се исплата на благајни Месног школског одбора у Земуну.

2) 127.000 килограма првокласног комадног угља од око 5.000 калорија постављено вагон Земун, а према потреби у току зиме.

Лицитација ће се одржати у четвртак 14 јула 1938 године у 11 сати пре подне у соби бр. 3 Градског грађевинског отсека, Прерадовићева улица бр. 7.

Писмене, прописно састављене понуде имају се у одређено време предати на руке комисије у затвореном омоту са написом: „Понуда дрва и угља за основне школе у Земуну.“

За дрва мора бити приложен узорак, а за угљак поред узорака и надлежна анализа.

Понуде имају бити таксирани по Т.бр. 25 и општинском таксом од 5 дин.

Кауција у износу од 5% од понуђене суме има се положити истог дана до 10 сати на благајни Месног школског одбора (у градској благајници) у Земуну у готовом или хартијама од вредности по курсу Министар. финансија.

Месни школски одбор за Одељак Земун, у Земуну Бр. 472/1938.

Измена регулације у крају око улице Творничке и Венеције у Земуну

У вези са пројектованом изградњом тркалишта Дунавског кола јахача парцелацијом земљишта Милана Језеркића и Косте Стефановића у улици Венеције и изградњом државног пута Београд—Аеродром указала се потреба за делимичном изменом регулационог плана између жељезничке пруге Београд—Загреб, улице Тошин бунар и северне границе Аеродрома.

О Г Л А С

На предлог грађевинског одбора од 28 јануара 1938, и Техничког одбора од 19 априла 1938, донело је Градско веће на седници од 13 маја 1938, под О.бр. 10401, следећу одлуку:

„Да се на основу чл. 30 Правилника о изради регулационих планова, изврши исправка регулационог плана Земун на земљишту зв. „Баре“ у Земуну према пројекту градског архитектонског отсека Одељка Земун од 17 марта 1938 год. Гр .о. бр. 1113.“

Овај се усвојени пројекат излаже, на основу § 9 Грађевинског закона, јавном увиду за време од 15 јула 1938 до 15 августа 1938, сваког дана за време од 8 до 11 часова пре подне у Градском архитектонском отсеку у Земуну, Прерадовићева ул. бр. 7 соба број 2.

Евентуалне примедбе или приговори на ову измену, имају се поднети Градском одељку у Земуну писменим путем најдаље 15 дана по истеку рока јавног увида т.ј. до 30 августа 1938 год.

О предњем се извештавају интересенти и грађанство путем огласних табли и „Општинских новина“.

Градско поглаварство Београд Одељак у Земуну, З.О. Бр. 8522/2124 гр. 25 јуна 1938.

НЕДЕЉНИ ИЗВЕШТАЈ

о најнижим, највећим и просечним ценама пољопривредних производа, колонијалне робе, домаће стоке, равног материјала и радничких надница на београдском тргу од 18-VI до 24-VI 1938 г.

В Р С Т А	Мера	Просечна цена у динарима		В Р С Т А	Мера	Просечна цена у динарима	
			3 нед.				3 нед.
Жито							
Пшеница	100 кгр.	240.—		Патлидан црвени	1 кгр.	9.—	
Раж	"	210.—		Патлидан плави	1 ком.	3.50	
Јечам	"	180.—		Паприка љута	100 ком.	17.75	
Овас	"	213.50		" туршијара	"	78.75	
Кукуруз у зрну	"	127.50		" бабура	"	118.75	
" у клипу	"	—.—		Краставци	1 веза	1.75	
Брашно и хлеб				Ротквице	1 кгр.	1.50	
Брашно пшенично No. 2	1 кгр.	3.75		Воће			
" " No. 1	"	4.—		Јабукe	1 кгр.	14.—	
" " бело	"	4.25		Крушке	"	10.25	
" " кукурузно	"	2.—		Брескве	"	14.—	
Хлеб пшенични црни	"	3.25		Кајсије	"	13.50	
" бели	"	3.75		Трешње	"	9.50	
Месо				Вишње	"	8.50	
Говеђина	1 кгр.	12.50		Јагоде	"	6.50	
" жива мера	100 кгр.	475.—		Малине	"	14.50	
Телећина	1 кгр.	21.—		Грожђе	"	30.—	
" жива мера	100 кгр.	750.—		Шљиве ранке	"	—.—	
Јагђећина	1 кгр.	12.—		Шљиве јесење	"	—.—	
" жива мера	100 кгр.	237.50		Шљиве сушене	"	11.—	
Овчетина	1 кгр.	11.—		Лубенице	1 ком.	32.50	
" жива мера	100 кгр.	—.—		Диње	"	—.—	
Свињетина	1 кгр.	15.—		Мушмуле	1 кгр.	—.—	
" жива мера	100 кгр.	737.50		Ораси без љуске	"	30.—	
Свињско сушено	1 кгр.	18.50		Ораси са љуском	"	20.—	
Кобасице	"	24.—		Кестен	"	5.25	
Шваргле и чварци	"	12.50		Смокве свеже	"	7.25	
Пршуга	"	34.50		" суве	"	11.—	
Салама	"	37.—		Лимун	1 ком.	1.37	
Шунка кувана	"	43.—		Банане	"	3.—	
Шунка некувана	"	28.—		Неранце	"	3.25	
Сланина сирова	"	14.—		Колонијална и друга роба			
" сува	"	22.50		Шећер у коцкама	1 кгр.	15.—	
" ужичка	"	27.25		" у кристалу	"	13.—	
Маст свињска	"	15.50		" у праху	"	15.—	
Сало	"	16.—		Кафа сирова	"	66.—	
Лој топљен	"	—.—		" пржена	"	92.—	
" нетопљен	"	10.—		Шећер жути	"	24.—	
Риба				Со млевена	"	3.87	
Шаран	1 кгр.	11.—		Бибер крупан	"	40.—	
Сом	"	21.50		Бибер ситан	"	50.—	
Кечига	"	32.—		Паприка млевена	"	30.—	
Смуј	"	19.75		Гершла	"	9.—	
Пастрмка	"	—.—		Фида	"	7.—	
Штука	"	12.—		Макарони	"	13.—	
Бела	"	6.—		Криз	"	4.50	
Млеко				Бадем са љуском	"	22.50	
Млеко кравље	1 лит.	2.75		Бадем без љуске	"	52.—	
Млеко овчије	"	3.50		Лешник са љуском	"	18.—	
Млеко кисело	1 кгр.	7.—		Лешник без љуске	"	31.—	
Масло (путер)	"	33.—		Ванила у шипкама	"	600.—	
Масло топљено	"	38.25		Ванила у праху	"	800.—	
Кајмак	"	21.50		Пирнач	"	8.50	
Сир обичан	"	11.—		Урма	"	36.50	
" сомборски	"	19.50		Мак	"	16.—	
" качкаваљ	"	20.25		Чај	"	150.—	
" трапист	"	21.50		Цигура	"	18.—	
" ементалер	"	52.—		Цимет у шипкама	"	80.—	
Поврће				Цимет ситан	"	85.—	
Пасуљ	1 кгр.	4.75		Грожђе суво	"	17.—	
Боб	"	4.50		Какао	"	50.—	
Сочиво	"	7.25		Чоколада	"	66.—	
Грашак у зрну млад	"	6.25		Зејтин за јело	1 лит.	20.—	
Грашак у зрну зрео	"	7.—		Сирће винско	"	5.—	
Кромпир стари	"	2.—		Есенција	"	50.—	
Кромпир нови	"	2.62		Мед	1 кгр.	19.—	
Лук црни	"	4.50		Восак	"	60.—	
Лук бели	"	4.—		Пекмез од шљива	"	11.—	
Лук прازی	1 веза	—.—		Свеће воштане	"	70.—	
Боранија	1 кгр.	6.75		" стеаринске	"	35.—	
Бундева	1 ком.	6.—		" парафинске	"	18.—	
Тиквице	1 кгр.	3.75		Сапун за умивање	1 ком.	10.50	
Шаргарепа	"	4.—		Сапун за рубље	1 кгр.	11.—	
Купус сладак	"	3.—		Сумпор у шипкама	"	8.—	
Купус кисео	"	5.50		Сумпор у праху	"	8.—	
Спанаћ	"	3.—		Сода камена за рубље	"	3.—	
Рен	"	12.50		Сода масна за сапун	"	10.—	
Цвекла	"	2.75		Плави камен	"	8.—	
Кељ	"	—.—		Маст за обућу	1 ком.	5.50	
Келераба	1 веза	1.25		Шпиритус рафиниран	1 лит.	60.—	
Карфиол	1 ком.	3.—		Шпиритус за гориво	"	10.—	
Зелен за супу	1 веза	1.75		Петролеј	"	7.—	
Першун	"	0.75		Бензин	"	6.80	
Мирођија	"	0.75		Кваси	1 кгр.	30.—	
Цељер	1 кгр.	2.25		Лорбер	"	14.—	
				Маслине	"	16.—	
				Риба сува	"	37.—	
				Сардина	1 кут.	22.50	

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

В Р С Т А	Мера	Просечна цена у динарима		В Р С Т А	Мера	Просечна цена у динарима	
		3 нед.				3 нед.	
Гориво							
Кокс				Коњи	1 ком.		2100.—
без превоза	100 кгр.	61.—		Ждребад	"		—.—
са превозом	"	—.—		Мазге и муле	"		—.—
Врикет				Магарци	"		—.—
без превоза	"	45.—		Свиње угојене	"		1350.—
са превозом	"	—.—		" мршаве	"		612.50
Угљен дрвени (ћумур)				Прасад до 10 кгр.	"		107.50
без превоза	"	125.—		Назимад 10 до 25 кгр.	"		237.50
са превозом	"	—.—		Овце	"		—.—
Угљен дрвени (ћумур)	1 кгр.	1.75		Овнови	"		—.—
Угљен мрки и лигнит				Козе	"		217.50
без превоза	100 кгр.	27.50		Јарчеви	"		—.—
са превозом	"	—.—		Јагањци	"		75.—
Угљен камени				Јарићи	"		60.—
без превоза	100 кгр.	57.—		Кожа и вуна			
са превозом	"	—.—					
Дрва грабова				Коже воловске	1 кгр.		8.75
без превоза	1 м³	150.—		" кравље	"		8.75
са превозом	"	—.—		" телеће	"		16.—
са превозом и сечењем	"	—.—		" јунеће	"		10.—
Дрва букова				" свињске	"		4.—
без превоза	"	140.—		" овчије	1 ком.		—.—
са превозом	"	—.—		" јагњеће	"		21.50
са превозом и сечењем	"	—.—		" козје	"		—.—
Дрва црвова				" јареће	"		17.25
без превоза	"	135.—		" лисичије	"		—.—
са превозом	"	—.—		" зеце	"		—.—
са превозом и сечењем	"	—.—		Вуна прана	1 кгр.		20.50
Дрва јасенова				" непрана	"		14.50
без превоза	"	135.—		Сточна храна			
са превозом	"	—.—					
са превозом и сечењем	"	—.—		Сено	100 кгр.		51.25
Дрва растова				Слама	"		24.50
без превоза	"	135.—		Детелина	"		53.75
са превозом	"	—.—		Грађевински материјал			
са превозом и сечењем	"	—.—					
Дрва брестова				Креч гашен	"		27.—
без превоза	"	107.50		Креч негашен	"		37.—
са превозом	"	—.—		Цигле	100 ком.		34.—
са превозом и сечењем	"	—.—		Цреп	"		50.—
Дрва врбова				Цемент	100 кгр.		73.—
без превоза	"	80.—		Песак	1 м³		42.—
са превозом	"	—.—		Пића			
са превозом и сечењем	"	—.—					
Живина, дивљач и јаја							
Кокоси	1 ком.	18.75		Пиво домаће	1 лит.		9.50
Турке	"	57.50		Вино црно обично	"		11.—
Гуске	"	30.50		Вино бело	"		11.—
Патке	"	20.25		" боље старо	"		13.—
Зец убијен	"	—.—		Шљивовица мека	"		14.—
Јаја	"	0.52		" љута	"		28.—
Стока							
Биволи и биволице	"	—.—		Комовица мека	"		14.—
Волови	"	2975.—		" љута	"		27.—
Краве	"	2850.—		Наднице			
Телад	"	450.—					
				Надничара	1 надн.		36.—
				Копача	"		—.—
				Зидара	"		66.—
				Косача	"		—.—

Из Штајншичког ојсека Г. п. Б. — Службено.

Службене објаве и огласи

Објава

Фирма „Хромос“ д.д. из Загреба обратила се овом Градском одељку с молбом да јој се одобри зидање фабрике за израду боја и лакова, те инсталисање машина и осталог техничког уређаја

у Творничкој улици 36.

Поступајући по предњој молби, на основу прописа § 109 и 112 Закона о радњама овај Градски одељак одређује комисијски увиђај на лицу места

на дан 6 јула 1938 у 17^{1/2} час. (5^{1/2}) по подне.

Саопштавајући предње свима интересентима, позивају се исти да своје приговоре у колико их имају против намераваог зидања фабрике боја и инсталисања постројења, саопште овој власти, било писмено до дана расправе, било усмено на самој расправи на лицу места.

Разгледање планова, цртежа и других докумената за подизање овог предузећа може се обавити радним даном у канцеларији овог Градског одељка (соба број 3).

Ако се не поднесу благовремено приговори против подизања овог предузећа оно ће се одобрити, у колико не буду против подизања истог постојале зајреке из јавно правних обзира.

Градско поглаварство Београд, Одељак у Земуну, З.О.Бр. 9703-1938 Рд. 76-1938.

Канализација школе „Краљевић Андреј“ у Земуну

Месни шкосли одбор у Земуну издаће послове на уређењу канализације и водовода у школи „Краљевић Андреј“ у Земуну. Одређена комисија прикупиће понуде и посао предати најповољнијем понуђачу. Понуде треба интересенти да поднесу на руке комисији

у четвртак, 7. јула 1938 у 11 сати пре подне у соби бр. 3 Грађевинског отсека Градског одељка Земун, Прерадовићева ул. бр. 7 у Земуну.

Предрачун и услови могу се видети сваког радног дана у соби бр. 9 Градског одељка Земун, Пашићев трг бр. 1. Понуде морају бити затворене и таксирани по Т.бр. 25.

Месни Школски одбор у Земуну, Број 469/38.

Кречење и бојење школских просторија у Земуну

Месни школски одбор у Земуну издаће послове на кречењу и бојењу просторија Народних школа у Земуну. Одређена комисија прикупиће понуде и посао предати најповољнијем понуђачу. Понуде треба интересенти да поднесу на руке комисији

у четвртак, 7. јула 1938 у 11 сати пре подне у соби бр. 3 Грађевинског отсека Градског одељка Земун, Прерадовићева ул. у Земуну.

Предрачун и услови могу се видети сваког радног дана у соби бр. 9 Градског одељка Земун. Понуде морају бити затворене и таксирани по Т.бр. 25.

Месни школски одбор у Земуну, број 468/38.

Затварање ходника у школи „Краљевић Андреј“ у Земуну

Месни школски одбор у Земуну, издаће послове на затварању отвореног ходника у школи „Краљевић Андреј“ у Земуну. Одређена комисија прикупиће понуде и посао предати најповољнијем понуђачу. Понуде треба интересенти да поднесу на руке комисији

у четвртак, 7. јула 1938 у 11 сати пре подне у соби бр. 3 Грађевинског отсека Градског одељка Земун, Прерадовићева ул. бр. 7 у Земуну.

Предрачун и услови могу се видети сваког радног дана у соби бр. 9 Градског одељка Земун. Пашићев Трг бр. 1. Понуде морају бити затворене и таксирани по Т.бр. 25.

Месни школски одбор у Земуну, број 470/38.

Измена степеница у школи „Краљица Марија“ у Земуну

Месни школски одбор у Земуну издаће послове на измени степеница у школи „Краљица Марије“ у Земуну. Одређена комисија прикупиће понуде и посао предати најповољнијем понуђачу. Понуде треба интересенти да поднесу на руке комисије

у четвртак, 7. јула 1938 у 11 сати пре подне у соби бр. 3 Грађевинског отсека Градског одељка Земун, Прерадовићева ул. бр. 7 у Земуну.

Предрачун и услови могу се видети сваког радног дана у соби бр. 9 Градског одељка

Земун. Пашићев Трг бр. 1. Понуде морају бити затворене и таксирани по Т.бр. 25.

Месни школски одбор у Земуну, број 471/38.

Набавка огрева за школе у Београду

Школски одбор за град Београд одржаће на дан 6 јула 1938 године, у 11 часова пре подне у својој канцеларији Војводе Миленка бр. 35, другу оферталну лицитацију за набавку 4.000 м.³ дрва за огрев народних и грађанских школа у 1938/39 години.

Услови за ову лицитацију прописани су и могу се видети сваког радног дана од 8—12 и од 15—18 часова у канцеларији Школског одбора.

Из канцеларије Школског одбора за град Београд Бр. 1167 од 25 јуна 1938 године.

Оглас

На основу одлуке г. Претседника Општине града Београда ТДБр. 29715/38 год. у Отсеку за Канализацију одржаће се на дан 15 јула 1938 год. у 11 часова пре подне.

1 офертална лицитација

са скраћеним роком за израду цевних канала на десној падини Чубурског потока и то у улицама: Марулићевој, Шуматовачкој, Церској, Новој, Граховској, Вардарској, Вучедолској и Граничарској.

Кауција од 32.500.— дин. има се положити Главној благајни Градског поглаварства (Узун Миркова бр. 1) најдаље до 10 часова 10-VII-1938 год.

Понуђачи су дужни да поднесу лицитационој комисији, поред реверса о положеној кауцији, и сва остала документа, која су законом прописана за јавно надметање.

Услови и планови за ову лицитацију могу се видети у канцеларији Канализационог отсека сваког радног дана од 8—14 час. (Браће Југовића ул. бр. 1/II.)

Из Канцеларије канализационог отсека ТДБр. 29715/38.

Измена регулације у блоку између улице Краља Александра и Дечанске

Сходно § 8 и 12 Грађевинског закона, Градско поглаварство изложиће, 15 дана после изласка овог огласа у благајничком холу партера зграде Градског поглаварства, Узун Миркова ул. бр. 1, измену регулације у блоку између ул. Краља Александра и Дечанске ул. по плавим линијама у плану Т.Д.Бр. 20690.

Планови ће бити изложени увиду месец дана. Заинтересовани имају поднети примедбе најдаље у року од 15 дана по истеку јавног увида, иначе се оне неће узимати у обзир.

Одлучено у Градском поглаварству на дан 25-VI-1938 год.

Примедбе ће примати Техничка дирекција, Одељак за регулациони план, зграда Техничке дирекције Градског поглаварства, Књегине Љубице ул. бр. 21.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 7-8
Година LVI

Редакциони одбор
МИЛОРАД СИМОВИЋ, Д-Р ДУШАН КАЛАНОВИЋ,
ЖИВАН РАНКОВИЋ
Уредник
Б У Р О Б А Њ А Ц

Јули-Август
1938 године

САДРЖАЈ

Чланци и студије:

Резолуција годишње скупштине Савеза градова — Божа Л. Павловић	475
Туберкулоза и њене последице (Шта је, како постаје и како се сузбија туберкулоза) — Д-р Љуба Д. Стојановић	478
Општинска статистика — Б.	488
Хемијска и хигијенска анализа воде за пиће у околини Београда — Никола А. Тимофејевић	496
За унапређење туризма у Београду — Драг. Ј. Ранковић	508
Пчеларство у Београду — Светозар К. Ђорђевић	511

Књижевни додатак:

Духовни живот Београда пре 30 година (Успомене г. Симе Пандуровића из времена „Посмртних почести“	514
Смрт Милана Ракића — С. П.	517
Кроз новију литературу о Београду — Д-р Марија Илић-Агапов	518
Једна мала Београђанка — Милица Јанковић	526
Пилот-потпоручник Кнап брани Београд (Новела из београдског живота — нарађена на књижевном конкурс у Градског поглаварства Београд) — Живорад Вукосављевић	533
Тринаести ред — Душан Стевовић-Јазмин	542
Ритам и естетика београдске улице — Марко Цар	549
Прастари Сигиндунум и његови народи — Радивоје К. Новаковић	551

Друштвена хроника:

† Румунска Краљица Марија-Мајка	556
Свечано устоличење Њ. Св. Патријарха Гаврила на престо српских патријараха у Пећи	557
Прослава француског празника у Београду	559
Мађарски хотелијери у Београду	559
Славе београдских установа (Слава Шестог ваздухопловног пука; слава пешадиског пука Краљеве гарде; слава аутомобилског пука и батаљона борних кола)	560

Привредна хроника:

На територији Београдске индустријске коморе у Бору отворена је најмодернија електролична рафинерија бакра	561

Комунално-социјална хроника:

Размена београдских и чехословачких омладинаца дала је ванредне резултате	564
Министар-гувернер Атине г. К. Коцијас боравио је у Београду као гост претседника Београдске општине г. Владе Илића	571

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Књижевна хроника:

Песме Силвија Крањчевића у избору Симе Пандуровића	573
„Плима и осека“ г. Властимира С. Петковића	582

Соколство:

Претставници Београдске општине на X свесоколском слету у Прагу	574
+ Ђура Паунковић	577

Правна хроника:

Одлуке Државног савета — Љуб. Ж. Јевтић	578

=====
 Слика на корицама: **Београд гледан са савске стране.**
 Из збирке бакрореза акад. сликара Рихтера. Рад из 1918 год.
 =====

Београдске општинске новине

Излазе једанпут месечно као часопис, и једанпут недељно као службени орган Градског поглаварства Београд.
Претплата: годишње 150—, полугодишње 80— динара. Поједини број 10— дин.
Цена огласа: Цела страна 800—, пола стране 500—, четврт стране 300— дин. Огласи на корицама 500/0 скупљи
 Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54,300
 Уредиштво и администрација: Кнегиње Љубице 1/III — телефон 26-242.
 Уредник прима сваког радног дана од 9-13 часова — Рукописи се не враћају.

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

Чланци и студије

Резолуција Годишње скупштине Савеза градова

Савез градова Краљевине Југославије одржао је ове године своју главну годишњу скупштину у Љубљани 19 јуна. Као и ранијих тако су се и ове године претставници градова састали, да дискутују питања, која их све скупа интересу-

скупштину дошли г. г. Миливоје Благојевић, градски већник, као заменик Претседника Општине, Д-р Јован Мијушковић, градски већник, као делегат Београдске општине, и Божа Павловић, као шеф Канцеларије Савеза градова у Београду.

Претседништво Годишње скупштине Савеза градова:

С десна на лево: г. Божа Павловић, шеф канцеларије у Београду; г. Миливоје Благојевић, заменик Претседника Савеза г. Владе Илића; г. д-р Тодор Пеичић, Претседник Савеза; г. д-р Јуро Адлешић, Претседник Савеза; г. д-р Емин Богдановић, главни секретар Савеза; г. д-р Миро Мајер, секретар Савеза.

ју. Скупштина је одржана делимично у главној већници Општине града Љубљане и већници Трговинске коморе. Скупштини је присуствовао изасланик Њ. В. Краља, бан Дравске бановине г. Д-р Натлачен и претставник министра грађевина инж. г. Миросављевић поздравили су скупштину, први је у име Краљевске владе, а други у име свог ресорног министра. Из Београда су на ову

Обим и оквир рада главне скупштине дошао је до свога конкретног израза у резолуцији, којом су обухваћена основна питања, од чијег правилног решења у многоструком зависи успешан развој комуналне политике наших градова. Све досадашње резолуције, донешене ранијих година остале су више мање мртво слово на хартији. Да ли ће то бити и са овом резолуцијом? Веро-

важно, ако се ограничи само на томе, што су изражене жеље и потребе. Савез градова треба свима путевима и свима сретствима да настојава код надлежних органа државе, да се у потпуности остваре жеље, како оне изражене на овој годишњој скупштини, тако и оне ранијих година, у колико нису већ остварене.

Због њене важности, потребе што ширег публициитета, као и због могућности да се надлежни фактори и овим путем упознају са том резолуцијом, ми је доносимо у целини. Она гласи:

„I Савез градова констатује са жаљењем да је до сада испуњен сразмерно мали део његових тражења, и ако је увек настојао да та своја тражења усклади не само са интересима здравог развитка градских општина него и са интересима читаве државе, којој су градови жаришта свега привредног и културног живота и напретка.

II Најмање успеха могао је Савез да постигне на најважнијем подручју, које је главни основ целокупне комуналне делатности градова, наиме на подручју градских финансија. У систему финансија у појединим градовима, а још више у појединим деловима Краљевине, постојале су већ раније велике разлике законске и стварне природе, и оне се још увек чувају и подржавају, чиме је укочен слободни полет и напредак градова, који се сваки дан налазе пред новим комуналним проблемима на социјалном и културном пољу. Ти проблеми траже хитно решавање, а тога не може да буде срећених градских финансија, и без слободног финансирања градова. К томе долази још и превелика повезаност градских финансија уз државне, и многа нова законска ограничења и стеге у градском финансијском газдинству, као и ограничења која се стављају у упуствима за израду градских буџета. Неопходно је потребно да се финансирање градских општина уреди јединственим законом за целу Краљевину, који ће свима градовима на једнак начин омогућити слободно изналажење и увођење градских дажбина, као и њихово диференцирање с обзиром на посебне потребе и прилике сваког појединог града, а истовремено одредити и границе између државних, бановинских и општинских прихода, са што мање међусобне зависности, како то Савез градова већ годинама тражи.

III Поред оних мера које су потребне од стране државе ради непосредног сређивања и оживљавања градских финансија, постоји још читав низ могућности да се градовима посредно олакша вршење њихових самоуправних дужности. Градови морају да троше велике суме не само за редовно вршење послова државне управе, који сваки даном све већма расту, него и на издржавање државних полицијских и других надлештава, као и државних и бановинских просветних и социјалних установа, на одржавање зграда за државна надлештва и установе, а поред тога налазе се неке такве установе и у градским зградама, које би биле градовима неопходно потребне за властите културне, социјалне и административне сврхе. Уместо да се овакви терети из дана у дан повећавају, било би праведно

да се поради око њиховог смањивања и ублажавања, односно да се градовима да накнада, у било којој форми, за вршење државних послова, како би се градови оспособили за што интензивнији рад на подручју њихових примарних, самоуправних задатака, који и онако траже велике жртве, ако се хоће да се градови урбанистички и културно развијају према захтевима напредне комуналне политике.

IV Интереси праве и истинске градске самоуправе траже да се што скорије донесе закон о изменама и допунама Закона о градским општинама, и то према предлозима који су усвојени на скупштини Савеза градова одржаној 18 јуна 1937 г. у Бањој Луци и поднесени Краљевској влади. Нарочито истиче Савез градова неопходну потребу укидања односно измене одредбе о аутоматском стицању чланства десетогодишњим боравком у граду, јер је ова одредба ванредно штетна за градове, и може да стави у велику опасност финансије градова, нарочито оних са абнормалним приливом сеоског становништва.

V Савез градова констатује да је интересна стопа по зајмовима код Државне хипотекарне банке за самоуправна тела већа него за приватнике, и ако градови добијају зајмове искључиво за јавне сврхе и премда пружају већу сигурност за примљене зајмове и, за разлику од приватника, не узрокују никакав ризик зајмодавцу. Зато је потребно и оправдано да интересна стопа за зајмове самоуправних тела буде бар за 1% нижа од стопе по зајмовима приватних лица.

VI Савез градова утврђује да још увек није испуњен захтев његових главних скупштина почевши од 1933 год. „да се што скорије донесе закон о самоуправним штедионицама са свим правима и повластима које уживају повлашћене државне новчане установе“. Рад наших самоуправних штедионица почива тако још увек на различитим основима, и оне се у позитивном законодавству наше земље још увек третирају на различите начине, услед чега настају бројне нејасноће и несигурности. Положај државних новчаних установа, који је утврђен нарочитим законима и мерама, фаворизује се и разним привилегијама, а њихова каматна стопа одређује се тако, да оне врше погубну конкуренцију самоуправним штедионицама, противно стању у другим земљама са далеко већим успесима на подручју новчарства, подизања духа штедње и стварања националних капитала. Уместо накнаде штете ради неплаћања предратних зајмова, преузетих у интересу државног кредита по упуствима Министарства финансија, нашим самоуправним штедионицама наметнуте су још и велике жртве за раздужење земљорадника, уз истовремено одузимање права на примање пупилнога новца, новца братинских благајни и сл. искључиво у корист Државне хипотекарне банке, којој је тиме омогућено да предузима и функције самоуправних штедионица у погледу кредитирања самоуправних тела. Због свега тога, и док положај градских штедионица не буде уређен у духу потребне равноправности, по угледу других земаља, како је то истакнуто у резолуцији скупштине Са-

веза штедионица одржане 22 маја 1938 год. у Сплиту, не могу ни наши градови успешно вршити своје задатке на економском, културном и социјалном пољу.

VII Поздрављајући настојања Краљевске владе око унапређења туризма у нашој Краљевини, Савез градова истовремено подвлачи потребу доношења измена и допуна Уредбе о унапређењу туризма, према предлогу конференције одржане 3—7 децембра 1937 год. у Београду, као и што живљег учешћа и делотворне помоћи Краљевске владе на свим подручјима туристичке делатности, а нарочито потребу да се што бржим темпом оствари програм предвиђен Уредбом о изградњи путова.

VIII Савез градова сматра за потребно, у интересу праведности, да се, нарочито за општине које не врше месну полицију, укине односно измени одредба § 77 Закона о пошти, телеграфу и телефону, по којој је општина дужна накнадити штете причињене на њеном подручју на телеграфским и телефонским линијама за јавни саобраћај.

IX С обзиром на то што градски службеници врше врло велик део послова државне управе, Савез градова обнавља поново своје раније тражење да се и градским службеницима законским путем, ако не у целости, а оно бар у извесној мери, призна право на повлашћену возњу на државним железницама које уживају државни и бановински, као и други самоуправни службеници.

X Ради вршења систематске контроле целокупног газдинства у појединим гранама градске управе са општег и јединственог гледишта комуналних интереса, Савез градова препоручује већим градовима, да оснују нарочите контролне

радне јединице, по угледу страних земаља, где је таква контрола показала велике успехе.

XI Савез градова препоручује својим члановима који су проглашени туристичким местима да обрате, у властитом интересу, пуну пажњу питањима промета странаца, а нарочито да уведу најстрожи надзор над уређењем и пословањем угоститељских радња, и уопште да упознају своје грађане са користима које им доноси промет странаца, и да их спреме за ову врло важну грану привреде.

XII У вези са настојањем око унапређења туризма, Савез градова моли своје чланове да градске службенике других градова који су чланови Савеза градова кад дођу у град службеним послом или иначе ослободе од плаћања таксе (пореза) на странце".

Тексту ове резолуције нису потребни нарочити коментари. Оно што је потребно, то је да од стране државе има увек неко, ко ће пратити развој и потребе градова, и ко ће пратећи тај рад, преко Савеза и његових појединих института, моћи ефикасно и благовремено да уклања све препреке и ствара потребне олакшице за њихов развој. Садашњи систем надзора државне управе над градским и општинским самоуправама разбијен је према природи послова и функција у више министарских ресора, што за собом неизбежно повлачи заступање различитих гледишта и различиту примену и тумачење појединих текстова закона и осталих прописа, основаних на закону. Та шароликост у примени и тумачењу држави не користи, а градовима наноси каткад огромне штете, и због тога би држава требала да пронађе целисходнији систем надзора, који би њој и самоуправама више конвенирао. Али то је питање које треба засебно третирати.

Божа Л. Павловић

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Туберкулоза и њене последице

— Шта је, како постаје и како се сузбија туберкулоза —

У В О Д

„Ако жедиш мир, спремај се за рат” — стално се понавља ова крилатица код свих народа, јер, каже се, миру прети опасност од рата. И свет се грозничаво спрема за рат и троши грдне паре за ратни материјал, не мерећи много ако баш та ратна ужурбаност и доведе до рата.

Здравље је, међутим, човеку драгоценије него мир и њему прете још веће опасности од разних болести, па опет зато не чују се много поклици: ако желиш здравље, спремај се за болести. Ми, истина, ценимо здравље и за њега дајемо много, све — али тек пошто га изгубимо.

Зашто ова разлика између мира и здравља? Има пуно разлога за то, али један од главних је, без сумње, овај: здрав човек не воли да говори о болестима, а још мање о смрти, поглавито када је у питању његова личност. То је, међутим, погрешно, јер то наше избегавање да се обрачунавамо са нашом свешћу и да истини, ма како горка она била, у очи погледамо, свирепо нам се свети. Када би свет живео бар онако како нас вера учи: „Ради као да ћеш вечно живети, а надај се као да ћеш сутра умрети” онда би он, вероватно, дуже живео и свештеници на опелу не би имали потребе, бар у већини случајева, да постављају мртвацу познато питање: „где је злато и сребро”, јер би се знало да је благо отишло на чување и неговање здравља и за дуг живот.

И, доиста, када би свет живео не баш по строгим хигијенским прописима, који су, признајем, доста тешки, већ разумно и паметно — а толико готово сваки треба да зна — онда би се човечји живот продужио до крајњих физиолошких граница живота и смрт би била последица природног престанка органских функција живота услед истрошености животне материје и дотрајалости органа. Али то је пессима будућности. Стварност је, да човек, ако жели да остане увек здрав, мора помишљати на болести и њихове последице.

И заиста, наше највеће беде и невоље а поготово бриге и туге долазе нам најчешће од болести, јер оне, не само да нам отежавају и загорчавају наш, иначе већ мучан и тегобан, живот, него га, на жалост, често и пре времена скраћују. Још ако је болест случајна или не-

избежна али пролазна, човек се доста брзо мири са својом судбином и болест трпељиво подноси, трудећи се, наравно, да се што пре и са што мање штете од ње ослободи. Али, ако је болест дошла из незнања или несмотрености, а тим пре ако је хотимично изазвана, па још ако је дуготрајна и с последицама, онда је, мора се признати, врло тешко снаћи се у невољи како за самог болесника тако и за његову околину.

Па и смрт, иначе већ врло тешка појава у животу човека, не схваћа се подједнако у оба два случаја. Док у првом смрт увек изненађује, запрепашћује и изазива искрену тугу и саучешће, докле у другом, она то постиже само у извесним приликама, али у већини случајева она се очекује и сматра за болесника као неко разрешење мука а за његову околину уклањање или бар ублажење разних беда и невоља онајвише материјалне природе, а све то, наравно, уз дужни пијетет за једним изгубљеним чланом друштва. Тако је бар у појединим, индивидуалним случајевима, када се тиче појединаца, док у колективним случајевима, када је у питању маса таквих самртника, онда, поред осећаја бола, туге и других невоља појединаца, искрсавају и осећаји опште беде и пустоши социјално-економске природе који су још претежнији не само за опстанак појединаца већ, што је важније, и за културно развијање како појединаца тако и целог друштва па и саме државе. Има више таквих болести, али од свих њих истиче се, својим ретким особинама, онајвише туберкулоза.

Овде ћемо говорити прво о туберкулози и њеном значају за друштво и човечанство а затим о њеном лечењу с обзиром на наше прилике, поглавито у Београду.

ИСТОРИЈА И РАСПРОСТРАЊЕНОСТ ТУБЕРКУЛОЗЕ

Туберкулоза је једна од најстаријих и најзанимљивијих болести. Појавила се на свет вероватно чим је човек почео да живи у заједници и својим ретким особинама она је, изгледа, одмах привукла његову пажњу тако да се он још у самом њеном почетку морао питати каква је то чудновата болест. Али ако су наши стари морали да се распитују за ову болест, није ни чудо, јер нису познавали њену природу и њене особине, али је чудновато, а

и неразумљиво, да се и данас још, у доба високе цивилизације и културе народа, када су многа и то врло важна питања из медицине давно већ решена, питање туберкулозе стално ставља на дневни ред у нашем животу. Изгледа, заиста, чудновато али у ствари је оправдано, јер је туберкулоза, као што ћемо видети, једна ретко занимљива и загонетна болест у сваком погледу.

Туберкулоза је можда једна од најбрижљивије проучаваних болести; о њој је писано и говорено, а то се и данас чини, више него ли ма о којој другој болести, па ипак кадгод се о њој поведе реч, увек се разговор почиње и завршава питањем: шта је туберкулоза? Ни за једну другу болест то се не чини. Један од узрока за то можда је тај што још није пронађен лек против ње. Али има других, много јачих разлога.

Пре свега питање туберкулозе не треба схватити буквално у смислу неке простице или научне радозналости или жеље за познавањем неког непознатог догађаја, предмета или узрока, већ у цели објашњења једне друштвене појаве од многоструке вредности. Јер, треба знати, туберкулоза је кроз векове била готово једина болест која је подједнако занимала, а занима и сада још, људске умове свих народа и свих друштвених редова, како лекаре-научаре тако и социологе, економисте, политичаре, државнике, све грађане па и саме болеснике. Наравно, за разне ове групе људи, према добу историје света и степену културе и цивилизације народа, туберкулоза је имала разна значења. Тако, она је значила за лекаре једно, за лајке друго, за болеснике треће, за друштво четврто, за човечанство пето, најзад, за науку сасвим нешто друго. И стога питање туберкулозе треба посматрати са разне тачке гледишта па према томе и давати одговоре. Ево примера. Стари лекари постављали су себи ово питање због природе болести, данашњи пак лекари то исто чине због природе саме клице туберкулозе; социолози, државници и други јавни радници питају се шта је туберкулоза због небројених људских жртава и огромних економских и других друштвених штета које је ова болест кроз векове починила и чини још широм света; сви пак остали питају се шта је туберкулоза било из незнања, било из необавештености или неразумевања, јер слушају да се говори да је туберкулоза заразна и преношљива болест, међутим њени болесници слободно се крећу у друштву и раде све послове као и здрави док другим заразним болесницима то се забрањује. Према томе има разлога што ово питање постоји и постојаће, без сумње, све дотле док се не пронађе бар лек против ње. И зато се сав свет пита још шта је туберкулоза, само с једном разликом, морам рећи, што се једни, културни народи, мање распитују за њу али се зато јаче и више боре против ње, док други, мање културни

или немарни, само говоре о њој али је не дирају. У ову другу групу народа долазимо и ми, јер још држимо да је туберкулоза или пролазна болест и да ће сама по себи временом ишчезнути, као што су урадиле многе друге болести, па готово ништа не предузимамо против ње, или да је болест судбине па и не вреди да се штогод против ње предузима.

Последице овако двојаког понашања народа према туберкулози огромне су и разне. Главна је, што културни народи мање болују и умиру од туберкулозе него други, некултурни народи. Ми, додуше, не долазимо у ред најтуберкулознијих народа. Ту славу ми смо, истина тек од скоро, уступили другим народима; ипак у погледу оболења и смртности од туберкулозе ми смо још прилично далеко од културних народа. Ми смо били храбри и способни да савладамо многобројне спољне непријатеље и да постанемо један велики народ, док, међутим, не можемо или нећемо да се ослободимо нашег највећег домаћег непријатеља коме стално и равнодушно плаћамо тако велики данак у новцу и грађанима, онда — онда смо још један мали народ. Ми, дакле, морамо, и то са разне тачке гледишта, да и даље постављамо себи питање шта је туберкулоза — све дотле док најзад не започнемо и борбу против ње.

ШТА ЈЕ ТУБЕРКУЛОЗА У СУШТИНИ?

Стари лекари нису знали за реч туберкулоза, али су врло добро познавали саму болест. Јер, још у најстаријим књигама, од пре четири и више хиљада година, које су до данас сачуване, говори се о једној опасној и неизлечивој болести плућа код људи, чији се опис тачно поклапа са описом данашње туберкулозе. Шта више, стари лекари наслућивали су и њену заразну природу, јер су веровали да болест производи неко страно тело или биће, које споља улази у плућа и ту остаје све дотле док их потпуно не уништи па онда излази напоље да би после опет ушло у плућа других лица. На основу тога веровања прописиване су строге мере предохране против ове болести, између осталих и ове: забрањује се брак лицима из породица у којима влада ова нечиста болест; болесници с оваквом болешћу морају бити изоловани; ствари умрлих лица од ове болести морају бити спаљене и др. Врло поучно за нас, који још верујемо да туберкулоза не иде на свакога.

Ова болест добијала је, у току времена, разна имена, било по извесном симптому (хеморагија, хектика) било по месту где се појавила или где је беснела понајвише (египатска, јеврејска болест), било, најзад, према степену цивилизације дотичног народа (скрофула, фтиза, туберкула и др.), а њеног агента називали су: жуч, флуид, етар и др. и тражили су га у начину живота људи, квалитету хране, атмосферским променама и др.

Векови и векови су пролазили у незнању и нагађању природе ове болести, док се она, благодарећи лакшем, бржем и тешњем мешању народа међу собом, све више ширила по свету, тако да данас нема ни једног настањеног места на земљи у коме не би било туберкулозе. Туберкулоза је, може се слободно рећи, болест цивилизације, јер се она с њом ширила.

Свет кошен овом болешћу умирао је на гомиле. Читаве породице уништаване су, друштво се проређивало и беда ширила, а лекари, немоћни, с горчином у души, посматрали су све то.

Тек пре два и по века од прилике (1689) почео је лагано да се диже вео незнања и мрака са ове колико тешке толико и загоњетне болести, када су лекари успели да утврде да туберкуле, чворићи, које су још стари лекари опазили у оболелим плућима, нису ништа друго до почеци, први изданци, ове болести због чега ова болест доби име туберкулоза.

Пре седам деценија од прилике, (1865 г.), опитима је опажено да се ове туберкуле могу пресађивати од човека на животиње, на којима се развијају као и код људи. Овим опитима доказано је, да је туберкулоза заиста преносива болест.

Најзад 1882 г. откривен је у туберкулама и сам проузроковач болести, клица туберкулозе, којој због њеног облика (цртица) дадоше име бацил туберкулозе или Кохов бацил у част његовог проналазача. И тако, напослетку, би решено питање природе туберкулозе: туберкулоза је заразна болест, јер има своју клицу. Сем тога бацил је решио и многа друга спорна питања. Главна је, да је упростио појам туберкулозе: где је Кохов бацил, ту је и туберкулоза, и обратно, где он није, нема ни туберкулозе, иако болест по спољашности личи на њу. На основу овога многе плућне болести, различне по облику, ушле су у оквир туберкулозе, а многе, опет, које су дотле сматране за туберкулозу, испале су из овог оквира. Исто тако и извесне болести других органа, на основу бацила, ушле су у оквир туберкулозе иако не личе на њу. Најзад, и многе плућне болести код животиња поглавито стоке, на основу бацила, уђоше у оквир туберкулозе. Тако, бацил је не само упростио, већ и проширио оквир туберкулозе. Због ове разгранатости туберкулозе многи су почели сумњати у његову вредност. Али брзо се утврдило да је то тачно и да разноликост туберкулозних појава долази од нарочитих особина Коховог бацила.

Доиста Кохов бацил, поред особина које су заједничке свима клицама, има и неких које су својствене само њему. Многе од ових су већ проучене а друге још нису и због њих управо данашњи научари се питају шта је бацил. Од познатих сопствених особина ту-

беркулозних клица ми ћемо овде изнети само главне. Пре свега да напоменемо да бацил туберкулозе спада у групу клица које нападају и човека и животиње, поглавито домаће животиње. Ово је било важно истаћи стога што и домаће животиње, које често болују од туберкулозе, играју знатну улогу у ширењу туберкулозе; оне то чине понајчешће млеком туберкулозних крава, које садржи каткад много туберкулозних клица и које, ако се неварено пије, може да зарази туберкулозом црева и друге трбушне органе. Од млека туберкулозних крава најчешће страдају мала деца.

Клице туберкулозе, противно осталим клицама, не нападају увек један исти орган или један део нашег организма, већ могу да нападну посебно и независно сваки орган нашег тела, а могу и цео организам наједанпут. Отуда има толико врсти туберкулозе колико има органа у нашем телу. Све ове туберкулозе, иако имају за проузроковача један исти бацил, ипак су и по начину постанка и по трајању и, најзад, по опасности сасвим различне једна од друге. По важности оболелог органа и туберкулоза ће имати одговарајуће особине. Тако, туберкулоза можданих опни (менингитис) је краткотрајна, непреношљива и увек смртоносна болест, док туберкулоза коже има са свим супротне особине, а све остале туберкулозе држе средину у томе погледу. Али од свих врста туберкулозе понајчешћа је туберкулоза плућа, јер су наша плућа најподесније место у нашем организму за живот и развијање ових клица. Сем тога туберкулоза плућа носи у себи све особине осталих туберкулоза. Тако, она може да траје кратко време и да се обично заврши смрћу болесника, а може, што је много чешћи случај, да траје дуже него и једна друга хронична болест и опет да не буде смртоносна. Другим речима туберкулоза плућа може бити акутна и хронична болест. Овај последњи облик је понајчешћи. Али ако хронична туберкулоза плућа не убија увек своју жртву, она је, поглавито када је отворена, т.ј. када болесник кашље и пљује, најопаснији облик туберкулозе за друге, јер она је управо та која шири туберкулозу по свету. Па и постанак ове туберкулозе разликује се од постанка других туберкулоза. Из ових чисто медицинских и још неких других, социјалних, разлога решено је да се под речју туберкулоза подразумева увек само хронична туберкулоза плућа или фтиза, наша јехтика, а за обележавање других врста туберкулоза потребно је уз реч туберкулоза додати и име оболелог органа, н.пр. туберкулоза коже, костију, црева, бубрега итд.

Према томе, на питање шта је туберкулоза, можемо сада рећи: туберкулоза је различно, хронично оболење плућа, проузроковано Коховим бацилом. Овакав одговор био би можда довољан за друге заразне болести, али за туберкулозу није; недостаје му још одго-

вор на неке важне особине ове болести, по-
www.давито на начин постанка туберкулозе.

* * *

КАКО ПОСТАЈЕ ТУБЕРКУЛОЗА?

Заразне болести уопште постају када њихове клице продру у наш организам и стану да се множе и развијају. Ово продирање клица у наш организам врши се на основу једног природног закона који се зове борба за опстанак и живот, а која борба у ствари значи борба за храну. Сва жива бића у природи, почев од најпростијих, једна ћелија, па до најсавршенијих, човек, да би могли издржати у животної борби, морају, поред осталог, и да се хране. Ову храну добављају на тај начин што једно, јаче, биће напада друго, слабије, биће, убија га и уништава. Пошто свако биће може бити нападач према слабијем а плен према јачем бићу, то су сва жива бића снабдевена оруђима и за напад и за одбрану. Према томе борба за живот и опстанак своди се у главном на узајамно нападање и уништавање живих бића у природи. Свако живо биће има за ту сврху одређено поље деловања. Жива бића која носе име клице, или микроби, имају за циљ човечји или животињски организам, јер у њима оне налазе најповољније прилике за свој живот и своје развијање. Сусрет клица с овим организмима и њихов судар у цели опстанка изазива у овим последњим једно ванредно стање које ми називамо болест.

Начин продирања клица у наш организам као и последице тога чина различни су према врсти клица. Има клица које продиру у наш организам изненада и у великом броју тако да и организам за своју одбрану мора да одговори брзо и јако, друге чине обратно, па према томе и организам одговара на исти начин. У првом случају имамо тако зване акутне, а у другом хроничне болести; прве трају кратко а друге дуго време. Свршетак болести, према снази противничких сила, може у главном бити двојак: ако у борби победе клице, онда организам губи, умире, ако пак организам победи, онда се он лагано опоравља и оздравља а клице, које су остале још у животу, морају да напусте организам или временом да у њему сасвим угину. Ретке су клице које и после тога остају живе у организму, у коме случају неке од њих мењају свој став према организму. Напуштајући организам неке клице остављају му имунитет, т.ј. способност да поновни напад истих клица увек одбије, тако да оне не могу више код њега да изазову исту болест: то су тзв. болести које се не понављају, као: богиње, тифус, шарлах; друге пак чине, изгледа, обратно, као да остављају повољну ситуацију за поновни напад: то су тзв. болести које се понављају, као: грип, запаљење плућа, ревматизам, црвени ветар.

Ово кратко и нешто сликовито објашње-

ње постанка заразних болести било је потребно ради бољег разумевања постанка туберкулозе. Тактика туберкулозних клица сасвим је друкчија, па према томе и постанак туберкулозе нешто друкчији него код других заразних болести. Пре свега, клице туберкулозе могу напасти човечји организам нагло, брутално и изазвати акутну туберкулозу која се развија као и остале акутне заразне болести, с том само разликом што је акутна туберкулоза готово увек смртоносна, а могу напасти лагано, споро, готово подмукло тако да се и болест зачиње и развија на исти начин, т.ј. хронично. Овај други начин много је чешћи.

Постанак хроничне туберкулозе или јехтике може се поделити у два дела: први је зараза организма т.ј. продирање и настањивање туберкулозних клица у организму, а други је појава саме болести туберкулозе. Између ова два чина може да протекне развојно време, врло кратко и врло дуго а може, на срећу, врло често да се деси да овај други чин, појава болести сасвим изостане, тако да остаје у организму само први чин, т.ј. зараза. Ово је последица, да се војнички изразим, стицаја разних ратних околности и среће који приморавају побеђене туберкулозне клице да промене свој став према победничком организму и да му од непријатеља постану нека врста савезника, који ће имати за дужност да под извесним околностима спрече појаву другог чина т.ј. болести. Другим речима када туберкулозна зараза не успе да изазове болест, онда она остаје и даље у организму, али под видом вакцина, маје која даје организму имунитет против туберкулозе. То се развија од прилике овако.

Клице туберкулозе су многобројне око нас и нападају нас посведневно али у малом броју, често и појединачно, тако да наш организам понекад и не осети њихово продирање у своју унутрашњост па се одмах и не брани или се брани неозбиљно, тако да та одбрана нема нарочито обележја. Доиста, мале језе са или без температуре, главобоља, малаксалост и друге грозничаве појаве, које се том приликом могу приметити код зараженог лица, не изазивају никакву сумњу на врсту заразе, пошто се исте појаве могу опазити код свих болести у почетку и у већини случајева прва туберкулозна зараза прође обично незапажена. То се дешава понајчешће код мале деце, која су више изложена разним па и туберкулозним заразама, а међутим не умеју да се жале као одрасли. Мале температуре, лаки проливи, повраћање, кијање, плач, узнемиреност или необична мирноћа, који се често опажају код мале деце и које забринута мајка а често и сами лекари стављају на рачун поквареног млека, назеба, пробијања зубића и др. у ствари су често последица продирања туберкулозних клица у њихов нежни организам. Ово грозничаво стање у већини случајева

траје неколико дана, па ишчезне без трага, на радост родитеља и лекара, „јер није било оно чега су се највише бојали, туберкулоза“ док, међутим, десило се баш то, организм се заразио клицама туберкулозе. Јер клице туберкулозе, када једном продру у наш организам, оне онда, било да изазову туберкулозу или не, остају у организму за увек. То успевају својом отпорном снагом, која је тако велика да их организам, ма како победоносан био, не може да уништи. Све што може да уради против њих, то је да их онеспособи за даљи напад на тај начин што их похвата у своје покретне ћелије, које му служе за одбрану, и тако повезане, спроведе, крвним и другим каналима, у жлезде, своја утврђења и ту затвори. Ради веће своје сигурности, организам временом обложи споља ове жлезде разним солима, које образују прави кречни зид, и потпуно их огради. Жлезде отекну и отврдну али клице туберкулозе остану у њима живе и увек способне за напад. Овако промене жлезде носе назив туберкулозна жаришта или огњишта. Сваки одрастао човек, поглавито варошанин, носи у себи ова туберкулозна огњишта.

За ово своје уточиште клице мењају свој став према организму, своје домаћину, и од нападача и непријатеља постају му сада поданици и браниоци; пре отров — вирус, сада маја — вакцен. Другим речима, организам стиже имунитет против туберкулозе. Само, како је овај имунитет функција живих заробљених клица, то је он несигуран и несталан, јер зависи од стања ових клица: док су оне у овом потчињеном стању и живе, дотле ће постојати и имунитет, а чим се оно измени, престаје и имунитет. Стога организам, кога се то највише и тиче, мора да пази да се у њему ништа не деси што би дало повода да се стање ових клица измени, било да угину, било да ојачају и пробију ограду свога логора, јер у обадва случаја значило би да је организам изгубио имунитет против туберкулозе и да мора понова да води борбу с туберкулозним клицама, у првом случају с новим клицама споља, у другом са својим заробљеницима и бившим савезницима, и то са slabим изгледом на успех у оба случаја.

У ствари, дакле, туберкулозни имунитет није прави имунитет, који се ствара на други начин и који је чврст и трајан; то је нека врста компромиса између две заражене силе, подједнако јаке, с нерешеним исходом рата, тако да је свака од њих морала да учини извесне уступке само да би се међу њима направио један трајан мир: организам оставља у животу своје заробљене клице, само им одузима слободу кретања на својој територији и колонизира их у своја утврђења, клице, пак, за то гостопримство, иако скучено и ограничено, постају савезници и браниоци свога домаћина од туберкулозе. Нажалост, као што смо видели, то је слаб и несигуран савез, по-

главито од стране клица, јер чим се укаже прилика, оне мењају свој став и нападају. Ово има много сличности са ратним заробљеницима, који силом околности могу бити добри грађани па и савезници нове отаџбине, али у повољним приликама за себе, они могу постати њени издајници и непријатељи.

Начин и ток туберкулозног зараживања организма или туберкулизација организма претстављена је овде сликовито ради бољег разумевања процеса стварања туберкулозног имунитета.

Сва туберкулозна огњишта могу се образовати у човечјем организму у свако доба његова живота, али почињу да се стварају најчешће још у раном детињству, управо одмах по рођењу детета. С првим пољупцем, који мајка даје своје новорођеном детету, даје му често и прву клицу туберкулозе, било своју сопствену, ако је и сама туберкулозна, било туђу коју је примила од неког туберкулозног члана породице или неког страног лица. Ако пак мајка ускрати свом детету овај први дар, онда ће се за то постарати неко други који „много воли малу децу и радо их љуби“. То је тако звана колевкина туберкулозна зараза.

Међутим прави почетак образовања ових туберкулозних огњишта настаје тек када дете напусти колевку, почне да пузи по поду, обично прљавом и упљуваном, и да се игра са разним предметима, које нађе на поду, или са домаћим животињама, већином умрљани испљувцима, па прља своје прсте које после завлачи у своја уста, а често и саме предмете; то је зараза прљавштином. После овог доба наступа један мали застој у зараживању да би се наставило кроз детињско и младићско доба, када организам, још млад и њежан, мора, по дужности, да прође, кроз разне васпитне установе (школа, радионица и др.), у већини случајева нехигијенске, да би се завршило обично око његова пунолетства т.ј. у двадесетој години, до кога доба готово сви људи, поглавито варошани, који су више изложени овој зарази, добију ова огњишта. Присуство ових туберкулозних огњишта код људи може се утврдити још за њихова живота на разне начине зрацима и туберкулинском реакцијом која је проста и безопасна.

И тако, благодарећи особинама туберкулозних клица да могу, у извесним приликама, прећи од вируса у вакцен, ми природним, истина доста опасним, путем стичемо имунитет против туберкулозе. По оној нашој пословици „где несреће ту и среће има“, ми једино овим огњиштима туберкулозних клица, које носимо у себи, имамо да заблагодаримо што сразмерно мање болујемо од туберкулозе него што би, према неизмерном броју туберкулозних клица које нас окружују са свију страна и неповољним животним приликама у којима већина од нас живи, требало да буде,

а никако некој наследној тековини, а још мање некој уображеној судбини.

Ову особину туберкулозних клица покушали су, у последње време, научници да искористе па да вештачким, много сигурнијим, путем изврше вакцинацију детињег организма, а и одраслих људи, против туберкулозе. Према досадашњим резултатима изгледа да је постигнут извесан успех. Али ова вакцинација није још ушла у општу употребу. Према томе, и до бољих прилика, остаје нам засада само овај природни, иако опасни, пут за стицање туберкулозног имунитета. Да је бар чврст и стаалан, онда би његова корист ипак оправдавала опасан начин његовог стицања, као што је у своје време, пре вакцинације мајом, опасна вариолизација, пред још опаснијом вариолом, била оправдана и радо примана од грађана.

Како било да било уосталом, овде се завршава први део туберкулозе плућа или туберкулизација организма. Ово би био медицински део туберкулозе за разлику од другог дела, појаве болести, који би био, као што ћемо видети, социјални део болести. Да је среће па да дејство туберкулозних клица остане само на првом делу, на туберкулизацији организма, други део, појава болести, не би се никада извршила и свет би остао поштеђен једне од најтежих болести. Нажалост није тако, јер се туберкулозни имунитет лако и брзо квари и, што је жалосно, квари се нашом кривицом бар у већини случајева.

Попуштање и слабење туберкулозног имунитета може наступити из два главна разлога: или наш организам западне случајно или силом околности у неку средину, пуну свежих туберкулозних клица, које својим бројем и снагом могу да сломију иначе слаби туберкулозни имунитет и да понова заразе организам, или отпорна снага организма толико ослаби да он не може више да контролише своје заробљене клице и ове онда провале ограду свога логора и по други пут, сада под бољим условима, нападну свога господара — домаћина. У првом случају имамо поновну заразу или реинфекцију, а у другом накнадну заразу или суперинфекцију. Реинфекција се дешава обично код лица која по дужности или по обавези морају да се баве око туберкулозних болесника, као лекари, болничари и друго особље по установама за туберкулозне болеснике, или са њима да живе у заједници као чланови туберкулозних породица, или најзад код лица који проводе већи део свога времена по затвореним просторијама, где се свет свакојаког здравља скупља у разне сврхе, као: кафане, биоскопи, и друге јавне просторије. Али, благодарећи бољим хигијенским приликама у којима свет сада живи и бољем васпитању људи, данас је све мање туберкулозних клица око нас, па према томе мање су и опасности од туберкулозне реинфекције.

Нажалост, у колико је туберкулозна реинфекција данас ређа, у толико је туберкулозна суперинфекција чешћа благодарећи баш модерном начину живота са свима његовим могућним и немогућним животним потребама и прекомерним жељама за успехом које јако троше животну енергију човека, па још ако се томе придруже немаштина, и друге невоље модерног живота, између осталих, немилосрдна експлоатација радне снаге човека, поглавито жена и деце, неудобност стана и радионице, недовољност животног стандарда и др., онда организам брзо губи своју отпорну снагу а с њом и услове за имунитет и тако постаје пленом својих заробљених клица. Ово је дало повода веровању да је туберкулоза болест сиротиње. Међутим то је погрешно, јер туберкулозу могу добити и богати људи. Доиста, отпорна снага организма не смањује се само недовољним стандардом живота, прекомерним радом и другим мукама, већ и лудим и неразумним расипањем стечене енергије: неуредним животом сваке врсте, злоупотребом алкохола и других страсти, којима обилује модерни живот, који не само да троше отпорну снагу човека, већ му и квари функцију органа тако да туберкулоза може код њих да буде и опаснија.

И разне болести могу да смање отпорну снагу човека и да униште његов туберкулозни имунитет. Отуда код нас веровање да та и та болест, нпр. тифус, може каткад да пређе у туберкулозу. У ствари, тифус је, слабењем отпорне снаге болесника, био само изазивач заробљених туберкулозних клица да из мирног стања пређу у нападно стање.

Било којим начином да организам изгуби туберкулозни имунитет, код њега се онда ствара једно ново стање врло подесно за појаву туберкулозе или терен за туберкулозу. Према томе појава праве туберкулозе не значи последицу непосредне заразе као код других разних болести, већ обнову или буђење старе, давно извршене заразе или песнички речено „свршетак песме започете још крај колевке”. Другим речима за појаву праве туберкулозе треба два услова: клица туберкулозе и повољан терен. Шта више, пошто ми већ носимо у себи клицу туберкулозе, која нас чува од туберкулозе, а ова се појављује тек онда када се појави терен за њу, онда изгледа да је у туберкулози важнији терен него сама клица. Ово се потврђује и том околношћу што ми данас за лечење туберкулозних болесника, у недостатку правог лека, поред извесних хируршких интервенција, употребљавамо, са успехом уосталом, само сретства која имају за циљ да болеснику поврате изгубљену отпорну снагу организма и још да је појачају.

Терен за туберкулозу, било да је последица немаштине, напорног рада и рђавих хигијенских прилика или неуредног живота и неразумног расипања животне снаге у разним

страстима, производ је данашњег друштва, јер за његово стварање криво је само друштво управо његове установе. Према томе можемо слободно рећи да је сваки за своју туберкулозу крив сам, односно друштво чији је он члан, а за туберкулозу, као народну болест, крив је цео народ: какав је народ, таква му је и туберкулоза. Отуда се за туберкулозу каже, и то с правом, да ју је лакше спречити него лечити.

У продужењу овог размишљања могли бисмо рећи још једно, истина смело али правилно мишљење, да је туберкулоза више један друштвени порок, зло, него права заразна болест. Јер, као што један распикућа, трошећи немилице свој стечени или наслеђени новац, иде неминовно у сусрет материјалном банкротству, исто тако и лице које, силом околности или вољно, неразумно троши своју животну снагу и енергију иде сигурно органском расулу или боље физиолошком банкротству т.ј. туберкулози. Овим се завршава други, социјални део туберкулозе, чији је први део, видели смо, био медицински, заразно-бациларни.

* *

*

ТУБЕРКУЛОЗА ЈЕ ПРЕНОШЉИВА БОЛЕСТ

Иако заразна, туберкулоза није ни прилепчива ни прелазна, већ је преношљива болест. Ово долази отуда што туберкулозне клице нису слободне ни код болесника ни изван њега да би могле, као многе друге, прелазити ваздухом или додиром с једног лица на друго сваком приликом, већ је потребно да их неко трећи пренесе.

Ако туберкулозни болесник не кашље и не пљује, онда су његове клице тако рећи затворене и не могу изаћи напоље. То је т.зв. затворена туберкулоза и њени болесници нису опасни за друге.

Туберкулозни болесници постају опасни за друге тек када почну да кашљу и пљују, јер се онда неизмеран број туберкулозних клица ослобођава веза са болесником и излази из плућа напоље. Али, на нашу срећу, ни онда туберкулозни болесници не морају бити опасни за друге. При кашљању и пљувању туберкулозне клице излазе из плућа напоље са капљицама пљувачке и испљувцима, који су, поглавито последњи, састављени из слузасте и лепљиве масе која држи клице чврсто привезане међу собом и за предмете на које падну, тако да, и када се одвоје од болесника, клице опет нису слободне. Према томе, када би туберкулозни болесници приликом кашљања, кијања и јачег говора, држали пред својим лицем своју шаку, или још боље марамицу, да би капљице пљувачке задржавали да не падну другима у лице, а своје испљувке хватали у пљуваоницу, цепну поглавито, и ову заједно с марамицама засебно кували и прали,

онда би они највећи део својих клица, ако не баш све, уништавали и на тај начин не би били опасни за своју ближу околину.

Па и испљувци, који падну на под, не би били опасни за нас, када би смо их оставили на миру да се потпуно осуше, јер кора, која се образује на њиховој површини, затварала би клице потпуно, тако да би после извесног времена, поглавито ако су испљувци на слободном ваздуху или сунцу, клице морале потпуно да угину. То би била природна дезинфекција, јер сунце је највећи непријатељ туберкулозних клица.

Нажалост, у ствари тако није, бар у највећем броју случајева. Као што ми сами кваримо наш, мучно и с опасношћу по наш живот, стечени трошни имунитет против туберкулозе и тиме доводимо себе у опасност поновне туберкулозне заразне, исто тако ми чинимо све, свесно или не, свеједно, да ослободимо туберкулозне клице из затвора испљувка и да их мобилишемо против себе, наших рођака и других. Благодарјећи безобзирности туберкулозних болесника, туберкулозних испљувака има код нас у изобиљу свуда без разлике, где један туберкулозни човек може доћи или само проћи, а понајвише тамо где се бави или станује. Подови наших домова су покривени испљувцима и први покрети које мала деца учине у кући доводе их у опасност да испљувке размажу и себе њима умажу. Ретке су, заиста, пљуваонице по нашим домовима и оне су више за украс или су незгодно постављене да се пљује више око њих него у њих. Многи болесници, да би прикрили свој избачени испљувак на земљи, згазе га ногом у нади да га униште док у ствари они га размажу и издробе а клице, ослобођене веза, разносе после свуда. То исто чине многобројне домаће животиње, поглавито муве, које радо посећују ове испљувке ради исхране и њима се прљају а после их разносе и преносе на разне предмете, јестива па и на лица. И сваки од нас донесе често у свој дом на обући делиће испљувка које је негде згазио и раздробио.

Из сувих испљувака клице се још лакше ослобођавају и мобилишу. При трешењу и чишћењу наших домова и ствари диже се, као што знамо, велика прашина по одајама. Ова прашина састављена је једним делом од истрошених сувих испљувака. Сваки делић ове прашине носи собом и понеку клицу туберкулозе и када дишемо ваздух с оваквом прашином, ми уносимо у наша плућа и праšину с клицама, а када ова прашина падне на јестива, ми с њима уносимо у своја црева и праšину с клицама.

И млеко туберкулозних крава преноси клицу туберкулозе; од оваквог млека страдају понајвише мала деца, чија је храна искључиво кравље млеко.

Ово неколико примера довољни су, мислим, да покажу да клица туберкулозе, да би

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

прешла с једног лица на друго, мора бити пренесена трећим и тај трећи понајчешће је сам туберкулозни болесник. Ако је непажљив и нечист, он је покривен по целом телу, поглавито око уста и по рукама, многобројним клицама, које он предаје свакоме ко се с њим рукује или љуби. А његова постеља прави је пакао и когод легне у њу, било с њим било без њега, тај ће сигурно добити клицу. У колико је постеља важна за изолацију и лечење туберкулозних болесника, у толико је она опасна када је заједничка у туберкулозним породицама или општа по хотелима и другим јавним преноћиштима. Ако туберкулозни болесник не стигне да он лично и непосредно пренесе своје клице на друге, онда се за то старају многобројни посредници: ствари, лица и животиње.

Туберкулозни болесници су произвођачи и слободни сејачи туберкулозних клица, а њихови испљувци су стоваришта, прави магацини туберкулозних клица, јавни и тајни, из којих ми на разне начине и бесвесно црпимо у изобиљу клице за себе и за друге.

*
* *

ТУБЕРКУЛОЗА НИЈЕ НАСЛЕДНА БОЛЕСТ.

Познато је свима нама да деца туберкулозних родитеља постају такође туберкулозна, бар у већини случајева. Ово је дало повода веровању да је туберкулоза наследна болест. То, међутим, није тачно. Сама болест, туберкулоза, није наследна, јер деца туберкулозних мајки рађају се скоро увек без туберкулозних клица у своје тело, и када би се та деца одмах по рођењу одвојила од својих туберкулозних матера и неговала у здравим породицама или хигијенским уређеним одгојиштима, она би остала здрава као и деца здравих родитеља. Од туберкулозних родитеља, као у осталом и од нетуберкулозних, деца могу наследити само терен или склоност ка болестима уопште, а што она чешће добијају туберкулозу то долази отуда што су ова деца, живећи са туберкулозним родитељима или у клицама зараженим становима, изложена туберкулозној зарази више и чешће него деца са истим тереном у нетуберкулозним породицама. То је један од главних разлога што туберкулоза носи име породична болест. Не треба, међутим, из овога закључити да деца и лица уопште са наслеђеним туберкулозним тереном морају неминовно, кад-тад, бити жртве туберкулозе. Не. Све зависи од економских и хигијенских прилика, у којима ће живети, као што то, уосталом, важи и за сва друга лица. Али, да ли ће неко добити туберкулозу или неће, зависи много више од стеченог терена, који је важнији и чешћи, благодарећи модерном начину живота, него наслеђени терен који је споредније вред-

ности и, на срећу, све ређи благодарећи већој култури народа и бољој заштити деце и матера.

Пошто сада знамо како постаје туберкулоза, онда, на питање шта је туберкулоза, можемо одговорити: туберкулоза је хронично, заразно и преносно оболење плућа, проузроковано Коховим бацилом а изазвано повољним стеченим тереном који је друштвени производ. Другим речима, туберкулоза је по природи заразна а по постанку друштвена, социјална плућна болест.

ШТА ЈЕ ТУБЕРКУЛОЗА ЗА ЛАЈИКЕ?

За остале посматраче и оцењиваче одговор би био различит према становишту са кога се пита. Место појединачног одговора, који би нас далеко одвео, ми ћемо овде дати један општи одговор.

Туберкулоза је једна од најчешћих и најраспрострањенијих болести на земљи; од ње болују и људи и животиње, поглавито домаће. Она је, такође, једна од најсмртоноснијих болести на земљи, јер од ње умире више света него од свих заразних болести укупно, више него од две досада најсмртоносније болести, од куге и колере, које су на срећу човечанства данас сузбијене и ограничене, и зато се за туберкулозу често каже да је бела или модерна куга. Истина, у новије време појављују се друге две болести, које својом смртношћу код људи прете да престигну туберкулозу у њеном разорном дејству. Доиста, благодарећи начину и потребама модерног живота као и разним новим напорима којима је данашњи човек изложен, рак и срчане болести све су чешћи и смртност људи од њих тако се нагло појачава да се већ приближила смртности од туберкулозе а у неким индустријским земљама она је и прелази. Па ипак, туберкулоза остаје и даље највећи бич за све цивилизоване народе и човечанство свих времена; иако сада можда нешто блажа у својој свирепости него што је некада била, она ипак и данас још захтева највећи број људских жртава у пуној продуктивној снази и тиме врло великим смртним таксама опорезује људску срећу.

Доиста, од свих умрлих на земљи од разних болести једна седмина од прилике долази на туберкулозу. Наравно, смртност од туберкулозе није свуда подједнака: у културним земљама она је испод овог броја а у некултурним или слабо културним она је изнад и иде до дванаест и више још, као на пр. код нас. У истој држави смртност од туберкулозе је различна према занимању и економском стању становника и креће се од 10—15% до 60—85% од укупне смртности Ова разлика у смртности од туберкулозе према државама још се боље истиче када се смртност грађана од туберкулозе упореди са бројем становника дотичне државе. Тако на 100.000 становника умире годишње од туберкулозе у неким земљама свега

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

50 лица док у другим земљама овај број се пење до 400 па и више. Код нас смртност од туберкулозе износи око 350 на исти број становника, што би за целу државу износило годишње око 50.000 душа. Дакле, читав један град становника ми губимо сваке године само због туберкулозе.

Што се пак броја туберкулозних болесника тиче, он се израчунава према броју умрлих од исте болести, по сразмери 10 до 15 пута више. Према тој сразмери у нашој држави било би око пола милиона туберкулозних болесника. Београд, наш по положају и с лица лепи а с наличја ружни Београд, показује у погледу туберкулозе доста мрачну слику. Истина, у последње време статистике се труде да докажу да смртност Београђана од туберкулозе према броју становника опада. Међутим то је једна обмана. Београд се нагло насељава новим обично здравим грађанима и онда је сасвим природно да смртност од туберкулозе према наглном порасту становника опада. Али ако се упореди смртност од туберкулозе са укупном смртношћу Београђана, онда ће се видети да је сразмера остала иста 1:3, т.ј. од умрлих сваки трећи био је жртва туберкулозе. Није ни чудо, јер ми готово ништа не предузимамо против београдске туберкулозе. Свеједно, у Београду умире сваке године од туберкулозе око 900 лица, према томе број оболелих Београђана од исте болести, с обзиром на слабе хигијенске и економске прилике становника износио би око 40.000 станова, што би значило да у сваком другом стану Београда има по један туберкулозни болесник. Београд би, дакле, био једна велика болница за туберкулозне, с том само разликом што то не би била и права болница за туберкулозне, у којој сваки болесник има своју сопствену постељу, већ једна мешовита, управо рђава болница, пошто у њој око 75% туберкулозних болесника деле своју постељу са осталим члановима породице, поглавито с децом. Из ових разлога имамо права рећи да је Београд један туберкулозни град.

Али штета од туберкулозе не долази само од квантитативног броја умрлих од туберкулозе, већ и од њихове квалитативне вредности. Заиста, смрт од туберкулозе погађа, поред деце и младића, понајчешће зреле људе од 25 до 45 година, дакле лица у напону своје продуктивне снаге. Када се узме у обзир да се туберкулоза може избећи, онда се овај нежељени, готово насилни губитак великог броја продуктивних лица услед туберкулозе мора сматрати као велика штета за народну економију. По извесном рачунању вредност једног таквог човека износи око 60.000 златних динара, т.ј. толико може он да привреди у току свога радног живота. Ако овај број помножимо са бројем умрлих лица од туберкулозе у тим годинама и за одређено време, онда ћемо добити вредност претрпљене штете у

народној привреди за исто време. Ова се штета цени на милионе и милијарде динара годишње за сваку државу или од прилике 250 до 300 динара од главе становника. Овде не улазе трошкови око лечења туберкулозних болесника као ни штета од туберкулозе домаће стоке која је такође велика.

Али велики помор људи од туберкулозе не претставља за државе само привредно-економску штету, већ и социјално-етничку, јер великим губитком активно-продуктивних становника једне државе смањује се истовремено и њена одбранбена снага а тако исто и њен културни ниво, пошто туберкулоза радо посећује интелектуалце и све умне људе. Из ове тесне везе између туберкулозе и интелектуалаца и умних људи многи изводе закључак да је туберкулоза управо била код њих потстрекач, будилник њихове интелектуалне и духовне моћи. Како било да било, годишња смртност људи од туберкулозе готово сваке државе тако је велика да она за њу претставља губитак једног правог рата сваке године.

Најзад, велика смртност од туберкулозе активно-продуктивних лица утиче и на трајање средњег човечјег века који се смањује најмање за пет година. То се утврдило у државама које воде озбиљно и смишљено борбу против туберкулозе, јер са смањивањем смртности од туберкулозе сразмерно се повећавала дужина средњег века код становника, тако да у неким државама она износи преко 50 година. Код нас је средња дужина века становника врло мала, јер не прелази 30 година и за овако кратак средњи век наших грађана кривицу носи у главном туберкулоза, која је јако раширена и врло смртоносна кад нас.

*
* *

На завршетку овог излагања о туберкулози вредно је споменути одвојено и мишљење о овој болести обичног света, народне масе, као и самих туберкулозних болесника којих се ова болест највише и тиче.

За прост свет, масу, нешто на основу површног лекарског обавештења а нешто из личног, обично погрешног, искуства, туберкулоза је само један грех, родитељски или лични; болест се или наслеђује или је резултат усудовог решења, судбине против које је излишно борити се; иако нешто боље обавештен и данас још свет мисли као и његови претци да је туберкулоза болест судбине а не заразна и преносна болест, и сваки је развој према томе да ли она напада њега или његове сроднике и у којој му мери она руши срећу.

Једино за болесника са развијеном туберкулозом, ако има јасну слику о туберкулози, туберкулоза значи муке физичке и моралне; он осећа и признаје да је у канцама једног страшног непријатеља који га немилосрдно стеже и хоће да угуши. За њега туберкулоза

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

није ништа друго до једна борба и чини му се да се с њом већ ухватио у коштац. Ма како велике органске промене да је болест изазвала код њега, прва и једина његова брига је да победи свога непријатеља. Стога сваки застој, а тим пре и најмања побољшања његове болести која су уосталом, врло честа, за њега је већ један сигуран знак победе. Ово поуздање у себе и нада на оздрављење објашњавају еуфорију, добро расположење туберкулозних болесника до краја њиховог живота.

*
* *

РЕЗИМЕ

Из овог разлагања о туберкулози треба запамтити:

Туберкулоза је заразна, хронична и преношљива болест плућа, проузрокована Коховим бацилима.

Ови бацили имају на нас двојак дејство: по природи су отров и нападачи а по невољи маја и заштитници.

За појаву туберкулозе треба два чина: први је зараза организма а други је појава болести; овај други чин врло често изостаје јер клице туберкулозе не могу увек после заразе да изазову и болест, и онда у организму остају само као зараза, која силом околности прелази у мају и штити нас од туберкулозе.

Тако организам стиче имунитет против туберкулозе.

Према томе, туберкулозној зарази су изложени и подложни сви људи без разлике, док туберкулози само они који не носе у себи ову заразу — мају т.ј. који немају туберкулозни имунитет.

На жалост, овај имунитет није ни чврст ни трајан, јер се лако квари. Имунитет против

туберкулозе траје дотле докле га ми сами чувамо, а то значи док је отпорна снага нашег организма довољно јака да туберкулозну заразу одржава у стању туберкулозне маје.

Међутим, ми се за то врло мало бринемо. Напротив, било из незнања или случајно (неком болешћу), било из невоље и нужде или из беса, из беса поглавито, ми чинимо све да бисмо отпорну снагу нашег организма толико ослабили да он не може више да контролише своје заробљене клице, и ове онда из стања маје понова прелазе у стање отрова-нападача и туберкулоза се појављује.

Туберкулоза, дакле, није ништа друго до израз физиолошког дефицита, банкротства.

Туберкулозна зараза је дело бацила, т.ј. медицинског порекла, док појава туберкулозе је дело самог човека, т.ј. друштвеног порекла, и сваки је за своју туберкулозу крив сам.

Туберкулоза је, дакле, једна заразна — друштвена болест или, још боље, један друштвени порок, зло, које се може избећи.

Према томе, лечење једног зла таквог порекла и обима захтева и подухват одговарајућег замаха. А то значи да за лечење туберкулозе треба организована сарадња и појединачна и заједница свих друштвених слојева: и здравих и угрожених па и самих туберкулозних. Здрави ће угрожене подупирати и крепити, а болесне лечити; болесни пак штитиће једне и друге од заразе.

Зато се лечење туберкулозе зове борба против туберкулозе, у којој морамо сви учествовати као у обичном рату за ослобођење.

Ако цивилизација шири туберкулозу, култура је сузбија и данас. Култура једног народа мери се још и по његовој смртности од туберкулозе: културнији је онај народ који мало умире од туберкулозе.

Д-р Љуба Д. Стојановић

Општинска статистика

Статистике, са савесно прикупљеним, стручно сређеним и обрађеним подацима, неопходно су потребне за све управе, — државне, самоуправне и већих предузећа. Оне омогућавају правилну оријентацију у пословима и уштеде много лутања и експериментисања. Ма како скупо стајале, — а оне нису скупе — исплате се вишеструко, и то за кратко време. Финансијски ефекат добрих статистика иако је видљив, нарочито у низу више година, не може се никад тачно утврдити. Увек је већи него што изгледа. А поред финансијског, много је важнији политички ефекат, — правилно доношење одлука од стране надлежних. А уштеда у времену и труду значи за управљаче исто тако врло много.

Кад се мери корист од статистике не треба узимати у обзир само позитивне резултате, оне који се виде. Још већа је добит избегавања штета и погрешних корака помоћу добре статистике.

Градски статистички бирои признати су већ од свих комуналних радника као неопходно потребни за правилно вођење комуналне политике у већим градовима. Што је град насељенији и његов живот компликованији, тим су такви бирои потребнији. Нажалост, они су добро организовани само у највећим и најмодернијим градским општинама. У многим великим градовима, па чак и у најкултурнијим земљама, ушли су само у организацију градског поглаварства, али нису још развијени толико да могу давати резултате који се од њих очекују.

Зато ћемо изнети неколико мишљења признатих страних стручњака за статистику о овом проблему. У овом броју доносимо извод из студије немачког научника Вилхелма Моргенрота, цитирајући само она места из његове одличне студије која могу да послуже приликом решавања овог проблема у Београдској општини.

1 — Постанак

Општинска статистика постала је у главном у великим градовима у последњем полу-столећу (у појединим градовима и раније) и развијала се и разрађивала се нагло са брзим порастом становништва и повећавањем економског значаја градова.

Додуше статистички радови о становништву појединих градова постоје још у раније доба и давали су делимично правац развоју статистике као научне и практичне дисциплине; међу најстаријим градским статистикама истичу се нарочито, на пр., пребројавање становништва у Нирнбергу и другим немачким градовима у

XV столећу и доцније, затим у XVII столећу значајна статистичка истраживања John Graunta о кретању становништва града Лондона, Едмунда Халеја о бреславској статистици становништва и обрачунавање таблица умрлих на њеној основи, итд.

Почетке градских статистика треба тражити у главном у бројном сређивању рођених и умрлих на основу црквених књига и регистра умрлих. Препуштено је у главном неколицини научника и научних друштава у најраније доба да негују општинску статистику. Ови распарчани, нередовни, делимично случајни радови нису били довољни да се говори о правој статистици градова. Тада нису још, као од средине XVIII и нарочито од прве половине XIX в., државне власти тражиле од општина, а нарочито од великих градова, да прикупе једанпут или периодично статистичке податке за сврхе државне управе и градски статуту нису прописивали редовно прикупљање извештаја о градској управи.

Тек од средине XIX в. морала су се установити нарочита градска статистичка надлештва, и тиме образовати нова варошка статистика, због пораста статистичких радова које су морали градови лиферовати државним статистичким надлештвима, као и због појављене потребе великих градова за властитом административном и економском статистиком. Управе великих градова увиделе су да би било од огромне користи да се створе нарочити статистички управни органи како за испуњење државних захтева тако и због властитих градских потреба. Пре свега, тешке нове задаће које су се наметале модерним управама великих градова у изненадном опсегу и комплицираним формама, налагале су да се систематски негује општинска статистика, да би се створиле сигурније основице за правилније административне мере. Државне владе, државни статистички бирои, научна друштва разне врсте, међународни статистички скупови и други фактори давали су том правцу потицаја и потпоре.

1862 установили су Берлин, Беч и Рим засебна општинска статистичка надлештва („Статистичке бироје”); многобројни други градови пошли су овим путем из истих разлога, тако Њујорк 1866, Рига 1866, Будимпешта 1869, Париз 1879, итд.

У Немачкој се најјаче истицала потреба за нарочитом статистиком код слободних градова и градова Ханзе, где су непосредно сједињавали

не државне и општинске управне задаће. Поред надлештва града Берлина, које је 1862 примило на себе послове статистичког бироа берлинске полиције (који је радио већ десет година), створиле су нарочите статистичке бироје или статистичка надлештва немачки градови: Бремен 1861, Франкфурт 1865, Хамбург 1866, Лајпциг 1867, Либек 1871, Алтона 1871, Бреслава 1873, Кемлиц 1873, Дрезден 1874, Минхен 1875, Герлиц 1878, Келн 1883, Магдебург 1885, Штрасбург 1888, итд. За примером ових градова пошли су затим готово сви други немачки градови који броје више од 100.000 становника, па и неке општине са мањим бројем становника. Данас има у Немачкој око 49 статистичких градских надлештава. Ако се урачунају и три немачка града Ханзе, Хамбург, Бремен и Либек, онда 52, а ако се урачуна Данциг, онда 53.

Комунална статистика развила се у разним државама врло различито. Од најјачег утицаја на тај развој био је однос између највише централне владе, покрајинских влада, провинцијалних и општинских управа. Где је слобода градова и градска самоуправа шира, као у Немачкој, Швајцарској, Низоземској, Италији, итд. — могла се градска статистика развити организирано, слободније и корисније, него у земљама јаче државне управне централизације и подјармљивања градске самосталности. И велике разлике које су постојале у организацији званичне статистике уопште, од државе до државе, као разнолик однос између статистичких централних надлештава државних, ресорне статистике других државних централних надлештава, покрајинске статистике, обласне статистике итд. наметале су комуналној статистици готово свуда другачији положај. Ове везе и њихов значај за градску статистику јасно се виде из постојећих форми државне, покрајинске и градске статистике у Немачкој, покрајинске и провинцијалне статистике у бившој Аустро-Угарској, француске општинске статистике, швајцарске градске и кантоналне статистике, енглеске статистике локалних самоуправних тела итд. Тиме се довољно објашњава врло мала једноликост градских статистика у разним државама и земљама. Као у Немачкој, комунална статистика развија се и у иностранству, иако обично у сасвим другим формама, у току времена непрестано све више и довела је и тамо до оснивања нових или проширења старих статистичких градских бироа.

У чињеници што се за сразмерно врло кратко време, нешто више од пола столећа, градска статистика необично развила, лежи најбољи одговор на питања која су раније често постављана, да ли је целисходно и потребно да се заведе и градска статистичка надлештва. Значајно је у овом погледу и то што после рата није дошло, под утицајем финансијске и економске невоље, ни до каквог јачег ограни-

чења делатности градских статистичких надлештава, иако се са многих страна сугерисала могућност уштеда баш на овом подручју. После детаљног испитивања показало се да би се можда могло одрећи једне или друге више научне и неважне статистике, али да укидање статистичког надлештва једног великог града не би донело никакве уштеде, него би повећало трошкове и изазвало друге штете, јер се многи неопходни статистички радови не би тада више водили систематски у једном нарочитом централном надлештву од стручног особља, него би се морали водити у разним децентралним местима управе, делимично само као пригодни и узредни радови од бироа који имају претежно друге сврхе. У најновије време поново се доказало да градска статистичка надлештва нису поникла из неке нарочите склоности или прохтева или из статистичког спорта, него да су резултат добро промишљене поделе рада у општинској управи и помажу да се реше управни задаци од велике важности и од истакнутог практичног значаја.

2 — Задаци

Комунална статистика има, у оквиру општинских односа, у принципу да испуњава све задатке као и свака друга статистика; она мора, као и ова, да служи својим радовима практичним управним циљевима, знанственим циљевима, политичким и другим јавним задацима. Задаци општинске статистике деле се у главном у две велике групе: пренесене државне статистике (спровођења општих државних прописа и других државних статистичких операција у општинама), и властите комуналне статистике за општинске сврхе. Завођење систематске статистике у општинским управама постаје целисходно чим величина града, разноликост и начин његовог живота не дозвољавају више да се сви његови односи довољно виде сретствима једноставног посматрања, чим се дакле мора прибећи статистици као систематском посматрању у маси да се њеним методима и сретствима добију потребна сазнања из иначе непрегледног, комплицираног света појава. На овом степену градског развитка потребно је завођење систематске статистике исто тако као и код средњих или малих држава или код великих индустријских и трговачких предузећа чији је делокруг прешао одређен опсег.

Код градова са широким самоуправама вршење статистичких функција још је важније него код друге врсте општинских уређења; тим важније што више комуналних задатака прими град на себе, што се више одаје, а на повереном му подручју, слободној економској самоуправи, води велика економска предузећа, ствара и одржава трговачка и саобраћајна сретства, хигијену, социјално старање, уметност итд., што више настоји да свесном политиком економског и градског унапре-

ђења, у конкуренцији са другим градовима, подиже опште добро или га одржава на постојећем стању. За такво вођење велике градске управе неопходно је потребна властита статистика. Јер статистика може, ако се правилно развија и примењује, да оријентисхе детаљно градску политику о основицама општинског живота, да разјасни и измери узроке и дејства у компликованом саставу, да укаже на најбоље путеве за предузимање управних мера, да испита успех управних потхвата, итд. Према томе, градска статистика је у главном управна статистика. Веза између статистике и управе код градова је много ужа него код државе, исто као код приватних индустријских и трговачких предузећа.

Статистичка централна места великих држава не могу, из појмљивих разлога, да воде градску статистику овакве врсте; али ни мање циљеве и задатке комуналне статистике не може државна статистика довољно и исцрпно испуњавати, јер централна надлештва великих држава нису у стању да дају тако тачне и потпуне описе великоварошких стања и догађаја са до детаља рашчлањеним основама, како је потребно градским управама. Не треба потцењивати предност да органи градске статистике стоје ближе стварним односима и да је зато за њих једноставније спровођење свих градских статистичких операција него за државна статистичка надлештва која већином нису уско везана са подручјем свога посматрања. Личне и пословне везе олакшавају набављање, критичко проверавање и утврђивање материјала; приликом обраде материјала постоји могућност за финалија разликовања и рашчлањивања, за примену нарочито суптилних метода и потпунијих техничких помоћних сретстава. Све ово пружа градској статистици њену специјалну вредност.

Што се тиче задатака градских статистичких надлештава у појединостима, они се протежу на врло широко, стварно готово неограничено подручје. У средишту свега стоје подручја економске и социјалне статистике као и управне статистике. Као подлога за правилно просуђивање и процењивање свих статистика о свима културним питањима мора се и код градова највише неговати статистика становништва; она се овде чак мора даље развити и још више рашчлањивати него код државне статистике. Код статистике сановништва градова игра главну улогу бројење становништва према полу, старости, породичном стању, рођењу, позиву, религији итд., даље детаљно правилно бележење бракова, рођења, смртних случајева, оболења, путовања, саобраћаја странаца итд. Са општим пописом становништва може се згодно узгред извршити попис варошких земљишта и зграда, домаћинства, станова, пословних локала, кирија, занатских радњи, и других пословних предузећа, затим стање сточне, механичких покретача и много чега дру-

гог. На широком подручју економске и социјалне статистике треба да се градови позабаве, у колико поменути специјални пописи не расветљавају то, у првом реду испитивањем темеља целокупне градске привреде, њених производних, трговинских и саобраћајних потреба, условима и правцима трговине и саобраћаја, снабдевањем становништва животним намирницама, занатских радњи сировинама, подизањем грађевинске делатности, ступњем запослености заната и индустрије, ценама и наградама, незапосленошћу, положајем радника, социјалним старањем и још многим другим.

За специјалну управну статистику градова у првом реду је од важности да преко статистичког уреда изврши целисходну поделу града у изборне округе, црквене, школске округе и округе за разне друге управне сврхе; уз то долази задатак опширног скупљања и чувања статистичког материјала сваке врсте за давање извештаја, савета, мишљења у статистичким питањима, што је све стално потребно разним гранама градске управе у великом опсегу за извођење практичних радова.

Статистички уред има при томе истодобно да се брине за скупљање свега статистичког материјала који се може добити из других градских управних места, по потреби да вади из тога изводе, да држи на расположењу кад затреба за обавештавања, да публикује у издањима статистичког уреда, у градским званичним извештајима или на другом месту. Од необичног је значаја за сваки велики град да да овлашћење своме статистичком уреду да целокупну општинску статистику у свима гранама општинске управе стално надзире. При смишљеном уређивању градског статистичког уреда треба у првом реду утврдити које ће статистичке послове овај уред издвојити из других управних грана и примити на себе као централно статистичко место градске управе, а који ће други статистички послови пак остати при стварним управама (дакле „неиздвојени”); статистике које буду остављене да се воде ван централног уреда треба да се редовно испитују, да се не воде двоструко, или још чешће у разним гранама велике управе, да се по могућности правилно и рационално разрађују, да се не служе нецелисходним методама, погрешном скупљеном техником, итд.

Врло широко подручје специјалне градске управне статистике која се води у разним рефератима, уредима, предузећима и другим надлештвима једног великог града, не може се овде исцрпно описивати; у првом реду долазе персонална статистика градског персоналног отсека, финансијска и пореска статистика, статистика сиротиње, школа, радничког осигурања, радника, станова, послова статистика градских надлештава и предузећа у изобиљу и многостраности.

У многим градовима поверени су статистичким уредима и други задаци, нестатистички,

који стоје ван подручја праве комуналне статистике, који нису статистичке природе него су чисто управни задаци. То се нарочито догодило тамо где град није довољно велик да би потпуно запослио статистички уред и његовог академског шефа, или и тамо где су нарочито живи и вредни шефови, у жељи да што више користе граду, примили се и других послова ван статистичких. Врло често су предлози шефова статистичких отсека за решење великих управних задатака доводили до тле да се статистичару поверило и извођење тих предлога, а нарочито тада када су ови задаци били сасвим нове врсте и нису се могли лако подвести под постојећа одељења или реферате општинске управе. Тада су шефови статистичких отсека делом постајали шефови одељења или реферата градске управе и водили су статистички уред поред извесних стварних реферата. У средњим градовима, напротив, давали су делом већ унапред једном градском референту или шефу одељења управу статистичког отсека као део његовог ресора или као споредно надлештво. Већином су градским статистичким уредима као даљи задаци поверавани такви послови који су слични или имају какве било везе са статистиком, тако управа општинског станбеног уреда, спровођење јавних избора, склапање градских управних извештаја итд., с друге стране опет и задаци сасвим различити, као на пр. управа градске библиотеке, редакција општинских нозина, вођење градске обавештајне службе, месне хронике, записника одборских седница, вођење пореског уреда, станбеног уреда, привредног уреда, уреда за осигурање, за време рата и у послератно доба много пута испитивање јавних цена, рационарање и набављање животних намирница, регулисање потрошње одећа итд.

Нема сумње да није згодно да градски статистички уреди, код оних општинских управа чији су статистички радови толико обимни да могу окупирати једног шефа и његово помоћно особље, врше трајно такве узгредне послове. Зато се такви споредни послови налазе у много мањој мери код статистичких уреда великих градова, него код средњих и мањих градова.

3 -- Организација

Организација општинске статистике врши се у првом реду према врсти и задацима самоуправе. Статистичке уреде провинцијалних и окружних управа, чији се задаци већим делом састоје само у прикупљању статистичких података за државне сврхе, треба у овом погледу друкче ценити него статистичке уреде великих градова који имају у главном да извршују властите статистичке функције самоуправе. У великим градовима опет различит је положај статистичких уреда према карактеру градског уређења; у Немачкој је он на пр.

битно различит у западним немачким градовима са тако званим претседничким уставом и јаким централизацијом власти у рукама претседника, од положаја у другим немачким крајевима са тако зв. магистратским уставом са јаче истакнутом колегијалном управом и децентрализацијом вођства. У свима случајевима, положај статистичког уреда у великоварошким управама, нарочито положај водећег статистичара, врло је тежак. Статистичару није додељен нарочито стварни управни посао, као другим градским чиновницима, али по потреби он мора да притече у помоћ свакој градској управној грани. Врло опширно опште знање, вештина и моћ брзог улажења у послове, спојена са озбиљношћу и тврдоглавом радном способношћу за савлађивање често врло великог крутог материјала цифара, то су особине које се траже за статистичара великог града. Од личности, иницијативе и способности водећег градског статистичара зависи зато необично много и његов властити положај и положај његовог уреда. Градски статистички уреди и њихови послови јесу заправо оно што од њих направе њихови шефови.

Готово свуда имају шефови градских статистичких уреда академско образовање; већином су студирали државне и правне науке и стекли нарочито статистичко знање; пре су били делом и математичари међу њима заступљени. Стручни статистичар као шеф мора да има на расположењу потребно чиновничко особље; код уреда са широким делокругом рада додају се директору, да му олакшају послове и да га заступају, стручни асистенти са истим образовањем.

Питање где треба сместити статистички биро у градској управи решава се на разне начине, према задацима бироа. Извршавање радова за државну статистику, као пренесених државних задатака, захтевало би, изгледа, децентрално увршћење статистичког бироа у целокупни организам градских надлештава, као код бироа за осигурање, судова за трговину, за индустрију; напротив све важнији властити статистички задаци, како смо их горе описали, траже што централнији положај бироа, тј. његово увршћење по могућности при врху градске управе, код претседника, итд. За испуњење последњег захтева свакако је згодније већ поменуто „претседничко уређење” него „магистратско уређење”. Увршћење вође статистичког бироа међу референте градске управе (општинске часнике) било би у извесној мери корисно за градску статистику, али може имати врло немиле последице, јер може да одвуче статистичара од његове праве задаће, може га увући лако у размимоилажења и противности са другим градским референтима, увући га делимично у велику партијску политику која је на жалост дубоко продрла у градска већа. Тада се чешиће догађа да се статистички биро оптерећује другим задацима

који нису статистички. Најсрећније и најкорисније за општину решено је питање тамо где претседник уврсти у свој властити реферат статистичара и његов биро и, у уској сарадњи са њим, стваралачки искористи рад статистике. Нажалост ови примери нису до сад многобројни. Најновије време које је изазвао рат и поратне године тражило је често свакодневно нагло и све ново вођење управе, да су се нове мере морале предузимати често без тачног претходног испитивања односа који се решавају, без статистике, итд. Када дође опет време да се израђују темељнији, трајнији закони, месни статuti и друге управне мере, може комунална статистика у великим питањима општинске управе деловати још корисније.

Ако се статистички биро припаја неком одређеном реферату градске управе или се ставља под овај реферат треба бар желети да постоји стварна веза или извесно сродство свих задатака тога реферата са општинском статистиком. За садашње прилике изгледа најцелисходније да се опште привредне задаће града вежу са општинском статистиком, да се статистички биро дакле споји са општим статистичким привредним рефератом, или да се статистички биро прошири у неку врсту „привредног реферата“, при чему свакако појам и делокруг рада привредног бироа треба протегнути на вођење великих општих привредних задатака града, на давање мишљења и линија делатности при великим новим предузећима итд. Данас се скроз различито схвата, већином погрешно тумачи појам градског „привредног бироа“, тај се биро не сме изгубити у појединим привредним радовима, као на пр. у централном извршавању куповине и продаје материјала, у извршавању задатака саобраћајне управе, лучке управе итд., што се често погрешно означава као градски привредни биро; такав „привредни биро“, кад се тачно промисли, морао би да обухвати у себи сву градску управу, што је, наравно, немогуће; јер град има у главном да извршава економске задатке. Веза статистичке службе са правилно схваћеним „привредним рефератом“ може да буде не обично драгоцене с обзиром на претежно привредне задатке модерног великог града. Била би заправо дужност претседника да узме вођство градског привредног унапређивања а тиме и реферат општинске статистике. При томе треба имати много у виду и статистику социјалних питања, јер су социјална питања неразделива од економских.

У врло великој мери зависи корисна, стваралачка делатност комуналне статистике од одржавања градских слобода на економском пољу самоуправе градова. Тада градска статистика има много више могућности да се развија, него када се држава меша и прописује шеме за градове, па него и тада када држава општим прописима за све градове извесне ве-

личине помаже стварање статистичког бироа нормираног у свом раду и својим средствима и проводи опште регулисање покрајинско-статистичке и окружно-статистичке службе. За тако исцрпну организацију целокупне општинско-статистичке службе није још дошло време; она би данас премашала постојеће потребе, делимично изазивала расипање а с друге стране многе градске статистичке уреде спречила у њиховом развоју. Значајна је, на пр., разлика која у овом погледу постоји између немачке и француске градске статистике.

Организација градске статистичке службе тражи правилну поделу централизације и децентрализације свих статистичких радова на подручју целокупне градске управе. Готово све важније, општије народнопривредне и социјалне статистике треба издвојити и централистички груписати у статистичком бироу, напротив треба оно што носи карактер пословне статистике и може се без нарочитих трошкова извршавати у бироима где се ти послови раде препустити као децентрализоване статистике њиховим управним надлештвима. Централни статистички биро треба само да се брине да све ове статистичке послове у целокупној општинској управи надзирава, да спречи двоструко вођење исте статистике на разним местима, да обележава децентралним местима праве методе и техничка средства за добивање и статистичко обрађивање материјала итд. Врло је тежак задатак пронаћи и применити праву меру поделе централизације и децентрализације статистике у целокупној управи, и то се у сваком граду друкче решава, а од тога у огромној мери зависи успех и коштање комуналне статистике. Само ако се отстране многе одавно уврежене некорисне или мало употребљиве статистике или двоструко вођене статистике многих великих градских управа, исплатиће се смишљена организација преко једног нарочитог статистичког бироа.

Самоуправна статистика, нарочито градска статистика, није обично органски везана са државном статистиком. Па ипак су се у току рада развиле и јако прошириле везе између градске и државне статистике. Ово је долазило до израза пре свега у јачем учешћу државних статистичких централних бироа у градској статистици, у учешћу државних статистичара на конференцијама и већањима градских статистичара, у објављивању градских статистичких података од стране државног бироа, итд. Унеким земљама су се градски статистички бирои удружили за заједнички рад, нарочито у интересу упоређивања података, или су ступили у везе приређивањем конференција. Нарочито у Немачкој постоји „Савез немачких градских статистичара“ и периодичне „конференције шефова статистичких бироа немачких градова“. Успостављене су још даље везе и учињени многи потстицаји за развој градске статистике преко међународних статистичких кон-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

греса (I — IX, 1853 — 76) и међународних конгреса за хигијену и демографију (I — XIV 1876—1907), преко других међународних стручних удружења, изложба итд. На међународном статистичком конгресу у Паризу (1855) предложио је Ш. Дипен програм за статистику великих градова, а на конгресу у Флоренци развио је ту ствар Коренти. Али тек на основу закључака петроградског конгреса (1872) унесен је у упоредну међународну статистику одељак о статистици великих градова. У седници перманентне комисије конгреса, који се 1873 састао у Бечу, предложио је Кереси други програм за статистику великих градова, и кад се састао конгрес у Будимпешти (1876) образована је потсекција (прве секције) за статистику великих градова. Тада су донесени закључци о обради финансијске статистике великих градова, о издавању билтена за ову статистику и објављивању у недељном билтену кретања становништва по градовима. На основу ових закључака Кереси је, на трошак града Будимпеште, објавио ова изворна дела: *Statistique internationale des grandes villes*, I. Sektion: *Mouvement de la population*, tome I (Budapest 1876), са извештајима од 38 градова, II. Sektion: *Statistique des finances* (Budapest 1877), са извештајима од 26 градова, и *Bulletin annuel des finances des grandes villes*, 10 années, (Budapest 1877 до 1890).

Међународни статистички институт, који је у јуну 1885 г. основан у Лондону и ступио на место перманентне комисије међународног статистичког конгреса, састао се први пут у Риму (1887). По градску статистику значајни су у овој организацији нарочито ови закључци. На другом заседању Института у Паризу (1889) предано је, на предлог Кересија, даље вођење „Билтена” у руке директора петроградског комунално-статистичког бироа; међународну статистику смртности великих градова преузео је Бертјон (Париз) а статистику рађања и венчања задржао је Кереси (Будимпешта). Образован је нарочити комитет за саветовање о израчунавању морталитета у великим градовима. На трећем заседању у Бечу (1891) образован је уједињени комитет за статистику великих градова (статистику смртности и становништва). На петом заседању у Берну (1895) објавио је Cheysson оквир за општинске монографије. На шестом заседању у Петрограду (1897) закључено је, успркос знатног преомишљања немачких градских статистичара, да се цифре смртности прорачунавају на основу идеалног (стандард) становништва. На скуповима у Кристијанији (1899), Будимпешти (1901), Берлину (1903) и Лондону (1905) покренуто је опет питање индивидуалне статистике сиротиње од ф. Инама-Стернег и Мишлера. Девета и десета скупштина (Берлин 1903 и Лондон 1905) донеле су значајне закључке о животној способности градског становништва према рефератима Балода и Блајхера. На сва четири заседања од 1903—1909 дошло је, на основу реферата Лексиса, Левасера и Бертјо-

на, до нарочитих расправа о статистици туберкулозе, која је означена као нарочита градна градске статистике. Тирингов пројект једног „*Annuaire statistique international des grandes villes*“ прихваћен је на 11 заседању (у Копенхагену 1907), али је на 12 заседању (Париз 1909) одбијено образовање нарочите комисије за то. 13 скупштина (у Хагу 1911) имала је за питање само посредно значење; на 14 заседању (у Бечу 1913) могао је Тиринг да поднесе први део међународне градске статистике. Сада је установљена и комисија за унапређивање овог рада, чији је мандат обновљен на 15 заседању у Бриселу 1923. Израђује се дело, које ће издати биро Међународног статистичког института у Хагу и које ће садржавати цифре различите врсте о становништву из времена од 1910. Од осталих новијих радова Института интересују градску статистику нарочито расправе о великоварошким агломерацијама (Мерио, у Хагу 1911) и радови комисије за студије о индексима коштања живота, економског положаја, итд., о чему су 1923 поднели извештаје у Брислу Марш (March,) Диге де Берновиј (Dugé de Bernonville), Ш. Прибрам (Ch. Pribram) и Марсел Лисијен Леноар (Marcel Lucien Lenoir).

4 — Дејство

Деловање градских статистичких бироа подвргнуто је великим временским променама. Велики државни пописи — као пописи народа, позива и предузећа — доносе привремено поплаву послова, а тада наступа низ година са мањом радиношћу. Обим, стање особља и трошкови бироа мењају се према томе у врло великој мери.

Изузев примарно-статистичке државне пописе и низа самосталних пописа градова, деловање градских статистичких бироа је претежно секундарно-статистичке природе, јер се може највећи део праве редовне општинске статистике добити из већ постојећих листа разних управа, и вођење ових листа треба делимично тако удесити да се из њих, поред праве управне сврхе, могу задовољити, без икакве муке, и статистички циљеви.

Круг делатности комуналне статистике мења се даље према томе да ли се статистички радови за државне сврхе предузимају сасвим у градском уреду, или градски уред спроводи само попис и прву контролу пописног материјала, а сређивање материјала итд. врши државни биро. Стварно би говорило много за то, да се и пребројавања, као и пописи, како за градске тако и за државне статистике, врше уједно у градском статистичком уреду; с друге стране централизована обрада пописног материјала у великом државном статистичком уреду има извесне предности, које свакако не би достигале користи раније поменутог поступка, када би постојали добро опремљени, способни за рад градски статистички уреди. Однос између градске и државне статистике није у овим односима још довољ-

но уређен; на разним подручјима статистике он је врло различит. Код пребројавања народа и других великих државних пописа имају обичај државни статистички уреди да задрже за себе централизовану обраду материјала који су градски статистички уреди покупили и испитали. На многим другим подручјима статистике жели држава да добије само готове резултате општинске статистике. Према томе је природно, у одговарајућој мери, обим рада и круг делатности општинске статистике мањи или већи.

Приближна, али никако потпуна слика о обиму делатности комуналне статистике може се добити из њених публикација. Да би се се резултати статистичких радова учинили приступачни управи и науци као уопште широким круговима, велики део статистичких бироа има своје властите органе за публикације. Опширнији радови појављују се у свескама, изводи из цифарског материјала, који се налази у и изван градске управе, објављује се у годишњим или ручним књигама, вести о кретању становништва, метеоролошка запажања, цене, делатност појединих управних грана итд. у недељним или месечним извештајима. И управни извештаји градова, чија делимична обрада и целокупна редакција припада у разним градовима статистичким бироима, свечани списи и други пригодни списи, као и велики број општих и специјалних часописа о народној привреди, управи и статистици служе за објављивање богатог статистичког материјала. Напокон треба упозорити на публикације државних статистичких уреда, у којима се општинска статистика узима у обзир у толико што се у многим табелама дају подаци за све или један део градова.

Публикације градских статистичких уреда набујале су страшно у времену пред светски рат, донеле су много драгоцених података, али нису могле у многим правцима да задовоље. У недељним и месечним извештајима, годишњацима итд. нарастао је делимично необрађен сирови материјал цифара, који је остајао незапажен, тако да је Шот с правом говорио о „гробљима цифара“, ових публикација. Друге публикације доносиле су делимично мале, мало значајне резултате. Рат је учинио да је знатно ограничен број ових публикација. Има неколико година како се појављују опет многе, срећом вредније публикације градских статистичких бироа.

О. Ландсберг описао је прегледно и исцрпно подручје рада немачке градске статистике и указао на њене публикације.

У Немачкој у статистичким градским уредима постоји стално, стручно особље, а за време великих пописа узима се у великом броју помоћно особље, које достиже преко 100. Жене раде врло добро. Обим статистичких послова врло је разнолик. Принципијелно, градскостатистички уред води статистику свога града према захтевима градске управе, јавног здравља, научног, социјалног као и

другог културног живота града, помаже државне статистичке пописе — имајући у виду специјалну месну статистику — напокон даје резултате ових и других радова управи или јавности.

Статистички градски уреди овлашћени су, генерално или ограничено, да воде директну кореспонденцију, што је не само целесходно него и потребно с обзиром на развијен саобраћај бироа са статистичким покрајинским и државним надлештвима и другим државним надлештвима. Сви бирои морају, у интересу свога рада, нарочито интерлокалне упоредне статистике, даље у сврху размене штампаних дела, и из других узрока, да имају специјалне стручне статистичке библиотеке, у којима се још могу да налазе економске и комунално-научне као и административно-правне и административно-техничке расправе.

Односи између општинске и државне статистике добри су, међусобне везе развијају се све интимније. Има само случајева да градска и државна статистика раде упоредо двострука побројавања истог материјала, тако да се двоструко троши време и новац.

Немачка општинска статистика добила је много удруживањем статистичких бироа. Створена је у многим погледу корисна веза између појединих статистичких бироа немачких градова преко Конференције статистичара немачких градова, која се састала прво 1879, која од 1903, на основу нових правила носи име: Савез немачких градских статистичара. Савез је основан у циљу да унапређује задатке градске статистике, нарочито да пропише једнолико прикупљање материјала и јединствено обрађивање и публиковање у интересу упоређивања резултата. Чланови Савеза су, принципијелно, шефови стат. градских бироа. На скупштини Савеза у Магдебургу 1922 донесена су нова правила, која означају као сврху удружења унапређивање задатака градске статистике и то редовном изменом искустава, смишљеном поделом рада између бироа, једноликим спровођењем статистичких пописа, јединственом обрадом у циљу упоређивања резултата, сарађњом са статистичким уредима државе и покрајина и издавањем статистичких публикација. Органи савеза јесу: претседништво, од 6 чланова, даље нарочити одбори Савеза или специјални заступници и савезне скупштине. Сада постоји 7 радних одбора Савеза: 1) за пребројавање народа, занимања и предузећа, 2) за школску статистику, 3) за привредну статистику, 4) за статистику насељивања и становања, 5) за социјалну статистику и социјалног старања, 6) за финансијску статистику, 7) за публикације Савеза. Скупштина се састаје по потреби, редовно једанпут годишње.

Расправе, које су штампане, протежу се на организацију конференције, однос општинске према покрајинској статистици, потицаје за оснивање нових статистичких уреда у великим и средњим градовима, издавање статисти-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

стичког годишњака, једнолико обрађивање народног пребројавања и споредних прописа (земљишта, зграда, станова, домаћинства), пописа занимања и предузећа, уписивање становништва између два пописа, агломерације становништва, кретање становништва (рођења, бракове, умрле, класификацију смртних узрока, проучавање цифара смртности, путовања, саобраћај странаца), приказивање радничке пијаце, осигурање беспослених, сиротињу, болничке благајне, болнице, рачуне домаћинства, јавно старање, статистику цена, потрошње и награда, поделу на округе, статистику грађевинске делатности и цена грађевинског материјала, општинских финансија, нарочито њене имовине и дугова, школску статистику рачунајући ту и забавишта за децу, игралишта, и много друго.

Велики део радова Савеза немачких градских статистичара налази примену у познатом Статистичком годишњаку немачких градова, који је основао и издаје га проф. д-р М. Нефе (Бреслау). Изашло је 21 годиште овога дела на коме заједнички сарађују чланови Савеза, 1890, XXI 1916. У годишњаку се обрађују сва важнија подручја општинске управе, економски и социјални односи становништва готово свих градова са преко 50.000 становника.

На послератним конференцијама претресана су у главном питања статистике коштања живота, бројева скупове, индексних цифара, станбених односа, промене својине земљишта, грађевинске делатности, пијаце станова, даље пребројавања народа, позива и предузећа, упоредне варошке финансијске статистике, и школске статистике. Поред Статистичког годишњака, изашле су 4 допунске свеске, од којих прва обрађује великоварошке агломерације немачке државе, друга питања општинског чланства, итд.

Због рата морало се обуставити и издавање Годишњака и допунских свезака. После рата Савез је издао „Тромесечник немачких градова“ (доцније „Месечник“), али и од ових публикација могло се појавити само прво годиште 1921 и три свеске другог годишта 1922. У најновије доба створена је опет могућност за издавање Годишњака.

1876 створен је статистички биро (магистратски депарتمان) у Бечу. 1884 израђен је програм за стручно организовање статистичког одељења. О начину прикупљања материјала расправљало се на Конференцијама са чиновницима статистике, под претседништвом директора магистрата. Депарتمان је имао властиту протокол, и департи регистратуру, и кореспондирао је директно са свима другим статистичким бироима, као и са свима властима које нису претпостављене магистрату. Департ-

ман за статистику града Беча протезао је свој рад не само на целокупно подручје градске управе, него и на све чињенице и односе које пружају материјала за статистичко посматрање ради приказивања целокупног јавног живота града Беча. Биро је издавао врло важне публикације, међу осталим Годишњак града Беча од 1882 и читав низ публикација о разним питањима здравствене, социјалне и економске статистике. После рата делатност је овог департамана знатно ослабила. Он се налази у реорганизацији.

У Италији постоји Статистички савез (Унионе статистика) градова, од 1907, који издаје годишњак, одржава годишње конференције; задаци су исти као и немачког Савеза. Изашло је 6 Годишњака, од 1906 до 1916, а спремљен је VII за 1923/4.

У Швајцарској постоји Савез швајцарских статистичких бироа, који обухвата не само градску, него и кантоналну статистику, и савезнички статистички биро.

У Француској постоје у великим градовима бирои за хигијену и статистику, који издају већином статистичке публикације. Савремени статистички биро има Париз. Он је под префектуром сенског департамана. Уз њега стоји Комисија комуналне статистике, којој претседава сенски префект. Комисија је састављена из чланова муниципалног већа, Института, Академије за медицину, научника и чиновника обеју префектуралних управа, и даје савете о статистичким пописима и публикацијама. Има две нарочите задаће: 1) да прикупља податке које дају поједине управне граде града и да се брине о њиховој публикацији периодичној, 2) да обрађује статистичке пописе, односно стање и кретање становништва.

Публикације париског статистичког бироа су врло многобројне. Од особите је важности опширан Статистички годишњак.

Добро је развијена општинска статистика и у Низоземској, нарочито у Амстердаму, који је издао врло драгоцене статистичке публикације. Исто тако могу да послуже као узор градске статистике у великим градовима Данске (Копенхаген), Норвешке (Осло, Берген, Ставангер и Трондхјем), Шведске (Штокхолм), Финске (Хелзингсфор, Або и Виборг), Пољске (Варшава и још неколико других градова), Литве (Рига), Енглеске (Лондон), Сједињених Америчких држава (Њу Јорк, Бостон, Чикаго, Буфало итд.)

(Као што се види, има малих држава са необично добро развијеном градском статистиком, нарочито у престоници, док има великих културних земаља које у том погледу не би могле послужити као узор. Примедба преводиоца.)

Хемијска и хигијенска анализа воде за пиће у околини Београда

За израду ове студије као материјал послужиле су ми воде из села у околини Београда у радиусу отприлике до 15 километара. За ту сврху обишао сам више села и узимао воде из бунара за напајање стоке. Поставио сам себи за циљ да при узимању вода за преглед (анализу) водим рачуна о томе да узимам из бунара уређених и неуређених. Сва села, из којих сам узимао воду, означена су на карти коју уз рад прилажем. Сем тога ради бољег прегледа вршио сам снимања (фотографисања) бунара и њихове теренске околнине, као и средства за напајање стоке — корита, кофе, и друго. Ово фотографисање служи као допуна теренском прегледу, коју сам изнео у табели бр. 3 и 4. Цео сам свој рад поделио у три дела:

- I — Теренски преглед бунара и околине.
- II — Хемијско испитивање непосредно на терену, наиме фиксирање CO_2 ; O; H_2S .

III — Хемијско-лабораторијски рад, при коме сам највећу пажњу обратио на ова једињења: амонијак, албуминоидни амонијак, нитрити, хлор и органске материје, који у вези са теренским прегледом пружају јасну слику загађења воде. Зато су резултати мојих лабораторијских анализа смештени одвојено од од теренског прегледа. Лабораторијски рад радио сам у хемијској лабораторији фабрике „Биљана“ а калориметријско одређивање, односно упоређивање са стандардима у државној хемијској лабораторији Централног хигијенског завода.

Пре него што почнем са разматрањем резултата као и извођења закључака извршених анализа, морам да се позабавим питањем, којем типу припадају воде које сам анализирао, а исто тако и да решим питање које се воде сматрају као добре воде.

Воде, које служе за напајање стоке најбоље је поделити на три групе.

I — Површинске воде — потоци, реке и језера. Углавном постају из атмосферских талога, извора и подземне воде. Обично су сиромашне минералним састојцима, а њихов хемијски састав знатно се мења од количине атмосферских талога и геолошког састава земљишта.

II — Подземна вода — односно вода која лежи на непропустљивом слоју и испуњава све капиларне просторе геолошког слоја у којем лежи.

III — Изворска вода — наиме воде које су у свом подземном току избиле на површину земље. Изворске воде треба поделити: 1) на плитке и 2) дубоке воде које пролазе дебеле слојеве земље. Овако подељене воде разликују се по свом хемијском саставу. Дубоке изворне воде за разлику од плитких имају знатно више минералних састојака, не садрже органских материја и раствореног кисеоника а раствореног угљен диоксида имају у знатно већим количинама. Из прегледа табела о резултату хемијских анализа, а на основу присуства у води органских материја кисеоника, као и незнатне количине минералних састојака, можемо изнети закључак: да наше воде треба сматрати као подземне и плитко изворне. Изузетак чине поједине воде из села Вишњице, које због присуства сумпор водоника, као и повећаних количина сулфата, могу се сматрати за воде дубљих слојева. Јер присуство сумпор водоника H_2S специфично је или мочварном терену или дубоким изворним водама. А пошто тај крај више личи на брдовит него ли на мочварни може се изнети закључак да воде у селу Вишњици су из дубљих слојева. Услови пак којима би требало да одговара добра вода за напајање стоке су следећи:

I — Да има воде у довољној количини.

II — Да има таква својства захваљујући којима стока радо пије воду.

III — Те особине и својства добре воде су следећа: пријатни укус и да нема мириса, то јест да има добре физичке особине. Да се вода радо пије треба да има око 9–12°C температуре, док је хладнија вода неугодна, а воде са температуром више од 15° постају сувише топле непријатног укуса — бљутаве. Мирис и укус врло је тешко одвојити један од другог, јер сваки мирис даје води неки специфичан укус, док укус не мора давати и мирис. Укус и мирис воде обично долази од органских а понекад и од неорганских једињења. Мирис углавном настаје од распадања органских материја животињског и биљног порекла, земљишта, отпадака индустријских предузећа итд. Према томе загађене воде можемо поделити на три групе: 1) Група фекалних материја:

а) Плеснив мирис од распадања органских материја — гноја поља.

б) Мемљив мирис проузрокован фекалијама.

ц) Одвратан, проузрокован распадањем а-нималних ткива.

2) Група микроорганизама:

а) Ароматичан, проузрокован diatomiceama или protocoama.

б) Мирис на рибу проузрокован chlorophyceama, protozoama.

ц) Мирис на краставац проузрокован protozoama (Rynura)

3) Група — околина.

а) Мирис на земљу и мочваре.

б) Различити мириси настали од отпадних вода техничких предузећа.

Да буде трајно слободно од свих проузроковача болести. Узроке различитих болести треба тражити од спољних загађења. Зато теренски преглед је од неоцењиве вредности као и преглед околине бунара. Пошто, у већини случајева, наши бунари немају већу дубину од 15–20 метара, а и на основу горенаведеног, све бунаре из којих сам узео воду можемо рачунати за бунаре из плитких слојева. То јест са водом подземном или плитком изворном. Код оваквих бунара треба чинити битну разлику између оних који су над водоносним слојем (носе тако звани водозаштитни — непропустљив слој иловаче или лапора) од оних, који нису заштићени водонепропустљивим слојем. Камен се може само у ретким случајевима рачунати као непропустљив. Обично је он распуцан, те кроз пукотине може да продре површинска вода директно до водоносног слоја. Код објекта са јаким компактним водозаштитним слојем, глином од неколико метара, теже долази до загађења кроз земљу до саме воде. Зато воде плитких бунара, незаштићених водозаштитним слојем, у многоме, ако не у главном, зависе од околине. Само ће у искључивим случајевима, вода у плитким бунарима, налазећи се у загађеној околини, остати незагађена, али ће и то кратко трајати. Дубина бунара донекле штити воду од загађења. Ово зато што вода пролазећи на свом путу кроз земљу постепено се ослобађа од неорганских и органских примеса. Тај процес чишћења воде, може се поделити у неколико процеса.

I — Механичко чишћење.

Филтрација, ултрафилтрација и апсорпција. Овај процес отстрањује делимично или потпуно суспензије и боје, које долазе од спадања органских материја. Под суспензијом разумемо органске и неорганске материје које је вода понела са собом са површине земљишта.

II — Минерализација.

Односно растварање, оксидација органских материја, може да се бива само у горњим слојевима земљишта, где има довољно небних клица. Она је продукт деловања аероб-

них и анаеробних бактерија. Степен минерализације зависи наравно од дужине пута, од времена, од броја клица итд. Минерализацијом отклањају се из воде органске материје које прелазе при томе у последњи степен оксидације: N_2O_5 ; CO_2 ; SO_3 .

III — Растварање минералних материја из тла.

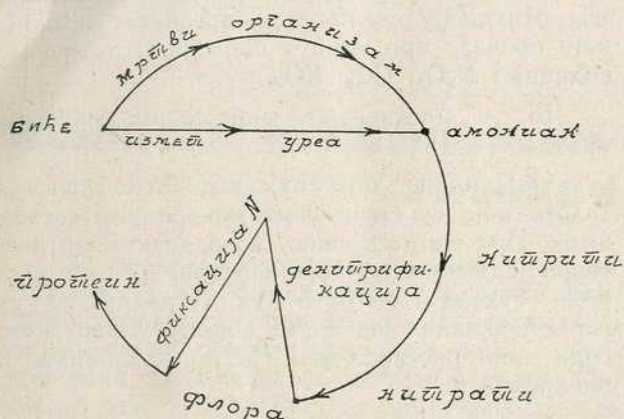
Овај процес обогаћује воде атмосферских талоба које су сиромашне минералним састојцима. При овоме процесу вода делимично раствара једињења на која наилази, на пр.: хлориди, сулфати, нитрати итд. А делимично из нерастворљивих једињења помоћу угљен диоксида чини растворљива. На пр.: карбонати и бикарбонати.

Теренски преглед бунара и околина допуњује хемијске анализе и даје им могућност да утврдимо разлог загађења воде. Али ипак само на основу хемијске анализе ми можемо тврдити о безусловној загађености бунара (воде). Фактори који нам служе за то следећи су: кисеоник, угљен диоксид, органске материје и продукти њихове минерализације углавном NH_3 , NO_2 , NO_3 . Кисеоник у исправним површинским или плитким подземним водама долази апсорпцијом из ваздуха. Зато оне воде које имају уврло мало раствореног кисеоника вероватно су богате органским материјама и клицама којима је кисеоник потребан за живот, па према томе и биће оправдана сумња о њиховој загађености.

Зато, при оцењивању прегледаних вода, ја сам обратио пажњу на количину раствореног кисеоника, на име на дефицит кисеоника као и на биолошку потрошњу. Иако угљена киселина није толико изразит фактор, ипак код површинских вода може послужити као доказ загађења. Пошто нас њено присуство наводи на мисао да у води постоји живот микроорганизама, који за време ферментације издвајају угљен диоксид. У плитким подземним водама угљен диоксид јавља се као индикатор спадања свеже органске материје. Пошто прегледане воде спадају у површинске или плитко подземне то ћу присуство у њима угљен диоксида сматрати као знак загађености воде. Органске материје у води костатују се на основу редукције појединих хемијских једињења на пр. $K Mn O_4$ или на основу присуства једињења која се јављају као продукт спадања органских материја, на име њихове минерализације. Узроци циркулације органских материја у природи су флора и фауна земље. Док се фауна храни флором, микроорганизми разоравају мртву материју флоре и фауне, припремајући је поново за храну флоре. Тај процес разоравања органских материја пролази много фаза, од којих су нам неке веома важне за оцењивање воде.

Само разоравање, на име минерализацију

www.универзитетскабиблиотека.органских материја можемо шематски претставити овако:

Према томе амонијак показује колико има органских материја које су већ почеле да се распадају на мање компликована једињења. Албуминоидни амонијак индицира ону органску материју која је већ у распаду. Воде за напајање стоке не би смеле да га садрже, иако нам албуминоидни амонијак показује сасвим свеже загађење.

Даљу фазу распадања органских материја репрезентују нитрати, који, иако су сасвим минерална једињења, ипак показују да вода садржи органска једињења у распадању и да је тај распад у пуном јеку. То су лабилна једињења која се брзо на ваздуху оксидирају у нитраге, те управо услед те своје лабилности индицирају стални распад органске материје. У водама које немају никаквог приступа ваздуха, а садрже већи број клица, настају често нитрити редукцијом из нитрата. Мислим да је код наших вода редукција нитрита у нитрате искључена. Нитрати настају у природи као коначни продукт минерализације азотних органских једињења. А у крајевима са развијеном агрикултуром (много вештачких гнојења) биће их у водама више. Њихово присуство показује да су органске материје прешле септичку фазу. Ако их има у сувише великој количини у води, доказује да је извор загађења у близини. Количина хлора исто тако показује загађење али само у ономе случају где они прелазе нормалну садржину хлорида у води тог реона.

Иако сулфати са Хемијског гледишта не карактеришу загађење, ипак сам одређивао. Јер знатне количине сулфата у води чине воду горком, коју стока нерадо пије.

МЕТОДЕ ИСПИТИВАЊА

Методе којима сам се служио при испитивању ус уследеће:

1) *Методe теренског испитивања.*

1) Одређивање раствореног угљен диоксида.

У Нестлерову епрувету од 100 ст. са гуменим запушачем наспе се до марке вода, и дода се неколико капи фенол-флатеина — ако вода поцрвени, нема раствореног угљен диоксида, у супротном случају титрира се брзо из pipета са раствором $\frac{n}{22} \text{Na}_2 \text{CO}_3$. Број $\text{cm}^3 \frac{n}{22} \text{Na}_2 \text{CO}_3$ даје помножено са десет mgr/lit са даје помножено са $10 = \text{mgr CO}_2$ у 1 lit.

2) Доказивање сумпор водоника и сулфида.

У воду се дода неколико капи разблаженог раствора Na:O Cl и неколико капи раствора натриум-нитро-прусида (1% воденог раствора); ако има сумпор водоника или сулфида, јавља се љубичаста боја.

3) Фиксирање раствореног кисеоника.

Вода у извесним приликама може растворити само одређену количину кисеоника. Приликом процеса распадања органске материје, кисеоник из воде брзо се троши, док апсорпције кисеоника из ваздуха иде лагано. Зато кисеоника у води где се врши распадање органске материје има обично мање него што би требало према њеној температури и барометарском притиску. При промени прилика вода лагано може изгубити део раствореног кисеоника, или га примети из ваздуха; зато се вода у којој се одређује количина кисеоника мора узети пажљиво, засебном боцом од 200cm^3 а фиксирање је вршено са $2 \text{cm}^3 \text{Mn SO}_4$ (480 gr у 1 лит. воде) алкалног раствора KJ (700 gr. $\text{KOH} + 150 \text{gr KJ}$ у лит. воде).

II — *Методe лабораторног рада.*

1) Одређивање раствореног кисеоника.

Садржина боце, у којој је фиксиран кисеоник, има бледо-жуто боју до мрке боје, према количини раствореног кисеоника и њиме издвојеној еквивалентној количини јода. Течност у боци је безбојна ако у води није било раствореног кисеоника.

Титрација јода врши се са $\frac{n}{40} \text{Na}_2 \text{S}_2 \text{O}_3$ и раствора штирка као индикатора. Када се изгуби плава боја од скроба титрација је завршена. Ова реакција иде по формули: $2 \text{Na}_2 \text{S}_2 \text{O}_3 + 2 \text{I} = 2 \text{NaI} + \text{Na}_2 \text{S}_4 \text{O}_6$. Значи да је за два атома јода потребно два молекула тиосулфата односно два молекула тиосулфата представљају један атом кисеоника. Молекуларна тежина $2 \text{Na}_2 \text{S}_2 \text{O}_3 + 8 \text{H}_2 \text{O} = 496.2$. Пошто $\frac{n}{40} \text{Na}_2 \text{S}_2 \text{O}_3$ садржи у једном cm^3 — 6,205 mgr $\text{Na}_2 \text{S}_2 \text{O}_3$ то из пропорције $496.4 : 16 = 6,205 : x$ излази да једном $\text{cm}^3 \frac{n}{40} \text{Na}_2 \text{S}_2 \text{O}_3$ одговара 0,2 кгр. кисеоника. Према томе број cm^3 утрошеног тиосулфата даје количину кисеоника у 100cm^3 течности.

2) Дефицит кисеоника

је количина кисеоника у mgr. на 1 литар која при датој температури воде недостаје до потпуног zasiћења. Вода у којој се распадају органске материје садржи мању количину кисеоника него што би га имала у додиру са ваздухом на датој температури.

Дефицит кисеоника одређује се рачунски из разлике сићења воде за дату температуру и нађене количине кисеоника (S — вредност сићења, A — нађена количина кисеоника). Дефицит = $S - A$. Таблица сићења воде кисеоника узета је из: *Untersukung und Beustreilung des Wassers und Abwassers*. Примедба: Ако, у доба узимања воде, барометријско стање није 760 cm^3 мора се за врло тачно одређивање унети у вредност сићења коректура за промену притиска на датој температури. Код тог рада због незнатног варирања притиска није вођено рачуна о барометријском стању.

3) Биохемијска потрошња кисеоника, ради одређивања загађености воде, много је важнија него дефицит кисеоника. Док се дефицит одређује одмах из воде у којој је кисеоник фиксиран на терену, за биохемијску потрошњу кисеоника узима се друга проба и, без додатка ма каквих реактива, остави се се у мраку у добро затвореним, до врха пуним боцама, да стоји извесно време (најбоље на температури $20-22^\circ \text{C}$ или на собној температури) и онда се одређује кисеоник на обичан начин. Ако је A — количина кисеоника прве пробе, а B — количина нађена после извесног времена, онда је $A - B = C$ биће биохемијска трошња кисеоника за то време. Као нормално време стајања може се сматрати 48 часова. Биохемијска потрошња кисеоника није пропорционална времену стајања (Pleissner). Зато, да би се добили резултати који се могу упоређивати, мора се задржати увек тачно време стајања проба. Због техничких немогућности нисам успео да одредим биохемијску потрошњу код свих анализа.

4) Количине органских материја одређене су титрометријски по методи (Kubel-Teitman) из потрошње K Mn O_4 , $2 \text{ K Mn O}_4 + 3 \text{ H}_2 \text{ SO}_4 = 2 \text{ Mn SO}_4 + 3 \text{ H}_2 \text{ O} + 5 \text{ O}$.

Количина утрошеног кисеоника на оксидацију, односно потрошња K Mn O_4 , веома је важан индикатор; он показује колико још има у води органских материја које могу послужити као храна за бациле.

У 100 cm^3 воде додаје се 10 cm^3 разблажене сумпор водоничне киселине (1:3) и загрева се на воденом купатилу десет минута. Након тога из берете се дода петнаест $\text{p}/_{10} \text{ K Mn O}_4$ те се поново загрева на воденом купатилу 30 минута и титрише се до обезбојавања са $\text{p}/_{100}$ оксалном киселином. Разлика између узетог раствора калиум перманганата и утрошене оксалне киселине биће тражена потрошња.

5) Слободан амонијак.

Одређен је директном неселеризацијом. У Неслерову епрувету од 50 cm^3 се сипа до црте вода, дода се 3—4 капи $10\% \text{ Sn SO}_4$ раствора и 2—3 концентрисаног Na OH . Створени талог је потребно филтрирати. Бистром филтрату се дода 2 cm^3 реактива Неслера; у присуству амонијака појављује се жута боја. Из интензитета

боје при упоређењу са стандардима одређује се количина амонијака.

6) Албуминоидни амонијак.

Одређује се на тај начин што претходном дестилацијом воде са додатком $\text{Na}_2 \text{ CO}_3$ истера сав слободан амонијак. После тога се преосталој води у колби дода 50 cm^3 алкалног раствора K Mn O_4 и поново се дестилише. Дестилат хватамо у Неслерову епрувету од 50 cm^3 и са Неслеровим реактивом одређујемо количину албуминоидног амонијака на исти начин као и код слободног.

7) Хлор.

Хлор се одређује титрометријски са $\text{p}/_{100} \text{ Ag No}_3$ индикатором K Cr O_4 . Број утрошених $\text{cm}^3 \text{ p}/_{100} \text{ Ag No}_3$ помножен са 0,0355 даје нам количину хлора.

8) Сулфати.

Сулфати се одређују гравометријски, такође закисељене соном киселином воде Ba Cl_2 . Створени талог Ba SO_4 филтриран је и жарен у претходно измереној теглици. Разлика у тежини помножена је са 0,4116.

9) Сумпор водоник.

Сумпор водоник одређен је калориметријски по методи Вјусјер-а. За упоређење служи свежи амонијачни раствор арсен-трисулфида, а као реактив олово ацетат.

10) Нитрити

су одређени калориметријски. У Неслерову епрувету од 100 сипа се вода до цртице и додаје се 2 cm^3 раствора α нафтил-амина у сирћетној киселини и 2 cm^3 раствора сулфонилне киселине у сирћетној киселини. У присуству нитрита раствор се боји црвено. Упоредивањем створене боје са стандардима одређује се количина нитрита у води.

11) Нитрити.

Нитрити се одређују такође калориметријски. 100 cm^3 воде је испарено до сува на воденом купатилу. Суви остатак је наквашен са 2 cm^3 фенол ди сулфонске киселине, разблажен је са нешто мало воде и додат је јак концентрисан раствор (32%) Na OH . Додавање Na OH траје док се не појави максимални интензитет боје. У присуству нитрата се ствара жута боја.

12) Суви остатак.

Суви остатак филтриране и нефилтриране воде одређен је испаравањем у претходно осушеној и измереној шољи. Талог се суши на температури 180°C . Разлика у тежини претставља суви остатак који је извршен у мгр. на литар воде.

13) Суспендовани део.

Суспендовани део је разлика у тежини нефилтриране и филтриране воде.

14) Карбонатна тврдоћа.

Карбонатна тврдоћа одређена је титрометријски. 100 cm^3 воде титрирано је са $\text{p}/_{10} \text{ Cl}$ — индикатор метил-оранж. Број кубних сантиметара утрошене соне киселине помножи са 28 даје нам карбонатну тврдоћу.

15) Целокупна тврдоћа.

Целокупна тврдоћа одређена је титрометријски са $\frac{1}{10}$ К палмотинат по методи Winkler-a. У 100 см³ неутрализоване воде са Winkler-a (индикатор метил-оранж) додаје се 2–3 капи бромне воде за разоравање индикатора. Кувањем се истерује бром после чега у присуству индикатора, фенол-фталеина кисели раствор се неутралише са алкохолним раствором КОН. Неутрални раствор титришемо до слабе ружичасте боје са $\frac{1}{10}$ К палмитината. Број утروшених кубних сангметара $\frac{1}{10}$ К палмитината множимо са 10 и са 0,56.

16) Стална тврдоћа.

Стална тврдоћа је разлика између целокупне и карбонатне тврдоће. Тврдоћа је изражена у немачким степенима.

Стандардије за калориметријско одређивање су направљени из меша раствора К хлор плат. и Со Сл₂ различитих концентрација.

Из резултата мог испитивања могу изнети закључак: да је количина минералних соли просечно је око 550 мгр. Према овоме, воде које садрже више од 550 мгр. минералних соли већ су сумњиве, као воде које пролазе терет изложен загађењу. Изузетак у овоме случају сачињавају воде из села Пиносава, Бели Поток, Железник, код којих с уколичине минералних соли и сулфата. Воде из Белог Потока и Пиносава, иако садрже знатно више минералних соли, ипак се не могу убрајати у врсту загађених вода. Јер то искључиво зависи од геолошког састава земљишта. А количине органских материја, азотних једињења пружају слику добре и исправне воде. У погледу количине азотних једињења, наиме амонијака, нитрита, нитрата, као и органских материја, потребно је поделити све воде које сам испитивао у две групе:

У прв угрупу убрајам воде које сам узео из Панчевачког рита, Макишког поља и села Бежаније. Код ове групе, због овогодишњих поплава, вода из Саве и Дунава још и сада

има знатног утицаја на ехмијски састав воде. материја, слободног, као и албуминоидног амониака. Овим је знатно повећана количина органских нијака. Количине нитрата су у знатним количинама и крећу се у великим размацима. Количине нитрата с уминималне. Из овога се може закључити :да је код дотичних вода процес распадања у пуном јеку и да се ове воде могу сматрати као нездраве. У прилог томе говори и прилично велика биолошка потрошња кисеоника, као и дефицит кисеоника. Присуство пак угљен диоксида говори о присуству микроорганизама.

Могућност локалног загађења воде, услед недовољне удаљености од клозета, штала, ђубришта, нисам констатовао и мишљења сам, да знатне количине једињења која илудминишу загађење треба тражити у непосредној близини бара са устајалом речном водом од овогодишње поплаве. У прилог тог схватања служи следећи пример, код којег сам узео две воде из истог реона, дакле са терена истог геолошког састава. Један од ових бунара налазио се на поплављеном терену а други изван њега, на отстојању око 300, 400 метара. Бунари су удаљени један од другог пола километра.

Из прегледа доње табеле падају у очи велике и знатне разлике у количини албуминоидног амонијака, нитрита, органских материја, дефицита кисеоника и биолошке потрошње кисеоника. Ово повећање налази се код бунара из поплављених реона. Иако већина бунара нису хигијенски саграђени, отворени су: а и начин вађења воде примитиван је, ипак сам мишљења да све то не утиче толико на загађење, колико утиче вода из устајалих бара образованих после поплаве.

Из прегледа резултата анализе воде из Макишког Поља види се да воде из добро саграђених — цементираних и затворених бунара, са пумпом имају готово исту загађеност, као и воде из неуређених отворених бунара,

Рад на терену			Дефицит кисеоника	Биолошка потрошња кисеон.	Утروшено К Мп О ₄	Лабораторијски рад									Тврдоћа		
Растворени						Слободног NH ₃	Албуминаидни NH ₃	Нитрат јон као N.	Нитрат јон као „N“	Хлор јон	Сулфат јон као „SO ₄ “	Сувог остатка нефилт.	Сувог остатка филт	Суспендовани део	Целокупна	Карбонатне	Стална
CO ₂	O	H ₂ S															
Н е п о п л а в љ е н																	
12.1	11.7	—	—	—	4.7	0.44	0.01	—	0.4	17.3	21.4	876	876	—	22.1	19.9	1.3
П о п л а в љ е н																	
4.7	6.9	—	4.9	3.8	18.2	1.8	0.3	0.04	7.0	19.4	18.9	773	733	42	24.2	15.8	3.4

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

код којих се вода вади кофом. Као допуну
www.оренапоменутог наводим ова два примера:

	Рад на терену			Рад у лабораторији							
	CO ₂	O	H ₂ S	Дефицит кисеоника	Биолошка потрошња кисеоника	Утрошено K Mn O ₄	Слободни амонијак, као N	Албуминоидни амонијак као N	Нитрат јон као N	Нитрат јон као N	Хлор јон
Затворени цементирани бунар са пумпом											
1.	5.9	9.2	—	0.3	0.2	16.9	0.7	0.07	0.04	27.0	10.2
Отворени неуређени бунар — вађење воде кофом											
2.	8.3	9.6	—	1.1	0.4	7.8	0.8	0.1	0.05	30	13.9

Хемијска анализа дунавске и савске воде, које су у таквој знатној мери утицале на квалитет воде поменутих реона, биће умесна у моме раду уколико пре што и оне служе за напајање стоке.

Из свега што сам навео, није могуће извести дефинитиван закључак о квалитету односно о загађености воде из поменутог реона. Поплава као случајна појава у знатној мери променила је хемијски састав воде, и утицала је на загађење воде. На основу пак мојих анализа, ове воде треба сматрати као јако загађене воде.

У другу групу убрајам воде из села Овча, Борча, Железник, Бели Поток, Пиносава, Јајинци, Раковица. Код ове групе, као што се

види из прегледа табела са резултатима теренског прегледа и лабораторијског испитивања, о двеликог је значења локално загађење. Код ових вода није било могуће константовати слично тотално загађење, као што је случај у првој групи. У појединим селима, узимајући воду за преглед, приметио сам да постоји знатна хемијска разлика између појединих вода, док би геолошки састав земљишта, по свему судећи, требао да буде исти. То се нарочито види код већих села, као што су на пример Овча и Борча. Тражећи томе разлога, наишао сам на публикацију д-р Марка Т. Лeko о води за пиће (Српски Архив за целокупно лекарство. Година 2 од 1896 године стр. 570). Из те публикације се види да са насељавањем терен може толико да се загади временом, да се чак мења састав подземне воде. Мислим зато да те разлике у хемијском саставу углавном зависе баш од тога. Нарочито, ако се узме у обзир и то да воде у центру села садрже више минералних соли и имају знатно већу тврдоћу него воде на крају села. Упооређујући таблице резултата теренског прегледа у погледу загађености вода. Код непокривених бунара са неуређеном околином (теренском) увек имамо знатно веће количине азотних једињења, као и хлора. А то нарочито вреди за оне плитке бунаре у које и вода са површине може слободно да се слива. Количине пак амонијака слободног и албуминоидног, нитрита и хлора, индицирају нам свеже загађење, односно почетак загађења, као и загађења које је у пуном јеку. Дакле разлог том загађењу треба тражити искључиво у неуређеној околини бунара. Знатне количине нитрата, код појединих вода, изразито показују да је процес минерализације органских материја сталан. Чак шта више и уређени бунари са чистом околином, иако су довољно

Лабораторијски рад

Рад на терену			Дефицит кисеоника	Биолошка потрошња O	Утрошено K Mn O ₄	Слободни NH ₃	Албуминоидни NH ₃	Нитрат јон као N	Нитрат јон као N	Хлор јон	Сулфат јон као SO ₄	суви остатак		Тврдоћа			
CO ₂	O	H ₂ S										Филтрирано	Нефилтрирано	Суспендовани део	Целокупна	Карбонатна	Стална
С а в а																	
2.5	8.6	—	2.2	0.3	14.6	2.3	0.18	0.02	—	21.3	25.7	380	656	176	12.8	10.6	2.2
Д у н а в																	
1.1	9.2	—	0.7	1.2	10.7	0.2	0.2	0.05	—	10.6	19.4	358	596	238	10.9	9.3	1.6

заштићени од инфицирања, ипак у већини случајева садрже приличне количине азотних једињења као и хлора.

Мислим да је разлог томе недовољна удаљеност од извора фекалних загађења (нужници, штале, ђубришта). У прилог тог мишљења служи ми резултат испитивања воде из бунара у селу Борча за напајање стоке. Бунар је врло добро саграђен, бетонан, удаљен од села око пола километра и налази се на средини њиве.

Вода из овог бунара, која је по свом хемијском саставу скоро слична осталим водама из истог села, не садржи азотних једињења, сем минималне количине слободног амониака — чему је разлог удаљеност од извора загађености основу литературе количине хлора у води константна је за сваки реон. Зато све оне количине које прелазе нормалну своју садржину у води, служе као доказ загађености бунара. Пошто пак ја немам сигурних података о количини хлора у појединим местима, а из незнатног броја анализа из појединих села нисам могао изнети дефинитиван закључак, зато сам као нормалну количину хлора узео минималан број који сам добио за хлор у сваком селу. Удаљеност бунара од штала, ђубришта и нужника, знатно мењају количину азотних једињења као и количину хлора. А специјално код оних бунара код којих није добра грађа, односно који су зидани крупним каменом без малтера или циглом на суво. Што се тиче количине раствореног кисеоника као и угљен диоксида, границе у којима се крећу те вредности знатно с умање него што је случај код бунара из прве групе — поплавленог реона. Биолошка потрошња кисеоника исто тако знатно је мања. Све то говори у прилог томе да код наших сеоских бунара разлог сталног загађивања треба тражити у неуредној околини, недовољној удаљеност од извора загађења, —

клезет, штала, ђубриште, — као и у недовољној грађи самог бунара. Приметан изузетак чини вода из сеоских чесама, на пр. село Бели Поток. У овом случају нисам могао утврдити да ли је то вода изворна или подземна. Зато и нисам био у стању изнети ма какав дефинитиван закључак. Али у сваком случају удаљеност од насељених места утиче на квалитет воде; за то сам нашао доказа испитујући воде из бунара који су се налазили у потпуно уређеним баштама; — те воде су биле са хигијенског гледишта исправне (воде из Мокрог Луга).

Воде из села Вишњица

По свом хемијском саставу, односно по количини сувог остатка, хлора, сулфата, као и тврдоће, воде из села Вишњице у многоне су сличне водама из Мокрог Луга. Изузетак чине воде из два бунара на северозападном крају села, које садрже незнатне количине сумпор водоника. Разлог томе је вероватно утицај дубоких подземних вода, које су у свом току избиле на површину. Код ових вода опазио сам веома карактеристичну појаву да једино оне немају раствореног кисеоника. Тражећи томе разлога нашао сам у страниј литератури тумачење, да у водама које садрже сумпор водоник не може бити слободног кисеоника. Према томе одсуство слободног кисеоника није случајна појава, него је у вези са саставом тих вода. Воде садрже знатно повећање количине сулфата, вероватно услед оксидације сулфида у сулфате због чега су и мало горке.

Морам се још позабавити и питањем на који се начин вади вода из бунара, и из чега се напаја стока. У већини случајева вода се вади из бунара кофом. Обично се стока напаја из кофа. Умесно је овде напоменути да се стока скоро никад не напаја из кофе ко-

Растворени			Л а б о р а т о р и ј с к и р а д											Тврдоћа			
CO ₂	O.	H ₂ S	Дефицит кисеоника	Биолошка потрошња кисеоника	Утрошено K Mn O ₄	Слободног амониака као N	Албуминоидног амониака као N.	Нитрита као N	Нитрата као N	Хлор јон.	Сулфат јон као SO ₄	Сувог остатка филтрираног	Сувог ост. неф.	Суспендовани део	целокупна	карбонатна	стална
В а н с е л а																	
22.5	11.3	—	0.7	—	1.7	0.03	—	—	—	7.6	2.6	494	494	—	15.1	14.2	0.9
У с е л у																	
26.0	7.8	—	0.9	—	22.6	0.4	0.04	0.01	30.0	25.7	11.7	567	551	16	16.8	16.4	1.4

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Л а б о р а т о р и ј с к и р а д

Бунарска вода	Рад на терену		Л а б о р а т о р и ј с к и р а д														
	H ₂ S.	Растворени		Лезпит киселина	Биолошка потрепља киселина	Утрошено К Мп О ₄	Слободот амо-нија као N	Албуминоидот амо-нија као N	Нитрита као N.	Нитрата као N.	Хлорјон Cl	Суфат јон као SO ₄	Суви остатак нефилтрован	Суви остатак филтрован	Суспендовани део	Тврдоћа	
		CO ₂	О.													пелокупна	карбонатна
1	—	24.6	11.3	—	—	18.6	0.09	0.01	50.0	18.3	13.2	738	711	27	22.3	20.7	1.6
2	—	31.8	10.9	—	—	17.3	0.07	0.02	40.0	39.4	17.3	694	694	—	21.8	19.4	2.4
3	—	40.3	8.6	0.9	1.4	28.4	0.15	—	50.0	42.5	11.6	718	718	—	23.4	21.6	1.8
4	—	36.1	11.4	—	—	63.3	0.09	0.02	10.4	26.2	15.3	671	671	—	19.3	18.6	0.7
5	—	30.6	9.8	—	—	13.3	0.07	0.05	20	20.1	17.3	701	669	32	24.1	22.3	1.8
6	1.2	30.6	—	—	—	8.9	0.1	0.09	—	18.1	149.3	831	831	—	22.4	14.8	7.6
7	1.1	21.8	—	—	—	9.7	0.09	0.07	—	7.4	138.8	796	796	—	22.1	13.2	8.9
8	—	31.6	8.9	—	—	7.4	0.07	0.03	11.0	10.7	40.2	801	784	17	21.8	19.6	2.2
9	—	50.3	13.7	—	—	1.4	14.8	0.1	0.007	18.3	9.6	49.4	738	688	50	21.7	20.1
10	—	36.2	12.4	—	0.9	11.6	0.1	0.09	0.01	14.2	71.2	744	704	40	22.0	18.3	3.7
11	—	24.1	13.1	0.4	—	13.9	0.17	0.07	0.09	18.0	69.4	828	828	—	33.6	25.4	8.2
12	—	21.4	17.8	0.9	—	11.7	0.09	0.02	0.02	14.7	12.4	627	659	32	24.4	17.3	5.1
13	—	22.5	11.3	0.7	—	1.7	0.03	—	—	7.6	2.6	494	494	—	15.1	14.2	0.9
14	—	26	7.8	0.9	—	21.6	0.4	0.04	0.04	30.0	11.7	551	567	16	16.3	15.4	1.4
15	—	50.1	11.4	—	—	8.3	0.4	0.02	—	1.9	траг	719	718	—	20.1	20	—
16	—	38.1	11.8	0.9	0.6	12.4	0.2	0.09	0.02	5	1.2	732	709	23	21.8	20.2	1.6
17	—	36.2	12.3	—	—	16.5	0.09	0.03	0.07	10	2.6	694	651	44	19.6	19.6	—
18	—	36.4	12.8	0.1	—	9.6	0.1	0.09	0.04	8	5.8	748	714	34	23.2	21.8	1.4
19	—	26.3	12.4	—	—	6.3	0.04	—	—	5	1.4	638	638	—	18.6	18.6	3.3
20	—	26.8	11.0	0.4	0.6	18.3	0.3	0.07	0.02	7	18.6	696	696	32	18.6	15.3	—
21	—	25.7	11.8	0.2	0.4	12.7	0.09	0.07	0.01	5	17.4	704	704	—	19.2	17.8	1.4
22	—	26.1	11.4	—	0.1	9.6	0.07	0.03	0.01	—	6.9	686	664	22	19.6	19.1	0.5
23	—	31.4	12.6	—	—	6.3	0.02	—	—	8.3	траг	711	71	—	24.1	23.9	0.2
24	—	24.6	10.3	—	0.6	18.3	0.1	0.05	0.01	5	16.1	694	694	—	22.6	22.5	0.1
25	—	44.4	10.6	—	0.02	9.6	0.1	0.05	0.01	10	26.1	804	804	—	28.3	26.9	1.4
26	—	36.6	10.2	—	—	7.4	0.09	0.04	0.02	12	28.4	781	756	14	26.8	25.3	1.5
27	—	37.1	12.4	—	—	11.2	0.09	0.03	—	30	24.3	734	734	—	21.9	21.1	0.8
28	—	28.8	9.6	0.9	0.2	14.6	0.07	0.02	0.02	18	42.3	794	763	35	25.6	23.7	1.9
29	—	32.6	11.8	—	—	3.6	0.03	0.07	—	11.3	16.8	811	811	—	26.3	25.2	1.1
30	—	25.0	14.2	0.1	—	4.7	0.1	0.09	0.02	14.0	21.3	618	611	7	21.8	21.6	0.2
31	—	18.7	15.6	—	—	0.4	0.18	0.05	—	20.0	7.1	611	611	—	20.7	18.3	1.2

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilib.rs

Таб. 1.

Таб. 2.

Л а б о р а т о р и ј с к и р а д

	Рад на терену			Л а б о р а т о р и ј с к и р а д														
	H ₂ S	Растворени		Дефинит киселина	Биолошка потрошња киселина	Урошено К Мп О ₄	Слободан амониака као N	Алуминијат амониака као N	Нитрита као N	Нитрата као N	Хлор јон. Cl	Суфат јон као SO ₄	Суви остатак нефитрован	Суви остатак фитрован	Суспендовани лео	Тврдоћа		
		CO ₂	O													цељупна	карбонатна	стапа
1	—	8.3	9.8	1.1	0.4	7.8	0.8	0.1	0.05	30.0	13.9	42.9	499	499	—	18.9	15.2	3.7
2	—	7.6	8.6	3.8	5.6	19.3	3.4	0.2	0.02	19.0	19.8	18.6	517	517	—	19.4	17.1	2.3
3	—	5.9	9.2	0.3	0.2	16.9	0.7	0.07	0.04	27.0	10.2	30.7	481	481	—	16.7	12.2	4.5
4	—	6.3	11.0	0.1	17.3	0.4	0.2	0.08	3.0	18.2	21.4	61.8	618	618	—	17.3	15.5	1.8
5	—	7.1	9.1	0.1	0.2	19.5	0.6	0.9	0.05	—	23.1	27.2	731	731	55	22.4	19.9	1.5
6	—	12.1	11.7	—	—	4.7	0.4	0.01	—	0.4	17.3	21.4	876	876	—	22.1	19.9	1.3
7	—	47.7	6.9	4.9	3.8	18.2	1.8	0.3	0.04	7.0	19.4	18.9	733	733	42	24.2	15.8	8.4
8	—	53.3	7.1	2.7	4.2	21.3	0.9	0.7	0.03	18.9	21.2	21.1	781	781	28	21.7	16.1	5.6
9	—	32.2	8.3	3.1	5.7	17.4	0.7	0.4	0.07	30.0	18.6	15.3	66	66	11	18.3	14.1	4.2
10	—	41.1	7.4	2.01	4.1	15.6	1.1	0.3	0.03	25.0	23.8	17.1	682	671	11	18.2	15.2	3.0
11	—	5.3	7.6	1.7	5.9	18.3	2.1	0.1	0.07	40.0	31.7	21.6	428	428	—	17.3	15.5	2.8
12	—	7.2	11.3	0.4	7.1	19.4	1.4	0.3	0.03	25.0	24.8	19.4	526	508	18	21.2	19.7	1.6
13	—	9.6	8.2	13	1.2	17.2	0.9	0.7	0.03	50.0	25.6	7.2	581	581	—	24.1	24.1	—
14	—	10.2	7.4	2.3	4.2	21.3	0.9	0.7	0.01	70.0	29.8	14.3	635	614	21	18.6	16.7	1.9
15	—	50.0	10.2	0.4	—	5.6	0.09	0.02	0.03	12.7	4.7	15.5	718	694	24	19.8	17.3	2.5
16	0.8	36.1	7.3	1.8	—	13.9	0.08	0.05	0.02	5.0	12.4	9.9	451	441	10	20.8	19.7	1.1
17	—	21.8	14.1	—	—	11.5	0.02	0.01	0.01	20.0	35.0	16.3	840	840	—	31.8	29.4	2.4
18	—	39.2	35.2	—	—	14.1	0.17	0.02	0.08	10.0	13.4	7.1	447	447	—	19.1	18.6	1.04
19	—	24.1	13.1	0.4	—	13.9	0.17	0.07	0.009	18.4	18.4	69.4	828	828	—	33.6	25.4	8.2
20	—	21.4	17.8	0.9	—	11.7	0.09	0.02	0.02	14.7	21.3	12.4	659	627	32	24.4	17.3	5.1
21	—	22.5	11.3	0.7	—	1.7	0.03	0.04	—	—	7.6	2.6	494	494	—	15.1	14.2	0.9
22	—	26.0	7.8	0.9	—	22.6	0.4	0.07	0.01	30.0	25.7	11.7	567	551	16	16.8	15.4	1.4
23	—	11.3	6.8	1.4	—	18.5	0.7	0.07	0.04	30.0	30.6	18.6	613	594	19	17.9	15.6	2.3
24	—	27.0	14.3	—	—	11.	0.14	0.34	0.01	15.0	17.1	26.8	659	659	—	20.1	18.3	1.8
25	—	15.0	13.1	—	—	12.6	0.2	0.11	0.01	18.0	15.6	18.4	594	594	—	24.3	21.4	2.9

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBELRS

ТЕРЕНСКИ ПРЕГЛЕД

	Вода из бунара села	Температура воде бунара	Дубина бунара у m.	Дебљина воде у m.	Стање бунара	Чиме се вади вода	Како се поји	На који се начин пуни корито	Околина
1	Панчевачки рит	19°	4.0	0.9	неуредан	кофом	из кофа	—	неуредна авлија
		18°	4.0	1.0	неуредан	кофом	корита	кофом	уредна авлија
		18°	6.30	0.8	неуредан	пумпа	кофа	—	неуред. авлија
		18°	6.0	0.9	добро грађен	пумпа	корита	дирек. пуњење	уредна
		19°	4.0	1.0	неуредан	кофом	кофа	—	неуредна близу свињака
		19°	8.3	1.0	добро грађен	кофом	кофа	—	уредна
		16°	6.1	0.75	стари	кофом	корита	кофом	близу бара
		17°	6.0	0.8	неуредан	кофом	корита	кофом	вода, штала, клозет близо
		16°	4.6	1.0	неуредан недовршен	кофом	корита	кофом	скоро на обали баре
		16°	4.2	0.9	неуредан	кофом	корита	кофом	уредна авлија, близу бара
		18°	6.3	0.8	добро грађен покривен	пумпа	пумпи	директ. из пумпе	авлија уредна
		19°	4.5	1.0	добро грађен покривен	пумпа	кофа	—	уредна башта
		18°	8.6	0.9	добро грађен	пумпа	кофа	—	авлија клозет близо
		19°	6.2	0.6	цементиран, покривен	пумпа	кофа	—	уредна башта
		18°	7.3	0.50	добро грађен	кофом	кофа	—	авлија близу отвор. канала
		19°	6.8	0.0	покривен	пумпа	кофа	—	уредна башта

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ТЕРЕНСКИ ПРЕГЛЕД

	Вода из бунара села	Температура бунара	Дубина бунара у мт.	Дебљина воде у мт.	Стање бунара	Чиме се вади вода	Како се поји стока	На који се начин пуни корито	Околина
1	Вишњица	12°	5,5	1.30	Уредан	пумпа	из ведре	—	уредна башта
		14°	5	1	Уредан	кофом	из ведре	—	уредно двориште
		14°	4	1.5	отворен, озидан каменом	кофом	из корита	кофом	близу је штала
		11°	4.5	1	стара грађа, неуредан	кофом	из ведре	—	неуредно двориште
		11°	5	1	неуредан	стара пумпа	из ведре	—	јачо неуредно двориште
	Борча	14°	6	1.5	неозидан, отворен	кофом	из ведре	—	близу штала клозети
		13°	5.5	1	стара грађа	комом	из ведре	—	неуредно двориште
		14°	7	1.5	цемент., отворен, уредан	ђермом	из корита	кофом	усред њиве
		14°	8	1	дрвена грађа	кофом	из ведре	—	близу клозет
	Железник	12°	6	2	прилично уредан	кофом	из ведре	—	близо је свињак
		13°	5	2	неуредан	кофом	из ведре	—	неуредно двориште
		13°	8	1.5	добро грађен	кофом	из ведре	—	на крају села
		15°	6.3	1	отворен, стара грађа	кофом	из ведре	—	прилично уредно
	Макишко поље	15°	7.4	2	отворен, уредан	кофом	из ведре	—	неуредно
		18°	8.2	0.9	добро грађен, покривен	пумпом	из корита	директно из пумпе	авлија уредна близу бара
19°		7.1	0.8	добро грађен, отворен	пумпом	из ведре	—	башта близу је бара	
18°		5	0.9	неуреџан	кофом	из ведре	—	близу је бара	
18°		5	1.0	уредан, непокривен	кофом	из ведре	—	терен био поплављен	

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

јом је вађена вода. Врши се напајање наравно и из корита, како сопствених тако и сеоских (општинских). Мишљења сам да је напајање стоке из ведрa много здравије него ли из корита. Код већине корита нема отвора за отицање воде, зато вода остаје у кориту, стоји не неколико сати, мешајући се после са свежом водом. Корита се вероватно никад не перу. За преглед узео сам једну исту воду из бунара и корита у којем је вода остала после напајања. И то ми служи као доказ моје претпоставке да је вода у кориту много више загађена него у бунару.

било би свакако од велике користи, да сељак схвати потребу чисте и здраве воде за напајање стоке.

Никола А. Тимофејев

ПРИМЕДБА

Код теренског прегледа:

- 1.) Дубина бунара означена је код појединих објеката на основу директног мерења са конопцем, а код неких путем распитивања;
- 2.) Уредно двориште означава чисто без фекалних нечистоћа.

Вода из	Растворено			Лабораторијски рад							
	CO ₂	O	H ₂ S	Дефицит киселина	Биолошка потрошња киселина	Утрешено K Mn O ₄	Слободног амонјака као N	Албумино-идн. амон. као N	Нитрита као N	Нитрата као N	Хлор јон
Бунара	21.8	14.1	—	—	—	11.5	0.02	0.01	0.01	20.0	35.0
Корита	12.4	8.2	—	1.4	2.1	14.5	0.02	0.07	0.01	20.0	35.0

Начин којим доспева вода у корита, у појединим случајевима, јавља се исто као извор загађења. Имао сам прилику да видим како вода из чесме доспева у корито по прљавом и блатњавом терену, пуном коњског измета и ђубрета. Пример: пуњење корита водом из чесме у Белом Потоку. У овим случајевима јасно је да вода, и при најбољим својим квалитетима, доспева у корита загађена. Утолико пре што су чесме прилично удаљене од корита, и вода цури полако. Као нормe за здраву и добру воду код оцењивања узео сам вредности које су изнете у § 22 гл. 8 Санитетског законодавства.

Из детаљног прегледа табела са хемијском анализом, теренског прегледа, као и свега што сам горе изнео закључујем: да сви бунари из којих сам узимао воду немају водонепропустљивог слоја. Већина бунара је плитка, околина је јако неуређена (извори загађења су у непосредној близини) и због тога јако је подложна загађивању споља.

Да готово све воде не одговарају захтевима, бар примитивне хигијене. За наша села

3.) Неуредно двориште терен пун нечистоће и фекалија.

4.) Ако је бунар удаљен за 15 метара од штала, клозета и сл. извора загађења означено је, да се налази „у близини”.

5.) Поједине воде из села Железника садрже много хлора, вероватно у облику алкалних или земно-алкалних метала, због тога су слане и као такве, како тврде сељаци радо пије стока.

6.) Један део с. Железник има водоводску воду из Београдске водоводске мреже, чиме се постиже да бар једно село у околини Београда има воду, која одговара захтевима хигијене.

Овај рад, који се штампа у Општ. новинама, разликује се од мог Св. Савског рада у толико, што сам ту изоставио све детаље и унео сам само најкарактеристичније податке.

ЛИТЕРАТУРА

- 1.) Д-р Х. Ивковић: Стандард методе за санитетску анализу воде.
- 2.) Српски Архив за целокупно лекарство 1896 г.
- 4.) Практикум Агрикулт. Хемије.
- 5.) Колективни рад под ред. И. А. Обергарда — Спутник пишчевика.

За унапређење туризма у Београду

Поред толиких других места у нашој држави и Београд је проглашен децембра 1936 за туристичко место. Одлука о томе резултат је фактичких прилика, а не какве сентименталности. Београд је не само значајно историјско место, него и по свом природном положају лепо и привлачно. Једино није климатско место. Ако би се ради овог последњег учинила замерка, одговор би био врло лак: а зар су Париз, Берлин, Беч, Рим итд. климатска места? Не долазе ли тамо са свих страна света туристи да виде те старе историјске вароши, њихове музеје, знаменитости, установе итд.

Београд има врло дугу и интересантну прошлост. Остатака те прошлости има из ранијег и новијег доба. Из старијег доба су Доњи и Горњи град, а из новијег још доста многобројне зграде, којих највише има у најстаријем делу Београда. Од маркантнијих зграда су: Конак Кнегиње Љубице, Саборна црква, оне две куће прекопута ње, Доситијева Велика школа на Јовановој пијаци, неколико старих и типичних кућа у ул. Страхинића Бана, старо Министарство финансија у ул. Милоша Великог, Кнежева пивара у ул. Балканској, приличан број зграда расејаних по улицама; Грачаничкој, Иванбеговој, Косачиној, Солунској, Краљице Наталије и др.

Многе од тих старих зграда, стилских интересантних, требало би сачувати. У првом реду ону прекопута Саборне цркве: некадању Томину, а сада кафану под знаком питања. На ту кућу, као и на приличан број других требало би ставити натписе те да сваки зна: ко их је и када подигао и чему су служиле.

У ул. Краља Петра постојало је и „Старо здање” у коме је доскоро била Железничка дирекција. Ту зграду, коју ограничавају четири улице, подигао је од 1840—1842 Кнез Михаило. У њој је била и кафана код „Јелена” са великом салом, у којој су 1868/1869 држане седнице уставног одбора који је израдио нацрт устава од 1869. У тој сали су држани и отмени балови. Као нешто изванредно помиње се у једној белешци „Српског улака” како је на балу, одржаном 2 фебруара 1844, горело 200 миликерц свећа.

Та зграда, коју је држави продала Краљица Наталија, порушена је и на њеном месту биће палата Народне банке. Иако та зграда није била стилска, ипак је није требало рушити. Ради одржања традиције онога кра-

ја, и обзиром на то да је прекопута те зграде, а где је данас основна школа, било некадање „Читалиште”, требало је ту зграду опривити и удесити за Народну библиотеку.

Београд има доста нових јавних зграда, али ретко на којој има натписа, по којима би се знало каквој сврси те зграде служе. Странац, док не буде питао, неће знати шта се налази: 1) У палати прекопута Војне академије, у којој се налазе четири министарства; 2) У палати, у којој је Министарство саобраћаја; 3) у зградама: Техничког факултета, Правног факултета на Краљевом тргу, Државне архиве; Министарстава: Грађевина, Просвете, Правде, Спољних послова, Окружног уреда, итд. итд. Не само да би требало на сваку зграду ставити натпис, него и годину грађења. И приватне зграде треба да имају обележену годину грађења, а поред тога прописати да свака зграда пре рушења мора бити снимљена и по два снимка предата Општини. Исто тако предати снимке и нових зграда кад на том месту буду подигнуте. На овај начин створио би се леп музеј који би за доцније историчаре био од великог значаја, а за туристе интересантан.

У парку, преко пута Господарске механе, налази се једна лепа чесма коју је општина подигла пр. год. То би требало написати на чесми, јер, ако нас данашње то не интересује, неће тај случај бити и са онима после нас.

Туристе, и уопште путнике, кад дођу у неко место, све у њему може да интересује, а може бити и обратно. Све зависи од тога да ли се у том месту има шта видети. Ако утисци буду добри, то ће допринети да и други туристи дођу. И обратно — неће нико долазити.

Београд има лепу околину. Предграђима: Дедињем и Топчидерским Брдом ми можемо бити поносни. За излете имамо доста лепих места, са којима треба омогућити брз и јевтин саобраћај. Ради тога би било потребно линију трамвајску бр. 9 продужити до Вишњице, бр. 3 до Раковице и појевтинити аутобуски саобраћај до Авале, на којој се налази гроб Незнаог Јунака. Сада је доцкан жалити, али је штета што се тај гроб не налази у вароши, него чак на Авали, до које средњи сталез и сиротни тешко може доћи. Ако ми желимо да нам што више света долази у Београд, а тај свет се бави неколико дана па оде, такође мо-

рамо пожелети могућност да и наш свет из Београда оде недељом и празником негде изван вароши, те да се на чистом ваздуху, у лепој природи, мало освежи. И то може да буде сретство пропаганде за наш туризам. Стран свет, видећи како наш иде у околину вароши, и сам ће зажелети да види ту околину. И градске зидине, и музеји, и знаменитости, све то, кад се неко дуже бави у вароши, постане досадно и стално се тражи нешто ново. Туристи ради тога и долазе.

Београд, као престоница и седиште свих највиших власти, привлачи масу пословног света из наше земље. Од тога ми имамо користи, јер се ствара већи промет и повећава производња добара, али не само са нашег локалног, већ и са општег, државног интереса, нама су исто тако потребни странци, који у земљу уносе новац са стране, па у знатној количини и девизе. Пошто се тиме економска снага земље подиже, види се јасно колико значајну улогу туризам игра, и колико је он данас важна привредна грана. И када је то тако, онда не треба жалити жртве, које ће се струку исплатити, нити ма шта пропустити, што би нашој вароши привлачило странце у знатној већој мери но досада.

За развијање Београда, као туристичког места, потребна је не само сарадња Општине, него и Државе, и осталих установа, као што су: Путник, Коморе и друге привредне установе. Заједничким трудом изнашле би се методе које би требало употребити па да Београд и фактички буде туристичко место, а не само на папиру.

Из незнања, неразумевања и наопаких схватања, многе старине у Београду су уништене. И та рђава схватања код нашег света и данас постоје. Од толиких старих че-сама остала је само Теразијска, па и она се не налази на своме месту већ у Топчидеру, а остале су све уништене. У граду, и Горњем и Доњем — било је више чесама, од којих само једна још постоји. Да је у граду било више чесама и да би се, уз брижљиво тражење, нашли и канали, казује нам Драгутин Тумански који, описујући град кад су у њега Срби ушли 1867 каже:

„Чесме ће се морати очистити, почем вода није за пиће. Две су као шкодљиве већ затворене.”

У Горњем граду постоји Сахат кула. Она би се могла оправити и пустити сат да ради. То би било и интересно и корисно. Наша омладина у мислима би се преносила у оно доба када је Србија била под Турцима. Треба јачати национални дух и у данашња материјалистичка схватања унети мало идеализма.

У Горњем граду постоји Виљемова клупа, на којој је Виљем седео 1916 г. и наслађујући се посматрањем са ње природних лепота, мислио да је цео свет његов. На тој клупи нема никаквог натписа а требало би да га има.

Град је не само леп, него и интересантан. Историја векова избија из сваког кута његовог. Пошто је један део града уређен и рестауриран, то би и остатак требало што пре предати Општини. Као војнички објекат за одбрану град је одавно то престао да буде. Он сад припада историји.

И ради туриста, и ради нас самих, потребно је да се натписима обележе све капије у граду и сва места, са означањем: где је шта било и чему је служило, и ти натписи да буду исписани на више језика.

Са Калемегдана и његових тераса, и из парка у Горњем граду, пружа се изванредно леп изглед, и у лепим летњим вечерима осећа се свежина која долази од Саве и Дунава. Учиниће се добро дело ако се набави што више клупа, али да седење и на њима и на столицама буде бесплатно.

Са модернизацијом вароши не би требало ићи у крајност. Београд је капија Истока и Запада. Нешто од старог, источњачког, треба да остане, да се чува, јер би општи колорит био живописнији и интересантнији. Кад то могу да чине велике вароши на страни, зашто да не бисмо и ми могли? Инстинктивно, човек радо чепрка по прошлости, тражећи у њој нешто тајанствено и мистично. Замишљају се: људи какви су некад били и живот који су водили. Из те љубави према старинама рађа се историја, исцрпна и верна копија прошлости.

Из тих разлога треба сачувати како сада стоје: у Скадарлији: Три шешира и Два јелена; у ул. Страхинића Бана кућу под бр. 28 и 56; на Косанчићевом венцу куће под бр. 18 и 20; у ул. Фрушкогорској, Босанској, Краљице Наталије, Косачиној по неколико старих и добро очуваних кућа. Свакако ће се таквих кућа још доста наћи и требало би да их једна стручна комисија изнађе и прегледа.

У самом Београду постоје места која се могу уредити за излете: Ладна вода или Вилине воде, Пашина чесма, чесма трећепозиваца у Булбудеру. Са мало жртава могу бити та места тако лепо уређена, да би за свакога била привлачна.

Теразијска тераса, о којој се толико дискутовало: да ли да остане, или да се на њој подигне нека велика палата, по нашем мишљењу треба да остане и да се још и прошири бар до ул. Краљице Наталије, ако не и даље. Просецањем те терасе, Теразије су добиле ваздуха и свежине. Идеално би било кад би се та тераса могла спустити што више доле ка железничкој станици. И озго, и оздо изглед би био ванредно леп.

Да би Београд и фактички био туристичко место и од користи својим грађанима, потребно је да сви буду свесни те чињенице и да одржавањем реда и чистоте пружају свима, а нарочито странцима, слику једне лепе и уре-

ђене вароши. У овом погледу има још много да се ради.

Развиће туризма не да се замислити без добре рекламе. Она мора бити врло интензивна, па да донесе добре резултате. Срећом, у том погледу постоје и туђа искуства. Одабрати их, и користити се њима неће бити тешко.

У погледу рекламе и чувања старина, странци нам пружају леп пример. Стари делови вароши: Париза, Рима, Нице, Минхена итд. брижљиво се чувају и одржавају ради странаца, којима се све то показује, па чак негде и ноћу. У многим старим кућама Улма, у Немачкој постоје добро очувани средњевековни дрворези, који се у свако доба дана могу посматрати. Иако домаћини никакву награду не траже за своје узнемиравање, ипак путници сами налазе да треба дати и дају, и наравно те куће имају лепе приходе од тога.

Слично овоме, може се нешто и код нас урадити. Извесне приватне куће, по споразуму са сопственицима, могле би се дању ставити на расположење туристима ради разгледања, са означењем времена када се то може вршити, и одређивањем лица која ће публику водити и показивати јој. Да би се то знало, било би потребно да се све што се односи на туризам унесе у проспекте, штампане на више језика, и да раздавање истих, у извесним приликама буде бесплатно. Градско поглаварство је поступило сасвим добро издавањем укусног и добро уређеног проспекта за 1938 годину.

Овим се не искључује, већ напротив препоручује штампање репрезентативних албума за оне који би хтели да се ближе упознају са лепотом и живописношћу објеката и пејзажа Београда.

За унапређење туризма у Београду рађено је нешто и у прошлости. Општина наша дала је 1892 г. Пештанском Фремдемблату 8000 дин. и он је 20 августа и. г. цео број посветио Београду. Издање је било лепо израђено и луксузно повезано. У њему, поред слика, било је чланака које су написали: претседник општине Милован Маринковић, затим: Данило Живаљевић, Коста Таушановић, Пера Петровић, Стојан Новаковић, Пера Тодоровић, Милан Милићевић, Љуба Јовановић, Коста А. Симић и С. Ајхнер.

Књига је била великог формата, са четири ступца на страни, на српском, француском, немачком и маџарском језику.

За издатих 8000 дин. Општина је добила 4.000 примерака те књиге. То је била

прва пропаганда туризма Београда, изведена тако смишљено, да и данас може као пример да служи. Још онда се јасно увиђало да се међу странцима може пропагирати с успехом само тако, ако се пише њиховим језиком.

Решење о издавању ове књиге донето је на седници одбора од 20 јуна 1892. Претседник Милован Маринковић између осталог тако је рекао:

„...и већина странаца обраћала ми је се молбом, да им дам какву књигу, из које би могли упознати Београд. Ја сам имао само ову књигу о општинским пословима, али је било муке ко ће да тумачи, кад је писана српским језиком.

Ја сам обавештавао и усмено и писмено на страни и чинио све да неки који треба прибаве обавештења о нама, али томе толико се не верује, колико би се веровало једном неутралном друштву.”

Поменуо је затим пример како су се неки странци интересовали за Београд 1885, а ми смо их отерали.

Одборник Милан Капетановић казао је:

„Имао сам прилике да чујем да су се неки Американци више задовољили дворцем кнеза Милоша у Топчидеру него свима великим и лепим грађевинама. Кад би неко страни друштво представило Београд, онда би било више веровања, него кад бисмо ми то чинили штампањем књига у Београду...”

Осим поменуте књиге, издате су о тропску Општине две књиге 1904 и једна 1911, све на српском.

Ово што је наведено указује нам пут којим се и данас може ићи. Ако смо досад били немарни, то више не треба да буде. Сваки наш грађанин треба да буде обавештен о корисности туризма. А то неће бити тешко. Имамо Сајмиште и сајмове, имамо друштво „Путник”, „Аеропут” итд. који сви могу да понешто у том циљу ураде. Ту је најзад и Отсек за штампу и туризам, коме треба дати сретства и проширити га, те да се целокупна акција за унапређење туризма по његовим интенцијама врши, јер он ради у име општине, у име Београда.

И држава је недавно нешто учинила. Одобрена је бесплатан повратак онима који се најмање 10 дана баве у Београду, а плате карту за 200 км. или више. То је врло добро, само мислимо да би се цифра од 200 км. могла спустити бар на 150.

Драг. Ј. Ранковић

Пчеларство у Београду

Нема спора да је у Београду било кошница са пчелама и за време турске владавине, јер су прилике за пчеларење биле доста повољне, а нарочито на његовој периферији, с погледом на огроман број ливада и воћњака његове најближе околине.

Срби су се усељавали у Београд после његовог ослобођења од Турака, и проширивали га. Зна се поуздано да су се такође многи од њих занимали пчеларством, јер је силан коров по бредима, шанчевима и многобројним турским гробљима, уз разно воће и дрвеће и силне баште, давао пчелама дозвољну пашу за живот и развој, а и за нешто прихода према начину гајења пчела, којим се онда пчеларило.

Када се Београд почео да чисти и уређује и да изграђује добрим делом и данашњу своју чаршију, број кошница са пчелама се је у центру нешто смањило, али је зато на периферији одржан, па чак и повећан.

Кад је у Европи отпочело пчеларење са т.зв. модерним кошницама са покретним саћем Београд је одмах прихватио ту напредну новину и био проповедник новог начина пчеларења за ондашњу Србију.

У првим бројевима „Тежака”, органа тек основаног Српског пољопривредног друштва, почињу и поуке из напредног пчеларства.

Београд је схватио свој културни задатак и у том правцу и из њега су се ширила прва знања о напредном пчеларењу.

Напредно, или како се то каже, рационално пчеларство, колико је било раширено у предратној Србији, па и у овој послекумановској, за свој развој највише дугује поукама које је Београд давао.

Но од интереса је да Београд није био само проповедник напредних пчеларских идеја, већ је све што се препоручивало народу рађено и испитивано у самом Београду.

Прве модерне кошнице, како се то говорило за кошнице са покретним саћем, израђивале су се и у Београду, и красиле баште старих Београђана, љубитеља пчеларства, а међу београдским напредним пчеларима нису били само школовани људи — чиновници, већ и занатлије, трговци па и његови Палилулци, ондашњи земљорадници добрим делом.

Прва штампана књига за наше пчеларе са поукама за напредно пчеларење изашла је у Београду 1876 године као скупљени чланци отштампани 1875 године у „Тежаку” од Милана

Р. Антића, а издата је о трошку „Друштва за пољску привреду у Београду”.

Ван спора је да је ова књижица корисно послужила тадашњим пчеларима не само у Београду већ у целој земљи.

Већ почетком осамдесетих година Драгутин Посниковић издаје у Београду пчеларски часопис „Пчела”.

То је прво пчеларско светило, које је из Београда, просуло своје зраке по свему српству, а не само по ондашњој Краљевини Србији.

Половином деведесетих година Београд је већ био зборно место пчелара Краљевине Србије, који се договарају о оснивању свога удружења ради што бољег усавршавања у напредном пчеларењу и ширења истог у народу.

Ускоро затим у Београду се ствара прво пчеларско Удружење: — Српско пчеларско друштво, које се прекидом услед рата — ради и данас, као пчеларска централа, на ширењу напредног пчеларства у народу и има на две стотине својих подружина у земљи.

Српско пчеларско друштво покреће одмах у Београду и свој лист „Пчелар”, који је намирио четрдесет година свога излагања.

На освитку XX века у Београду се приређује и први конгрес Српских и Југословенских пчелара и прва пчеларска изложба у земљи.

Као нада Срба из свију крајева, Београд је постао прво зборно место и пчелара из свих српских крајева.

Београд организује и остале југословенске крајеве и на тај начин и у том правцу ствара духовну заједницу међу свима југословенским пчеларима.

Српско пчеларско друштво из Београда суделује 1900 године на светској изложби у Паризу и бива одликовано великим одликовањем.

Тако Београд и са те стране бива познат и страном свету.

Десетак година иза оснивања прве пчеларске организације у Београду оснива се још једна нова: „Пчеларско-воћарска задруга”, која организује свој пчелињак у Топчидеру, а којој је био на челу много заслужни претседник Београда Милован Маринковић.

У Београду излази и други пчеларски лист „Српска пчела”.

Затим се у Београду држи и други конгрес српских пчелара из свију крајева српства

и на њему је држао своје предавање Јован Живановић, онда најпознатији српски пчелар, и човек познат са свога рада на пчелирству широм целог пчеларског света.

Године 1911 држи се опет у Београду Свесловенски пчеларски конгрес на коме суделују пчелари свију словенских народа: Руси, Чеси, Словаци, Пољаци, Украјинци и Бугари, поред Срба и Хрвата.

У Београду се те године манифестује од стране пчелара идеја словенског братства, а тиме Београд добија не само у очима пчелара већ и непчелара Срба и Хрвата.

Рат је зауставио рад на ширењу напредног пчеларства. Али, чим је земља очишћена од непријатеља, у Београду почиње рад на прикупљању пчелара око Српског пчеларског друштва.

Затим Београд убрзо постаје и седиште Савеза југословенских пчеларских друштава и задруга и дочекује нови Свесловенски пчеларски конгрес и велику Свесловенску пчеларску изложбу, какве дотле никада није видео.

У Београду је приређена 1926 год. прва изложба меда.

Београд је од увек имао љубави за пчеларство, помагао његово напредовање, интересовао се за његов развој, како у земљи тако и на страни, и може се слободно рећи: Пчелари Београђани били су вазда у првим пчеларским редовима, па су ту и данас.

Београд је такође показао не само велико интересовање за напредно пчеларство својом великом посетом свесловенске пчеларске изложбе 1934 године, већ се показао на висини и пропаганди потрошње меда, као најбоље и најздравије хране и лека.

У Београду се већ врши, као и у свима великим европским градовима, контрола меда од стране општинских органа; а у општинској хемиској лабораторији израђује се хемиска анализа наших медова да би се утврдио стандард састојака нашег меда, што је од велике важности за трговину медом.

Београд има модерно уређену продавницу меда Српског пчеларског друштва (Катићева улица бр. 5), која потпуно задовољава све хигијенске прописе.

Најзад, потребно је рећи да данас у Београду постоји и пчеларска задруга, која има такође своју продавницу меда модерно уређену.

Задруга има и свој орган „Југословенско пчеларство”. Но осим овог пчеларског листа у Београду данас постоји и трећи пчеларски лист.

Као што се види, Београд је чинио и чини и сада много за напредак пчеларства јер се многи његови грађани интересују њиме и раде на његовом јачању и унапређењу.

Ни данашњи Београд није изневерио традиције предатног Београда. И данас има доста Београђана који се баве пчеларством, на-

слађујући се веселим зујањем пчелица, које се троше у непрестаном раду, ако се и не осладе сваке године којим килограмом правога меда.

Тако нам државна статистика из 1935 године показује да је у Београду било 2056 кошница са пчелама, а од тога старинских свега 16, док су све остале модерне, што значи да је Београд напредан у погледу пчеларења и да даје пример у том погледу другима, као што је то од увек било.

Мислимо да данас у Београду има још више кошница но раније, јер се јављају непрестано нови људи, који су загрејани пчеларством.

Може се слободно узети да на сваких 100 Београђана долази најмање по једна кошница. То би додуше било јако мало кад се не би водило рачуна да је ово град, и да град не пружа толико погодности за пчеларење као село.

Највише кошница има на Вождовцу, Топчидерском Брду и у Топчидеру са колонијама, где се може рећи да их је према паши доста.

По нашем уверењу Београд, са мало више пажње у погледу пчелиње паше, могао би да задовољи још један већи број кошница са пчелама, али о томе доцније. Готово се може рећи да нема краја у Београду у коме нема пчела.

Доклегод Београђани воле баште и воћке морају знати да нема воћа без пчела, па морају да се старају да се пчелиња паша повећа и у Београду, а то се може да учини са мало труда и трошка.

За данас са пчелињом пашом готово најбоље стоји дунавски крај и Чукарица, па по том Топчидер и западни Врачар, јер на овом последњем, кад је кишно лето, има довољно белој босилка, који лепо меди, па тамошњи пчелари чешће осете сласт меда но остали. Белој босилка има и на горњем делу Вождовца, али ће га бити само док се њиве не испарцелишу у плацеве, после ће се и тај крај лишити ове благодети.

Последња добра година за београдске пчеларе била је 1934. Прошле 1937 године меда је липа у Београду како није никако за последњих десетак година и пчелари који су били у крајевима где има липе довољно, и није окаштрена но цвета, осетили су шта је прави липов мед.

Да би се пчеларење у Београду помогло потребно је да се нешто уради за побољшање пчелиње паше.

Париска општина дала је, у великој и чувеној Луксенбуршкој башти, један крај Централном пчеларском друштву те је оно ту основало свој пчелињак. Пчелињак је лепо ограђен да сваки радозналац, мештанин или странац, може да задовољи своје љубопитство и посматра рад пчелица и кошница без опасности од жаоке, јер је ограда мало удаљена од кошница,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

таман толико да пчелама у раду не сметају посматрачи. Ту је подигнут и повећи павиљон у коме се држе предавања из пчеларства сваке године редовно.

Један од чувара парка објасниће свакоме, ко се интересује за то, систем кошница.

Све дрвеће је у пуном развоју и не кастри се као код нас но пусти да цвета редовно, и тако пчеле имају више паше но код нас.

Да би се пчелиња паша повећала и у Београду потребно је:

1) Да се дрвеће не кастри овако, као до сад, већ да се тако реже да на њему увек има цветова; шта вреди имати дрворед липа, а тек овде онде по који цвет на њима.

Нека и Београђани уживају у лепом мирису липа, бар оних 15—25 дана докле оне цветају.

2) Потребно је да Општина сади у дрворедима и парковима медоносно дрвеће: липу, кестен, багрем обичан и мексикански, сафору, келрајтерију, каталпу, а тек после овога брест, јасен, туја и др.

Ово прво дрвеће више меди, а цвета у раздобљу од маја до августа, и тако пчеле имају пашу непрекидно, а и грађани више цвећа и мирисна ваздуха.

Липа има, као што знамо, више врсти и ако се почне од рано-липе па до кримске липе, цватња могу да трају пун месец дана и за то време грађани могу да имају ваздух пун мириса.

Ово дрвеће ваља садити систематски по свима крајевима, тако да у сваком крају има разноврсних дрвета и свега од ових главних врсти.

Паркови не треба да се пуне само кестеном и брестовима, већ треба да имају и другог дрвећа, дрена, глога, леске и др., које и пчелама служи за прах али истовремено и да се варошка школска деца упознају са разним врстама дрвећа, а не да им се доцније, као људима, смеју што не умеју да распознају ни огревна дрва.

Скверови би много лепши били да су ови чени кариоптерисом јер он цвати дивним цветовима у јесен, кад већ цветова нема, а одлична је и паша пчелама.

3) Травњаци треба да су засејани белом детелином, јер се види да је она ипак најбоља трава за парк, пошто својим цветом непрестано даје травњацима ванредно леп изглед.

Осим беле детелине корисно би послужила и еспарзета на многим местима, а затим и друго медоносно цвеће, па би тиме била задовољена и естетика и пчелиња паша. И бели босиљак би врло лепо изгледао по шишрајку место садање обичне траве, као и фацелија.

Само се мора пазити при кошењу да бар један део сазри и остави семе, јер би у противном морали сваке године да изнова засејавамо.

На овај начин Општина би, са мало труда, али са више пажње и старања, омогућила да се број њених грађана пчелара повећа, а то би била стварна добит и за сам град.

Људи који се баве пчеларством неће да ломе дрвеће но ће га напротив штитити од неразумних, а деца која стекну љубав према пчели, пазиће на травњаке и неће играти ногомет по њима као досада. Свако ко пчеларство прати зна да је оно велики фактор у развијању племенитости душе јачања воље, а зацело сваки град има интереса да његови грађани буду и племенитији и вреднији, јер ће онда много што шта ићи и боље и брже и лепше но данас.

Једним разумним радом и пропагандом може да се учини да и паркови и травњаци буду боље сачувани но данас и да буду много више пожељни у Београду но што је то данас. А да град у коме има више цвећа и зеленила вреди више, то није потребно рећи.

Као што видимо, пчеларство се у Београду развијало, па се и данас одржава. Београд је првачио у том послу, а то чини донекле и сада, а са мало више старања, он би и у том погледу могао да буде многим не само за пажљив него и за углед.

Пчеларство се у Београду сачувало, па му ваља помоћи да и у будућности остане примерно, јер би био грех да се сведе само на просту успомену једне лепе прошлости.

Светозар К. Ђорђевић

Духовни живот Београда пре 30 година (Успомене г. Симе Пандуровића из времена „Посмртних почести“)

Београд је, почетком овога века, имао једну од највиднијих политичких, културних и националних мисија у српском народу и на словенскоме Југу. Прва десетина овога века обележена је преображавањем наше политичке оријентације и књижевности, која је увек израз и барометар општих стремљења и расположења. Београдски Радио је, у циклусу предавања о нашим добрим књигама, изразио жељу да г. Сима Пандуровић, шеф Културнога отсека Београдске општине, одржи једно предавање о својој првој књизи „Посмртне почести“, које су по појавиле 1908, пре тридесет година, и које су забележене као један интересантан датум у нашој књижевности. Г. Пандуровић је, у облику својих успомена и исповести бацио мало интересанте светлости на то доба и на духовни живот тадашњег Београда. Ове успомене су тим значајније што је г. Пандуровић и својим радом и својим животом везан за Београд, осећа непосредно и интимно сва његова духовна струјања, његове лепоте, и уме једним уметничким, префињеним начином да их изрази.

УРЕДНИШТВО

Мислим да, на сваки начин, о једној књизи као таквој треба да говоре други, а не њен аутор. Био сам, дакле, мало изненађен љубазним позивом да одржим предавање о *Посмртним Почестима*. Ипак, сетио сам се: предавање, то ће свакако рећи нешто успомена о времену пре тридесет и више година, — да не кажем нешто исповести које су данас, у доба одомаћене неискрености и хипокризије, толико несавремене, да их почињемо по мало и желети.

А *Посмртне Почести* нису ништа друго до књижица исповести. Како да кажем? — У свима стварима, па и уметности, људи једне генерације имају своја убеђења, своју веру, своја осећања, и свој став према животу и његовим питањима. Тада, на почетку овога века, ми смо веровали — и томе схватању остали верни — да је уметност, нарочито поезија, у суштини својој врста исповести. Једино као таква, као израз и слика најинтимнијег унутрашњег врења и осећања, она може бити интересантна. Из тога разлога, као део истинитог, духовног живота, она претставља неку вредност, прво за нас, па онда и за друге. Ми нисмо сумњали да је права поезија увек субјективна, лична, индивидуалистичка; али смо били далеко и од помисли да би јој то био какав недостатак, уверени да то иде у прилог њене опште и трајне вредности.

Били смо, међутим, без сујете да дајемо прогласе, манифесте, књижевну теорију и програме. Сваки програм је управо уоквиравање, ограничавање поетске инспирације, и то а приори. А ми смо желели да она буде слободна: од баналности, подражавања, социјалних и мо-

ралних предрасуда, духовнога ропства и свију облика хипокризије. Ја вам, наравно, говорим о врло давном времену и наравима, и не мислим само на *Посмртне Почести*. Треба се сетити Ракићеве песме „Са три свирача у црноме плашту“, или његовога „Долапа“; па „Лакеја“ и песме „Војводино стара, зар ти немаш стида?“ од Вељка Петровића; и неких „Тренутака“ Данице Марковић и Десових „Оргија“ или „Наших дана“. Да, била је то поезија са изразитом нотом незадовољства, песимизма, револта, која над духовним животом личности није признавала никакве прописе, традиције, интересе, законе.

Шта се могло? — Та поезија је уносила мало изненађења међу читаоце, забуне у критичаре. Навикли да људе и дела разврставају, етикетирају, ови су нову поезију тога времена називали егоцентричном, антисоцијалном, ненародном, декадентском. Са данашњег гледишта тадашњи критичари су били савременији од песника; али за нас су они, још пре толико година, изгледали наивни и застарели. Њихово класифицирање се није могло одржати, јер се српској поезији на почетку овога века најмање могло приговорити да је неаутентична и неоригинална.

Кад сам се, као младић од двадесет година, познао са Јованом Скерлићем, који је у нашем јавном и књижевном животу вршио тако поштену, значајну и благотворну акцију, он ме је, узимајући да штампа песму „У пролазу јуче...“ запитао, као изненађен, можда сумњајући:

— Откуда код вас овакав стих: „Прошла си тихо с господином оним?“

Мислим да сам слегао раменима и да му нисам знао одговорити.

Али кад се у „Књижевној Недељи”, 1904, појавила песмица „Сенке”, сећам се да ме је мој професор, иначе познати и уважени филозоф г. д-р Бранислав Петронијевић запитао пред Народним Позориштем:

— Где ви налазите такве мотиве?

— Гледајући у себе, рекао сам.

Ми смо доиста имали навику да *гледамо у себе*, за шта данас већ нико нема ни воље ни времена. Можда је тај поетски егоцентризам тога времена ипак био бољи од данашњег друштвеног хелиоцентризма.

Понављам да говорим о времену које је давно прошло. За наше осећање, укусу, оријентацију, мотиви су у животу, а у лирици пре свега, били важнији, интересантнији од идеологије, поступака, речи. Рећи ће се да су они и одвише људски. То је можда каква амбиција, жена, какав изглед стварности, пролазно осећање... Можда; али ти мотиви опредељују нашу идеологију, став према друштву, поступке у личном и колективном животу, наш „Weltanschauung“. А затим, шта би нас могло интересовати више од онога што је људско? Ако на изглед ситни мотиви опредељују људе у њиховоме начелном ставу, прави човек је у њима, а не у том ставу. Поезија је велика откровитељска интимнога живота, и то је њено реално, велико, драгоцено преимућство.

Посмртне Почасти су младих књига спиритуализоване еротике. Потичући из осећања према личности којој су и посвећене, оне су, у ствари, искидани дневник душевних стања у напорима за духовну и моралну оријентацију свога аутора.

Штампане су појединачно у тадашњим београдским књижевним листовима између 1903 и 1908 године: у „Српском Књижевном Гласнику”, „Новој Искри”, „Књижевној Недељи”, „Делу”. Међутим, први пут су, као збирка, објављене у мостарској Малој Библиотеци, 1908. Једнога дана, у староме београдском ресторану „Коларац”, г. Риста Кисић, уредник те библиотеке, замолио ме је просто да их може штампати, и ја сам му то одобрио, усмено, без икаквих нарочитих услова иначе. Односи су тада били патријархалнији, али срдачнији.

Кад су се појавиле, *Посмртне Почасти* су пропраћене рефератима, критикама, контроверзама у многим српским и хрватским листовима. У „Летопису Матице Српске” писао је о њима Милан Савић, у „Хрватској Смотри” Матош, у „Срп. Књиж. Гласнику” Скерлић. Критичари се нису слагали у суду о њима. Пишући опширно под насловом „Једна књижевна зараза”, Скерлић је за њих имао и искреног признања и врло оштрих речи. Он је на првом месту осуђиво песимизам ових песама, налазећи да је он неприродан код младих људи. Чудновато је како сам се са овим

нашим заслужним човеком и научником слагао у осећању, а разилазио у закључцима. Ја сам и онда осећао да песимизам младих људи није неприродан, кад постоји; а данас сам свестан да је он код младих много природнији, из простог разлога што млади људи живот јаче осећају а слабије искоришћују од старих. Наводећи стихове из песме „Светковина”, критичар примећује да је то „крајња тачка до које се стигло у трци за оригиналношћу и ретким сензацијама.” Он признаје да је утисак од *Посмртних Почасти* врло снажан, али болестан и да је то „прелаз из неврастеније у невропатију, са литературе на клинику.” Ја знам само то да је песма „Светковина” постала у једном веома тешком душевном стању и да је израз неке неодређене, неодољиве тежње да се из овога света уклонимо, али не у какав надчулни, несхватљиви и имагинарни; и зато сам је првобитно и мислио назвати „Трећи Свет”.

И с других страна су се чули гласови да је модерна поезија тога времена, као песимистичка, штетна за животни елан нашега народа, пред којим стоје велики национални задаци. Ја сам и ту другога мишљења; и кад год је реч о томе, мени пада на ум да је Француска после реалиста доживела Седан, а после својих декадентна реванш у великом рату; и да је наш народ, после својих „декадентна”, осветио Косово и дошао до победе и уједињења. Нажалост, то још не доказује да имамо разлога да свој песимизам заменимо оптимизмом.

Истина осећања не вара. Она је, да тако кажемо, наговештај судбине, предестинације, неизменљивости. Није дакле чудно ако је српска и хрватска поезија тога времена тежила спиритуализацији света и ствари супротно данашњој механизацији духа и односа. Вероватно да је стога била помало и видовита. Углавном, гледајући свет кроз осећање, ми смо неговали једну спиритуалистичку поезију, јер нас је, пре свега, интересовала вредност живота и његов смисао. А без спиритуализације природе, односа и космоса, немогуће је налазити ту вредност и тај смисао. Ако смо долазили до искуства да они нису врло високи, то је стога што област осећања нисмо напуштали за мистику или утопију.

Што се тиче *Посмртних Почасти*, оне су, и ако их је критика огласила за одвећ егоцентричне и декадентне, налазиле на одјек и љубав код младих генерација, и то више ван Србије него у њој. Један хрватски критичар је писао после рата да су *Посмртне Почасти* биле „омиљена, цепна књижица једне предратне генерације”. Кажу да су хрватскоме песнику Франу Галовићу, који је погинуо у светском рату, нашли мртвом само пушку, један број метака и ту књижицу стихова. „Мртви пламенови” су инстирисали Диса за његову песму „Плаве мисли”, и нашега зајед-

ничког друга, рано преминулога писца неколико финих песама, Милана Симића, за његове строфе:

У металном сандуку, у свили,
Мраморна, светла, под покровом плавим,
Међ својтом која стражари и цвили,
Ко сном да спава анђеоским правим, —

Лежи на столу, сред собе, у сенци;
На покров свилни набацано цвеће:
Сањало бајно претрпали венци;
Ту душа моја и анђео слеће.

Пре неколико година, на платформи београдског трамваја број 2, поздравио ме је и ословио један човек пристојно одевен. Изгледао је мало весео. „Ви ме не познајете; али не мари”, рекао ми је. Признао сам, извинио се, и замолио га да ми каже име. Он никако није хтео, тврдећи да то „није важно”. Али је говорио:

— Ви не знате да је цела генерација била заражена вашим стиховима. Ја их и сада знам. Мислио је на *Посмртне Почасти* и почео доиста, и сасвим тачно рецитовати, после толико година, неке строфе и стихове. Видео сам да говори истину, и поново га запитао за име. Он је преко тога прелазео:

— То није важно. Свратићемо да попијемо нешто. Хоћете ли?

Било ми је неугодно да га одбијем. Ушли смо у једну кафану близу „Славије”, попили чашу-две; он је и даље говорио о тој поезији. Растали смо се, јер сам ја журио; али нисам успео да сазнам ко је.

То су свакако ситне епизоде. Ја их наводим само стога што ми се чини да оне ипак нешто доказују. Поезија која полази од срца — иде срцима, што би рекао наш стари Јанко Веселиновић, — без обзира на мотив, мисао, намеру или концепцију. Али, у колико се тиче израза и форме, у толико више. Имајући љубави за оно о чему смо певали — па била то младост, жена, природа, отаџбина — ми смо, чини ми се сасвим логично, уносили у свој књижевни поступак врло много скрупула и пажње, свесни да поштовање једне ствари или једног осећања захтева коректну, адекватну, уметнички беспрекорну форму. Прво у погледу језика. Били смо за све слободе, изузевши тако зване „поетске слободе.” У нашим стиховима није било оних многобројних елизија, онога насиља над речима, оних тако честих и неприродних реченичних конструкција, и неологизама, само зато да би се добио неки ритам и одређени број слогова у стиху, што се раније сматрало за некакво осветшано право песника. Али смо, по нагону, тражили нове, неупотребљене речи за исказивање но-

вих осећања која се дотле у српској поезији нису јављала. И према томе нове могућности ритма и стиха, који се ослобођавао традиционалних стопа, једноставности, монотоније. Владели смо слик који је израженој мисли давао сјаја. Одбацивали смо га међутим, ако није потпуно чист, правилан, и ако није звучао у дур — или мол — тоновима, према респективном расположењу. Димитрије Митриновић, који је имао ретко осећање за језик и његове преливе, одушевљавао се стиховима из „Покајања”:

Са религијом своје младости,
Под суровом тегибом свог живота,
Ја ћу ти доћи, владарко моје радости...

Или онима из песме „У изнуреном осећању једном”:

Али све прође, простије но када
Лист ових бреза, у дубоку јесен,
За неколико тренутака пада
И бива жут, и труо, и однесен.

Имали смо, дакле, амбицију да српску лирику уздигнемо на ниво европских схватања, и одбацивали смо благонаклоную готовост да будемо цењени блажим мерилима и оправдавани историјским и културним околностима. Осећали смо да нам матерњи, српски језик, најлепши и најизрађенији од словенских језика, даје све могућности израза, облика и ефеката. Имали смо, међутим, по нешто да кажемо, јер смо живели духовним животом. Ракић је изражавао само наше опште уверење када је писао, у достојанственој резигнираности, о нашем поколењу:

..... нико неће знати
да некад бесмо први, премда мали,
колелу своје да смо, као мати,
нов живот с новим осећањем дали.

Дужан сам још једно објашњење. Некима су *Посмртне Почасти* изгледале мутне и неразумљиве са чисто интелектуалистичког гледишта; а други су их примали као своје са гледишта осећања. Постоји ли у истини то несллагање разума и срца? Ми смо врло високо ценили разум, не допуштајући му само ингеренцију у стварима срца. И обрнуто. Јер су они само два инструмента наше оријентације у теоријској и практичној области живота. Зато постоји логика разума, подигнута на основу става идентитета, и логика осећања на основном ставу правде. Ми смо говорили јасним, једним или другим језиком. Ако се данас ни један не разуме, ми не можемо за то бити одговорни. То је крај.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Смрт Милана Ракића

Последнега дана месеца јуна умро је у једном загребачком санаториуму, по повратку из Париза, где је покушао наћи лека својој тешкој болести, песник Милан Ракић. Његово тело, пренето у Београд, где се родио, сахрањено је 4 јула на београдском гробљу, испраћено од војске и великога броја претставника књижевнога, научног и интелектуалног Београда.

Као личност и као песник, Ракић је уживао неподељене симпатије. Син старога српскога министра и одличнога преводиоца Иго-

је везан за најинтересантнији, најбурнији и најкритичнији период нашег државног живота: предисторију балканских ратова, саме те ратове, светски рат, и петнаест првих година политичкога сналажења Југославије.

Али ће име Милана Ракића остати трајно цењено у српском народу не по његовоме раду у државној служби, његовоме моралноме и достојанственоме ставу у животу, и несумњиво племенитом, човечном односу према другим људима, већ по његовоме књижевном делу које истина није обимно, али је добром половином одабране, антологијске вредности.

Почео је објављивати своје песме у „Српском књижевном гласнику“ 1902, под псеудонимом *Z.* Оне су одмах примећене и с радошћу читане, јер су у нову српску поезију која се тада јављала уносили нове мотиве, озбиљнији и дубљи поглед на свет и живот, један тон непосредности, проживљености и искуства, и, што је главно, једну прецизност и израженост облика, строфе, стиха и слика, која је за нашу поезију тога времена била још нова, и која би се и данас могла пожелити.

Ракићевих песама нема много — једва шездесет. Али, као и његови љубимци из француске поезије, Де Вињи, Бодлер, Хередија, он је квалитет претпостављао квантитету, и оправдано сматрао да је поезија најинтимнији и најпречишћенији део личности, и да само као таква има услова за трајност, уважање и одјек у другим срцима.

Зато се ниједна озбиљна антологија српске поезије не може замислити без његових песама *Мисао*, *Долај*, *Једној покојници*, *Жеља*, *Наслеђе*, *На Газиместану*, *Вечити путник*, без његове *Љубавне*, *Очајне* и *Ојроштајне* песме.

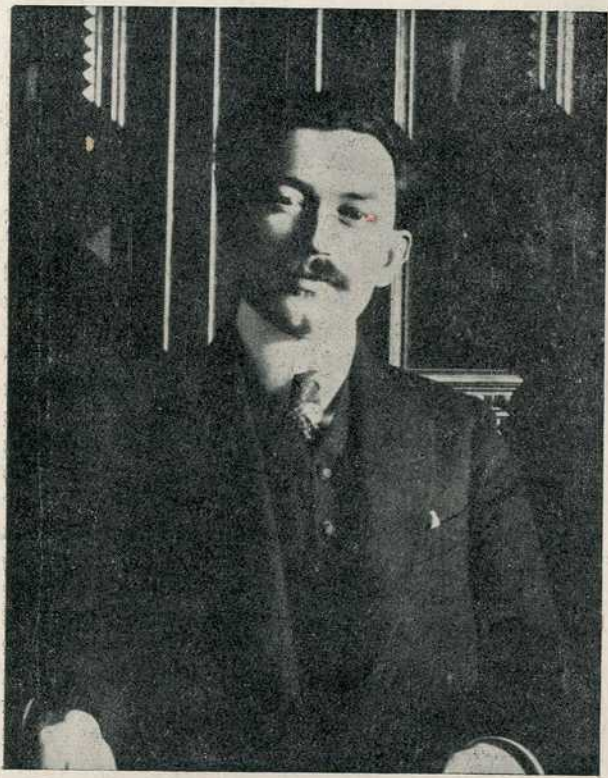
Проводећи већи део свога живота ван отаџбине, он је осећао извесну болну носталгију, и није искључено да је то један од разлога што је тако мало писао. Та носталгија се осећа у његовим строфама доцнијега времена. У песмама његове младости назире се тако често пејсаж Београда: Дорћол, Топчидер, Савска обала, београдска тврђава са Калемегданом, и пролећни, јесењи и зимски шти-мунзи Београда.

Поред Војислава Илића, Ракић је најтипичнији песник Београда, и један од најбољих које смо до сад имали.

Умро је у својој шездесет другој години, без ламентација, са филозофском резигнираношћу и стојицизмом којим је преливена и његова поезија.

Искрено ожаљен, спуштен је да лежи у родној грудни коју је дубоко волео, и како је речито изражавао у своме *Вечитом путнику*:

...А у српској души никада не спава
жеља да се лежи сред рођене груде.

Милан Ракић

ових *Јадника*, *Хајнеових Идеја*, *Дреперовога Умног развића Европе* и многих других књижевних и научних дела, песник је у кући свога оца, Мите Ракића, имао све услове за духовно развијање и једно отмено, лепо васпитање. Свршио је правни факултет београдске Велике Школе и парискога универзитета. Враћивши се у отаџбину, ступио је у службу Министарства спољних послова, у коме је остао до краја живота, као секретар, затим конзул у Приштини, која је тада била у саставу турске царевине, најзад као дипломатски претставник и министар на страни у Штокхолму, Софији, Риму.

У архивама нашега Министарства, у песничкој кући и посмртној заоставштини наћи ће се свакако доста докумената о његовом озбиљном и савесном вршењу дужности, и за-

Кроз новију литературу о Београду

— „Записи старог Београђанина“ Косте Н. Христића и дела награђена на књижевним конкурсима О. Г. Б.: „Fragmenta fragoediae belli“ Мирка Голубовића; „Други дан, нови живот, други људи...“ Зоре Ђорђевић; „Пилот-потпоручник Кнап брани Београд“ Живорада Вуковсављевића. —

Све што се учини за боље познавање једнога града има неоспорно велики значај и велику вредност, и то без обзира да ли нам то омогућује да лакше уђемо у његово историјско збивање, или да лакше схватимо његов савремени живот. Настављајући започети приказ новије литературе о Београду, мора се у првом реду зауставити на књизи Косте Н. Христића „Записи старог Београђанина“. Писати, међутим, приказ ове књиге, то је задатак сасвим посебне врсте, посебне врсте, наравно, у вези са самом књигом. Како и само име књиге каже, овде се не ради о неком искључиво књижевном, уметничком делу, већ директно и непосредно о успоменама, скоро интимним успоменама једног човека, који је све што пише видео и проживео. Ради се о књизи у којој је Београд, истина, основа и грађа, у којој се све креће око њега и његових људи, а ипак то је таква књига у којој је све то изнето у аспекту личног схватања, осећања и појимања. Све то узето само по себи, нарав-

но већ оно што је видео, а што нам овај наш Београд, на један или други начин, чини дражим, милијим. Изгледа нам као да пролазимо кроз собе старе породичне куће. Пред нама стоје отворене фиоке ормана и столова, тако да можемо листати писма која се односе на чланове ове породице и на њихове многобројне пријатеље. Одлазећи у други свет, они су све ово оставили са интимном намером и жељом, да оно што су толико волели на свету не буде сувише брзо заборављено. Друга особина књиге је сам избор и третирање тема, онога што се описује и како се описује. И ту превлађује карактер непретенциозности, интимности, непосредности, па ипак све што је изнето претставља један виши интерес. Стил се покорава фактима, али има места где он и сам по себи долази до пуног књижевног изражаја. Али је свакако главна особина ове књиге у томе што сваки пут, без обзира колико је пута читамо, увек нађемо нешто ново.

Записи су први пут објављени 1923 год. у пишевом издању. Ово друго издање (књижаре А. Поповић), о ком пишемо, појавило се 1937 г. и то на сам Божић, као дар грађанима из прошлих старих времена. Посебну драж књиге у њеном новом издању претстављају миниатурне илустрације, у које је њихов аутор, наш познати сликар и илустратор Стојановић, унео много тоpline, интимног осећања и схватања мотива. Таква је нарочита сличица на првој страни која претставља нахерен стари фењер, а поред њега две фигурице у старом грађанском оделу. То је последњи фењер ког су протерале електричне сијалице. Он сећа на страствене дебате вођене у нашем Градском већу за и против електричне расвете, као и на ону лепу, дубоко филозофску и поетичну Андерсенову причу о старом ислуженом фењеру који одлази у заборав, иако је толико година верно служио.

Причање почиње сећањем на прве балове, описом старог београдског друштва у ком је уз мајку, обучену у старо, тако необично елегантно и господско грађанско одело, ишла ћерка или снаха у кринолину. Једна мисао изазива другу, сећања се сустижу. Често у истом чланку износе се сасвим разна сећања било из личног, друштвеног или политичког живо-

С. Тодоровић: Српска и турска полиција у Београду 1860 год.

но, није ни нарочити минус ни нарочити плус. То само одређује ужи карактер дела. Што се његове суштине тиче, већ на први поглед истичу се две особине ове књиге. У првом реду ауторова непретенциозност, његова жеља не да себе отме од заорава овом књигом,

та, али то доприноси да цела једна галерија људи века који је већ прошао у кратком размаку пролази пред нашим очима. Читалац се полако приучава на њихова имена. Она му постају интимна и блиска: кнез Милош, кнез Михајло, Александар Карађорђевић, краљ Милан, Вучић, Гарашанин, Книћанин. Њихов удес постаје му близак као што се постепено срађа и са догађајима тог века: Светоандрејском скупштином, Катанском буном, догађајима на Метином Брду, Бомбардовањем Београда, Предајом кључева. Па и сам стари живот Београда постаје му близак: и живот у старим гимназијама, Великој школи, па и у самом двору где се у интимном декору крећу тако симпатично описане фигуре Великог Кнеза Михајла, Књегиње Јулије. Читаоцу све постаје некако блиско, све до белих руку кнегиње Јулије, која је описана у часу кад на свечаности Материца дели у Двору својим великим и малим гостима млеко и кафу. А колика ли је разлика од Београда тада и Београда данас! Горди Београд двадесетог века једва има што заједничко са тим малим градом. На безбројним раскршћима данашњег Београда чекају многобројни такси; Београд 60-тих година прошлог века нема ни фијакера, нема га ни сам министар претседник. Званице на кнежевом балу појављују се у старим оделима, тако да нам изгледа, као да су то људи који су сишли с породичних портрета да нас забаве. А ипак, све је то било! Било је то онда кад је Калемегдан био још неуређено голо поље, кад се за корзо још није знало; кад је главно место шетње била садашња кнез Милошева улица, од Лондона до Војне Академије; кад је Београд био подељен на 6 квартова, сваки са поједним старешином „кварталником“, са понеколико пандура „дозорника“, који су се сви носили по турски и били наоружани са по два пиштоља и јатаганом за силајом. Поред њих су били и ноћни стражари, „даторлије“, које је бирала, плаћала и стављала Управи на службу наша стара Општина, па ипак, како вели писац, од свих скупа, није било велике користи... То је Београд у коме је још далеко било до модерног водовода, у ком се вода црпла из бунара, чесми, или куповала од сакаџија који су је возили на својим двоколицама у бурету; кад још није било железница, кад је пошта преносена чезама, кад поштанских кутија још није било, кад се поштарина плаћала у готовом и плаћена писма бележена црвеном писаљком у накрст преко адресе (поштанске марке уведене су тек 1866). То је Београд „ханова“; Београд српски и турски; Београд страствених политичких и великашких расправа; Београд кнез Милошев и Вучићев — „Повељитеља волненија народног“, у коме у свечане дане горе на раскршћима главних улица на мотке натакнуте мешине с катраном, који запаљен капа по калдрми док се на главним просторима и пија-

цима пеку цели целцати волови, унаоколо лежи изваљена бурад са вином и ракијом — банкет Општине београдске њеним раздраганим грађанима. То је Београд у ком борба владе и новоизабраног претседника Општине изазива читаву омладинску револуцију; у ком на свечаности сваки сталез долази у свом оделу: чиновници у капугима на форму „атиле“ („са убраним струком, плетеним петлицама и тврдим дугметима од гајтана с мерџаном у врху, на глави с црном чиновничком качкетом из под које се спуштају широки глатки и равно посечени зулуфови“); еснафлије у чоханим чакширама, јечермама, танкој кошуљи од српског платна; Цинцари у дугачким антеријама, ћурчету, фесу, бројаницама или струком босиљка у руци, бурмутицом за појасом и шареном марамом која вири из антерије; варошанке у фистанима, бајадерима, са тепелуцима од бисера, шамијама са брилијантским гранама; занатлије и мајстори у турском оделу... То је Београд с једном једином гимназијом и једном полугимназијом; Београд положајника, кириџија, рабаџија (стр. 260,264); Београд енергичних жена: кнегиње Љубице која се поред

Једна угледна Београђанка у лепом и богатом грађанском оделу

Кнеза Михајла бори против усташа; неустрашиве Драге Станојловице, која из масе Коларчеве тражи накит своје сестре, Коларчеве жене, кунући на суду тако да је М. Ђ. Милићевић, изасланик задужбине, „ни жив ни мртав од чуда и страха,” дрхћући потписао протокол и безобзирце из суда побегао... (стр. 310); Београд из кога, кад људи путују у бању, носе собом цео инвентар и путују као некад руске спахије на својим гарантасима, — Београд XIX века ког је писац *записа* оживео и сачувао од заборава, њега и његове људе.

Количина сећања свакако је проузроковала да ред којим иде писац у својим успоменама није ни хронолошки, а није ни по некој унутрашњој вези догађаја. Он следи капрису сећања, случајним асимилацијама идеја, спољашним узроцима, за које се веже сад једно, а сад друго сећање. То је један минус — строго узевши —, јер се теже памти оно што је писац забележио, али одговара нарави ствари. И живот који се описује био је такав. Све у њему почиње, прекида се и опет наставља. Ипак, кад бисмо покушали провести извесну групацију по садржају, онда бисмо добили следеће групе:

1) сећања повезана за кнеза Михајла, у која спада цео низ чланака

2) сећања у којима се одређује карактер других главних личности тог доба (46, 55, 62, 322)

3) сећања претежно личног карактера и значаја

4) сећање биографског карактера, нарочито чланак посвећен Ђорђу Вајферту.

Ова доста упадљива несистематичност грађе дала би се уклонити на тај начин, да се за ново издање Записа изради индекс. То би без сумње вредност ове књиге, као извора за документацију, знатно повећало. Грађа која се односи на стари Београд, узето у ужем смислу, разбацана је по свим чланцима, у целој књизи. Ипак главна количина података, који су од нарочитог значаја за реконструисање слике некадашњег Београда, налази се у чланцима на стр.: 38, 148, 433, 437. Иначе, идући редом изложеног материјала, истиче се неколико момената: на стр. 122 опис смрти краља Милана; на стр. 152 опис славе цркве светог Марка, који свакако спада међу најбоље описе старог београдског друштва. Овде је дана слика једног града који је још у пуном локалном колориту, далеко од савремене „интернационализације”. Опис је импресиван. Сећа нас на описе славе светог Дениса, заштитника Париза, како су изнети у старим причама и легендама о Паризу, или како смо још пластичније гледали ово велико народно париско веселје на недавном дубоко уметничком филму „Царица”. На стр. 123, 156, 165, 286 налазе се и подаци аутобиографског карактера, на основу којих се може пратити дипломатска каријера пишчева. Такав положај у друштву је ван сумње много допринео његовом познавању људи и догађаја.

Марљив у својим забелешкама, аутор Записа није заборавио ни списак прилагача за прву Београдску болницу (365), резултате лутрије намењене у корист болнице, која је, руковођена кнезом Михајлом и Кнегињом Јулијом, дала милион педесет и девет гроша и тридесет пара, или 1.667 дуката (367), а није заборавио ни „бухарицу”, чувени црногорски прахак против бува, поклон кнеза Николе државном саветнику Ђорђу Ђоши Миловановићу.

Живот великих градова је ванредно сложен. Тешко је замислити једно тако идеално стање кад је све јасно и кад се све види обичним људским оком, као у неком кристалу. „Записи” старог Београђанина Косте Н. Христића улазе у литературу Београда као грађа у којој се нижу факти из необично интересантне прошлости Београда, оне прошлости која би нам без овакових књига и записа била много неразумљивија и неприступачнија. Иако факти изнети у Христићевој књизи нису међусобно везани неком нарочитом идејном споном, иако не иду хронолошким редом, они су од несумњивог значаја и вредности. За овим ће се успоменама увек посизати, кад будемо хтели знати нешто интимније о Београду, о људима који га претстављају у XIX веку почињући од најскромнијих његових грађана, скромних градских забава, па идући до највећих личности: кнежева, краљева и њихових великодостојника, великих политичара као и најотменијих друштвених забава и разонода. Као дело са изразито мемоарним карактером, Христићеви Записи су наставак оне литературе о Београду коју су започели Сретен Л. Поповић и М. Ђ. Милићевић. У ствари се од ова два старија писца може према Христићу повући права линија. Чак има и извесних стилских и наративних сличности. По форми и начину писања слични, сва три ова писца, сваки за своје време, своје прилике и своје доба, фиксирани су по један период, односно поједине исечке, нама миле и драге, с оном дубоком љубави према Београду, која је једна заслуга више и једна спона више и реципрочно међу писцима и међу писцима и њиховим читаоцима.

* * *

Од три књиге које су досад награђене на годишњим конкурсима Београдске општине „Fragmenta tragoediae belli“ Мирка Голубовића је прво по реду.

Живот јури. Данашњи Београд је као бели лабуд: град с великим кућама, бескрајно дугим, чисто асфалтираним улицама, дивним парковима. Где да нађемо трагове рата?! Је ли се овде уопште ратовало?! На ово питање — и са обала плавог Дунава, тамо са некад страшног Дунавског кеја, и са у зеленило обраслих ада Дунава и Саве, стрмих београдских улица, што се као у неком полету сручују у стару Јалију, — мртви као да подижу главе, рањени исто тако, и одговарају: „Зар тако смете питати?!” Јест, истина је, баш за-

www.toniijer.rs тако не бисмо никад смели питати, дела као што је дело Мирка Голубовића нису само значаја као прилог новијој литератури о Београду, већ имају и једну другу дубоку и неоцењиву вредност.

Свест о нужности рата на неослобођеном Балкану, у предратној Србији, била је јаснија него игде. Та само неколико корака ван Београда била је наша земља, али туђа држава. Али, ако је свест о рату била јасна на овом територију, било је где и да се мисли о миру, чију је идилу, како је изгледало, могао уживати цео други пространи свет. Но дошло је време кад је дошао рат не само за Београд, већ и за тај „пространи свет”, време свеопште борбе, борбе милиона с једне и с друге стране! Дебели томови, волуминозне књиге које причају о тим ратовима, сачињавају саме по себи читаве библиотеке. Ту долази на првом месту она велика грађа о ратовима у којој се сналазе само прави стручњаци, која је за њих и писана. У књижевност је светски рат ушао најпре као протест. (Ремарк: „На западу ништа ново”.) Београд, ког је рат тако рекући сравнио са земљом, растерао његово становништво, који није залуд добио највише ратно одликовање, везао је своје име за та дела на безброј страница. Међу првим делима о Београду у светском рату појавила се код нас књига „Агонија Београда у светском рату”, Београд 1932 г., издање живих бранилаца Београда. После „Агоније Београда” дошла је књига Мирка Голубовића „Fragmenta tragoediae belli”, која је, уз књигу Немца Макса Венера „Фирхтенихтстурм”, остала засад главни књижевни прилог борби под Београдом и за Београд.

Ништа на свету није могло наелектрисати васколику нашу предратну омладину до те мере, у једном великом колективном замаху, као вест о борбама под Београдом. Школа, књиге, школске клупе, то је све овој омладини изгледало као бескрајно сићушна мизерија према овоме. „Вихор” што га је некад уздизао Владимир Черина захватио их је све, и, да су могли, сви би дошли овамо да бране београдске зидине, као што су и дошли сви они који су могли. То је био занос сличан заносу омладине из 48 године прошлог века. Кога није хтела војска, ишао је у комите. Голобради, сви деца, петнаест, шеснајест година, разпињали су се ови млади ратници, мрштили, само да би изгледали старији. Чувени Сремски добровољачки одред, полубатаљон, петсто војника, био је такав. Заповедали су им чувени Воја Танкосић, Кезић, Кирхнер. Место где су се борили: Ада Циганлија, Дунавски кеј, улице београдске. Од петстотина остало их је најпре сто, онда све мање и мање, док није преостала једна мала шачица која је на се преузела да као аманет чува успомену на оне који су тако рано отишли у Царство вечних снава. У књизи „Фрагмента трагедие бели” ти

млади јунаци добили су свој колективни споменик, јер је ова књига врло књижеван, дубоко дирљив, историјски веран исечак борбе под Београдом 1915, како је видео, доживео и преживео један од тих младих јунака из Сремског добровољачког одреда, написана обзиром на колективну психологију свих учесника. У средишту радње су они трагични дани 1915 год., кад је, прелазећи велике реке, сучелице Београда стао фелдмаршал Макензен са својим дивизијама. Књига је сва засићена догађајима, који се смењују један за другим вртоглавом брзином. Радња почиње на Ади Циганлији. Војници се одмарају, шале, док се једног дана кроз ровове, као авет која носи смрт и страх од смрти, не пронесе глас да се непријатељ приближује. Тад сва та безбрижна младост, међу којима се налази и главни јунак дела, први пут инстинктивно задрхће. Главни јунак, редов четник Сремског одреда, Мирослав Голубовић, рођен 6 јуна 1898, још не осећа страха, али осећа одговорност која се сваком ратнику намеће у оваквим опасним часовима. Шале, типичне београдске шале, које нађу пут и начин да развеселе људе и онда кад то изгледа немогуће, ипак не престају. Једна млекарица, сељанка, коју је бомба завила у облак прашине, излазећи из тог чуда жива и здрава, само се стресе, нешто грдно опсује, али продужује пут завршавајући псовку речима: „ух, што ме уплаши!...” Војници су премештани у Град. У очекивању даљих наредаба шале се настављају. Са добијеном двомесечном платом од 60 динара отпочиње игра: „шмендефер, конген, ајнц, фарбуле, мунте”... Но други чин драме је већ ту. Окреће се страница судбине. Започиње борба која је за овај одред нашла свој дефинитивни облик на Дунавском кеју. Артилерија урла, обасипа младе јунаке. Симпатични кувар Срђан, познат и из „Агоније Београда”, долеће сав задуван и уплахирен: граната му ударила усред кухиње, избацила велики казан у ком се кувао пасуљ и тако уништила војничку вечеру... Оно најгоре дошло је једне ноћи с клокотањем непријатељских митраљеза са Дунава, онда кад је Макензен покренуо своје плаве војнике да пређу широки басен ове наше гигантске реке. За Сремски добровољачки одред пада наредба: „Прва и Друга чета трчећим коракком, правац Дунавски кеј”... Младићи лете. На крају улице цара Душана очекује их други батаљон седмог пука. Овај батаљон остаје као заштитница, а они иду напред, пошто им је прочитана наредба с којом се Команда с њима опрашта, као с онима који су већ избрисани из списка живих.

Што је затим наступило, то је оно што је дало право да се ова књига назове „Фрагмента трагедие бели”, трагедија рата. У крвавом и љутом боју од тристотетрдесет четника остало је само сто. Гину највише млађи, који још нису успели да уђу у ратну вештину.

Десно, лево, по улицама, под рушевинама на све стране мртви, рањени. Кроз бесомучну и заглашну хуку оружја парају уши јауци.

Судњи дан вољеног града и његових бранилаца. Трагичну пластичност описа ове борбе не могу мирно издржати ни најјачи живци. Филозофски проблеми се не постављају. Ово није филозофија рата: сме ли рат бити, или не сме. Ово је рат као такав и понашање оних људи у њему који су вођени основним људским, етичким и патриотским законима: самоодбране и одбране родне груди од нападача. Има ту величине која се не може порећи. Ве-

ди. За сваког би се могло рећи по оној из Ченгић-аге: „Види му се, мријет му се не ће, А јест нјешто, што га наприед креће”: Иду напред, за град, за бели град, где су детињство провели, где им је знана свака стопа земље...

На стр. 455 „Агоније Београда” налази се слика под којом пише: „Мирко Голубовић, добровољац из Сремског одреда, који је, поред осталих тешких рана, изгубио и ногу до самог кука на Дунавском кеју 1915 год.”

Пети дан борбе за редова-четника Мирка Голубовића запечатили је судбина на тај начин, што му је митраљез, који срља и погађа

Костури бранилаца Београда изгинулих септембра месеца 1915 године, а пронађени 7 априла 1934 године на углу улице Маршала Пилсудског и Душанове улице

личине извршене дужности. Све теорије остају иза тога далеко. Филозофија долази тек касније, кад очи јасно виде наказно ругло рата: искасапљена људска телеса, где се на операционим столовима завршава оно што је рат започео: отстрањују, ампутирају ноге, руке, као суве границе са стабла.

Одбијена су два непријатељска напада. Борба траје пети дан. Непријатељ је све надмоћнији. Настаје повлачење према Душановој улици, па онда према Граду. Бори се Сремски добровољачки одред, али га олово не ште-

у живо месо, откинуо десну ногу. Многи други су прошли још горе. Ово је кратки садржај. У њему ништа није измишљено. Све је то истина, страшна, ђаволска истина.

Одговорити на питање, како смо данас далеко или близу рата, то би било прогностицирање у које се је немогуће упуштати. Наша времена, уосталом, нису толико за разум, колико за нагађање вјештаца. У сваком случају ова прва књига коју је Општина београдска наградила на својим књижевним конкурсима добила је заслужну награду. Ово није

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

романсирана историја рата под Београдом. Ово је веран опис онога што се збивало и како се збивало и то дат у форми и на начин у ком страшни факти подређују себи све остале законе. У стилу има и патетике и једноставности; има трагике с хумором и трагике без хумора. Од надасве успелог описа оног преношења гласова о доласку непријатеља, који као авет иде из рова у ров, од војника до војника, па све до трагичног виђења тешко рањеног сина с његовом несретном мајком у болници препуној ратних жртава, писац је дао своју књигу у једном напону, у једном грчу. Она је лекција племенитог јунаштва, заноса и идеализма. Читави њени делови спадају у школске антологије. Кад се ова књига прочита, онда се сасвим друкчије прилази оним реликвијама које се налазе у Градском музеју, а на којима пише:

„Један део остатака војничке спреме ископаних на Јалији 7 априла 1934 год. са костуровима бранилаца Београда изгинулих 1915 год.”

Друкчије се пролази поред војничке костурнице у Граду, с друкчијим осећајима поред Споменика бранилаца Београда на нашем гробљу и на Спасовданској литији гледа на оне сад већ све зреле људе, некад чланове Сремског добровољачког одреда, који носе таблу: „Удружење бранилаца Београда.” Утолико ова књига има огроман значај. Требало би је поново издати, илустровану сликама најбољих сликара и тад као поклон делити по школама. Као лекција јунаштва, патриотизма, заноса и идеализма, она би срцу омладине рекла много више од сваке књиге писане на основу фантазије. Облик дневника, који је писац усвојио за ово своје дело, омогућио му је да догађаје следи један за другим онако како су се збивали и да тако у целости изнесе трагичну историју живота Београда у периоду који је описао.

* * *

Иако по сижеу различито, друго дело које је наградила Општина града Београда, књига г-ђе Зоре Ђорђевић „Дрући дан, нови живот, дрући људи...” претставља као неки наставак овог првог дела не само обзиром на место где се радња догађа, већ и обзиром на унутрашњу логику. Док прво дело слика живот Београда за време најстрашније ратне периоде, друго га износи онако како се он развио непосредно после рата под још свежим траговима које је рат за собом оставио. И за ово је дело усвојен облик дневника. Кад се писац не би објективизирао, онда би се могло помислити да је ово учињено стога што је писац жена, а дневник је, како је познато, одувек био једна од најомиљенијих форма коју су жене усвајале у књижевности.

Госпођа Зора Ђорђевић се овом својом књигом први пут појавила у књижевности, али

зато одмах с одређеним личним стилем, смислом за композицију и с добрим познавањем средине коју описује. Као прилог литератури о Београду, за нас је ово њено дело нарочито значајно у толико што она износи у њему београдског човека, и то оног најбољег, онако како он ради и мисли, ако би се тако могло рећи, „у породичној конструктивности.” Покушај који је у том правцу овим делом учињен дубљи је и озбиљнији него што је то досад чињено. Тешки ратни инвалид, члан старе, угледне београдске породице Воја Николић, који понешто сећа на доброг ујака из Превоових „Летр а Франсоаз,” одрекао се свог личног живота, да се сав посвети својој породици, у првом реду својим младим нећацима, чији су очеви погинули у рату: матуранткињи Јелисавети, Дуди од шеснаест година, Боби од двадесетдве године, Кости, и медицинару Саши. Иако сваки са својим особинама и склоностима, сва је ова младеж углавном добро васпитана. Уз млади, постоји и стари свет. Тај стари свет сачињава осамдесетогодишња инвалидова бака, његова мајка и ујак Павле. На средини стоји његова сестра Анастасија, њен заручник Миша, удовице инвалидове браће Зага и Деса. Чика инвалиду у васпитању све ове омладине помаже сестра Анастасија, чија племенитост и самоодрицање не познају граница. Зага и Деса нису добри васпитачи, јер се једна сва предала раду у хуманим друштвима, а друга је и сувише монденка. Као зао кобац у ово друштво упада несрећни Далматинац Стеван Осаковић. Он није само убедљив у својој јужњачкој реторици, већ има и изражене хохштаплерске, више од тога — злочиначке склоности, које ће у згодном моменту ставити у покрет. У ову стару богаташку породицу он улази благодарећи наивности Јелисаветиној, која се у њ заљубљује, верује му, и моли чика тако дуго док цела породица не пристане на њену удају с њим.

Као антитеза оном што ће под крај доћи, и што сачињава заплет овог романа, стоји друштво бакино и сама бака, која је са својих 85 година још увек свежа и има интереса и за музику и за уметност. Књига заправо почиње бакиним даном примања, „журом”, на који долазе њене верне пријатељице: г-ђа Гретика, осамдесетпет година, која је некад у младости дошла овамо из Беча, и која унаточ свог немачког порекла и слабог познавања српскохрватског језика (падеже није никако могла савладати!) сматра себе пунокрвном „Београђанком”; г-ђа Михајловић, коју већ издаје меморија, која зна што ствари значе, али је „заборавила како се зову”; Бора Симић, велики мајстор на клавиру; г-ђа Драговић, која живи у обожавању Краљице Драге.

Код старијих чак и лични живот изгледа прост, код млађих је све далеко компликованије. Јелисаветин брак није сретан. Наскоро после удаје она је чики морала признати своју

трагедију: њен муж је играч, и то заправо играч најгоре врсте, фалшшпилер, који опкрада сву Јелисаветину родбину и својим лошим примером води злим путем сву ту омладину. Коста је већ сасвим материјално упропашћен. Не остаје дуго, већ да га чика упути неком свом пријатељу у Америку. Саша је због сличних разлога, комбинованих с једном личном тајном, на прагу самоубиства. Мора се тражити излаз. Чика је енергичан. Јелисаветин муж бива на крају демаскиран. То је, углавном, учинила сама Јелисавета. Ујак Миша (за ког се међутим удала Анастасија) и Јелисавета, уз помоћ једног детектива, дошли су до непобитних доказа да је Стеван хтео убити Јелисавету, како би се дочепео њеног иметка. Пошто је утврђена ова његова злочиначка намера, Јелисавета предаје мужа полицији, која га протерује преко границе. Тајна Сашина садржана је у његовој писменој исповести, коју открива Дуда, млада девојка, напола „анфан терибл“, а напола строго рационална девојчица: то је ђачка љубав с једном младом Рускињом, Тањом, с којом је имао и дете. Тања се од Саше скрила, јер је хтела живети и борити се за своје дете сама уз помоћ своје мајке Варваре Андрејевне. Сви ти доста компликовани заплети решавају се демаскирањем Стевана Осаковића. После његовог одласка, углавном, се све враћа на своје право место: Јелисавета добија развод и сачува имање; Саша се венчава с Тањом, коју у кућу доводи Дуда; Коста постаје добар човек и понос породице. Сувишни чланови, као монденска Дудина мајка Деса, отпадају сами по себи.

То би била фабула у чијем се оквиру решавају врло компликовани проблеми једног града на прелому, једног друштва на које се сручио нов живот и нови људи. Одмах се мора приметити, да није оправдано везати један изразито злочиначки тип за одређену покрајину (Стеван Осаковић, Далматинац), јер таквих има дилем целе наше простране отаџбине. У роману, уосталом, проблем односа старих и нових није решен удаљивањем ове личности. То би био главни приговор. Исто би се тако морало приметити на чикин монолог (стр. 75), да у престоницу није наврнуо само „олош“. У престоницу су дошли сви, и добри и зли. За све њих треба и времена и стрпљења. Вредност романа није у решавању ових проблема, који су и сувише компликовани за овакав роман који је остао више у области скице. Вредност романа је далеко више у оној свежини с којом су описани стари чланови породице Николић: бака и њене пријатељице; пијетет с којим се говори о старој породичној башти; рељефност и доследност неколико типова: племените Анастасије, чика инвалидове сестре, негативне Дудине мајке Десе. Рускињица Тања је по замисли епизодична личност, као и њена мајка, али их њихов став према Сашу, као члану ове ванредно богате

породице, веома високо уздиже. Кад је Тањина мајка дознала шта се догодило, она се, макар да су обе у великој беди, повлачи с ћерком у анонимност и ту живе само за малог Петју. Чак и оно узалудно настојање г-ђе Варваре Андрејевне да под старе дане, после свег великог господства, научи „месити колаче“, више је дирљиво него комично, како се то учинило чикиној повереници Дуди, која чини тактичку грешку кад проматра стару госпођу, а да она за то не зна, кроз прозор њиховог бедног сутеренског стана. Зидови кућа нису само зато ту да чувају имовину, већ исто тако и нашу мизерију и наш интимни живот од туђих погледа. Једно упоређење између романа г-ђе Ђорђевић и Ускоковићевих „Дошљака“ намеће се само по себи. Млада Београђанка Јелисавета је далеко рационалнија, њена виталност много већа, него што је то случај с увек романтично расположеном, дубоко осећајном Ускоковићевом Зорком. Штета је ипак да је реализам у Јелисаветином случају дан у свој својој грубости. Колико је финије изведен донекле аналоган случај из познатог Прево-ог романа „Пјер и Терез.“ Ми смо уопште научени да жена у породици поступа са много више обзира, финоће и такта, него што је то изведено у финалном делу овог романа. Нелогично је, а ваљда и јуридички немогуће и само протеривање Осаковићево.

* * *

Новела „Пилот-Потпоручник Кнап брани Београд“ Живорада Вукосављевића треће је дело по реду које је Општина града Београда наградила на свом конкурс. С овим трећим делом обрађен је у литератури Београда један сасвим нов мотив: небо над Београдом и по њему оне нове сјајне „звезде“ што се са земље к њему уздижу. У стилу уметничке и динамичке новинске репортаже, у центру ове новеле стоји такмичење светских „асова“ авијације. Наш „ас“, уплашен, дезертира у задњи час. Замењује га млади потпоручник Кнап, јунак новеле, бивши наредник-пилот, који је у несретној љубави према гимназисткињи Бели проживео неколико наредничких година, а касније и све своје потпоручничке године. Та му је љубав, углавном, дошла главе. Бела припада високим круговима, родитељи нису вољни да је удаду за њега; она долази у Кнапов стан, ту их затечу и онда Кнап долази пред дисциплински суд. Из дисциплинског суда избавила га је утакмица асова, али је у њој дефинитивно настрадао.

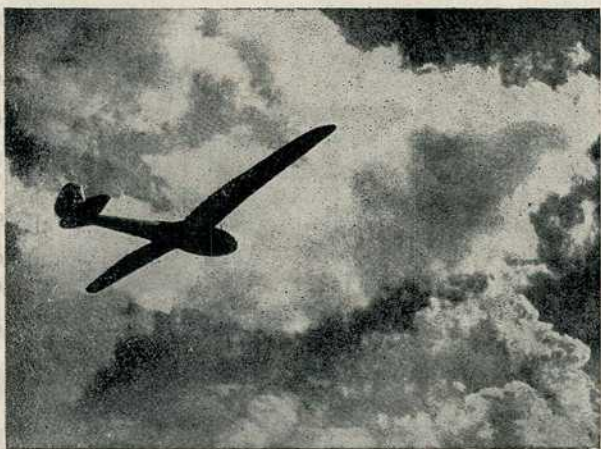
Оригиналност новеле углавном је у типовима из војне средине: ситничавом команданту, увек занешеном руском генералу Ледовском. Читајући с коликим је смислом писац изложио све перипетије своје новеле, мора се зажалити што није обрадио који моменат из историје наше авијације нетом минулих ратова. Кнап онда могао бити наш Гинемер. Али се моти-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ви писцу не намећу, они долазе спонтано. Свакако је ова новела из живота наше младе авијатичке средине од ванредног интереса. „Кнап” је писан сав у једном замаху, једном елану, како и доликује ономе што се описује: заносном, метеорском животу једног младог пилота. Има нешто свежег, младалачког у свему. Чак и у оном понешто ироничном, али снисходљивом опису мушичавог команданта. Ту је теза и антитеза. Младић-пилот мисли само на летење, командант и на ред: паучину, светло круга, јер ред је пре свега! Младићка је и пуна обести и она врло успела сцена код телефона, у којој се не зна ко мора ући, а ко мора изаћи. Све се колеба између захуктале репортаже и књижевног стила и књижевног начина третирања. Књижевни су и с духом описани моменти у сферама. То је већ Гинемер! А одлична су и психолошка запажања о публици, као што је ванредно описана смрт пилота Калшека, као и самог Кнапа. Опис љубави је младићки занешен. Ко би могао тако добро разумети и волети младе гимназисткиње, ако не млади официри. Па и сам развој ове љубави схваћен је с младићком „фугом”. Све кипи, ври, кува у велико, као у Пипиновом лонцу у ком нагомилане и кондезиране паре једва чекају да нађу макар и најмањи отвор. „Поет думает в образах” — песник мисли у сликама —, рекао је Пушкин. Код нашег писца има заноса прве младости, има песничких инспирација пуних слика, које долазе и од предмета и од писца. Док описује авион, ту механичку птицу којој пилот даје живот, која се спрема на летење још од легендарног Икара, — он у песничком заносу, пун одушевљења даје у својој новели много кристалне

не оставља мисао да се иза свега тога крије један велики императив: бити спреман кад то судбина затражи. Ону гомилу света која данас гледа те јунаке забаве ради, замениће сутра маса која ће их испраћати у бојне, можда последње летове. Је ли чудо да се млада, добро васпитана Бела заљубила у овог јунака?! Што значи, што је он наредник, кад је он јунак неба! Ова млада девојка осећа значај те речи инстинктивно, као што је Рус генерал Ледовски осећа свесно. Па ко би се у пилота заљубио, ако не би младе девојке које све гледају очима заносне младости. Што је идеалније од човека-птице, човека који плива сам самцат бескрајним, безграничним плавим просторима васионе!... Али што треба доказивати тезу потпоручника Кнапа! Шта све не говоре очи наших гимназисткиња, кад упућене према небу траже те смеле, модерне јунаке за којима њихово срце чезне...

Авијација је открила за литературу једно ново поље инспирације. Дала јој је небо не више као недостижив кров земље на ком се крећу сјајне звезде и шета бледи за песнике тако примамљиви месец, већ као ново поље људске активности, оно куд је он пренео своје грозничаве темпове двадесетог века. И још је нешто дубоко осетио и изнео аутор Кнапа: „сљубљење” авијатичара с небом, као капетана с морем. Та нова веза човека с једним бескрајним природним елементом је овде схваћена у пуној мери. Ти су описи најуспелији и најпоетичнији. Кнап воли небо, као златни медиј својих снова. Оно му даје могућност да се вине у висине, да приђе сунцу, Икаровом сунцу. Дедала није било да га упозори, али што би му Дедал!? Ни Икару нису помогли његови савети. И Икар је погинуо, а наш Икар, поручник Кнап је одиста једна заносна фигура наше новије литературе, која је згодно и с успехом везана за Београд. Писац се преко њега приближио београдском небу врло интимно и врло близу. Можда то нитко досад није учинио тако као он. Толико снажно и толико истинито! Он воли небо, као што смо досад волели поље прекривено цвећем, шуму за време летње оморине, или тиху летњу ноћ, кад у њој све дрхти од тајанствених очекивања.

У плавим облацима над Београдом

лепоте. Наредник-пилот Кнап (касније потпоручник) познат је у својој средини као одличан пилот. Мало је ко као он. Лупинзи, виражи, то је његова домена. Ово су истина лупинзи и виражи за забаву, обуку, али нас

Док је главна вредност Христићеве књиге у њеној документарности, књиге које је наградила Општина града Београда имају осим тога и дубљу уметничку и књижевну вредност. Све те књиге скупа олакшавају познавање Београда у разним периодима, његовим разним манифестацијама и његовим тежњама пуним полета за изграђивањем новог и бољег живота.

Д-р Марија Илић-Агајов

Једна мала Београђанка

Колико година је прошло откад је умрла Мара Ј.!

Ма да је скромно проживела свој кратки живот, за мене је та девојка једна изузетна личност.

Било је нешто ватрено у њој, али не физички, већ душевно. Мислим бар да се једно њеном духу слично тело не би никаквом вољом могло укротити тако до смирености, до невиности цвета. Чудан и необично симпатичан темперамент. Била је и телесно и духовно толико лепа да јој готово није сметала њена физичка мана. Кад вам кажем да је била саката и да је ишла са штаком, ви ћете можда одмахнути главом и пожелети да вам о њој више не причам. Да сте је познавали, друкчије бисте мислили. У њу су се заљубљивали дечади, младићи и старији људи. Њима ништа није сметала њена штака.

Али је сметала њој. Она је патила због тога што није сасвим здрава, што није цела лепа. Патила је што није нормална, што је изузетак. И крила је ту своју патњу.

Јуначки се она хрвала са животом. И у прво време младости што се више борила, снага јој је све више расла. Борила се духовито и саркастично, искрено, па и мало лукаво. Њена природа се манифестовала понекад и кроз једну дивну срдачну веселост која је готово усређавала човека који је гледа и слуша. То су били тренуци заборављања кад би њена нарав пробијала и показивала је онаквом каква би била да судбина није осакатила савршенство склада њене лепоте. У духовном смислу била је изузетно обдарена као у накнаду за телесни дефицит. За два копча је она отскакала од просечне здраве школоване девојке.

Била је Београђанка и може се рећи да је била готово горда због тога. „Волим Београд душом и срцем, животом... и смрћу.“ Знала га је као своју кућу и башту. Имала је своја омиљена места. Дрвеће и цвеће је тако неодољиво волела да вам се понекад наметала мисао да је можда некада била цвет, па ју је каква зла вила претворила у људско биће. Радо се шетала по гробљима и обожавала је Калемегдан. И сада, после толико преживљених катастрофа, и сада после толико других снажно радних, захукталих година пуних промена, откад она мирно спава у Новоме гробљу, извесна места, извесни кутови Београда као да још чувају нешто од тоpline њених ватрених погледа и од чари њених

осмеха. Можда стари бокори јасмина са снежно белим цветом и силно чежњивим мирисом још памте њен глас и речи љубави и вере у Београд и у Калемегдан. Али зацело многе нове лепоте често потресају душу њених пријатеља као да им из неке даљине Мара са осмехом каже: Зар није тако као што сам вам говорила! Ни у какав пораз Београда она није хтела да верује. За време рата мрзела је и презирала окупаторе, али ни за часак није посумњала да је њихова сила привремена и да ће врло брзо они бити понижени а Београд ће остати победник. Врло интелигентна, знала је она добро и наше мане, али је непоколебљиво била уверена да смо најбољи народ. И патриотизама има разне врсте, па и љубави према родном месту. Ова лепа, озбиљна и, ма да не довољно школована, ипак, заиста културна девојка могла би вас силно омрзнути ако бисте озбиљно увредили њен народ и њен Београд. Свој лични песимизам затварала је у најскривенији кут и ограђивала га високим зидом; али кад се тицало њенога народа и њенога роднога места њена вера у њихову будућност и у њихову ваљаност била је не само дубоки оптимизам, већ једно радосно одушевљење. Ма да је мало видела од туђега света, она је чврсто веровала да је Београд по природном положају једно од три-четири најлепших места на свету. Њени пријатељи су јој у шали говорили да је шовиниста и да не зна да бар пет стотина градова сматрају себе за најлепша места на свету. Она је кроз бајан враголаст осмех одговарала да није искључено да би она, да је видела Неапољ, Болоњу и Цариград, и њима оспоравала првенство над Београдом.

Колико се једна њена наставница сећа, дванаестогодишња гимназисткиња Мара била је лепо дете са као снег белим лицем и као угаљ црним очима, које је у каталогу ређало одличне оцене. Са свима најбољим ђачким особинама та кротка девојчица са штаком изазивала је пре свега сажалење. Фина кожа била јој је разапета на костима страшно мршавага лица које је потсећало на самртницу, а у живим тамним очима дрхтала је и у трепавице се скривала нека тешка несрећа. Мора да је тада имала и јаких физичких болова. А носила је и црнину за оцем. Сасвим други утисак је оставила кад се после неких седам година поново срела са својом учитељицом. Девојчица коју је облачила мајка по

своје укусу и на коју су тада биле навалиле многе невоље прекризила је кризу и постала господар свога живота, потпуно самостална личност која зна шта хоће и шта неће и која хоће само оно што је најбоље и најлепше. Њена штака је некако изгубила од своје судбоносне важности и изгледала готово безначајна ситница. Госпођица Мара стекла је своју сопствену вредност и као лепа девојка и као необичан човек и та вредност је засењивала и чинила ништавном њену њој тако болну ману. Не, нисте је више могли ни смели сажаљевати; морали сте је поштовати, и дивити јој се.

Изгледала је потпуно здрава. Није више била упадљиво мршава; било је и мало природнога руменила на њеноме светло белом лицу. Уопште сасвим правилно израсла и лепо развијена. Само једна згрчена нога у нарочитој ципели вирела је испод пристојно подугачке хаљине. Ту ногу је замењивала штака са дебелим гуменим подметачем који ју је чувао од лупкарања при ходу. Друга нога у беспрекорно елегантној ципели била је дискретно храбра у усамљености својој. Средњег раста. Стас и струк су јој били витки, груди, не сувише пластичне, имале су неку нарочиту овалну чедну љупкост. Била је од оних изабраних људи којима и набори одеда падају складно и делују пријатно. Боје је увек умела да изабере према лицу и коси. Изврсно скројен костим са каквом нежном блузицом био јој је наомиљенија одећа.

Морали су после очеве смрти једно време бити јако сиромашни. Зато је Мара угушила своје жеље, и амбиције можда, и свршила школу која се тада најбрже свршавала. У осамнаестој години већ је имала службу, у којој се одмах истакла и напредовала са најбољима. Ма да је тај посао био напоран, она није престајала да ради и за себе, да учи, да се развија, да иде са временом. У деветнаестој години била је свој човек и издржавала је кућу. Све је било у пару израчунато, али све је било засађено цвећем.

Улицом је ишла опрезно, одмерено и скромно. У непознатом друштву држала се врло повучено. Била је још лепша без шешира. У позоришту њена лепота је изгледала некако блиставо, аристократски. Имала је дивно скројену главу са густом таласавом косом, топло смеђом као кестен калемегдански тек испао из љуштуре. А црне њене очи сипале су на вас неко тако заносно и утешно миље нежности и топлине; али су умеле и да бунтовнички плану у протесту против неправде и да проспу муње гнева на вас ако сте јој само такли оно што она воли и поштује. Код куће, или у служби, кад би седећи разговарала, или пословала, нови познаници не би ни опажали њен недостатак, а њени пријатељи су заборављали на њега; а кад би хитрим покретом дохватила штаку и похитала да испуни какву дужност, то би изгледало тако при-

родно као да је лађар узео весло, вредна преља преслицу, или добар млад коњаник усео на коња. И та вам је штака постајала некако блиска и мила као да је саставни део ње саме.

Једни су говорили да она има и мана: да је доста плаховита, прилично скривена и да је врло горда; да је она изградила себе силом своје воље, да је постала таква каква је зато што је хтела јаким добрим особинама да заташка, умањи свој телесни недостатак, да се нечем одликује, да надмаши друге који имају две ноге. Можда је у томе било доста истине, али ако ју је пратила пакост, она већ више није била истина. Сасвим је природно да једно младо нежно биће које је много патило и телесно и душевно постане лако узбудљиво, нервозно; али кад се једна плаховитост уме да изрази мудро и духовито, па и саркастично и да побори за нечију правду, онда то није мана, него врлина. Била је и скривена и горда. Из гордости није своје јаде износила пред туђе сажаљење. Мислим да је сажаљење било једна од оних ствари које је она мрзела плаховито, као што је друге тако исто волела. Било је неке душевне страсти у тој девојци која се јављала у свакој њеној акцији. Сасвим је разумљиво да је она више волела да се смеје са другима за њихове смешне ствари, него да их нагони да плачу због њене угинуле ноге. Вероватно да је она себе израдила и да је воља ту имала много удела, али да она није имала на расположењу сјајних природних способности, та би воља њој можда донела и неких бенефиција у животу, али је не би могла начинити овако ретком топлом личношћу. Садржала је у себи неку јединствено љупку хармонију и била чудесно мила, и као уметник, и као уметничко дело.

Било је старијих људи који су јој се дивили и тврдили да је њен недостатак чини још привлачнијом. Ту је већ било — како да кажем? — неке сродничке пристрасности, или потсвесног самосажаљења, јер и они су већ нешто морали прегорети: своју драгу младост. Несумњиво да је њена умна, лепа и темпераментна младост вредела много више него оно што је њима још остало.

Други у пуној снази зреле младости су са тугом мислили: штета што није сасвим здрава, али је зато милија што је тако храбра.

Један поштовања достојан господин причао је доцније и уверавао на часну реч да није у њу био заљубљен, али га је нешто неодољиво гонило да је сваког дана сачека кад изиђе с посла, само да би је видео, поздравео и за тренут био обасјан сјајем нежних црних очију и блистањем њених дивних зуба. Зуби њени и осмех било је оно што је највише примамљивало чудесном финоћом и љупкошћу. Ако би пренаглила у препирци и увредила вас, требало је само да се тргне и да се насмеши, па јој је одмах било опроштено, све заборављено, поправљено.

Младићи и дечаци су налазили да је она

бајна као најдивнија песма, да је светитељка и да се ни једна друга девојка не може са њом мерити. Било је и таквих који су јој писали одушевљена писма и молили је да им учини част да постане њихова жена. Понекад је била дирнута до суза; понекад се горко, саркастично смејала. Јер она је одлучила да се одрекне љубави, то јест, да се одрекне удаје, пошто тада, и по њеном моралу, није могло бити љубави без удаје, ма да је било удавања без љубави. Да, хтела је да се одрекне љубави због ноге, због штацике. Одлучно, иако јој се чинило да се одриче нечега најдрагоценијег у животу.

У деветнаестој и двадесетој години била је најведрија, јер се још надала. Надала се у операцију. Лекари су јој саветовали да сачека док наврши двадесет и једну годину, док њено тело достигне свој потпуни развој, а после ће је оперисати. Они су се надали да ће после операције и мало дужег ортопедског лечења моћи потпуно да оздрави. Али у двадесет другој њеној години показало се да Мара има „малу рчану ману” и операција је морала бити „за неко време” одложена. Она је одмах схватила у чему је ствар. И од тада била је мало нервознија и мало више горчине избијало је понекад из њених речи.

Пријатељство је много ценила и волела. Лепо мишљење другова и старијих колега о њој чинило јој је задовољство и ласкало јој. Чак се безазлено као дете хвалила једном својој пријатељици комплиментом старог књижевника који је код ње имао неки службени посао. На његову поновну молбу да тај посао одмах сврши, она је одговорила:

— Не брините, господине. Иако сам ништавна личност, умем да ценим величине, а обећање никад нисам изневерила.

Он је енергично протествовао:

— Немојте, госпођице, звати величинама никога осим правих величина, а оне су врло ретке, и немојте потцењивати себе. Ви сте лепа, умна и способна на своме послу, а то су три ствари од велике вредности.

Али издалека је одбијала оне који би покушали да јој се приближе са изјавама љубави. Уображене наметљивце је духовито и немилосрдно исмевала. Умела је да буде пријатељ, али и да види туђе мане, умела је да критикује, па добро и да пење другога, или саму себе. Било је у ње много доброте, али осећање правде било је још јаче — можда баш зато што је судбина њој учинила неправду. Заступајући слабије, она је имала храбрости да „исправља криву Дрину” и успевала је често да је исправи.

Она је о свачему имала своје мишљење, и свој укус. Допуштала је себи да јој се не свиђа много неки чувен писац, а да јој се више свиђа неки скромнији. Људе је још свим млада одлично познавала. Умела је мало и да им подвали кад јој је то требало — за другога. Умела је да воли и да поштује,

али је умела исто тако ватрено да мрзи и да презире. Али ако би је неко логично уверио да њено мишљење рецимо о нечијем поступку није тачно, она би га променила. Само њено мишљење врло ретко није било тачно.

Била је мала чиновница у великој вароши. Волела је лепо да се обуче, да репрезентира Београђанку, да буде елегантна и модерна, али да не изиђе из оквира скромности. Живела је са мајком у малом стану од две собице које је љупко уредила и у којима је увек мирисало цвеће. Скромна плата је морала да стигне за оно што је она хтела. Читала је много, али много књига није куповала. „Немам новаца да купујем књиге, али имам познаника и пријатеља који ће ми сваку нову добру књигу препоручити и позајмити да је прочитам.” Осим мало немачки, стране језике није знала, па ипак јој је све што смо имали преведено из стране књижевности било познато.

Врло слободна у разговору, у изражавању свога мишљења, била је васпитана ипак мало на старински начин, по традицијама добрих старих београдских кућа. Једном је била у посети код пријатељице, где је нашла мало пријатно друштво. Разговор је био врло занимљив, али кад се један духовит студент окрми на Мару и кад она стаде да му враћа равном мером, запраскаше досетке као ракетле. Смех се орио, младост заборави на време. Одједном Мара устаде да иде. Навалише на њу да остане још мало.

— Не, хвала, не могу. Осам је сати, мајка ме чека на вечеру.

— Останите да вечерате код нас, па ћемо вас испратити.

Мара се уплаши:

— Јао, молим вас, немојте ме заустављати, јер ми се може десити и да останем! Морам да идем кући — мајка ми носи фес. Не могу ни минута више; већ сам задоцнила.

После неколико дана онај исти студент опази Мару на једној калемегданској клупи, разговарала је са својом некадашњом учитељицом коју је он добро познавао. Он се изгуби, а мало после им приђе са једним другом. Започињао је разговор, покушавао да изазове Мару да буде духовита, али је она остала хладна и одговарала најобичнијим фразама. Мислио је да је дошао у незгодан час, да њима треба можда да буду саме и одведе друга. Тада се Марина пријатељица осмехну и рече:

— Разочарење.

— Да — насмеја се Мара — довео друга да му покаже жирафу. Нема то сваки дан. (Тада још није ни трага било од зоолошког врта на Калемегдану).

Млад, образован господин са изгледима на врло лепу будућност заљубио се у Мару, а већ је имао вереницу. Пошто га је она одлучно одбила, не давши му ни да се доброљубиво изјасни, он се вратио вереници, оже-

ни он ни жена. Али шта вам ја то причам? То је читав роман који се није срећно завршио. А ја сам хтела да вам испричам само једну кратку причу, готово анекдоту о томе како је Мара била храбра и како је променила једно своје мишљење. Тако се човек изгуби кад стане да говори о некоме кога је волео, који је много вредео, а кога више нема.

Одлучно је остала при намери да се одрекне брака и љубави. Пријатељица, старија особа која је и сама била здравствено осуђена и којој се Мара једино покатакд поверавала, говорила јој је да греши, да она има права на срећу и да има тако много услова да усрећи некога. Зашто се одрицати? То је претерана гордост.

— Можда... — одговорила је Мара са бледим горким осмехом. А замислите, удам се ја за онога ко ме највише обожава, или кога ја највише волим, па ми мој најмилији, тек једнога дана каже: Ах, додијале сте ми ти и твоја штака!

— Али зашто ви тако трагично схватате ту штаку? Да ли бисте више волели да имате две здраве ноге а да сте ружни и глупи?

— Не, хтела бих да сам лепушката као што кажете да јесам, и макар не паметнија него што сам, али да имам као цео остали свет две здраве ноге. Или да сам барем само хрома, да храмљем, то не би било ништа страшно, али овако вечито да поцупкујем уз штаку као мајмун уз мотку...

Пријатељица је била поражена свирепом упоређењу и требало јој је да се прибере док примети:

— Али ви са штаком ништа не рамљете, идете сасвим лако и право.

— Могу и да трчим и ништа ме не боли ни испод мишице. Ја сам иначе сасвим здрава...

И Мара потрча, смејући се као дете, по великом дворишту засађеном травом. Пријатељица се бринула да не падне, али је налазила да и у томе трчању има нечега лепог, нечега налик на неки нов спорт са неком новом справом. Али се Мара враћала, и на стару тему се враћала:

— Замислите, посвађам се ја са својим драгим супругом, он се разбесни на мене, јер ја умем бити врло упорна и не умем да будем покорна, па ми он отме штаку, поломи је, или баци, и оде од куће. Ја онда треба да скачем на једној ноzi док не дозовем кога у помоћ. Пристајем на самоћу, на трагедију, али никако не пристајем да будем жалосно смешна.

— Мислите ли ви да жене без штаци не доживљују грубости и неправде од својих мужева? Или да друге опет жене не загорчавају живот својим мужевима? Кад већ некога будете тако много волели, научићете и да будете послушни и покорни, па и да опростите грубост.

— Ако је брак таква мизерија, онда неће

бити тешко ни одрећи га се. Не, ни на какво понижење не пристајем.

Пријатељица је желела да прекине тај мучни разговор и рече:

— Боље да идемо на Калемегдан или у Топчидер на ваздух, него што узалуд разговарамо о томе шта може и не може бити. Биће онако како судба хоће, а не како ви одлучите.

— Не. Госпођа судба може мени да узме ногу, или живот, али не може да ме уда ако ја нећу. То је моје право и не допуштам никоме да се меша... Него немојте сад на Калемегдан! Боље да идемо на гробље. Тамо се ја смирујем; оно ме тако лепо укроти. Под земљом са цвећем — то је још најутешније. Али зашто смо се онда рађали, мучили и борили?

На гробљу, старом, или новом, налазила је стотину занимљивих ствари и казивала доста оригиналних и срдачних мисли. Једном су случајно нашле гроб Ђуре Јакшића. Мара се много узбудила, растужила се, побледела, прислонила своју лепу руку уз ружичасте хладни скромни камен и казала тихо:

— То је све што смо за тебе учинили.

Снажно обдарени, темпераментни Ђура морао је њеној природи бити нарочито драг. На његовом ненеганом гробу наша је неколико пољских љубичица које су саме ту никле, дошле да га утеше, као „сирочићи мали”, оне птице на Липару. Са сузама у очима она је узабрала три љубичице и један лист, побожно их пољубила и закирила се. (После их је дуго суве чувала у књизи) — Да, Ђуро Јакшићу, ништа ми теби нисмо дали. И сад кад ти приђемо, приђемо ти да нешто од тебе узмемо. Увек ти имаш нешто нама да даш. Страдалниче овога света, како ти завидим што си, сиромашнији од најсиромашнијих, био тако бескрајно богат у давању, и за живота и после смрти.

Она је знала већину Ђуриних песама напамет и рецитовала их са неком дубоко природном срдачношћу какву наши уметници ретко достижу. Молила је пријатељицу да једном иду у манастир Горњак да „види Ђурину песму” Пут у Горњак. Упоређивала га је по снази израза са Лермонтовом, јер је у то време почела да учи руски и одушевљено да преводи Демона и друге сјајне ствари из руске литературе. Тада, на гробљу, са болом је казала:

— Ми нисмо умели довољно да ценимо своје велике људе. Ми често нисмо знали кога смо и шта смо имали.

— Значи да нисмо добри, да смо незахвални — одговорила је пријатељица.

— Да... али само зато што смо њ сами увек били претрпани јадима и невољама. И... то би могло значити и да смо скромни, неображени, неохоли, а не да их не волимо. Боље и то него дизати у небеса некога ко не вреди.

Пријатељица се осмехнула и оћутала своју мисао.

На Калемегдану је Мара била сасвим другачији човек.

Она га није волела само као парк у коме има кутака за уживање у одмору, свежини и лепоти; она га је осећала као комплекс, као ненадмашну целину и обожавала га побожно и страшно и љубоморно, као једно нарочито благо Београда, јединствено у свету.

— Каква ширина на висини, какав поглед! Просто један чудесан срећан случај! На платоу, над два велика Европска рекама наш Калемегдан и наш град! Ове бееме, ове старине треба оковати у злато и чувати као очи у глави. Ружица црква, кула Небојша, какви споменици, колико поезије! Ми смо тај народ који је умео да испева поред толико других и песму Диоба Јакшића, где месец звезду Даницу кара што је „дангубила три бијела дана”. А она се брани да је над Београдом стајала и гледала чудо: како браћа Јакшићи деле очевину. Колико истине, узвишене поезије и дубоке философије има само у тој једној песми.

Погледајте! Величанствена је ствар ушће Саве у Дунав. Зар не? То је догађај који не престаје догађати се пред нама. Блистава, љупка, млада, али снажна и моћна Сава која је доде имала свој лепи живот и своју личну славу пред нашим очима престаје да живи сама за себе, губи своју индивидуалност, предаје се Дунаву и постаје једно с њим. Даје му своје име и свој живот. Волим Саву, она тако освежава наш Београд, волим је, пољубила бих је, плакала бих... Али Дунав... Дунав се дивим, он ми импонује својим достојанством и својом моћи. Има нешто древно у њему, нешто вечно што траје од постанка света и што ће трајати до смака света. Мени срце лудо куца од радости кад уђем у коју нашу лепу лађу и спустим се поред Гроцке, Смедерева, Дубравице, Рама, Градишта и Голупца низ Дунав до Бердапа. Чини ми се сасвим природно што ти наши градови и градићи нису раскошни, што су скромно лепа, јер главно је на томе путу Дунав, његов ток, његове обале, острвца, његов песак, његове шуме и редови врба што га поданички верно заклањају својим штитовима од сунца. Истина и Дунав се улива у море, али он ту стаје, престаје да иде даље, а не умире, већ целим својим током живи вечним животом на овоме свету.

И Београд тако волим, и још више. И он је древан и вечан. Много се борио, многе навале одбијао — Небојша који је своје име дао кули Небојши стајао је на мети целоме свету, истоку и западу, северу и југу — много је страдао, много је жртвовао, много крви низ бееме у Дунав пролио, али је увек остајао неустрашиви јунак. Много је чуда видео, али он још није проживео свој живот, тек има да живи и да се развија, и он неће никад умрети.

И — кажите! — каква разборитост и великодушност Београђана што под овим беемима, уз њих и око њих нису назидали и начичкали куће, већ су ту ширину оставили својој души за уживање. Има у нашим људима уопште неке недостижне дубине и логике, правде и истине, нечега чиме као да заиста управљају невидљиве, разумне силе; а мане наше, то су бубуљице, огреботине, чиреви, инфекције, ако хоћете, које су често гадне и мучне, понекад кобне и убиствене, али које долазе споља и које су нам зле околности наметнуле. Колико је наш народ пропатио, колико му је туђинштине калемљено, колика је страдања преживео, још смо ми доста и добри и здрави. Видите, ми смо допустили да се један Ђура Јакшић мучи у сиротињи целога живота, ми му нисмо после смрти подигли усред Београда сјајан споменик кроз чији ће камен или бронзу да прострује моћни таласи његове поезије и да нас натерају да задршћемо; али нема тога човека који нешто зна и осећа да у срцу не носи љубав и захвалност према Ђури, чак и осећање наше кривице и неодољенога дуга према томе великоме песнику и сликару. А како чувамо успомену на нашег београдског мезимца, на Стевана Луковића? У књижарама нема ни једне његове књиге песама да се купи; па ипак најосетљивији људи, најнежније душе памте његове песме и кажу да им је он најмилији песник. Оно што вреди не пропада код нас, оно не излази на површину, али живи у срцима.

Молим вас, видите Авалу, па онда Земун и ова поља пред нама, ту ширину и милину са најчудеснијим небом, по коме се стварају и растварају симфоније боја, зидају и руше градови из бајке, по коме се нешто као крв човекова меша са небеским плаветнилом, златом сунца и сребром наших река и облака. Па Топчидер, Кошутњак и Дедиње са валовима брда, шумама и виноградима. Шта се све од тога може начинити? Шта ће будући људи и култура створити од нашег Београда? То бих волела да видим. Бићу тада већ давно мртва. Али доћи ћу ја, претворићу се у птицу и долетети макар само за часак, да видим...

Слушајте, ја сам се уморила. Нисам тешка, али ме целу носи ова једна нога, а много смо шетале. Да седнемо у хлад. Под кестен. Збогом, Саво, лепотице! Збогом Дунаве, диве! Да, ту. Ох, како је пријатно! Волим кестен: и снажно стабло, и круну, и лишће што личи на отворену шаку, и богати цвет, и плод топле боје и глатке округлине. Лане ту неко рече: дивљи је, горак је. Е није него, све ти је дао, па хоћеш још и нешто од њега да поједеш! Баш волим што је горак!... Погледајте овај бокор јасмина како се дрско распцветао и размиришао. Као да се кикоћу девојке са лепим зубима. Ах, да ми је да га загрлим и да зароним лице у њега! Али шта би рекао свет? Ми смо пристојне особе. Волим Ка-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

демегдан. И крупне ствари и ситнице — сунчане пеге по земљи и сенке дрвећа и бусења, и умилни погледи које студенти и студенткиње бацају једни на друге и њихови озбиљни леги разговори — све то овде чини једну ненадмашну целину... Налазите ли ви да сам ја нека страшна брбљивица?

— Заиста, данас... — одговори јој пријатељица са осмехом.

У такве дане је Мара кад се врати кући грлила и љубила своју мајку и са бајним осмехом јој причала где је и с ким била. Мајка се радовала; то јој је била накнада за оне дане кад Мара дође с посла суморна и шапатом јој каже: Ништа ми немој говорити, уморна сам до несвести. И за оне ноћи кад се нервозно срце узнемири и кад млада девојка не може да заспи од куцања зиднога сата, који прво покрива својим хаљинама док га најзад не избаци у претсобље. Али јој се чини да га и тада чује и моли мајку да га носи у кујну.

Тако је она волела свој Београд. И дошло је време да га остави. Велика је сила била која ју је на то натерала. Кад су за време Светског рата сва надлештва из Београда била евакуисана и Мара је по дужности морала да пређе у Ниш. Толико је била огорчена да је чак једно време и Ниш мрзела. Ниш, у који се сјурило пола Београда, изгледао је врло неугодан и тесан. Живот и навике били су много друкчији него у Београду. Али су Нишлике биле вредне и баште иза старинских турских кућа биле су пуне цвећа, а Мара је свакоме цвету умела да се осмехне и да му, као малом детету, каже коју слатку реч. Зато су је све газдарице одмах заводеле, и она је смела да обере од сваког бокора прву ружу, а за ружама је лудовала. Убрзо је она разумела тај свет и склопила неколико лепих пријатељстава.

На послу је била савршена. Зато што је била лепа, млада и паметна смела је у служби да старешинама каже истину у очи, да протестује и да тражи правду, нарочито за неку запостављену другарицу. Људи су се смешили на њу и било им је пријатно да јој учине по вољи. Поштовали су је и нису хтели да она има рђаво мишљење о њима. Жене су је волеле, јер је она тражила право жене. Не свесно политички, него нагонски, природно.

Тада су несреће тукле са свих страна. Дошла је окупација. Ниш су, као што је познато, окупирали Бугари. О невољама и неправдама за време окупације нећу сада да говорим. Сад причам само о Мари. Она је са својом мајком живела повучено и скромно од мале уштеде. У Нишу је становао и њен ујак, материн брат, имућнији човек, на кога би могла рачунати у случају невоље. Али она није волела ни на најрођеније да се наслања; била је већ навикнута да рачуна само на себе. Та лепотица са штаком обожавала је независност, Српство, самосталност и слободу.

А била је у ропству под Бугарима. Испод дугих трепавица њене црне очи бацале су отровне стреле на окупаторе који су се окретали за њом и смешили се. Мржња је кипела у њој. Лице јој је постало још беље и блеђе, а мирно њено тело као да се следило. Ни раније оно није никад задрхтало у жељи да заигра, или у оној опаснијој да буде загрљено, као да га је Мара неким страшним прекором постидела и за увек умртвила. Међутим оно је било живо и витко. Неки млади бугарски официри су је вребали и често јој поред прозора пролазили кад би она стрпљиво везла да штогод заради.

— Постајем зла и желим силно да једнога млатнем овом штаком... — казала је она дубоким и некако промукло огрубелим гласом.

Шта се чини од човека кад мрзи? Где је љупкост њенога гласа која продире до срца? Ту је она, још лепша и духовитија, она јој се враћа кад говори о Србима, о Југословенима, о нашој мученичкој војсци. А бугарски младићи облећу око куће и смеше јој се пријатељски. Они у њој виде само лепу младу девојку.

Познато је да никада нисмо били такве патриоте, никада нисмо тако чували традиције и обичаје, никада нисмо били ватренији Срби, него за време рата под окупацијом Аустријанаца и Бугара, никада више нисмо ценили слободу него тада у ропству. Крадом смо славили славу, ишли у цркву, плакали на Светог Саву кад је свештеник, не обазирећи се на два стражарска бајонета, при изношењу путира молимо Бога за здравље нашега краља и наше војске.

И Марин ујак славио неку летњу славу. Позвао своју сестру и Мару на цео дан. Било је још гостију. Људи жељни разговора и новости, а и колачи, и који бољи залагај, били су тада реткост. О слави људи не штеде, то је код нас познато, а Марин ујак пронашао негде изврсно вино. Здравнице, лепе жеље, мало слободнији смех, у тренуцима се и на ропство заборављало. Одједном снажно куцање на вратима. Скочи домаћин и отвори врата. Славско расположење паде, људи се укочише на месту, а погледи се разбежаше по угловима собе, па се невољно опет вратише вратима. На њима су стајала три млада бугарска официра и смешили се мало дрско, мало збуњено.

— Срећна слава, домаћине! — рече један доста одрешито. — Хоћете ли госте?

— Изволите, господе! — ујурба се стари човек, пружајући им столице.

— Нас много занима ваша слава — објасни други, као правдајући се, и гледајући у Мару — па смо дошли и незвани.

— Изволите седите, господе, и служите се. На славу се, овако на вино, и не зове, већ пријатељи којима је воља сами дођу — мало сервилно је говорио Марин ујак који није волео никакве изгреде.

Официри су били добро расположени, а славско вино и присуство Марино их још више одушевише. Они су бацали љубазне погледе на младу девојку која је седела у углу крај отвореног прозора и ћугала, али узбуђено пратила очима сваки њихов покрет. Њене очи су севале и она није била у стању да сагледа неку подругливу мржњу, или није хтела.

— Госпођица Београђанка? — питао је један.

— Да... — одговорила је Мара кратко.

Ни њима није сметала њена штака. Они су у њу гледали са осећањем са којим се гледа лепота.

Полагано кравили су се и остали гости — ради домаћина — и разговор је постајао живљи. Некима се чинило да се Бугари осећају као господари, а да је домаћин не само домаћински љубазан, већ мало ропски понизан. Можда су имали право. Јер, ево, диже се један јаче загрејан официр и рече свечано:

— А сада да наздравимо коме треба. Да попијемо по једну чашу у здравље нашега великога... Хајде прво ви домаћине.

Домаћину мало задрхта рука, али он никако није желео да буде интерниран. Зато диже чашу и покорно рече:

— Пијем у здравље бугарскога цара Фердин...

Још он није довршио реченицу, ни реч, још се српски гости нису међусобом добро ни ни погледали, а нешто се муњевитом брзином догоди. Једна танка бела рука зграби нешто поред себе, стави штаку под мишицу и, као да полете, млада лепотица се једним скоком створи поред свога старога ујака, вешто му истрже чашу и, да ни кап не прели по поду, баци је кроз прозор на неравну турску калдрму. Расу се срча у сто комада, а вино као крв обоји двориште. Бледа, севајући очима, она рече гласно, скоро заповеднички:

— Не, ујаче! Господа бугарски официри могу наздрављати своје цару ако им је воља; али ти, домаћин славе, можеш наздрављати само нашем краљу Петру! Ово је српска слава и на њој се пије у здравље српскоме краљу! Ако су нам заробили земљу, не треба да им дамо да нам заробе и душу!...

Гости су се скаменили, ујак, блед као мртац, занемео, престашена ујна чека да се после вина пролије крв. Али силници не искују сабље: три бугарска официра стоје и гледају у Мару — један тренут. У њеноме лицу нема капи крви, али она није тако бледа од страха, већ од гнева, бола и огорчења, она је дивна у заборау на себе. Бугарски официри запљескаше и повикаше одушевљено:

— Браво, госпођица! Браво Српкиња! То нам се допада. Живела лепа српска госпођица... јунак Београђанка!..

Ново запрепашћење. Али гости су одахнули. Две три жене окрећу главу да сакрију сузе. Другима се опет из очију чита мисао:

да ниси млада и лепа, и да ниси саката, не би смела тако да говориш и друкчије би они то примили.

А Мара стоји и гледа тим туђим људима у очи испитивачки и с неповерењем. Али кад у њима виде само истинско одобравање и искрено дивљење, тада њене очи поплави тако љупка топлина, лице јој се прели лаким стидљивим руменилом, а иза грозничаво црвених усана синусе блиставо бели дивни њени зуби. И она прихвати редом три пружене руке непријатеља. Они се поклонеше и одоше.

Тада се у Мари нешто преокренуло: променила је једно своје јако убеђење. Њено је мржња попустила. И непријатељи су могли бити људи.

То је та прича коју сам хтела да вам испричам.

Свршио се рат, а пет-шест година после рата умрла је Мара. Умрла је кад је пребродила све душевне невоље и патње, кад се вратила у свој драги Београд, кад је у служби толико напредовала да је могла много угодније да живи, кад је могла у слободи и миру да буде срећна. Умрла је у својој тридесетој години — од срца — не изгубивши још ништа од своје дирљиве лепоте. Умрла је жалећи за животом, за Београдом, за младошћу својом, а можда и за љубављу које се одрекла. Та лепота, та воља, темперамент, храброст и ум сахрањени су заједно са кобном штаком у београдском Новом гробљу. Не знам да ли јој је у земљи под цвећем добро. Ни да ли има цвећа. Не знам ни да ли ко обилази њен гроб. Јер ја не могу. Мајка јој је умрла неколико месеца после ње од туге. А једини брат којег је она у школовању помагала и који јој је у болести био много добар живи стално ван Београда.

Београд се нагло развија и расте. Живот јури и доноси и односи и зло и добро. Калемегдан је постао једно велико уметничко дело. Дешавају се нова чуда, и Сава се још увек пред нашим очима улива у Дунав. Ако над бедемима пролети каква љупка птица, то је можда Марина душа, долетела да види свој љубљени крај...

Годинама спава она у гробљу које је волела. И њој пада у део оно што и најмањима и најнезнатнијима, о којима нико није водио рачуна, оно исто што и највећима и најзаслужнијима којима смо се на гробу клели да ће вечно живети међу нама — заборав, заборав...

Често ме спопада туга од мисли да од Маре нема више ни трага и да се ничим не може спасти од те друге јаче смрти — од заборава. А зашто? Њој је можда тако много боље. Сан и мир.

Ова прича би могла само да новим Београђанима потврди Марино мишљење да ми старији заиста често нисмо знали кога смо и шта смо имали. Али и то је сад свеједно...

Милица Јанковић

Пилот-побиторучник Кнај брани Београд

(Новела из београдској живоша — најрађена на књижевном конкурс
Градској поглаварства Београд)

(Наставак)

Х

Дође и свети Илија, патрон авиатичара, њихов колега по струци и заштитник. Аеродром тога јутра освану као умивено и лепим хаљиницама приновљено дете, освану у заставицама и цвећу. Красно августовско јутро, мирно, сјајно, повећавало је утисак свечаности. Врелина се још није осећала, само је треперила у висинама. По пољима се сјајила роса, жутила презрела летина, на небу било тихо, узвишено, неземаљски тихо. Докле се год могло сагледати горе, плаветнило је почивало у своду, модро, као разапето море... Та вечна мирноћа висина, та величанственост, силазила је помало на душе оних који тамо узлећу. Авиатичари су били мирни, и само погледали у небо.

Много дана пре тога припремало се за овај чин. Војници су рибали своје собе, чистили хангаре, китили их цвећем и зеленилом и онда дотеривали и себе: своја одела, спремали вежбе, учили парадни марш... а пилоти вежбали своје задатке — да иступе у ваздуху.

Рано дође и командант. Он је био избријан, озбиљан, узбуђен; али се савлађивао и желео да изгледа миран. Говорио је сам себи: смири се, то је обичан дан, дочек као и други! — Лепо ћеш командовати, дочекати госте, одржати здравицу и говор, и то је све, — све тако обично"... Али при помисли на све то, он се ипак узбуђивао. Ако се збунити и запне готово је!

Био је искићен многим одличјима, преко целих груди. Већ се почео знојити у утегнутој униформи. Прво пође да обиђе касарнске собе. Неколико му се учинише одлично уређене, његово веома извежбано око да примети паучину, праšину, остатак крпе тамо где се нико не нада, не пронађе овога пута ништа. Он се одобровољи. Али у следећој соби, чим уђе, одмах стаде још при улазу. Један кревет је стрчао између осталих вероватно померен војничким покретом; равнање са осталим није се поклапало. — Ето — помисли он — мора нешто да не ваља! Он осмотри даље: шињели војнички завијени, па обешени у другом реду као људи на вешалима, нису му чинили довољан утисак.

— Чија је соба? упита дежурног официра који га је пратио. Овај слеже раменима и неким покретом главе упита дежурног каплара иза себе. Каплар само увуче главу у рамена и прогута пљувачку.

— Ко је наредник јединице? понови командант, а већ почињаше да се љути, образи му се почеше руменити. — И данас мора да буде нешто — помисли, а осети: већ долази!... Он погледа оштро по присутнима, после другог питања.

— Наредник Калшек! изговори дежурни официр тек да каже нечије име. — Његова је соба.

— Калшек? изненађено упита командант. Па зар и он? а... нећемо тако! А где је он? Да се доведе одмах!

Калшек није био ту, он је своје собе рано прегледао и изашао на летиште. Сада је био поред свога аероплана, обучен, спреман за летење, расположен и чио. Кад га позваше он дотрча изненађен пред команданта и једва предахну.

— Зар и тебе морам да апсим, бре Калшек, јесам ли ја наредио какав мора да буде ред... сручи се на њега командант — а шта је ово? А? Погледај! Видиш ли ти или не видиш? Питам те: зар и ти да гречиш? Јесам ли ти ја кадгод ставио примедбу?

— Никада, проговори Калшек.

— А шта је ово сада? Командант ману руком. Ја бих те пријатељу одмах уапсио, да ниси за летење и да има тамо ко да те замени, разумеш? Па пошто му се учини да је био благ према њему и видећи Калшеково снажђено лице, доби вољу да га прегазу. — Одмах да се смени са летења — настави он строго — и да иде у затвор! Био се окренуо дежурном официру и издавао наређење: драстично и незаслужено, осећао је и сам да је престрого и сам није знао због чега то тако, али је осећао неко уживање због тога. — Је си ли разумео нареднице? — упита га на крају.

Калшека то силно дирну. Он је био осетљив и једва стиже да одговори да то нису опште његове собе, да су његове све исправне.

— Иди, прекиде га командант кад то чу; и пресече погледом дежурног официра. — А

баш ми је жао што нису твоје, додаде за њим
И њему би криво што Калшек испале невин и
уместо да се каје за своју грубост, он се љутио.
— То је знак нервозе — помисли у себи и
маши се за пилуле.

Калшек отрча аероплану. И ако сунце
још јаче расу зраке на земљу, њему се учини
да све поста тамније, снужено приђе и на-
слони се уз бок свога аероплана.

Међутим, ближило се време да отпочне
свечаност. Беху већ сви постројени. Прво пред
хангарима били су војници у новим оделима,
са официрима. Лево од њих место за грађа-
не: прво преставници власти, па публика, па
ђаци... Испред свих на пољани стајали су а-
ероплани, поред њих летеће особље обучено
у летње комбинезоне.

На крајњем левом крилу постројених аеро-
плана поред последња два аероплана стајали
су Кнап и Калшек а према њима гимназијалке
у црним кецељама у групи, збијене једна уз
другу; њихова лица су бљештала према сунцу.

— Пази што су златна ова два, говориле
су неке, показујући на Кнапа и Калшека.

— Који ти се више свиђа? питала је једна.

— Ја бих смела да седнем са њим и да
летим високо...

— Па то је Белли авиатичар, тргне је за
рукав другарица. Бела, Бела! Ево ти га твој
Кнап!... Међу њима поче шапат...

— Лепши је онај други...

— А, не, не!

Звуци војне музике објавише почетак свечаности. Кроз мегафон објавише долазак високих личности; сви пред аеропланима заузеше став „мирно”. Командант се упути улазу да дочека госте, за њим и цела свита официра, само ови поред аероплана махом подофицири остадоше на својим местима. Они престајаше ту за све време свечаности, за време говора и честитања, предаје одликовања и љубљења са командантом. Нико их није ни запазио, ни упитао: ко су, ни ко ће то лететети, ни због чега и због кога су уствари та одушевљена честитања авиатичарима. Изоловани од свих, поред својих аероплана, они очекиваху свој ред да полете.

Најзад, високодостојници заузеше своја места, говори и стискање руку престадоше, командант црвен у лицу од узбуђења и радости на добивеним комплиментима за одважност авиатичара — заузе смерно своје место позади њих.

Сви очекиваху нестрпљиво.

Звучник постављен на једну кулу, у близини великодостојника, поче да објављује ред прославе. И кад објави да започиње ваздушни дефиле поред трибина, маса се примири и притаја. Глас звучника се грубо разлегао изнад глава: — „Позор! Започиње ваздушни дефиле поред трибина, предводи капетан пилот ловац Марјановић! Учествују двадесет аероплана. Позор!... Ево их — наилазе!”...

Звуци мотора почеше продирати отуд с лева и све главе окренуте тамо тргоше се као од фијука бича; звуци су долазили пре оних који су наилазили и таман они одјекиваху изнад глава масе, кад наиђе одједном — искрсну, груну вођин аероплан, и дефилирајући тик поред трибина прохуја и изгуби се као црна авет. Гледаоци само чуше црку мотора, читаву грмљавину, и видеше да поред њих пројуре неко црно тело, телесина облика тице, незграпно и полу-лудо и прозуја док су оком тренули. Таман кад је била близу задњих редова публике, а телесина још јаче рикну, ваздух се проломи и фијук ошину Бежаниску Косу — аероплан се нагло пропе и отскочи у вис... Публика више схвати него што сагледа: то беше магновење а ипак стварни догађај; чинило им се да је то огромна тичурина у потери за пленом прохујала поред њих и запахнула их својим дахом. Све главе су још биле окренуте за оним што оде, а разлеже се нова црнка. Сви се опет окретоше, јер звук беше оштрији и љући — и сви устукосе као да су животи у питању: отуда је јурио следећи аероплан, ваљда још ниже но вођа, са погнутом главом и издигнутим репом, чинило се елиса ће му сад окрзнути земљу. Видело се лепо — аероплан се отимао, а пилот га гурао доле. Сви претрнуше. Мумлало је то побеснело страшило као сто громава и јурило земљом, отимајући се свом снагом да прне у вис. Кад наиђе поред масе, ова осетив снажан ветар и јеку преста да дише и упре своје погледе у њега да му не измакне. А аероплан, сав мрк, озбиљан, надувен, прохуја у секунди и изгуби се за вођом, у озарени простор неба... Тако један за другим сручише се двадесет огњених змајева.

Нико није стигао ни да трене кад се губио одлазећи, а наилазио нови. Све писак за писком, јачи од јачега. Маса се само комешала: није било времена за речи, за хвале, за одобравање... То после, а сад је требало гледати, упити у се те слике које се не заборављају. Свакоме су се груди надимале, осећали су да расту к нешто као да их је одизало од земље; са оних двадесет крилатих дивова њихове крви што пројуре поред трибина у знак поздрава — одоше и њихове мисли, жеље... однеше им срца и разум те црне тачкице које се сад светлуцаху према небу. Спикер је објављивао имена: Марјановић, Николић, Васић, Глодић, Кнап, Калшек, Гргић, Јаклић... и те речи осташе да блуде у ваздуху.

И Ледовски је био међу масом, са својим пријатељима, Русима. При сваком узлету, он се од хуке није чуо али је рукама и лицем објашњавао, сав се тресао од доказивања; остали Руси су га предано гледали и слушали, не разумевајући ни речи. — То све подофицир — објашњавао је он, — то они: моји љубимци! Ала грмију! Ала лете! Пазите само: ко бољи? види там' неко плаче... А ја не, ја то гледам сваки дан... Бог вас живео, ви храбри!...

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Тима осамнаестим, деветнаестим и двадесетим најтеже — доказивао је Ледовски — они у секунду мора да налете, тачно да не дођу пре а и не закасне, а после — он је важно дизао руку — знајте: после аероплана долази празан ваздух, струја, онај што наилази мора да пази да не налети у ту струју... Али то асови! Ти последњи су Калшек, Кнап, Јаклић... чули сте”...

Дефиле остави снажан утисак: толико да се маса после њега и не покрете већ остаде у истом ставу као хипнотисана. Очекиваху да виде ко ће први рећи реч и шта ће казати.

Звучник их поново трже. Он је објављивао: Долази на ред, после врло успелог дефилеа, ваздушна борба, дуел два противника који ће вам показати приказ из прошлог и будућег ваздушног рата, и подвиге који се не виђају сваки дан... Прочитаће вам се ситуација, ево:

Ратно је доба; рат је тек најављен, нема три сата како је нашем министарству спољних послова предата ратна нота, три сата су од баченог непријатељства, а већ: погледајте горе — ескадрила непријатељских тешких бомбардера долази нам у посету. Њен први циљ је престоница и њен аеродром. Погледајте их како подмукло са велике висине наилазе. Њихов построј је савршен; апарати су им пуни бомби; на крилима имају бојне митраљезе да се бране од напада. На десет аероплана, збијених око вође, има 40 митраљеза! Сваки избацује 120 метака у минуту! За четврт сата надлетеће нас... просути бомбе — отров, бактерије, пожар, знајте то нам противник шаље први поздрав, сручиће нам те поклоне на главе и достојанствено се кренути натраг своје завичају... Али, господо, и ми имамо чуваре свога неба, нисмо ни ми тиква без корена. Наши авиатичари су достојни ривали својих противника. Ево... наша команда, чувши да непријатељски бомбардери налећу, а наши ловци још нису спремни, шаље једног од најхрабријих, наредника Кнапа, као извидницу, њега самог пред моћног противника, са задатком: да нападне вођу и одвоји га, па приметне са њим борбу, и тако да целој групи омете бомбардовање... Јер, господо, код таквих ускупних формација, само вођа нишани а остали су уз њега. Дакле, кад он буде нападнут, поремећен, и буде ли морао да напусти место, онда је и њихов циљ промашен. Тај налет је пропао. У таквим случајевима — најодважнији им се шаље у сусрет, па ма се и жртвовао, јер снаге су неједнаке... и ево наш пилот ловац Кнап храбро узлеће усусрет непријатељу!”

Све главе се дигосе као конопцем повучене; отуда чак преко Смедерева, чуо се удаљен потмуо хук. Високо према сунцу, могло је бити на око 2000 метара, пловила је група аероплана збијена у јато, предвођена најхрабријим, упућена из далека, да загрози нашој престоници.

Тад се и Кнап уздиже у ваздух.

Како се он пео, маса га је омамљено пратила. Узбуђена и сликом рата и очекивањем призора, она не скидаше очију са тих двају објеката: са Кнапове „Авије“ и са црних тачкица које су долазиле да створе пустош и донесу смрт.

Звучник поново објави: „Наш ловац пољеће у борбу, он узлеће према њима, и стара се да их надвиси, да се заклони светлом сунца и постане невидљив, па тако да се изненада, одозго сјури на вођу... Јер, господо, не заборавете, он је сам”...

Кнап се уздизао све више и више.

Спикер настављаше: Приближује се, господо, моменат борбе: непријатељски бомбардери надиру, они га не виде, они мисле без одбране смо... а Кнап је изнад њих, ено, он је она црна тачкица према сунцу. Противници надиру са пуним достојанством... Позор! Кнап спрема напад!”...

Тога момента Кнап се сјури као стрела из висине и пролети поред саме групе бомбардера, само што не окрзну вођу. Свима са земље се учини да му је он својим аеропланом отсекао крило.

— „Позор! Напад је извршен. Наш ловац је опалио у паду „рафал метака” на непријатељског вођу и... вођа погођен напушта групу и пада”.

Вођа црних тачака у висини заиста поче да пада. Напусти групу, тамо настаде комешање, збрка. Многи измењаше места: наста међу њима потмуло зујање, као договор. Убрзо се формација опет уреди, прикупи се, и нови се истаче за вођу; али променише правац летења пошто им је бомбардовање поремећено и кретоше назад да узму понован налет.

— „Позор! Позор! — јави се поново мегафон. — Вођа непријатељских бомбардера је издвојен. Са њим Кнап започиње борбу... Борба је сад самостална, два противника су на мегдану... Ево их тачно изнад аеродрома и непријатељ, иако погођен, ипак спрема отпор. Борба започиње”...

На небу започе борба. Кнап је нападао храбро спреман да налети на „противника” а он се бранио. Покушавао је да избегне напад, да надвиси нападача те тако омогући својим митраљезима дејство, али је тешко успевао.

— „Позор! Наш ловац је у надмоћности — загрми мегафон... Он држи противника пред собом не дајући му времена да се прибере. Он га напада и гађа рафалима метака. Противник је, види се, одличан борац, господо, то је пилот ловац наредник Калшек, то је вођа непријатељске бомбардерске групе, коме је поверен важан задатак: да бомбардује нашу престоницу”.

Борба потраја неколико минута... већ десет, петнаест. Главе посматрача су биле уздигнуте, лица развучена, уста отворена. Чинило се нико није дисао. Ледовскога очи су сјале. Кнап је својим аеропланом правио круг изнад про-

тивника изокренут према њему облећући га, приморавао га је да се и он креће по том кругу, а круг је бивао све нижи и ужи. Испаливао је „рафал” све краћи и краћи који се чуо и доле међу масом. Борба је била све узбудљивија. Једнога момента и мегафон је био престао да даје обавештења, занет и сам призором.

Као кобац голуба терао је Кнап „противника” у све ужи круг. Видело се борило се на смрт и живот...

— „Позор! Позор! — чуло се спикерово објашњење — борба је све узбудљивија, наш ловац неустрашиво напада; „противник” је исто тако велики јунак, храбро се брани... Господо — глас из мегафона поста оштрији и као да разбуди гледаоце — позор, пазите: противник пада у „ври” погођен, он”...

Калшеков „Бреге” је заиста падао у „врију” право к земљи. Да ли је то Калшек хтео да драма борбе буде узбудљивија, или је био приморан да оде у „ври” није се знало. Само се је он примицао земљи, а нападач га је пратио. Врхунац узбуђења је достигнут. Тада један страни посланик устаде ван себе од узбуђења, приђе команданту да му честита:

— Ја сам очаран, ја вам честитам, немам речи, то је драматично витештво...

А истог момента мегафон објави: „Позор! страни посланик узбуђен призором борбе прилази нашем команданту и честита му”... Господо!... „Бреге” је у „врију” близу земље, наш га победник прати сасвим близу... Моменат је узбудљив... победа је сјајна, али... Сад ће противник да се исправи”.

Међутим Калшек је ишао све ниже и ниже. У публици се чу пригушен врисак. Неко паде. Други су га дизали и ућуткивали... „Позор! чу се опет спикер. Противник је у „врију” сасвим близу земље... Победа је изборена, сјајна... Позор! Ово је сада... Поз... Ено”...

Мегафон се нагло загуши.

Калшеков „Бреге” те секунде удари у земљу и диже облак прашине и дима. Удари у Бежаниску косу, која се чисто угну под његовим треском. Мотор умуче. Публика занеми.

Красан момчић, храбри наредник Калшек био је сравњен са земљом, заједно са својим „Брегеом” сав у крви и рушевинама.

Борба се завршила.

А кад Кнап са својом „Авијом” сиђе, мегафон објави некако скромно, дирљиво: „победник силази!” Нико се не маче, нико не отвори уста да не наруши моменат одавања поште и див захвалности храбром вођи бомбардера нареднику Калшеку, који изврши своју дужност до краја!

XI.

Убрзо после ових догађаја дани су јурили некако ујурбано. Кнапа позваше на потпоручнички испит, он га положи и у јесен те године постаде потпоручник.

Тај догађај га наједном измени. Као да га препороди, он са првом официрском униформом навуче на се ново обличје, а са свученом наредничком блузом остави за собом један протекли „туђи живот” тескобан и пун касарнске атмосфере. И тек кад први пут изађе у варош он схвати шта је и шта је пре тога био. Као да прође кроз нове двери, окајања, победе, чисталишта, кроз двери вере, он се осети препорођен, чио и подмлађен. Крочи тамо у нов живот.

Оно тешкоћа што је проживео у подофицирском позиву и око спремања и полагања испита, као да изчезоше, учини му се да нису ни биле тако страшне. И сада, после свега тога, он себе није могао да препозна, толико се осећао новим човеком. У задње време свога живота, за време оних борби, он као да стече, ненамерно, једну драгоцену особину: могао је непријатне ставке свога живота једним потезом воље да збрише из сећања. То се вежбао и спремао, ни он сам не знајући када и зашто, и одједном је осетио да може себи да нареди: заборави! и тај део је заборављан; а он онда као да се будио из каквог сна, исекавши оно што је било непријатно из себе, и своје прошлости, осећао се нов и препорођен.

Тако је било и сада. Кнап се у потпоручничкој униформи осетио угодно, веома лако и пријатно; прво се стидео самога себе, загледао се у сваком стаклу и огледалу, одмеравао своју сенку, намештао капу и неспретно отпоздрављао војницима, али убрзо и тога нестане. Он се уживе у свој нови положај и осети бескрајно задовољство што једном сме да остави касарну за собом а да не мисли на повратак у одређени час.

У вароши није могао довољно да се нашта, обилазећи сва она места по алејама и парку куда се некада крио. По читаве сате седео је на клупама и размишљао. Осећао је срећу, неко тихо неисказано задовољство што и он са пролећем око њега може слободно и пуним грудима да дише. Све око њега било је у зеленилу и цвећу, мирисало је. Њему је требало десетак дана да овако проседи у парку, сад, да се смири, да схвати где је сада и шта је све пребродио за собом. Није желео нико да га препозна, нити да га освоји, он се опорављао само удишући мирис процвалих липа. По читаве сате је тако седео непомично, а да скоро никога није ни примећивао. Тек кад се хватао сутоп, кад су већ и птице са дрвећа одлазиле, дизао се тада и он и полазио у варош, али и тада не на корзо, већ право кући.

Требало је прво добро да се одмори па тек да ступи, уђе у нов живот. Он се то полако припремао.

Први га Ледовски поче уводити у друштво. Он му даде доста књига, наговори га да чита, поче да га поучава и пропитује и предложи му да почне да пише неку врсту

свога дневника, бележећи свако вече све дневне утиске. Кнап то поче и тек онда му се наједном отворише очи: шта је све прошао и шта сада проживљује. Тек тада поче друкчије да посматра свет око себе, испитујући свако вече своју душу.

Нарочито му омилише књиге. Поче да их чита од реда, да се преноси у њихова збивања и да увиђа каквих све догађања има у свету. Ледовски је и ту дириговао: није му дао да га књиге и сувише занесу, он му је одређивао границу.

У свој дневник бележио је Кнап свако вече најмању ситницу, сваки догађајчић, који би му остао у сећању. Поред осећања, које је покушавао да стави на хартију пред собом, почеше да се појављују и пасуси са девојачким погледима, прва добацивања, наговештаји навних шипарица-гимназисткиња које су Кнапа одушевљавале, до драгости.

Тек сада му и Бела отвори своје срце. Она заврши тога лета гимназиску матуру и поче са њим јавно да се шета; беше постала отворенија, приснија, умиљатија, ближа. Почела му је о својим плановима, говорила о школи, сматрала га равним себи. Поче да га испитује и за његову будућност.

Како су дани и месеци пролазили, како се Кнап уживљавао у свој нови положај он је све више престајао бити наредник а постајао потпоручник, скоро раван онима из војних школа. Униформа га подмлади, пролепша. Пола године после тога, с јесени, он се поче допадати девојчицама, пронађоше да је леп, поче да осваја — и тад започе да плива од среће, тад писаше: „да је наступило право његово време, да му је сваки секунд драгоцен“... јер Кнап није имао свога детињства ни младости, тек му је оно сада настајало, спајајући се заједно.

Бела осети све то и још више се припи уз њега. Поче она изистински да осећа ко је Кнап, и први пут се побоја да га не изгуби. Тек се тада поче у ње помалати прво дубље осећање; осети она, не трзаје и неизвесност, оне прве знаке љубави: бол од уображеног заповстављања. То је била и њена прва љубав. Она горда Бела, што је из својих неких „начелних“ обзира погазила „малограђанске“ принципе своје средине и упркос свима пришла Кнапу нареднику, најхрабријем од свих, сада поче да увиђа да сама пада у своју замку. За Кнапа су се сада интересовале и друге девојке, он се почео гледати и са другима и Бела се први пут осети без снаге и осети потребу заштите, и жељу да понекад сама заплаче.

Једном је Кнап седео на клупи у парку и по обичају читао књигу. Клупа је била повучена у страну од главне стазе и скоро сва у лишћу, он се једва видео. Био се занео и није ни обраћао пажњу око себе, ни на шетаче. Прошла је главном стазом Бела са једном сво-

јом другарицом и кад су биле близу Кнапа, плавокоса Вера је рекла:

— Бела, сада ћу ти показати једног лепог потпоручника; ено га седи и чита тамо. Он је најлепши официр....

Бела је погледала, то је био Кнап. Она је задрхтала, али се није одала, само је рекла: ја га познајем.

Вера је захтевала да је упозна са њиме. Немајући куда, Бела му приђе.

Ни сам не зна зашто, можда што није знао да треба, или се збунио — Кнап не устаде кад му девојке приђоше, већ остаде седећи. Бела му престави своју другарицу, а он ни тада не устаде. Девојке се збунише. Насупрот томе Вера опази да је Кнап изблиза још лепши и не обрати нарочиту пажњу на његову нетактичност. Не знајући шта ће да раде у том незгодном положају, девојке се опростише и пођоше, а Бела осети горчину у грлу и зато што Кнап не устаде и што им не обрати довољно пажње, — а можда и нарочито зато што је упознала са њим Веру, јер инстинктивно осећаше извесну опасност са те стране.

Неколико дана после тога Кнап виде да господа устају с места кад им прилазе даме и сети се са грозом свога понашања. Он просто као да сагледа како Бели лизнуше образи пламеном кад му је била пришла а он остао седећи. Силно се постиде и реши се да је не виђа, толико му је било нелагодно. А он је могао све да учини, штогод би себи наредио.

Издржа тако пет дана, а онда изађе. На тој истој стази он опази Веру, која је вероватно ту више пута наилазила у нади да га види. Она му иђаше у сусрет. Неколико корака пред њим, збуни се и неочекивано му приђе са речима:

— Тражим свуда Белу... да ли је нисте видели?...

То је био њихов први сусрет и Кнап одмах увиде да би он могао постати господар тога размаженог детета, само ако би хтео. То га у исто време испуним нечим необичним, он живну и као да тек сада појми како то око њега струји живот, пун, садржајан, управо срећан, а да он досада за њега скоро није ни знао. Њему се Вера свиде друкчије но Бела, он у њој откри сасвим нешто ново, што у њему разбуди осећања која као да беху догле сасвим успавана.

Вера га је гледала кришом и збуњивала се. Скоро при свакој речи је сагињала главу и пламен ватре лизнуо би јој преко лица. То јој је лепо стајало и Кнапу се учини веома привлачном. Како је то друго лице, други дах, други покрети! Они стајаху једно према другом. И Кнап је посматраше. И кад најзад, незадржавана, Вера пође и пружи му руку, а она топла и предана задрхта у Кнаповој, он се прену, пређе и њему лицем онај плам са њених образа и он се загледа за њом...

Следећих неколико сусрета са Вером и њени погледи уверише га да је оно што он у први мах осети истинито: да она са нарочитом преданошћу, са нечим што он не могаше да изрази, задржаваше свој поглед на њему.

И ето тај догађајчић деловаше на њега веома живо. Изазва у њему нешто ново, разбуди га, загреја, Ко зна шта од тих погледа заче да се покреће у његовој души. Понесе га то нечем новом, изгуби сасвим онај нелагодан осећај што не устаде пред Вером и Белом и увери га да и он вреди. Јер, Вера, тако дивна, ружичаста, нежна и плава, као цвет, упућивала му је сада, при сусрету, и своје осмехе, који су заносили. Он подиже дотле спуштена рамена и ониско нагнуто главу, трже се, љубопитљиво загледавши око себе, и као да му се тек сада отворише очи: сагледа он прави свет... Живот, живот је струјао око њега, за њим, пред њим, на свима странама, а он, као да се био увукао у љуску, није га ни осећао. Сад се будио. — Само ипак, иако наилазаше срећа, — он ју је осећао сваки дан све више, — ипак понекад избијаше и нешто опорно у њему, а то је мисао — да је „подофицирац”, да није оно што и други, са школама, већ нешто ниже, са жигом, коме сваки може да каже у пролазу: пази га, до јуче био наредник. Он нарочито страховаше шта ли ће рећи Вера када то буде дознала.

И при том би Кнап опет спуштао рамена и пригињао главу.

Али, временом, нарочито после недељних аеро-приредби, на којима је он односио увек главне аплаузе и прибирао оно „браво-о-о! и живео-о-о!”..., после својих фотографија у листовима и часописима, он је почињао налазити смисао, подлогу, почињао уверавати себе да и он, иако без школа, има својих идеала, лепих часова, светлих циљева и да, ето, има путева преко којих може да покаже шта вреди.

— Ето, летење, мишљаше он. — Ту је моје поље, не питају за школе... и он се сети, а прели га руменило, сети се колико је пута, силазећи после победе у ваздуху, чуо своје име међу одушевљеном гомилом:

— Кнап! Кнап... Овамо... Бравоооо!... Живела авијатика!

Поче, дакле, у њему да ниче то што му утирале пут животни, што му одређиваше смисао, што га је оспокојавало и уливало веру и наду у лепе дане, у најбоље дане његовог живота. Он је у тим часовима слободно помаљао главу; отресао је са себе онај застрашени, превише обазриви изглед што га је навикао носити са подофицирским звездицама. Осећао се сигурнијим, равним својој околини; и тад пуним грудима удисаше ваздух, а очима стиснутим и упртим у даљину назираше он оно што други нису видели — једну светлу траку, као дугу на небу, која му се морала приближити.

То га је мењало из дана у дан. Прошло је неколико месеци, па и година, дошло је једно пролеће па и друго, и Кнапа затекло измењеног, преображеног. Он осећаше радост што живи. Сваки дан му је био пун, свакоме се нешто радовао, устајао јутром испуњен надама, а легао увече са осмехом на уснама.

— То ли је дакле срећа, шапташе он самоме себи... то: официрски чин, углед, слобода, успех у летењу и у љубави... Јер, Бела беше сад заљубљена у њега, заљубљена, он је то видео по њеним очима, издавале су је и речи и поступци. А Вера? На њу је једва смео и да помисли, толико би нека нова врста осећања навирала и обузимала га да их се бојао.

Он сад стизаше да увиди како су дивни и пролетни дани; како су ноћи и вечери у парку, испуњене мирисом расцветалог дрвећа, опојне, како и из њих самих струји живот, како омладина, раздрагана, проноси смех стазама парка, како до дубоко у ноћ брује песмице, како се уз дискретне кораке заљубљених парова, док иду полу-осветљеним стазама, чује шапат... Све то он раније, притиснут нечим, није примећивао, као да није ни постојало.

А сада? Све је било тако лепо, радосно. Дани пуни светла, ноћи месечине, а вечери мириса, тишине и неког страсног зова, што је Кнап, само наслућивао. — Омилише му и књиге, и разговори са Ледовским, омили му и његов „дневник”, те речи из тих дана имају снагу звона, звука којих се Кнап сећаше давно из својих првих дана детињства...

Да, настадоше сретни, његови дани. Настаде прекрасно лето те године. Кнап писаше тих дана у свом дневнику:

„Ето како човек може да буде сретан, ја се овако никада још нисам осећао. Овако бих живео сто година! Еј — Кнапе, па тек си настао да живиш, дошло је и твоје право, свако има право на делић среће... Сети се само: до сада си бивао увек презрен, увек по страни, увек ти је срећа била маћеха...

...Па да се упитам: због чега сам ја управо тако раздраган? Због потпорничког чина, због ових лепих пролетњих дана, због мојих победа пилотских, због младости, па и лепоте (како други кажу), или због моје мале Vere и због моје... горде и заљубљене Беле?... Ја их обадве називам својима, и волим их обе, једну више другу мање, јер једна има оно што нема друга и тек ...али не, не. Бела, она је моја, само она заслужује да је волим... Вера има женскост, пут, узбуђује ме њен стас, њен ход, а Бела, она има душу узвишену као небо, ја се пред њом осећам као над земљом, у сферама чистим, нематеријалним... где струји нешто као измирна у цркви.

Па коме сада? Кога да волим? Једну или... Бела, Бела! ја те врећам. Видим сада твоје лице и оно ми даје снаге да истрајем...

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Али живот је преда мном, — еј Кнапе, ти си извојевао своје право! Постаћу поручник па ћу се ожени... Иха, којом од њих двеју, којом бих — оженићу се обема!... Преда мном је живот, видим већ како ћу се окућити, добити пород, како ће ми дани бити мили, како ћу дочекивати пролеће и зеленило, како ће се низати лета, па овакве сетне и сањиве јесени... а ја већ стар, све старији... чувен, славан, вољен. Око мене једна од њих: са децом. И право је друже, право — да будеш сретан; мучио си се доста, ред је да проживиш... Онај ко је успоставио тај божански ред, како каже Ледовски, учинио је тако да сва бића његова осете подједнако мало среће у животу. Иначе?... Ја сам, ево, сретан! Могу да викнем то целом свету. Наступило је ево и моје време, како је говорио Ледовски. Тај Ледовски, сиромах, колико зна! И колико ме воли, као рођеног сина... Захваљујем томе бићу, коме не знам имена ни облика, томе Богу у висинама, који је тако...

Сада је поноћ, а мени се још пише. Колико сам заволео свој дневник! Кад бих могао да фотографишем своје срце, па да пренесем у дневник оно што оно осећа овога момента! Напољу месец плови небом, под прозором ми мирише сасушен цвет, а ја сањам будан. Мисли су ми тако јасне, бистре, устао бих и ишао к месецу. Кнапе!... Али доста; сад је доста.

Сад спава моја Бела; и лежи у кревету топла, претопла моја мала Вера, набрекних мишица и врелих усана... Ево... 12 је часова!"

XII

Прођоше још неколико месеци. То је прошло страшно, жарко лето, кад се парк, у чијој близини Кнап становаше, беше сав спарушио и као примирио, када су му само ноћи обнављале живот. Кнап готово и не осети када то прође, тако су му дани летели. Све је и надаље било тако лепо, лако и пуно смисла и радости. И оно рано устајање за одлазак на службу — када је још у вароши све било тихо и непомично, и помаљање сунца кроз дрвеће парка и цвркул рано пробуђених птица, које га поздрављаху када је поред њих пролазио, све је то било некако присно и мило, интимно и пријатељски, као никада дотле. Па затим и служба, и она му је ишла као од шале; ни замора ни трзавица. Просто се изненађивао како је то брзо долазило време за одлазак кући! Као и дотле, сваки дан је он узлетао, и то је волео да узлети рано, чим стигну на аеродром, али сада, узлетање је било удвостручено уживање. Као да су му се још једне очи биле отвориле он је успевао да сагледа и осети и оно што му пре никада није падало напамет. — На пример зелена поља, каква изгледају одозго! Он се са висина у њих загледао, упињао се да распозна међе,

стазице и поједино дрвеће. Поља су прво била спрولةћа сва у зеленилу, па су после пожутела, отромила, пшеница дозрела, а трава силно изђикала, набујала па полегла. И најзад, све скинуто, само остали пашњаци и рудине — ливаде. Како је то одозго било чисто, светло, пријатно! Као да су се мириси и горе пели и осећали!... Кнап је онда, заситив се тих погледа на поља, која су га освеживала као и јутарњи ваздух, одвртао главу од њих и очима тражио села, варошице и Београд. Лака измаглица вила се изнад града, а под њим све дисало још у сну. Сунце тек изгревало, али Београд, заморен дневном жегом, излазио је ноћу, оживљавао, замарао се и сада спавао... А после летења и после службе Кнап се одмарао у својој собици што је гледала на остареље липе у парку и размишљао. Одлазио је и на купање, тамо се састајао са Белом и тек тада, ту у врелом песку, седећи присно једно уз друго, осети он жељу од које задрхта, први пут он се усуди да упита Белу — да ли би му била жена.

Бела беше израсла, округљала и потамнила, као шљива кад сазри. Он је први пут на купању сагледа у целини. Њени облици га почеше узбуђивати, али се он стидео и да је гледа. Она се излежавала поред њега на песку, обично ћутала, или слушала његово причање, и то слушала занешено, расејано, гледала купаче, небо и воду. Он је само био опазио да је она у задње време била заћутала, примирила се, и као да нешто потајно ишчекиваше.

Кнап је ноћу сањао њено тело у купаћем костиму, гледао је како улази у воду и осмехује му се. А и даље је загонетно ћутала, али се није бранила кад ју је он хватао за руку и обухватао око струка... Чинило му се да је то горска вила која слази ноћу, спрам месечине, да се купа. — Кад се будио из сна, трзао се и пипао по јастуку да ухвати њену руку коју је до тога секунда чврсто држао у својој...

Тих дана, баш кад је било најврелије, кад је августовско сунце пржило свом јачином, а они се били осамили у песку, Кнап јој се приближи и сам не зна кад им се усне саставише. После се увек сећао да се опекао њене усне. О, шта му све није изазвао тај додир, дах, ватра из њених уста, шта нису рекле њене полузатворене очи и онда стиснута и уздрхтала рамена! Он никада не би одвајао својих усана од њених, врелу и од сунца и од сопственог плама, стиснуо би на прса и однео негде где не дише нико живи сем њих двоје. Да, на острво неко, само за њих створено. И кад је понова упитао да ли би му била жена, после тога пољупца, Бела, не одижући очију са круница усјаног песка у који се била сва упила, климнула му је главом у знак пристанка. И само му чврсто стисла руку. Тад први пут, Кнап је инстинктом му-

шкарца схватио њен замишљени поглед; он је одавао разбуђену женку...

Он не издржа. Устаде, остави је без речи и побеже у воду. Дуго је пливао, изокренут на леђа, и гледао, опкољен водом, како се облаци негде тамо у висини небом преплићу.

XIII

Једне недеље, већ освајаше јесен, Кнап и Ледовски, обучени у парадно одело, расположени и пријатно узбуђени, после дугог договарања упутише се кући Белиних родитеља да за Кнапа траже руку њихове кћерке. — То је била идеја Ледовског; Кнап се дуго опирао, али сањајући сваку ноћ Белину слику у песку, у купаћем костиму, он се једне непроспаване ноћи одлучи и попусти.

Успут нису говорили. А кад уђоше у лепо зидану кућу, са чистом и скромном баштицом, што је сигурно Белина рука уредила, Кнапу задрхта срце. Дочека их Бела и Кнапу се учини да им се она веома изненадила. У собама затекоше друштво и то баш оно којег се Кнап највише плашио: господствени директоров син, кога зваху „млади директор“, његови другови и још неки младићи и девојке које Кнап не беше до тада видео. Сад се већ није имало куд, морало се ући и остати, мада би се Кнап најрадије још са прага вратио натраг.

Сви их дочекаше са скривеним чуђењем, изненађено. Млади директор, после поздрава — јер он је водио главну реч — први прекиде ћутање и обнови разговор о рентабилним предузећима, који се дотле водио. Продужише га без обзира што придошли гости нису били упућени ни у почетак ни у суштину питања. Они викаху, као да су сами, као да су свакоме другоме ван њиховог круга хтели да ставе до знања да се овде само њихова реч слуша и поштује.

Бела седе поред њих и, видело се, трудила се да их занима, да ублажи општу нелагодност и да им тај први долазак у њену кућу учини иоле пријатним. Али јасно се видело и она је нешто страховала: као да је предосећала зашто је Кнап дошао са својим пријатељем, бојала се, због момента и расположења, непријатних сцена. Јер она најбоље осећаше какав је јаз постојао између тих њених свакидашњих гостију и ових нових, њој милијих — Кнапа и његовог пријатеља. Зато се силно трудила да према њима удвоји нежност.

Кнап је криошм посматраше. Први пут виде Белу са помало збуњеним, усламтелим лицем; он беше научио да је види увек озбиљну, самосвесну, горду. Поносну на све. Сада је све нешто расејано гледала, неприбрано, видело се, мисао јој нека изнутра није никако давала мира. Сада је, како Кнап виде, први пут слушала и говорила у исто време и у исти мах бацала погледе и осматрала и покрете родитеља јој и друштва око младог директора.

А највише од свега мишљаше она на бу-

кет цвећа који је донео Кнап и кога она сакри у претсобље, да нико не види, чим су гости били дошли.

Убрзо, друштво око младог директора позва Белу к себи:

— Бела, код нас! — јави се он надмено. — Нешто важно. Једно питање, у коме је неопходно и твоје мишљење.

Бела оде, а Кнап и Ледовски остадоше сами.

Кнап није био нимало салонски човек. Он скоро никада није ни залазио у већа друштва; већ по природи беше скучен, повучен у себе, усамљен. А ту особину или ману, ту бојажљивост и зазирање од свега, појачаваше и његов дојучерашњи положај наредника-пилота. — Он је знао изврсно да прави вираже и спирале, да баца и вади аероплан из најтежих акробација у којима се мозак мути и стаје, а земља дрхти као да је у грозници... умео је да нападне и обори најопаснији противнички аероплан, и тако да, например, узлети и стигне где га пошаљу старешине по најгорем времену какво се само замислити може. Да изврши најсмелији ратни ваздушни задатак, све то, много лакше и са мање напора него овако да седи у друштву... Тамо је његово поље рада, тамо где се слободно дише и војује срцем! Например, на утакмицама. Како је он одмах умео да прозре на први поглед тактику борбе противника и да створи свој начин, своју одлуку која, спроведена одлучно, увек побеђиваше! Све је то, ма како ризично и страшно за лаике, много лакше него ово у салону, нарочито ових момената, када се Кнап отпоче презнојавати.

Он слушаше шта причају тамо млада господа; чу разговоре о трговини, моди, журевима, тенису и нарочито страсну расправу о некаквој покер-партији. И беху му ти разговори тако страни и туђи, као да га векови раздвајаху од ових његових савременика.

Слушао је мало, слушао, и опет се мислима враћао на своје поље, тамо где му је бљештало сјајно и познато — на свој аероплан и на небо. — Неће нико да почне нешто о летовању, мишљаше он, већ све о којечему, тако безначајном... А то је тако важно — летети — тако заносно, ново и велико, мишљаше он, да нема примера са којим може да се упореди. Само ови, ето, немаћаху за то ниједне речи.

Кнап не могаше никако да појми како то да се ови људи: младићи, интелигенција, студенти, цвет напредности човекове, ниједном речју не интересоваху за идеју летења, за ту — како Кнап неуступно држаше, победу човекову над природом! За Кнапа већ значајнијег и узвишенијег занимања није ни било. А ови овде... у добу када се лети, у веку освајања ваздуха, када људи узлећу са земље и одлазе такорећи у небо, када се остварило чудо, ови овде који су то случајем прилика дочекали да виде јер су се родили у томе

веку, не помињу то ниједном речју, већ воде заносне разговоре о покер и бриџ партијама, коњским тркама, журевима и... о најбољој експлоатацији радне снаге, о којој баш тада, са највећим жаром говораше млади директор.

Кнап се и даље чудило. Ни један од њих још не беше отишао на аеродром, нити присуствовао иједној аероприредби, нити шта чуо, ни изблиза видео аероплан, човечија крила. Кнап се сети да му је Бела причала како млади директор говори и мисли о аеродрому: када га је она једном наговарала да пође и види шта ће изводити наши и страни асови, који су специјално из свих држава зато дошли, он је одговорио: »Имам паметнија посла«... и цело поподне није дизао главу са покер партије...

— Је ли могуће? — питао се Кнап и кришом посматрао друштво, — је ли могуће живети у нашем веку, а не зажелити, не видети, не опипати аероплан? живети поред аеродрома, гледати и слушати сваки дан људе у небу, а не запитати се и не зажелити да човек и сам бар једном узлети!... Зар их ништа баш не привлачи тамо куда путују само облаци, зар им звуци, звуци тако поносни, тако узбудљиви, звуци одозго не изазивају жеље!...

Опет Кнап ослушну разговор, водио се сада о уновчењу артикала које је производила радионица младог директора.

— Шта ти мислиш, Бела? — разметао се питањем млади директор. — Да чујем и твоје погледе. Твоја ми је реч важна!

— Ми ћемо нашу Белу, да студира експорт, — умеша се мајка и седе близу Кнапа и Ледовског, видећи да су сами и да су заћутали.

— Нећу! — одговори Бела и покуша да се насмеши.

— Ах, нећеш; то ти само тако кажеш, — дочека је мати. — Знате, — обрати се она сада Кнапу — завршила је одлично матуру и сад ми хоћемо да студира експорт, тако и наши пријатељи је наговарају, а она се нећка... она би уметност... А ви, господине, које сте школе свршили? — упита она Кнапа.

Цело друштво као да тада баш беше престало да расправља своју тему, ослушну, готово да се умеша у овај разговор.

— Нижу војну школу, — рече уместо њега Ледовски.

— Подофицирску школу, рече Кнап и погледа по осталима — Артиљериску и...

Млади директор се накашља. Неко из друштва додаде:

— Богами добро. Дотерали сте и за официра.

— Како! Па он одличан пилот-ловац, поче Ледовски скоро љутито. — Он...

— А, тако, рече опет неко. — Ја, ја... данас имамо и авијатику...

— Ја ти, право да ти кажем, не марим много за те аероплане...

— Ни ја...

Ледовски поче да протестује како никада нису чули за Кнапа, чије име помињаше сва престоничка штампа, и како се онај изненађивао »што је он дотерао до официра«... али Кнапу би свега доста, он ухвати Ледовском руку и снажно је стеже, да престане.

Најзад опет мајка настави:

— Ја зато кажем нашој Бели да студира експорт, јер то и наши пријатељи желе: господин отац младог директора. А овај младић, знате, који ће ускоро наследити оца, сад већ има плате осам хиљада... И — настављаше мајка тише, — надамо се, у идућу недељу биће, ако Бог да, званично објављене и заруке Белине са сином нашег пријатеља. То за сад нико не зна, али ће бити силно изненађење. — Она удивљено баци поглед на младог директора.

Ледовски и Кнап без речи увидеше да је боље и не говорити оно због чега беху дошли. Једва су чекали време да пођу.

Бела их испрати до врата тужних очију, које је једва смела подићи до Кнапа, али се не усуди да се сусретне са његовим погледом.

(Наставиће се)

Живорад Вукосављевић

Тринаести ред

(Наставак)

14

Милета је често одлазио у једну вилу на Топчидерско Брдо, старинског стила, која је личила на неки средњовековни дворац.

У њој је становала — и то само преко лета — стара госпођа Полексија са својом ћерком, уседелицом. Она је мати једног опуномоћеног министра на страни. Али ипак врло штедљива жена, а веома издашна у погрдама и злоби. Може се рећи да је оличење цицијаштва и тврдичлука. Стога је и морао Милета почешће да је обилази, јер је увек имала по који пар обуће за оправку. Понекад би слала ципеле и по девојци, једној лепушкастој плавуши, која је на први поглед запала Милети за око и прирасла му за срце толико да више није имао мира ни дању ни ноћу. Она га је својом лепотом и чедном скромношћу толико опчинила да је више мислио на њу него на свој посао.

При раду је врло често чинио фаталне грешке. Ушивао је „ерслове“ без поставе; укивао је мушка пенцета без кедера; прикивао по неки пут штикле на прстима; парао и наново укивао, и тако је по два три пута радио један исти посао.

Срце га је непрестано вукло к њој и он је једва чекао да оправу по неки пар ципела и да однесе у вилу госпођи Полексији, која је непрестано чепркала нешто по башти, усред свог винограда. Гајила је перунику, хризантеме и црни лук заједно. С њом је увек морала да буде у друштву и лепа плавуша, Јасминка. Иако није имала шта да јој помаже, ипак је морала да двори поред ње и да гледа како она ради. То ће јој, — вели, — требати да зна „за будућност“.

Милета је због свог честог посеђивања постао стари познаник госпође Полексије и она га је ипак помало симпатисала.

15

Једнога дана, то је било у јесен, донео је Милета госпођи оправљену обућу.

Она га је задржала на кафи, јер је слабо марила да даје част у новцу. Увек је гледала како ће јевтиније да прође.

У разговору питала га је где станује.

Милета јој је рекао: — „У Тринаестом реду“

Она му је понудила један станчић у свом винограду, где би имао да станује бесплатно, али да јој зато преко зиме чува вилу и виноград док се они на пролеће опет не доселе.

Госпођа Полексија је преко зиме одлазила у варош, у своју палату, а преко лета је становала са својом ћерком у вили на Топчидерском Брду, на ваздуху и сунцу.

Милета је примио понуду као главни згодитак класне лутрије. Чинило му се тога часа као да је добио орден. Био је усхићен од среће што ће бити у близини срца које је обожавао као нешто узвишено и свето. Јасминка је постала његов идол и циљ његовог живота.

Госпођа Полексија му показа собицу у једној страћари зиданој још за време Турака. Сасвим слична оним учерицама у „Тринаестом реду“. У њој станује преко лета њен виноград, који зими одлази кући у село.

Показа му један гвоздени кревет са сламарицом.

Милета је те вечери пренео неке своје прње и уселио се у нови стан.

Иако у винограду, страћара је била близу виле, недалеко од улаза. Само их је чесма раздвајала. Дивота божја, — помислио је Милета у себи.

16

Немаштина је најсвирепији злочинац младости.

Ја не знам — зашто људи грабе само за своју старост, кад им је за младост много потребније?

У младости се живи, а не у старости.

Како је ово људско друштво несавршено. Људи су просто глупи. Нису још дорасли ни да схвате свој живот реално, а још мање да решавају најосновније проблеме.

Ето, Милета на пример. Он је желео, а и хтео пошто-пото, да увек буде пристојно одевен. Али никад није могао да заштеди од своје мизерне наднице ни толико колико би му требало за једно лепо одело, које би облачио само недељом и празником.

Једног дана отишао је на телалницу и купио један половни тебет капут, који је увече према светлости изгледао црн, и једне грао каша панталоне, које је дао да се обоје у црно, и тако је саставио свој вечерњи, а и празнични — „сако“.

Он је најбоље умео да осети дух празничног расположења. Зато је једва чекао да дође његова недеља, да је употпуни свима формама, како би осетио сву драж детињске радости празника. Чим дође недеља, он се обрије жилетом, метне белу круту крагну, привеже црну легтир машину и узме виолину у руке да превуче неколико пута гудалом преко жице: „Г“, „Д“, „А“ и „Е“. Вукући гудалом преко жица мргодно је зурео у своје троме прсте, који су се лено мицали по врату виолине тражећи скалу омиљене „Марсеље“, коју је Милета учио из нота, али је већином свира по слуху.

17

Госпођа Полексија је жена од око шездесет до шездесет и пет година. Ниског раста. Имала је улупљени нос са широким ноздрвама, између два буљаста ока, која су вечито сузила. Њушку правог неког аристократског мопса. Горњи зуби су јој стрчали над доњим усницама, као нека бела стреја. Она је ушла на врата и изразила своје негодовање. Милета је одмах престао да свира чим ју је угледао.

— То ја овде нећу да трпим, — рекла му је врло осорно. — Боље да унесеш она дрва у подрум и да сложиш. То је корисније, него да дридаш у те гусле.

Милета за трен ока спусти виолину на кревет, пребаци крајчиак ћебета преко ње и одјезди право у подрум.

Био је очајан што је морао и недељом да ради. Судбина је немилосрдно тровала његов живот. Он је слагао дрва која је био већ сва унео у подрум, и премишљао шта ће после да ради. Опет ће му она матора вештица пронаћи неки посао и недеља ће му пропасти без одмора, а и без икаквог душевног задовољства. Његови ће другови играти окретне игре, ићи у биоскопе, можда и у позориште, да гледају неки леп комад, а он ће своју недељу провести у подруму слажући дрва. Нека му љутина удари на нос. Његовом гръеву нико није могао да одмери тежину. У грлу му застаде нешто тешко. И као да прогута неки орах.

Нека сива сенка прекиде млаз светлости, која је куљала на једнокрилна подрумска врата и играла чудну пантомиму на дувару. Зидови се замрачише и намрштише се, као и његове мисли. Сваки топот нечијих ногу, које су се спуштале низ прагове подрумских степеница, умањивао је за један степен сенку на зиду, која се сужавала центрипетално, као зеница мачијег ока кад се помаља из мрака на светлост. Најзад сенка се изједначи са његовом, која је шетала по редовима наслага-

них трупчића. Милета је слагао и последњи ред, не осврћући се на појаву која је ушла. Једна бела нежна ручица у исти мах паде на један трупчић који је он баш у тај исти час ухватио својом широком шаком и не допусти му да га дигне. Он се окрете да се извини особи која подиже трупчић и метну га у корпу. Али га проже додир њене косе коју Милета осети на своме образу. Њен природни мирис опи му душу неком чежњивом жељом душевне глади за љубавним заносом, за девојачким загрљајем!... Он се механичким осмехом извини са „пардон“, али му се поглед пун чежње прикова за њено лице. Њој се учинило као да ће да кидише на њу. Али његово је срце потресла једна племенита мисао:

— „И она — служи!“

Милета је имао префињена осећања и строго је водио рачуна да ни у помислима не учини какав понижавајући гест или примедбу на положај лепе Јасминке. Ипак је видно сажалевао њену злехуду судбину.

— Нека, немојте Ви, ја ћу Вам унети дрва... — понуди јој Милета своју услугу, коју је сматрао као центламенску дужност.

— Хвала, могу и сама, — рече Јасминка, али тоном у коме се осећало милосрђе, тоном који је виртоузно изговарао мелодију њених осећања и мисли:

„Немојте Ви, сама ћу; нећу да Вас мучим.“

Милета, као да разумеде њене мисли, грубо истрже корпу из њених руку и понесе за њом. Она је ишла пред њим, носећи неколико трупчића у рукама.

18

Судбина класне једнакости убрзо је здружила и спријатељила ово двоје дошљака, које је великоварошка *центрипетална* снага привукла у вртлог свога живота. Престоница је бајка, која развија бујну машту код паланачке омладине, која вечито сањари о зачараној нашој метрополи. Они су се брзо здружили и заволели. Али и дан њиховог растанка је исто тако брзо дошао.

Јасминка је учестала са новим наредбама које је издавала госпођа Полексија. Милета више није могао да поднесе. Додијало му је. Већ му је и живот загорчао. А највише га је вређало што га је госпођа Полексија називала „слугом.“ Кадгод је давала неки налог Јасминки за Милета, увек је гласно наглашавала „реди *слузи* да уради то и то.“ А он је имао свој раднички понос и није допуштао никоме да га понижава и вређа. За цео свој рад и труд имао је као награду ту једну собицу од пет-шест квадратних метара, која се ни са шупом не да упоредити. Али он је све то подносио и био роб те собице само Јасминке ради. Хтео је да буде ту, поред ње, у њеној непосредној близини, јер је за њега и његов живот само она значила нешто.

Цео дан је у радионици радио као роб, а кад дође с рада чекале су га нове дужности: да нахрани живину, да је с вечери утера у кокошарник на легало, да по винограду похвата ђурке па да и њих затвори у кокошарник, да затрпава руже у земљу, да разноси ђубре по винограду, да чисти снег око виле да јој се темељи не овлаже, да отвара и затвара капију кад неко дође или оде, да завија чесму у сламу да јој не би цеви попрскале од мраза итд.

Једнога дана Милета се задржао увече до неко доба. Дошао је око дванаест ноћу. Госпођа Полексија је закључала капију и кључ није оставила на одређено место, где обично стоји, него га је однела у собу. Милета, кад је дошао, морао је да прескаче капију. Сутра дан је био толико изгрђен да није могао више никога у очи да погледа. Једнога дана је отишао да купи кукуруз за живину и мало се дуже задржао. Она је надала вику:

— Где сте ви — *тосподине*?!
— Па задржао сам се, госпођо, јер сам морао чак код Лаше да одем за кукуруз.”

— Зашто баш код Лаше?

— Па ови су овде скупљи. А код Лаше је кукуруз за пола динара јевтинији.

— А шта се то тебе тиче, магарче?! Шта ти имаш мене да штедиш. Имаш да узмеш где ти ја рекнем, а не...

Милета је био изван себе од гњева и љутине. Био је узбуђен од огорчења. Та тврдица, која је гледала и на пару, да јој не оде излишно, сад, кад је он хтео да је помогне у њеном тврдичлуку, осетила је то као увреду и избрецнула се на њега са најувредљивијим тоном. Милета је лепо осетио како му неки млак поточић пође од пупка на горе. Ништа није умео да проговори. Нешто је тешко прогутао у грлу. Хтеде да јој добади један узвик који би претећим тоном наговештавао неки догађај, али га мисао на рђаве последице потсети и он се уздржа.

19

Те исте вечери дотрчала је у његову собицу Јасминка сва уплакана, са очајним изразом на лицу, које је будило осећање сажаљења.

— Шта је, Јасминка? — упита је Милета тоном пуним сажаљења и нежности, а у души је носио бес раздраженог риса.

— Ја ово не могу више да издржим, — јецала је она. — Гледај какве су ми руке. Четрнаест одељења... све сама... чистим, спремам... Паркет жицом стружем сваке недеље... Све сам руке израњавила и искржавила... То је грозно, ужасно што та жена чини са мном. Непрестано виче и незадовољна је. Туче ме и тиранише за сваку ситницу. И ноге сам упропастила...

И она срамежљиво подиже своју хаљиницу испод беле кецељице и показа два црно-модра колута на коленима, која су набубрила

од претераног физичког рада на паркету, који је морала сваког дана да гланца и да чисти од масних мрља. Два модра обруча отскакала су из прозирно-ружичастих боја њених дражесних листова. Милета је са узбуђењем гледао савршену симетрију њених ногу. А она је настављала са својим јадиковањем:

— Ја очистим, а она дође па намерно испрља, само да би ме запослила да не седим. „Не плаћам те да седиш нешто да радиш”, говорила је. Она не да да се седне. Она не да одмора. Чим види да сам завршила један посао, одмах ми крће дружи. Ја једнострелим од ње. Почела сам да страхујем од сваког њеног погледа. Прети да ће ме ухапсити и протерати у место рођења ако не радим како она хоће. Не знам шта ћу да радим... Полудећу. Мени је већ црно пред очима. Мало им је што перем њихове прљавштине и износим свако јутро ноћне судове, него их чак и дању употребљавају... Као да су болесници, који ни из постеље не могу да устану. Ах, Милета, да знаш како ми је тежак и горак живот.

Они ми живот отроваше. Ни са ропкињом се тако не поступа.

— Мислиш ли ти да ми нисмо робови? — прогунђа Милета са неком љутином.

Јасминка бризну у још јачи плач, осећајући своју немоћ као створ без утехе и заштите. Беше још огорченија на своју тешку судбину,

— Шта смо ми? — продужио је Милета са неком горком иронијом. Ено, видиш ли ону панораму?... — Он подиже руку и показа на комплекс палата, које су се поносно уздизале на висоравни изнад Дунава и Саве, парајући врховима својих торњева плаветнило небеског мора. Једне упале у долине, у подножју брда, а друге стрче на брду изнад њих, те се чини из далека да човек види њујоршке стокатнице, које се издвајају из свог средишта бежећи у висину попут вавилонских кула.

— Како је леп, диван овај наш град са високим торњевима, кубетима и споменицима! — рече Милета са неким заносом. — Просто се дивим овим новим рељефима и перспективама мога националног поноса! Осећам се срећан и усхићен овим колосима!... И поносан сам што ми Срби имамо тако нешто велико, грациозно, — помпезно! Ја волим овај велики град као свој идол! Волим га исто тако као оне своје планине; волим његово име, као свој завичај; волим људе што врве по њему и слушам бујицу њихових речи, као најлепшу музику божанствених мелодија и скала; волим његове узвишене колосе, као симболе своје вере; волим његове градске бедеме и древне бастione, као да сам и ја некада ту боравио, с њима живео вековима и чувао их за нова поколења; волим његове носталгичне обале, као романтику своје душе; волим и оне

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

беле палате што се пркосно умивају на светлости јутарњега сунца, као лабудови испод бистрог и сјајног небеског водоскока. Све је то дело — радничких руку.

— Ја нисам противник палата. Баш напротив, ја сам најогорченији противник колиба. Ја бих их све полио бензином па запалио, а на њихово место подигао бих највеће и најраскошније палате, али да у њима станују и живе само они прави зидари, не само они са најтврђим жуљевима на рукама, који су их и стварали, дизали, него и зидари човечанског напретка, сви они који стварају, продужавају и усавршавају дело природе, било у мом било рукама. Рушење колиба и дизање гранитних зграда човечанству, то ће бити мој идеал, моја борба и мој живот. Ми смо их дизали и изграђивали, ми ћемо их и даље дизати. Мој отац је пао и својом сопственом крвљу извојевао њихову слободу; и ја ћу можда још сутра источити своју крв мајци Србији за њихову слободу. Доста је било ругла и срамоте! Ни једне колибе више, која срамоти друштво, народни понос и нашу јуначку част! У палатама седе они који се ни руком нису дотакли цигле, а њихови прави зидари — ено их у Тринаестом реду. Њихови творци живе у гробницама. Па је ли то правда?!

Можда још сутра, па ће и тај „Тринаести ред” бити збрисан са карте Београда, да би се на његовом месту подигли раскошни паркови где ће шетачи наћи пријатног одушка и уживања у свежем ваздуху натопљеном мирисима ружа и јоргована. А ми ћемо и даље теглити јарам беде, радити и градити, а за награду бити шибани кнутом непризнања, понижења и увреде. Бити угњетавани и потлачени. Да би и ово мало животних горчина осећали као послестицу или ретку част. Ето, такав је наш живот у овом гигантском граду. А ми смо мислили да је сасвим друкче, дошли смо овамо са једним вишим идеалом и другим циљем.

Она је само ћутала, слушала га и дивила се његовој речитости и оштроумљу. Гледала га је нетремице својим плавим очима, које су биле већ орошене сузама. Слушала га са напетом и гутала сваку његову реч, осећајући њихову топлину. Његове речи су је храбриле, челичиле њену вољу, да би све своје патње и невоље у животу подносила као Спартанка, као и њена отаџбина — мала Србија, која је кроз векове ишла на Голготу са крстом борбе и слободе на леђима и трновим венцем на уздигнутој глави, са проциљивим, далековидним погледом у своју далеку будућност.

Она га је најбоље разумела јер је и сама остављена истој судбини, и сама је преживела исту трагедију.

И она је ратно сироче као и он, изгубила је оца у рату као и он; њена је мајка пала као жртва великога рата, нашла је смрт у

рушевинама свога дома, који су разорили топови баварских регимената.

А отац, — он је пао у редовима бранилаца Београда.

Једнога дана била је на гробу своје вољене другарице. Узгред је свратила у велику костурницу, да се поклони и сенима наших ратника. И шта се тога дана догодило! Као да је сам случај тако хтео. Један тужан сусрет откравио је рану њеног вечитог бола и туге. На једној касети са моштима погинулог покојника прочитала је име свога оца. Она је заплакала. У срцу је осетила неки понос и гордост. Стекла је уверење да би и она, због заслуга својих родитеља, морала да има неких привилегија у овој симболичној престоници, око које су се ломила копља српских хероја и германских витезова.

Па ипак, изашла је са стиснутом песницом. Кивна на судбину, која ју је оставила небринуту на улици, да се потуца и злопати, да је кише и угњетавују баш они који најмање на то имају право.

— Ето, — рече Јасминка, — јуче ме је казнила да останем цео дан без јела само зато што нисам стигла на време да испрашим тепихе. Кад не стигнем нешто да свршим, она ме ухвати за косу и одвуче ме до оног места да ми натрља нос. Пре неки дан липсале су две кокошке... Она их је урачунала мени у плату. Као да сам ја крива што су оне поцркале. Јело увек или сакрива од мене или закључава у шпајз, а мени остави парче хлеба и мало чаја. То ми је све. Јело добијам само онда кад се укисели. Јуче је од њиховог ручка остало једно парче гибанице, ја сам мислила да је то за мене... Тако сам га била жељна... „То је за Хектора”, — рекла је и морала сам у њеном присуству да га дам псету... Па то је пакао...

Милета је слушао и осећао како кипи неки револт у њему. Чекао је само једну реч маторе деспотице, па да из њега прсне обруч гњева.

И само што је помислио на то, стара се указала на вратима. Хтела је ваљда опет нешто да заповеди — по својој старој навици да само издаје налоге: да се нешто уради, донесе, изнесе, почисти, окопа итд. Још успут је гунђала и сиктала као змија. Још кад их виде заједно у његовој соби, злоба и пакост нагрди још јаче њено наборано лице.

Милета задрхта и рикну:

„Шта је?! — Шта хоћете? Хоћете ли, можда, крв да нам попијете?! Уосталом, шта сте Ви? Ко сте Ви, да нада мном показујете неку силу! Ви, ниткови једни!...”

„Не вређај, животињо!” — Пресече га Полексија, решена да очува свој ауторитет. „Знаш ли коме одговараш!”

„Коме? Шта значите Ви у овом друштву? Чему служите? Коме користите? — Крвопијо! Паразиту!... Гусеницо!... Толико имате дрскости да нећете да осетите ни своју сувишност.

Вас треба полити бензином па запалити. Шта мислите, да сам ја ваш тепих, па да газите по њему по своје ћефу?... Њушко сатанска! Треба да budete захвални што живите само! С каквим правом? Јесте ли Ви власник нашега живота па да се титрате с њим, као са каквом играчком... С каквим правом Ви присвајате власт над нашом судбином?"

Стара властелинка, која је била навикла да сваки потчињени створ задрхти пред њеном личношћу и да се ропски са страхопоштовањем повињава њеној вољи, беше до сржи увређена под ударцима речи овога радника, који у њеним очима није значио ништа, а који је први у њеном животу имао смелости да јој откаже послушност и да се тако чврсто испрси пред њеним ауторитетом.

Била је ван себе. Киптела је од узрујаности. Њено беснило је достигло врхунац из којег је прснула само једна једина реч, која је резала као оштрица мача:

— Не лај!

— Не лај ти, шкорпијо!... — цикнуо је Милета још гњевније, разјарен толико да је био готов да све учини, само да пред њим није стајала једна стара и нејака жена.

Било му је испод достојанства да дигне руку на жену. Његов урођени обзир према слабоме полу, без обзира на класну припадност, поврати му присебност духа.

Образи су му горели од узвреле крви. Усне су му дрхтале као у грозници. А очи севале као у пантера који се устремио на своју жртву... Мишићи на вилицама играли су, као да их је неко руком дрмусао.

Она се престравила од његовог унезвереног погледа и бојажљиво измицала из његовог собичка, као мачка која се искрада после учињене штете, видећи да ту више нема шале. Милета ју је гонио својим мрким погледом и стиснутим зубима све док није ишчезла у своју вилу и затворила се у собу, оставивши Милета да потоње речи изговори без њеног присуства. Али је јасно чула кад је претећим тоном и са шкргутом зуба викнуо:

„Ако само и једна длака буде фалила овој девојци — напишите тестаменат!"

Његов шкргут зуба запечатио је њена врата за три дана. Ни мати ни ћерка нису излазиле из собе, нити су поручивале Јасминки, нити су захтевале да им се што донесе за јело. Целе прве ноћи и мајка и ћерка дрхтале су у грозници. У вили је завладао дубоки тајац.

20

Милета је зграбио своју виолину и већ се нашао на улици. Мислио је на неки бољи, лепши и слободнији живот. Нешто га је инстинктивно гонило да побегне негде у — слободу! Али где је та слобода? Где је та лепша и идеална земља, која поштује и цени своје поданике, своје синове — раднике и носиоце стварнога живота?! Помишљао је да оде на

обалу Јадрана, да се кришом увуче у нечију лађу и да се отисне на пучину мора, чији би га бурни вали однели негде у далеки свет или на неко пусто острво далеко од белаца и цивилизације. Али пусти Београд везивао га је неким невидљивим ланцем и он је своје утопистичке идеје замењивао реалним перспективама свога живота. Остао је прикован за Београд као Прометеј за стену испаштања зато што је људима донео ватру. Волео је његове улице, волео је његове блаћаве периферије, његове бучне и веселе ноћи, његове песме севаљинке, музичке симфоније, његова позоришта и биоскопе, све што је у њему и његово. Сваки камен га је потсећао на успомене из прошлости, свака стопа земље потсећа га на нешто што га тако силно и махнитом љубављу везује за тај град, сваки предмет му је познат и близак, као његова душа; сваки човек му је присан као да су му сви људи браћа или рођаци; свака реч, глас, све му је то тако блиско, нераздвојно, своје, све своје... Куд год крене где год прође ма којом улицом, свуда га срећају његови другари, познаници, скида им капу, јавља им се, а и они њему, поздравља се с њима, разговара, нашали и насмеје и раставља, да се сутра и прекосутра опет сретне с њима, види и поздрави.

„Здраво, Милета! — Како си?"

То су речи које слуша на сваком кораку. И он то не може да остави. Ништа га више не може раздвојити од ове дивне вароши, која му је за срце прирасла. Он себе не издваја као дошљака, већ сматра као да је ту рођен, као да је ту одрастао, ту се школовао и ту живео од свога доласка на свет. Срце му је лупало немирно и с неком ужасном слутњом, као да је нешто инстинктивно говорило у њему о болном и трагичном крају и скором удесу, када ће стварно и за навек оставити овај град и никад га више, никада неће видети. Он помисли, како ће једнога дана отићи за увек из њега. Неко тужно осећање притиште му душу и би му веома жао и тешко. Пала му нека тешка туга на срце, као токе од олова, а на очи му навреше вреле сузе.

„Да, отићи ћу," — говорио је у себи, — „а Београд ће остати исти такав, као што је: жив, весео, осветљен са безброј сијалица, са светлим рекламама у разним бојама, са гомилом која се — као бурни вал — таласа и креће улицама, — господа у лепим хаљинама, даме у луксузним и укуским тоалетама; са лугом трамвајског звона и писком аутомобилских сирена, са дреком деце и жагором светине на корзоу; а ја ћу трнути негде на Новом гробљу и никада више нећу доћи да видим мамутске зграде, кубета и торњеве, улице и путање где сам некада пролазио, места која сам урезао у успомене својих мучења и патњи док сам био мали, шегртовао и маштао о момаштву, лепој гардероби и часовнику с ланцем, о девојци коју волим... Да, то једном мо-

ра бити и то ће доћи, а за мноме неће нико заплакати, нико зажалити!... Да ли ће ико још зажалити за овом улицом и овом калдрмом као ја?!..."

Кад се пробудио из свог злослутног заноса и мисли, видео је да се већ налази на булевару Војводе Мишића. Милета се упути право у свој стари стан у „Тринаестом реду”.

21

Недеља. Са црквеног торња брујала су метална звона. Свуда се осећао празник. Милета је био расположен и весео. На њега је необично утицало празничко расположење. Томе дану одмора, разоноде и провода радио се као дете најслађем слаткишу. Не само сада, недељу је увек с нестрпљењем чекао. Кад дође дан да обуче празнично одело за њега је то значило праву срећу.

Нагнут над плеханим легенем, Милета је с оном циглом снажно рибао своје жуљеве на испуцалим длановима, који су личили на пукотине расушене земље. С истом водом испра и зубе, које протрља неколико пута једним прстом. Лице је избрисао крајичком креветског чаршава, који извуче с оне стране до зида, јер је предњи део чаршава био савштрокав и блатњав. Преко шарене кошуље, која је била већ сва искајишана, натуче беле уштиркане „груди”, намести белу круту крагну и завеза црну „лептир” машину. Преко црног „сакоа” навуче свој, већ скоро сав изливљени зимски капут, који се осипао око цепова. Спремао се да пође.

— Ајде, ако хоћеш да ми правиш друштво, — позва ме, али је очекивао негативан одговор. Није волео да ја знам куд он иде. Бојао сам се да му не покварим расположење, па сам нарочито нагласио да хоћу, али само донекле, па ћу после да скренем горе, јер имам нешто посла на Чубури.

Њему се разведри лице.

Изађосмо врло весели.

Небо је просипало ројеве белих лептирова снега, који су падали по влажном блату и давили се у јамицама од људских стопала, које су пролазници остављали за собом, као зверови своје трагове у снегу. Понеки су се гомилали у танким наслагама на врху меканих џомбица од блата, које су се гњечиле под наших ногама, као тесто. Изашли смо из блатњавог „Тринаестог реда” и стали на суви и чисти тротоар од асфалта. Широке алеје травњака пратиле су нас дуж велике и господствене улице са грандиозним палатама и вилама последњег стила савремене архитектуре, чије су модерне фасаде биле украшене уметничким рељефним статуама.

Пред једном дивном палатом Милета застаде и подиже главу увис. Гледаше у врх њених фасада са црним металним копљима која су парала сиви јастук неба из кога се просипао густе млаз снежнога перја, које је за-

сипало њене зелене архитектонске перспективе.

— Ух, ал’ је ово лепа палата! — рече са неким дивљењем, а врат и кичму савијаше ка потиљку док не изгуби равнотежу те се поведе, умало да падне на леђа.

— Лепа. — Рекох резигнирано, јер ме њена лепота баш ни мало тога часа није одушевљавала, пошто сам био отсутан мислима.

Кренусмо даље.

На неколико десетина корака он опет застаде и ускипте неким гњевом. Стисну вилице и омуси се. Нешто га је гануло, али не говори ни речи. Пођосмо опет.

Код првог угла он ме тобож потсети:

— А ти ћеш сад горе?

— Да...” — рекох и растадосмо се једним искреним тистком руке.

Он окрете низа стрму улицу Војводе Миленка и журно одјезди иза угла. Ја сам га пратио све до завијутка. Видох га где уђе у једну гломазну и оронулу зграду са спратом. Нестаде га у једном мрачном ходнику у који се улазило из Хајдук Вељковог Венца. Као да га прогута она помрчина.

Он аутоматски скрете уз неке дрвене стенице. На одморишту стеница застаде пред једним огромним огледалом. Скиде свој браон шешир и чешљићем заглади своју кестењасту косу, која се, као свила, сливала на потиљак. Затим скиде олињали зимски капут, пребаци га преко руке и окрете на други прелом стеница које су водиле у један велики и осветљени ходник, из кога се улазило у велику паркетирану салу за дансинг. Џаз-банд је трештањем веселе музике понављао рефрен омиљеног ванстепа:

„Купите ђевреке...”

Он предаде свој капут гардероберки, која га издвоји на страну, и шеретски, с цигаретом у руци, уђе у салу за играње.

22

Кавалери у црном оделу и лакованим ципелама темпераментно су витлали своје лепе партнерке у дивним свиленим тоалетама са широким деколтеом и дражесним чарапама. Мирис пудера, измешан са разним мирисима јефтиног парфема, којим су се прскали „мондени” и даме из нижег и радничког staleжа, причињивали су праву пријатност овом становнику „Тринаестог реда”.

Милета, који је обиловао отменим манирима, газећи врло суптилно на прстима, приђе једном пару и поклони се у знак да моли за даму. По школском правилнику форма је механички испуњена. Он је, по такту музике, са заносом носио своју партнерку кроз вртлог опијених парова, који су се окретали у једном и истом кругу блудећи бесциљно, шарајући чудне фигуре по углачаном паркету. Милета је, неоспорно, био изврстан играч и даме су се отимале о њега, кад је био ред на њих, да оне бирају кавалере. Музика је престала. Парови

су неки шетали у кругу, неки опет седели са стране за столовима, пили и ћертали.

Двораном се проломи једна громогласна музика, коју изведе џаз-банд, и жагор се у публици утиша. Кружни корзо, — који су сачињавали млади парови који су се за време паузе шетали, шапутали, церили и удварали — одједанпут се заустави, као неки ринглшпил и настаде општи тајац.

„Даме бирају!” — заори се двораном пискави, али строги глас учитеља модерног играња.

Жагор се разлеже поново.

Кавалери заузеше своја места, а даме се расплинуше по сали да овога пута саме, по својој слободној вољи, бирају себи партнере.

Неки су страховали да их не мимоиђу оне даме на које су они по своје укусу рефлектирала. Милета, као прави џентлмен и добар играч уживао је велики глас у школи играња, што га је популарисало да стекне симпатије једног великог броја страсних играчица. Обожавао је га и због савршеног извођења разних и нових фигура, које је сам у току игре компоновао и лансирао међу играчима који су са интересовањем присвјали сваки његов покрет.

Изненада пред њим стаде нека појава, чија сенка паде на његово лице и заклони му светлост. Можда једино женско створење чије се лице није скривало под маском шминке. Он се скамени. Није могао да верује својим сопственим очима. Претрнуо је од узбуђења. То је била — она, — Јасминка!...

Његовом изненађењу није било краја! Откуд она ту! И како! Она јој матора вештица није дала никуд да изађе! Али он није имао речи ма шта да упита. Пожудно је и лудачки страсно пригрлио Јасминку и понео је уз опоне звуке музике, као крилати змај божанство своје среће! Носио ју је, на невидљивим крилима божанствене мелодије џаз-банда, кроз вртлог парова опијених звуцима музике, не додирујући ни хаљином хаљине занешених играча. Као неке гломазне чигре, механички су се окретали плесачи и промицали поред њега, док је он са заносом, опијен мирисом њене косе, везао чудне спетове по углачаном паркету, који су личили на шаре тужних испреплетаних ђеврека, као да је судбина плела трагичну игру његове љубави.

„Купите ђевреке...”

Понављала је музика рефрен песме коју је Милета обожавао и заносио се њеним омиљеним мелодијама осећајући једну младост и живот на својим грудима који је обожавао до занешењаштва, до лудила. Девојачке груди, са којих је пио сласти животнога даха љубави и среће!

И док је музика трештала у лудом темпу, Милета је по такту музике, везући своје фигуре заносно и живо, разговарао у ритму са Јасминком за све време док су други само играли и ћутали, као каква механичка бића без душе, без живота.

— Ти, како си смела да дођеш?

— Госпођа ме пустила... Од онога дана не поступа више са мном онако рђаво. Није више ни груба као пре... А нисам ни ја више кукавица...

— А од куд баш овамо да дођеш?

— Дошла сам због тебе... Знала сам да ти увек недељом одлазиш на матине...

Милета се топио од среће и милоште. Није знао од силне љубави шта да јој каже, како да јој изрази своју радост и милост. Биле су му миле те њене речи... Живот његов бедан и до скоро очјан, као да је добивао нову вредност.

Она показа осмехом, који заноси и опија, да га разуме, као да је из отворене књиге читала његове мисли и осећања. Он дрхташе од бескрајне тоpline, од неке луде жеље и милине. Горео је од узбуђења, од њеног умилног погледа, од њеног уздаха и нежне љубави. Нем, без иједне речи, џентлменски ју је стезао око витког стаса, притискивао на своје мушке узбуркане груди и носио као на крилима урагана, по паркетираном језеру у коме су се утапале њихове силуете, које су клизиле жутиим језером, као две приљубљене једрилице ношене бучним звуцима музике, која већ по стоти пут стапаше у њихова срца стару и њима најомиљенију ванстеп мелодију песме, која им беше већ и у мозгу и за срце прирасла:

„Купите ђевреке...”

Приљубљени, припијени једно уз друго губили су се у нијанси таласа оне бујице играча који су са истим циљем, са истим жудњама и са истом чежњом блудили по такту магијске музике, која је трештала под разиграним прстима бесних и разиграних џазбандиста, који су од одушевљења и сами подигравали и тресли се свим својим бићем. Њихове сладострасне речи, од лупе џаза, нико није чуо, али мимика и гримаса њиховог лица одавали су изражај њиховог задовољства, усхићења, веселост и блаженство.

Било је већ касно увече. Јасминка је морала на своју дужност.

— Већ је мрак увелико, — примети Јасминка забринуто.

— Ако је време да идеш, да те допратим до куће, Јасминка, — рече Милета, који је осећао да му нешто гори у образима.

— Ако хоћеш, ја немам ништа против, само нисам рада да ти покварим расположење. Можда би волео да останеш још да играш?

— А, не. Поћи ћу с тобом... — рече Милета и изађе у ходник да узме свој зимски капут из гардеробе. За њим изађе и Јасминка. Милета јој придржа капут да обуче. Кад су излазили музика је свирала као претпоследњу тачку свога програма „Чешку беседу”.

(Наставиће се.)

Душан Сивковић-Јазмин

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А

Ритам и естетика београдске улице

— Козерија —

Стари патријархални Београд ишчезава из дана у дан под ударцима рушилачког будака, као и пред све то јачим дејством козмополитске културе и урбанизма. До пре самих тридесет година, кад би неки странац дошао на краћи или дужи боравак у ову нашу, у то доба још помало паланачку варош, те кад би од своје газдарице затражио кључеве од стана и капије, она би га погледала у чуду и, готово увређена, подвикнула: „Какве кључеве, Бог с вама, та код нас нема лопова”!

Прилике су се у међувремену из основа промениле. Данас би, у Београду, ваљда тешко било наићи на газдарицу која би ланчић безбедности, на вратима свога стана, сматрала као ствар сувишну. У последња три деценија се у нашој средини много штошта изменило, а највише ритам и спољашњи изглед престоничке улице. Београђани који су некад живели више с календаром, но са часовником у руци, данас своје ужурбане часове броје друкчије. Они много чешће загледају у сказаљку која бедежи секунде, но у ону која показује минуте.

Погледајте, молим вас, београдску улицу. Погледајте је у строгом центру, између Калемегдана и Славије. Ту се можда најживље осећа било његова живота. Ту може најбоље да се оцени и његова естетика. Јер улице великих вароши, поред ритма којим обично живе, имају и своју естетику. Естетика улице је у суштини одељак оне шире и сложеније естетике, — естетике вароши, — којој се у новије време, свуда у свету, поклања нарочита пажња. По изгледу њених улица, човек може доста поуздано да оцени колико смисла за лепо имају становници једне вароши, и нарочито колико укуса имају људи који управљају јавним добром.

Што се специјално Београда тиче, признати се мора да је општинска управа много учинила за његову улицу. Ипак, остаје још доста тога да се учини. На томе сада ревносно ради иницијатива приватна, а то значи: сопственици луксузних радњи, кафана, апотека, књижара, биоскопа, цвећарница итд., који се сви примерно труде да им је лице што лепше и привлачније. Не водећи овде рачуна о главној улици, шетач који се данас, пошавши од Калемегдана, упути Васином улицом према Теразијама и Краља Милана ули-

ци, може одмах да констатује, како се београдска улица, постепено али стално, развија и напредује у знаку лепоте. С једне и друге стране улица, кроз које човек пролази, његово око лети непрестано са једног на други ћепенак, са једнога на други излог. То вам је читава једна поликромимија најразноврснијих ствари, које су размештене и груписане са много укуса и елеганције. Мануфактурне радње излажу са много „шика” своје свилене машине, разне рукавице и фуларе; шеширције се живо брину како да нам лепше понуде своје „Борсалине” и своје „Хабиге”; модискиње се труде да што кокетније изложе своје спретне шешириће, израђене и искићене на све могуће начине, — док се јувелири, са своје стране, довијају да наше погледе и нашу пажњу скрену на свој блистави адиђар. Кафане и посластичарнице, које врве светом, привлаче нас, напослетку, сјајем својих огледала, елегантном модерношћу свога намештаја и, ноћу, обиљем својих електричних лампи.

У Кнез-Михаиловој улици је увече, између 7 и 9 часова, највећа светлост и највећи живот. Уз тутњаву аутомобила и хуктање моторних точкака, ту се највише разлежу гласови продаваца новина. Ту је свакако (и дању и ноћу) центар естетичког живота престонице, и ту може најбоље да се види поступно еволуисање једног друштва, које није још сасвим изгубило своје оријентално обличје, али које убрзаним темпом стреми ка свима могућим облицима живота великих вароши на европском Западу.

Радње су, разуме се, душа улице; оне могу да се сматрају као велика атракција и главни фактор саобраћаја, те према томе, шаренила и лепоте на улици. Али покрај живих створова који се на улици крећу и по њој возају, овде треба споменути и једну другу, своје врсте лепоту — једну непокретну и немушту лепоту — којом је улица украшена и у којој неки називу највећу оригиналност модерне улице. А то су разни рекламски огласи по кућама и киосцима. С вечера то узме вид читаве једне симфоније трепеливих жижака и пламенова у разним бојама.

Те шарене афише на бази електричне светлости могу да се сматрају као једна скроз модерна појава. Њихову улогу су некад вр-

шиди јавни гласници и добошари, који су око себе скупљали радозналу светину. Данас то врше рекламски огласи. Разуме се да ти огласи — нарочито они на кућама и над крововима — коликогод могу да послуже естетизовању улице, они исто тако могу да допринесу њеном накажењу. Све зависи од вештине и укуса уметника, који те ствари раде. Има, међутим, плаката и ноћних афиша у шареном пламену, које су мала ремек-дела у своме роду.

Физиономија Београда није једнолика; она се мења на разним његовим странама. Улица је Протеј који непрестано мења облик и показује ново лице. Ако, на пример, напустиш главну артерију, узнемирену и усковитлану улицу Кнеза Михаила и Теразије, па се поред хотела Лондона спустите у Милоша Великог улицу, имаћете утисак као да сте зашли у неку париску авнију. Та улица има своје посебно обличје. У њој нема ничега што би потсећало на борбу за живот; све је у њој елегантно и за пријатан одмор удешено. Ту се свет шета шетње ради, пешице или на коњу, али осећате да су људи, који ту шетају, оставили на страну сваку бригу. Види се јасно да то није свет великоварошких улица, који равнодушно јури за својим послом и нема очију за живе створове, који мимо њ пролазе.

Милоша Великог улица, у којој су нека од важнијих министарстава и два три страна посланства, лишена је готово сасвим хотела за странце и кафана са облигатним „Дазом“. Чак и саобраћајци, који на њој одређују правац колима, као да својом силуетом додају нечег отменог општој физиономији те београд-

ске улице. (Неестетски може да утиче само жандарм кад се по улици шета с натакнутиим бајонетом.)

Јединствен природни положај овог белог града на падинама Дунава и Саве, чини да се странци врло брзо у њему снађу. Београд, истина, нема још толико скверова и мањих паркова, колико би захтевала збијена насељеност његова центра; али се зато његов Калемегдан непрестано проширује и пролепшава. Поглед са тог омиљеног београдског шеталишта, нарочито ноћу, кад хиљаде сијалица описују циновски полукруг што се пење ка Славији и Бањици, те преко Топчидерског брда спушта на Чукарицу и Савску обалу, тај поглед је просто и просто величанствен. Странци то једнодушно признају.

Али би они — ако хоће да буду искрени — овом старом и напаћеном граду морали још нешто признати. Они би морали признати да су га непријазни суседи и ратови стално спречавали у његовом грађевинском развоју. Сваки камен у њему бивао је преливан крвљу у борби за опстанак и политичку слободу. Ипак, Београд је данас углавном изграђен. У њему се буди нов живот, почиње да израђује нова судбина.

Нека би Бог дао да срећна иницијатива, која је руководила његов материјални напредак, београдске грађане упути стазом умерености и реда да би тако могли да целој земљи послуже као пример за поштовање и мета за угледање.

Марко Цар

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Прастари Сигиндунум и његови народи

1

А) Један поглед

Београђани и не слуте каква је сјајна, узбудљива, бујна и чудесна прошлост града у коме проводе свој живот. Па ипак, велика већина Београђана, сем оних који се баве испитивањем београдске прошлости, постала је равнодушном према овоме славном месту. Али је Београђане морало узбудити, када слушају поједине људе који говоре са највећим самохвалисањем о некаквој чувеној прошлости какве мале Балканске вароши, као да је ова средиште свељудске цивилизације и културе на свету. Јер, када се завири у прошлост, видеће се, да такво место није давало никаква повода каквоме светскоме догађају, никаквој слави оружја или части његових грађана. Ови су били мирни и покорни поданици свих спахија и свих господара! Београд пак, не само што је у праисторији показао да је био спона културе између Балтичкога и Егејскога мора као и јужне Русије, него се је често пута у његовим зидинама, или испред ових, одигравао какав судбоносни догађај, који је затресао сву Европу и од чега је зависио и њен сам опстанак. У прошлости, тешко је наћи место око кога су се народи више грабили, отимали, борили и кривили, као што је то био *Сигиндунум*, доцније *Београд*. Зато је тачно речено да су народи готово свакога столећа ишли у крвави бој за Београд, као за какво *златно рупо*, јер је он вратнице кроз које се улази у Балкан, ако није и сама глава Балкана. Природни положај Београда такав је, да му треба тражити премца у свету, што је још више мамило народе да му они буду господари. Покушаћемо, у колико нам је то могуће, да изнесемо један листак из прошлости овога древнога града, из онога доба када је постајао *прастари Сигиндунум*, далеко иза нас близу две, до две хиљаде и пет стотина година.

Б) Прастари Сигиндунум и његови народи

Познато нам је из историје, да су најстарији народи на Балканскоме полуострву били Трачани, Илири и Пелаззи, доцније Јелини. Сви су ови били аријевскога порекла, јер су сви постали из једнога аријевскога стабла. Аријевци су некада живели у једној заједничкој домовини близу Памира и на изворима Оксуса (Аму-Дарје) и Јаксартe (Сир-Дарје), говорећи једним *истим* језиком. Они су

били пастирски и ратнички народ, живећи *патријархалним* животом, где је у породици кућни старешина био и отац, и свештеник, и судија и цар, те је њом неограничено управљао. После много векова, Аријевци напустише ову домовину и разиђоше се: једни на запад: Трачани, Илири, Словени и т. д.; а други, који су говорили санскритским језиком одоше у Индију, трећи, говорећи зендски, одоше у Иран. Одавде се издвојише племена, као што су били Миђани и Персијанци¹⁾.

Али, ни Трачани ни Илири ни Мезијанци, као најстарији становници Београда, нису одавно дали своје име, па зато и не знамо како се је он називао у њихово доба. Тек када дођоше *Сигини*, а после ових *Келти* или *Гали* из племена Скордиска, овај рт над Савом и Дунавом доби своје име: он се назва *Сигиндунум*. И то би његово најстарије име, које је трајало близу 850 година, када би замењено са другим именом чисто српским, Бели Град.

Нека нам буде допуштено прећи, у колико нам је то могуће, редом, бар најглавније и најстарије становнике и народе Сигиндунума, све до I века хришћанства. Тада се завршава прастари живот ове вароши, и почиње онај римске државне цивилизације, на претку и културе.

1 — Трачани и Мизијанци или Мезијанци.

У Омировој Илијади (XIII) спомињу се Трачани и Мизијанци. Омир их је опевао. У песми, где Зевс гледа на Трачане са Сигијона (а то је гора у пројанскоме приморју у Малој Азији) он вели: „Зевс се обазре, погледавши на земљу витешких Трачана и Мизијанаца, који се боре изблиза.“

Одавде се види да су Мизијанци (Мезијанци), били људи јуначкога духа. Са азијским Мизијанцима било је већ друкчије: они су прешли у пословицу као презрени робови. Мизијанци који су насељавали ондашњи Сигиндунум и Србију били су увек слободни, раздељени по својим племенима, живећи својим племенским животом, као што је то било и код других народа. Они су задржали своје прастаро име све док Римљани нису освојили ове крајеве, који су их назвали Мезијом, а то је област од Саве па све до ушћа Дунава у Црно Море. Али, када је у доба цара Ан-

¹⁾ Прокић, с. 148—149 (Ст. Ист. И. народа).

тонина (138–161 год.) изведена подела, на Горњој Доњу Мезију, онда је прва обухватала Србију, те је Сигиндунум био у Горњој Мезији.

Грчки земљописац Страбон (рођен у Амазији у Понту, Старој Кападокији, 57 год. пре Христа, умро 25 год. после Христа), сматра, да треба у Омировој Илијади подразумевати европске Мизијанце, од којих су произашли азијски за време тројанских ратова. За Мизијанце и Трачане Страбон вели да живе покрај обале са обе стране Дунава, па дакле и у Сигиндунуму. Дионисије Александринац Перјегит (под царем Августом) вели: „Панонци и Мезијанци даље су на северу од Трачана, а ови имају бесконачне земље.” И Панонци и Мезијанци простирали су се од Норикума, Крањске, па до Црнога мора, а у свему су били сродни народи са различитим именима. Обоје, раздвајала је река Сава. Иродот (484–425 пре Христа) вели, да је, после Индијанаца, племе Трачана највеће. Обичај и мишљења била су им једнака, што доказује њихову сродност.

О Трачанима вели Иродот (V-3): „Кад би над њима владао један владар, и када би га одушевљавала једна мисао, био би најмоћнији народ и не би га нико могао победити”.¹⁾ Он даље вели, да су над гробовима правили хумке или могиле (хома), од којих се многобројне и данас могу видети у Тракији од Једрена па до Цариграда. Најглавнија Трачка племена између Дунава, Црнога, Мраморнога и Егејскога мора, а то је предео Доње Мезије и Тракије, била су ова: Гети, између Дунава, Балкана, Црнога мора и реке Чибре (Себрус); Кробизи, поред Црнога мора; Мизи, у долини Чибре; Тривали, између реке Искре и Дрине; Тимохи, око Тимока; Певцини, у Добруци или Малој Скитији; Пецени, око реке Пека; Серди, око реке Несте (њихови свештеници беси приносили су жртве боговима на најузвишенијем брду, одакле реч „беса”); Одризи, око реке Марице, главни град Јакудан, сада Једрене, најјаче трачанско племе; Цикони, са леве стране Несте; са десне Сапеји — Шопови; Појери, Неропси, Далонци, Синти, Елони, Корали, Марви, Безанти и Боти. Свега двадесет племена.

Међутим, по *Пуцџеру*,²⁾ простирање Трачана било је много веће; они су држали крајеве почев од реке Тисе па све до реке Прута (Поретуса), дакле држали су цео Банат, Румунију, Бесарабију, па дакле и Београд, заједно са облашћу између Мориша и извора реке Тисе. Зато су и могли бити становници Сигиндунума.

Њихов живот. Као староседиоци бавили су се овчарством и сточарством, па ипак су били чувени јунаци на гласу. Како су Грци

баш на трачанским обалама основали своје градове и насеобине, као што је *Византија*, данас Цариград, Анхијало на Црномору, Кардија на Егејском, то су Трачани, у додиру са Грцима, постепено прилазили грчкој култури. Трачани су живели у селима и градовима. Вели се да су ратовали само ради пљачке и грабежа, али је ово одлика и осталих племена у то доба. Били су многоженци. Код њих је био један чудан обичај: веселе се, кад код умре, а плачу, када се дете роди! Па ипак зато о своме празнику „Котису” много су се веселили и шарали или тетовирали. Веровали су у бесмртност душе; своје су мртваце сахрањивали у земљу, а са њима и њихово оружје, судове, одело, новце. Када умре муж, са њим је сахрањена и жена. Над гробом су подизали хумке или могиле, којих и данас има врло много од Једрена па све до обала Црнога и Мраморнога мора.¹⁾ Око 450 год. пре Христа, трачанско племе Одрисци, оснује своју државу, и заиста под краљевима: Тересом, Ситалком и Севтесом, сви трачански крајеви, од Егејског Мора па до Тисе и Прута, били су сједињени. Али, Одриске разби Македонски краљ Филип (359–336 пре Христа), те оснује на реци Хебрусу (Марица) Филипопољ или данас Пловдив, заузме све златне трачанске руднике и сву трачанску егејску обалу. Затим, његов син цар Александар Македонски (336–320 пре Христа), заузме сву Тракију, а после њега Келти у III в., Скити у II в. и најзад Римљани, заузеше земље Трачана, те Одрисци изгубише и слободу и државу. Најпосле, Тракија постаде Римска област у 46 год. после Христа за владе императора Клаудија. Тако Трачани, иако многобројни, — немајући над собом никакву државну власт, лишени државног уређења, — пропадоше пред јаком централистичком царевином, као што је био Рим. Од слободних људи, Трачани постадоше робови, а под царем Јустинијаном (527–567) ишчезе за навек и сам трачански говор.

Ето, таква је била прошлост ових становника Сигиндунума. Њихов живот у овој вароши морао је бити приближан ономе, кога су они водили у својим племенима.

2 — Илири

Све крајеве између Саве, Драве и Јадранскога мора па до Епира, заузимали су Илири. Ево њихових племена из тога доба: Истри у Истрији, престоница Тергеста (данашњи Трст); Либурни између Зрмање и Крке; Далмати — између Крке и Неретве; Илири — између Неретве и Шкумбе; Аутаријати, брђани, средиште Косово, Дибра (Галис); река

¹⁾ Године 1913 би раскопата једна велика хумка на српскоме сектору Једрена, где је била српска војска за време опсаде овога града. Тада се нађоше остаци од костура човековог, неки новци, врови од стрхела итд.

¹⁾ Срећковић, *Историја*, стр. 14.

²⁾ Пуцџер „*Historischer Atlas — Die Alte Welt*, 1—2, 3.“ Bielfeld ind Leipzig.

У Тара од њих води своје име; Дардани, источно од ових, од Црнога Дрима до Мораве и Пчиње; Пеони, чији су главни градови: Разлог, Дивар и Билазора (Велес). Пеони су живели у кућама саграђеним на кољу и хранили се рибом; други су живели у кућама на кољу у Пресбанском језеру (село Наколци). У доба Македонског краља Филипа, био је старешина над Илирима Брадил, кога је Филип победио 359 пр. Хр. и чију је престоницу Охрид заузео. Брадил је погинуо у овој битци.²⁾ Сингидунум освојише Аутарејци, када потискоше Тривале из њихових седишта, те су Илири, Аутарејци, постали господари тривалских крајева. Али, и ово освајање Сингидунума од стране Аутаријата није било дугога века. Њих потиснуше други народи.

3 — Сиџини

Ко су ти Сиџини? Одакле они дођоше? Јесу ли имали какве племенске везе са другим народима или нису? На сва оваква питања, покушаћемо да одговоримо, у колико нам је год то могуће, према историјском материјалу кога имамо под руком. Раније од 500 год. пре Христа, Сиџини, једно скитско-миђанско племе, основаше свој град на рту више Саве и Дунава. У 300 год. пре Христа, Келти из племена Скордиска, насељавају тај рт, на коме оснивају свој главни град, који доби своје име, чувено у историји света, Сиџиндунум. Бедеми овога града, по свој прилици беху начињени од једнога неотесаног диновскога зида.³⁾

Иродот, отац историје, ево шта вели о Сиџинима:

Пошто је претходно споменуо Трачане, он овако вели: „Што се пак тиче ове области преко Дунава, која се простире на северу (Панонија), нико нам извесно казати не зна, какви људи тамо живе; него, види се да је врло велика и бескрајна пустиња. Све што сам о томе могао сазнати, јесте то, да се тамо налази некакав народ који се назива Сиџини (Сиџинои) и да носи миђанско одело. Њихови су коњи по читавоме телу космати, дугачких длака по пет палаца и широка носа; они су малени, као погрбљени и неспособни да на себи носе јахача. Али, упрегнути у кола, они су врло брзи, и због тога се становници служе онајвише колима. Ови Сиџини простиру се до суседства Венета на Јадранскоме Мору. Прича се, вели Иродот, да су ти Сиџини миђански насељеници; али, ја не могу никако замислити, како су Миђани могли основати такву далеку насеобину. Међутим, дужина времена која доводи у ред све ствари

ово оправдава. Лигури, који живе више Масилије (Марсеља) називају трговце Сигинима. Кипријоти пак тако називају своја копља”.¹⁾

Миђани и Персијанци²⁾ живљаху у пределу који је познат под именом *Иран*. То је једна азијска пространа висораван, која се протеже од реке Тигра па на запад до области реке Инда, и од Каспијскога Мора и степа на северу, до Персијскога Залива и Индијскога Мора на југу. Планине су на истоку, западу и југу, где има поред река и плодне земље. *Мидија* је на северу Ирана, између Каспијскога Мора и реке Тигра; на северу је бреговита, а долине су између брегова плодне и нақвашене потоцима и речицама, које са брегова највише теку Тигру. Брегови су покривени боровом и храстовом шумом; у долинама обделавано је жито, подизати воћњаци са свима нашим воћним дрвећем: трешњама, јабукама, шљивама ит.д. Мидија је била сточарска земља, и њени коњи у старо доба били су чувени. Престоница Мидије била је Екбатана. Како је цар Кијаксар (632—595) управљао Мидијом која се је простирала све до Црнога Мора, где је био њен град Амиз, то је могућно да су Миђани могли прећи одатле на ушће Дунава и допрети у Сингидунум. Као добри одгајивачи коња, Миђани су то наставили и у овоме месту.

Сиџини, вели проф. Лефевр, трговци и извозници оружја од метала и гвожђа, били су као и Скити обучени по миђанскоме начину у дугачко одело, које су они опет позајмили од Келта. Заиста, Скити су могли доћи из Мидије, где су Скити врло дуго живели. Тако Халиби, настањени између Јерменске и Антропатене, израђивали су гвожђе које је Ескил називао халипским. Међутим ово су били Скити.

Омир спомиње као суседе Трачана и Мизијанаца у својој Илијади (XIII) и некакве Галактофаге „најмудрије и најпаветније људе”. У VIII в. пре Христа, на место ових појављује се име *Скита*, које се спомиње у песника Хезиода, из тога доба. Ово име знали су Грци настањени на обалама Црнога мора. Јер ови Скити, прешавши Кавказ нападоше Миђане за време миђанскога цара Кијаксара, и пленише Мидију 28 година. Други део Скита одбаци Гете и Трачане, па заузео леву обалу Дунава, која се после назва Малом Скитијом. Скит Анархазис у VI в. пре Христа, сматран је за грчкога мудраца, а 508—506 г. пре Христа Скити потукоше персијскога цара Дарија, када је ова прешао на леву обалу Ду-

¹⁾ Лефевр 159—160 (Germaines Atlaves, origine et croyances par André Le fèvre Professeur à l'Eco d'Anthropologie — avec un atlas de 32 cartes — Paris 1903). Катандић, стр. 114. — ²⁾ Лефевр, стр. 160.

²⁾ „Одломци” с. 195 М. С. Милојевића, 1872.

³⁾ Карић, „Србија”, 1887 г.

²⁾ Прокић, „Стара Историја” стр. 151.

нава.³⁾ Услед тога ратнички глас Скита би раширен врло далеко. Они су били номади, сточари и земљорадници. Скити са Азовскога Мора (краљевски Скити), продавали су Атини своје жито. Скити су били непосредни суседи Иранијеваца, те су припадали аријевској раси, што сведоче имена скитских краљева: Арија, Аријопета, Паризада. Одавде се види да су Скити били индо-европскога порекла. Према Иродоту, скитска је пространост у V в. пре Христа била врло велика: од Карпата па до Каспијскога мора.

Међутим, Скитија је обухватила цео онај огромни простор од Волге па све до Јадранскога Мора.¹⁾ Иродот вели да су седам наречја била говорена између Каспијскога мора и Истроса (Дунава), те су старешине најглавнијих племена употребљавали седам разних тумача, како би се Скити споразумели међу собом. У ствари, то је био само један језик — скитски.

У врло давно доба продреше скитска и словенска племена у дунавску равницу, па се настанише између Њемена и ушћа Дунава: Роксолани, Бастарни и Пеуцини, а друга, истакнутија напред, на западу и југу: Лугејци (Пољаци), Венеди или Венети на Јадранском мору.²⁾ У Иродотово доба, вели проф. Лефевр,³⁾ а то је у V в. пре Христа, народ који је дуго времена давао своје име целој тој огромној маси словенских и пословењених народа, био је народ *Сармата* или *Сауромата*. Ови су били настањени између Каспијскога и Азовскога мора. Ево шта вели о њима Иродот (IV—21): „Прелазећи Танаис (Дон), ми више нисмо у Скитији, већ улазимо у Сармате (Сауромате), који су настањени од Палус Меотида (Азовскога Мора) у простору од 15 дана хода, где нема никаквога дрвета, ни

³⁾ Дарије пређе Дунав на мосту од чамаца, па зађе дубоко у степе Скита (сада Јужна Русија). Између Дунава и Дона, лутао је два месеца, не могући никако достићи скотске коњанике, који се пред њим повлачашу, пошто иреходно опустоше и уништише цео крај у коме отступаху пред Даријем. Када глад нападе на Даријеву војску он се поврати на Дунав, да би отступио. Тада му Скити послаше чудновате поклоне: птицу, миша, жабу и 5 стрела. То значи: „Персијанци! Ако не одлетите у ваздух као птице, ако се не сакријете под земљу као мишеви, или не поскачете у воду као жабе, ви нам нећете умаћи, већ ћете изгинути од наших стрела”. Мост је на Дунаву чувао Хестија, тиранин из Милета, кога су Скити молили да мост разруши, како ниједан од Даријевих војника не би изнео главе. А Дарије је пошао на Ските са 700.000 војника и 200 лађа. Хестија одбије ову молбу Скита и Дарије са остацима своје војске пређе у Добруцу, па одакле у Тракију, коју целокупну заузме. (Прокић, „Стара Историја” стр. 146—147).

¹⁾—⁴⁾ Проф. Лефевр, стр. 157—160, вид. карте под бр. 16 и 17.

дивљег ни плодног. Више њих су Будини, чије је земљиште покривено сваковрсним дрвећем.” То је дакле једна задобијена тачка.

Према Иродоту, Сармати су били у ствари само једно *скитско племе*. Они и Скити, њихови суседи, говорили су наречјем једнога истога скитскога језика, иако су ова наречја била многобројна. Отуда су и имали седам тумача да би се споразумели. Али, како је даље било кретање ових Сармата, што се тиче баш овога нашега излагања? Ево како је било. Од V в. пре Христа, према проф. Лефевру, оно је било овако: Северно од Кавказа па до реке Бористена (Дњепра), пут им је био заједнички; одавде се крећу *Пеуцини* и заузимају садашњу Добруцу као и део источне Бугарске. У III в. пре Христа они су на ушћу Дунава на острву Певку, које се сада зове Св. Ђорђе. Бастарни, заузеше сав онај простор од Тираса (Дњестра), па све до садашње западне Бугарске. У III в. пре Христа, Перзеј, македонски Краљ, узео их је као своје најамнике и плаћао, а поводом борбе против Рима. Они нападаше на Скордиске у Илирији. Једно пак племе, под именом *Словени*, спусти се од Дњепра преко Карпата и Београда, те се заустави у данашњој Херцеговини, а од Карпата спустише се и *Венеди* или *Венети*, који населише данашњу обалу Венеције на Јадранском мору. Сигини, заузеше крајеве почев од Словенчак Алпа, па долином Саве и Драве до утока ових река у Дунав, затим утоком реке Тисе и током Дунава, допреше до у саму средину данашње Румуније, где се измешаше са Бастарнима. Према овоме *Сарматија* је у томе добу (V в. пре Христа) обухватала сав онај простор од Карпата па до Јадранскога мора, чији су јужни део населили и држали *Сиџини*. Та пак Сарматија била је у ствари део Скитије, а ова се је простирала све до реке Волге. Историја нам није изнела ниједан рат између сарматских племена, већ је између њих и Скита владао мир.⁴⁾

Име ових Сигина, Сармато-Скита, остало је Београду, који је се називао *Сиџиндунум*, што значи „Град Сигина”. Реч пак „дунум”, означава и брег, као што је јелински географ Страбон, у својој географији, брег узимао за варош или град. Како су пак по Иродоту, Лигури називали трговце Сигинима, онда је Сиџиндунум значио тржиште или трговачко место.⁵⁾

Клаудије Птоломеј први спомиње на грчком *Сиџин-донон* међу варошима *Горње Мезије*, садашње северне Србије. Његов је назив тачан, јер вели „*Сиџин*” а даљни оснивачи Београда били су заиста Сигини, а не *Синџини*, што се у даљем току времена није држало.

За *Птоломеја*, *Сиџин-дунум* јесте прва варош на *Дунаву*.

⁵⁾ Катанчић, стр. 129.

Према итиереру-ходепорикону-Антионоино-ву,⁶⁾ Сингидунум јесте град. У опису царства стоји забележено, да је *Сингидунум* седиште Четвртога Флавијевога Легиона, а под војводом Горње Мезије, сада Србије. Тадањи *Сингидунум* био је велика и лепа варош. Ово сведоче и нађене плоче, како вели Катанчић у „Спомен Београду”, и 49 гробних споменика са натписима, које су Аустријанци пронашли копајући шанчеве, приликом освајања Београда.

Даљи писци као: *Сократ*, *Никифор*, *Калист* и *Прокопије* спомињу *Сингидунум*, да је он прва варош на Дунавскоме брећу, као што то спомиње и *Цезарије*. Они га називљу *Сингедон*, *Сингедон* и *Сингедонијани*. *Хијеродес* вели „Сингидонос, управитељство Мезије.” *Зосим* пак тврди, да је *Грацијан*, бежећи, ухваћен и убијен од *Андроџација* на мосту код *Сингидуна*. Ко из *Паноније* у *Мезију* прелази, тај мора прећи преко Саве, те је морао ту бити и град.

Теофилакт Симоката вели „Сингедон опасују две реке”, па за једну вели да је Сава. *Филостои* „У *Сингидону Мизије*.” *Теодорит* назива *Сингидонум* а *Кедрин* „Сингидона.” Професор *Лефевр* назива га *Сингидунум*.

После овога, ишчезава име *Сингидунума* или *Сингидунума*, па за увек остаје српско име *Белиград* или *Београд*, о чему нам цар *Порфиријенит* пружа доказе (*Катанчић*, *Спомен Београда*, *Гласник V*, 128).

Са оваквим завршетком речи „дунум”, *Сингидунум* показује дуго сусество или стапање Скита са келтским народима *Таурисцима* и *Скордисцима*, који оставише своје трагове у долинама река *Драве*, *Саве* и *Дунава*. Тако од народа *Гауриска* постадоше вароши *Нореја*, сада *Љубљана*, *Таурунум*, сада *Земун*, а од *Скордиста* *Дуросторум*, сада *Силистрија*, и *Сингидунум*, сада *Београд*.¹⁾

Словени се, дакле, кретоше западу и југу, под именом *Сигина*, те заузеле све крајеве до *Јадранскога Мора*. Име *Словен* носило је једно сарматско племе, те се оно доцније распростре на све народе који су говорили, иако наречјем, ипак једним истим језиком. Реч „слав”, равно је грчком „клевос”, или „клес”: *Хераклес*, *Периклес* итд. — од *Индо-Европског* корена „клу” или „слу”, а то је размишљајти, схватити — што значи *глас*, *слава*. Тај нови свет из непосредне близине *Иранијеваца* обухвати цео онај огромни простор између *Каспијскога мора* и *Висле*, између *Волге*, *Црнога* и *Јадранскога мора*.²⁾ У *Иродотово* време то је била *Сарматија*, од имена *Сармата*, те се

Сармати и јављају као оснивачи *Сингидунума* или *Београда*. А доцније, на место име *Сармата* јавља се име *Словени*.

Какав је био живот у *Сингидунуму*, за време од V в. пре Христа па до I в. хришћанства? На ово питање тачног одговора нема. Једино што би се могло рећи, то је, да су *Сингидуњани* живели онаквим племенским животом као и остали *Сармати*, и *Скити*, смешани са *Галима* или *Келтима*. Што знамо, то је да су *Сармати*, као *Сигини* у *Сингидунуму*, говорили сарматским наречјем али скитским говором. Упоредна граматика језика, чија би основа била санскритски језик, могла би нам дати приближан одговор на питање којим су говором становници Београда говорили. Али што знамо, то је да су и *Скити* и *Сармати*, па дакле и *Сигини*, чисто аријевскога порекла, као што сведоче напред изнета имена скитских краљева. *Сингидунски* говор или скитско-сарматски био је прелаз од говора источних *Аријеваца* у *Азији* ка европским *Аријевцима* у западној Европи. Скитски говор, а наречје сарматско, јесте онај који се је говорио у *Сингидунуму* у то доба. Обичаји су морали бити у *Сингидунуму* приближни обичајима племена из којих су постали становници овога места. Узмимо ратовања. Код *Сармата* је био обичај да погубе само стотога заробљеника, а не остале, што је доказ колико толико поштеде живота осталих људи. Код ондашњих других племена овога није било, већ се је дешавало, да су сви заробљеници побијени. Могућно је, да је овакав начин ратовања био и код *Сигина*. Враџбине и врачачања тада су била права вера код свих народа, па и код *Сармата*, *Скита* и *Сигина*. Код *Сармата* врачевани су врачали: кору од липе обавију око прста, па када одавијају ову кору, онда врач изговара пророчке речи и врачбине, вели *Иродот*. Исто тако, можемо веровати да је овако било и код *Сигињана*. Из једне приче се види, код *Иродота*, да сарматске жене иду у лов, да јаше коње и да се облаче као људи, што је све доказ њиховога јунаштва и храбрости. *Сармати*, вели *Тацит*, проводе свој живот на коњу и иду за плугом. Као што се одавде види, *Сигињани*, који су сарматско-скитско племе, могли су имати исте овакве обичаје, те су *Сигини* били и сточари и земљорадници и трговци и ратници, а њихове жене храбре и јуначне. На 2380 година, раније од нас данашњих *Београђана*, овакве одлике *Сигина* могу бити само похвалне, што је доказ да *Београд* и у томе давномо добу показује исте особине које је показао до данашњега дана, а то је рад, рат и трговина.

⁶⁾ *Антонин Побожни*, римски цар од 138—161. *Испинерер*, јесте речник места у римској царевини са растојањима од Рима.

¹⁾ Проф. *Лефевр*, стр. 160.

²⁾ Проф. *Лефевр*, стр. 156—157.

(наставиће се)

Радивоје К. Новаковић

† Румунска Краљица Марија Мајка

— Изјаве саучешћа Претседника Београдске општине г. Владе Илића —

Румунска Краљица Марија Мајка преминула је 18 јула т. г. у 17,38 часова у дворцу Пелишор у Румунији. Блаженопочивша Краљица је боловала дуже времена од ретке болести, од склерозе јетре и слезине, и била је на лечењу у Дрездену. Кад је предосетила да ће умрети, захтевала је да је пренесу у Румунију у дворца Пелишор, где је умро и Њен Супруг Краљ Фердинанд I. Сама ова упорна жеља да је пренесу у отаџбину, тешко болесну, макар тиме прекратила себи и живот, доказује колико је жарко во-

краљице. Мајка Јој је била руска велика кнегиња Марија. Била је тако унука Краљице Викторије и руског цара Александра II. Венчала се 1892 са румунским престолонаследником Фердинандом, који је постао Краљ 1914.

Краљица Марија се сва предала вршењу своје краљевске мисије и живела је само за Свој румунски народ. Делила је све патње са њим. За време крвавог светског рата појављивала се и у рововима, под пљуском шрапнела, да улије наде и храбрости малаксалима, долазила је и у болнице да лечи рањенике. У тешким политичким кризама показивала је увек задивљујућу присебност, храброст и дубоку мудрост.

Као списатељица великог талента позната је и у Румунији и у иностранству. У својим делима, која се радо читају, показала је велики дар посматрања и уметничког изражавања. У њих је излила целу Своју личност.

Зато је разумљива Њена велика популарност у румунском народу, који је искрено оплакује, од најсиромашнијих колиба до богатих двораца. Овој дубокој тузи придружује се и југословенски народ, који учествује у болу Своје љубљене и узвишене Краљице Марије Југословенске, ћерке Блаженопочивше Румунске Краљице Марије.

Бол југословенске Престонице због смрти племените Румунске Краљице Мајке изразио је Претседник Београдске општине г. Влада Илић у овим депешама:

ЊЕНОМ ВЕЛИЧАНСТВУ КРАЉИЦИ МАРИЈИ

Букурешт

У часу превелике туге која је задесила Ваше Краљевско Величанство смрћу Ваше Узвишене Мајке Њеног Величанства Краљице Марије молим Ваше Величанство да благоизволи примити искрене изјаве саучешћа грађанства престоног града Београда, његовог Градског већа и моје лично.

ВЛАДА ИЛИЋ

Претседник Београдске Општине

Господину ЈУЛИЈАНУ ПЕТЕРУ,

Претседнику града Букурешта

Хитам да Вас уверим да грађанство Југословенске престонице узима у великој мери учешћа у великом болу, који у овом моменту осећа становништво Букурешта, услед смрти Њеног Величанства Краљице Марије.

ВЛАДА ИЛИЋ

Претседник Општине града Београда

Блаженопочивша Румунска Краљица Марија

лела Румунију. Цео Њен живот, од удаје до смрти, био је посвећен слави и величини Њене нове отаџбине.

Сахрана је извршена 24 јула у манастиру Куртеа Арђеш, у краљевској породичној гробници, поред гроба Краља Фердинанда I.

Краљица Марија је рођена 29 октобра 1875 у Иствел Парку (грофовија Кент), као старија ћерка војводе Алфреда од Саксен Кобург-Готе и војводе од Единбурга, другог сина енглеске

Свечано устоличење Њ. Св. Патријарха Гаврила на престо српских патријараха у Пећи

— Честитка Претседника Београдске општине г. Владе Илића —

Беличанствена црквена свечаност обављена је у Пећи 2 августа т.г.: Уведен је на свечан начин Њ. Св. Патријарх Гаврило у стари престо српских патријараха. Ово је 42 устоличење од устоличења првог српског патријарха, а треће устоличење од успостав-

љанства, поређана већ раније према програму. Огромне масе света испуниле су и цркву и порту, тако да се поворка једва кретала.

У 8 и по почела је свечана литургија, коју је служио Њ. Св. Патријарх Гаврило.

Свечани чин устоличења

љања старе српске патријаршије после светског рата. Варош је била необично жива, свечано расположење осећало се свуда још неколико дана пре главне свечаности.

Изјутра после 8 часова кренула је свечана поворка архијереја и свештенства на челу са Њ. Св. Патријархом из патријаршије у Манастир. Војна музика је интонирала химну. Њ. Св. Патријарх и архијереји били су обучени у нарочито свечане одежде. Пролазећи кроз шпалир народа и војске Њ. Св. Патријарх је благосиљао присутне. На улазу у стари пећски манастир Патријарха су дочекала разна иза-

Овој свечаној литургији присуствовали су, поред представника многобројних друштава и установа, ови званични представници: Изасланик Њ. В. Краља Петра II генерал г. Христић; представници Краљевске владе министри г.г. Милан Симоновић, Добривоје Стошовић и Богољуб Кујунџић; представник Народне скупштине потпретседник г. Вучетић, представници Сената сенатори г.г. Кристић, Спасојевић и Кујунџић; представник Министра војног генерал г. Копчалић, банзетске бановине г. Пера Иванишевић, претседник Пећске општине г. Протић, командант града Пећи мајор Прокеша и др.

После заамвонске молитве, Њ. Св. Патријарх изази са архијерејима кроз царске двери. Најстарији архијереји митрополити г.г. Јосиф и Доситеј узимају га за руке и уводе на свечан начин у древни престо српских патријараха.

Загребачки митрополит г. Доситеј пропратио је устоличење Патријарха говором у коме је честитао Патријарху и објаснио значај овог светог чина.

Са престола српских патријараха одржао је Њ. Св. Патријарх Гаврило језгровиту беседу у којој је истакао значај православља за наш народ и његову слободу.

Велике тековине светосавског православља — рекао је Њ. Св. Патријарх — биле су најчвршћи ослонац наше старе националне славе и величине. Оне су и после па и до наше државне слободе биле и остале стуб одбране, стуб самоодржавања и стуб утехе и наде на поновни васкрс државне самосталности и слободе.

Жичка архијепископија и пећска патријаршија, носиоци и чувари светосавског православља, били су Богом надахнути руководитељи и путовође српског народа кроз сва тешка времена нашег мучног живота под игом туђина и непријатеља. Кад је наша стара држава политички и физички била угушена, остала је била она непобедива и животворна снага духовног јединства и верског национализма коју је нашем народу чувало српско свештенство преко и кроз хришћанско православље. Ову животворну снагу нису могле уништити ни све физичке силе непријатеља и туђина, јер је она била чврсто усађена и утемељена у души и срцу српског народа. Отуда је наша историја и политичка и национална у исто време и историја светосавске цркве и обратно.

Њ. Св. Патријарх је даље оцртао патње српског народа под турским ропством које су морали да подносе и пећски патријарси. Извесни су патријарси морали да беже са својим народом, други су, — као и остали архијереји, свештеници и народни прваци — завршили свој живот као мученици на вешалима, неки су тровани, неки на коље набијани и дерани, черечени. И са овог светог престола много је српске крви просуто у току векова за остварење великих идеала, који су остварени у данашњој моћној Краљевини Југославији.

Затим је споменуо посебно све патријархе који су погинули мученичком смрћу, истакао значај обновљења пећске патријаршије, које је извршио Витешки Краљ Александар I Ујединитељ, и упутио Богу топле молитве за душе свих патријараха српских, свих бораца за слободу и независност, свих осветника Косова и ослободитеља нашег народа на челу са највећим Ујединитељем Блаженопочившим Краљем Александром.

Помолимо се Богу, са светог патријаршијског престола, за живот и здравље Краља Петра II и Његов Краљевски Дом, Краљевског намесништва на челу са Њ. Кр. Вис. Кнезом-Намесником Павлом.

Народ и свештенство поздравили су Њ. Св. Патријарха певајући „Много љествија“, приредили су овације Њ. В. Краљу Петру II, а војска у порти одала је почаст Њ. В. Краљу плотуном.

Изасланик Њ. В. Краља први ађутант генерал г. Христић честитао је Патријарху устоличење, а Па-

тријарх га је благословио и пољубио у чело. Министри и остали званични претставници прилазили су редом Патријарху и честитали Му љубећи Га у руку. Патријарх им је делио благослове. Сви присутни су прошли поред Њ. Св. Патријарха и добили благослов.

Свечана поворка архијереја и свештенства, са Њ. Св. Патријархом на челу, изашла је затим из цркве. Појава Њ. Св. Патријарха у парку изазвала је бурно одушевљење. Почасна чета пали плотун, а музика интонира химну. Народ кличе „Живео Патријарх!“, а Патријарх одговара „Живео Краљ!“. Овај поклик сви присутни прихватају радосно.

Њ. Св. Патријарх приредио је у 13 часова традиционални ручак. За време ручка Њ. Св. Патријарх је наздравио Њ. В. Краљу Петру II, захвалио се Краљевској влади, Народној скупштини и Сенату на високој пажњи коју су указали цркви поводом овог свечаног чина шаљући своје делегате.

Министар правде г. Милан Симоновић одговорио је на здравицу Њ. Св. Патријарха истичући значај и велика историјска дела Српске православне цркве и њених пастира.

После подне приређено је на једној пољани поред патријаршијског манастира народно весеље и ручак за народ.

ЧЕСТИТКА ПРЕТСЕДНИКА БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ Г. ВЛАДЕ ИЛИЋА

Поводом ове историјске свечаности у Пећи упутио је Претседник Београдске општине г. Влада Илић, у име Престонице, Градског већа и своје лично, ову депешу:

АРХИЕПИСКОПУ ПЕЋСКОМ МИТРОПОЛИТУ БЕОГРАДСКО-КАРЛОВАЧКОМ ПАТРИЈАРХУ СРПСКОМ ЊЕГОВОЈ СВЕТОСТИ ГОСПОДИНУ ГАВРИЛУ

П е ћ

У моменту када се обавља свечано увођење Ваше Светости у древни престо српских патријарха молим Вас да изволите примити најискреније честитке и најлепше жеље које Вам шаљем у име престоног Београда, Градског већа и своје лично.

Данашња величанствена свечаност оживотворила славну традицију Светосавске цркве која је како у доба српске славе и величине тако и у доба страдања и искушења била средиште духовног, верског и народног живота.

Као Поглавара свете православне цркве који данас свечано улази у престо својих славних претходника Београђани преко свога Претседника поздрављају Вашу Светост молећи је за патријаршиски благослов и топле молитве.

ВЛАДА ИЛИЋ
Претседник Београдске општине

Прослава француског народног празника у Београду

Француски државни и народни празник 14 јули, успомена на освајање Бастиље и почетак Француске револуције, прослављен је и ове године у Београду манифестовањем љубави и дивљења према великој човекољубивој француској нацији. У прослави је узео учешћа цео Београд, непосредно или преко својих многобројних организација.

На свечаном пријему код француског посланика г. Ремона Брижера, пре подне у француском посланству, били су претставници државних и самоуправних власти, претставници официјерског кора, дипломатски кор, делегати разних националних, ратничких, културних и хуманих удружења.

Г. Брижер је том приликом одржао значајан говор, у коме је нагласио да Французи и Југословени иду и даље раме уз раме, као што су одувек ишли.

Говор је пропраћен живим овацијама Н. В. Краљу Петру II и Претседнику Француске Републике г. Леброну.

Удружење бивших француских ђака приредило је увече свечану академију у дворани Правног факултета у част француског народног празника. Дворана је била препуна грађана. Појава француског посланика г. Брижера на овој академији пропраћена је бурним овацијама и свирањем француске химне.

Говорници на тој академији — г.г. д-р Нико Миљанић, професор универзитета, д-р Ђорђе Тасић,

професор универзитета, д-р Иван Ђаја, професор универзитета, Светислав Петровић, Лујо Ловрић и један претставник студената г. Минић — изнели су шта је све Француска учинила за наш народ, нарочито за време последњег крвавог рата, колико је утицала на развој наше културе; истакли су значај француске револуције, која је донела демократију и слободу на Континенту и отворила пут за признање равноправности свих народа. Г. д-р Ђаја је истакао да француска наука стоји у служби целог човечанства, она није измислила ни бактериолошки рат ни бојне отрове; зато данас очекујемо спас од великог духа француске науке.

После ових говора, једна девојчица предала је г. Брижеру лепу лутку обучену у шумадијско одело као поздрав србијанске деце г-ђи Брижер и свима француским мајкама.

Исто вече је у просторијама Аутоклуба приређено свечано манифестационо вече поводом француског националног празника.

Ова спонтана и срдачна прослава у Београду још је једном освежила успомене на заједничке борбе и патње Југословена и Француза у светском рату, показала колико је велика захвалност свих оних Југословена које је Француска примила и помогла за време избеглиштва, као и колико су француска култура, француске политичке и социјалне концепције постале саставни део југословенске народне душе.

Маџарски хотелијери у Београду

Једна група маџарских хотелијера боравила је у Београду 10 и 11 јула. Двадесет претставника највећих будимпештанских хотела посетила је престоницу Југославије да се упознају са нашим хотелима и хотелијерима и да утврде модалитете сарадње између југословенских и маџарских, а специјално између београдских и будимпештанских хотелијера: страни туристи би били упућивани из Југославије у Маџарску са свима потребним упутствима о маџарским, а особито будимпештанским хотелима, а маџарски би хотелијери упућивали опет своје посетиоце, стране туристе, у Београд и у остале градове Југославије, дајући им све податке о југословенским хотелима.

Оваква сарадња вршена је дуго времена између маџарских и аустријских хотелијера, а специјално између хотелијера Будимпеште и Беча, и давала је сваке године лепе резултате. После аншлуса смањена је знатно посета туриста Аустрији из Енглеске, Француске и

Америке, а тиме је смањена та посета и за Маџарску, јер су страни туристи прелазили обично из Аустрије у Маџарску. Овим споразумом између маџарских и југословенских хотелијера накнадно би се у извесној мери тај губитак за Маџарску, а повећао би се и број туриста у Југославији.

Београдски хотелијери дочекали су срдачно своје маџарске колеге и примили их оба дана као своје госте, стављајући им бесплатно собе у својим хотелима. Приредили су им заједнички ручак код „Коларца“, а маџарски хотелијери су приредили својим београдским колегама заједничку вечеру код „Српског Краља.“

Маџарски хотелијери су разгледали београдске хотели, прегледали су београдске знаменитости и положили венац на гроб Незнаоног Јунака на Авали. Из Београда су отпутовали за Нови Сад.

Славе београдских установа

СЛАВА ШЕСТОГ ВАЗДУХОПЛОВНОГ ПУКА

Шести ваздухопловни пук прославио је своју славу св. Илију у кругу пука. Од улаза у круг па до самог великог хангара, где је обављена главна свечаност, стазе су биле искићене југословенским заставама, а сам хангар је укусно украшен заставама, цвећем и зеленилом.

Слави су присуствовали: Изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Миливоје Дурбешић; изасланик Министра војске и морнарице први помоћник Министра генерал г. Александар Стојановић; начелник Главног генералштаба г. Милутин Недић; командант Дунавске дивизије генерал г. Петар Арачић; командант Коњичке бригаде Краљеве гарде генерал г. Милутич Жупањевац; претставници осталих војних власти, ваздухопловних институција и вероисповести.

Госте су дочекивали командант ваздухопловства генерал г. Душан Симовић, начелник штаба команде ваздухопловства генерал г. Миодраг Дамјановић, командант аеродрома пуковник г. Светозар Димитријевић и командант Шестог пука потпуковник г. Драгутин Рупчић.

После обављеног верског обреда одржали су говор командант ваздухопловства генерал г. Душан Симовић и командант пука потпуковник г. Драгутин Рупчић.

Изведен је импозантан дефиле, а после је приређена закуска.

СЛАВА ПЕШАДИЈСКОГ ПУКА КРАЉЕВЕ ГАРДЕ

Пешадијски пук Краљеве гарде прославио је у Гардијском дому у Топчидеру дан 1 августа као успомени на дан када је 1919 године формиран овај пук у свом садашњем облику.

Слави је присуствовао изасланик Њ. В. Краља бригадни коњички генерал г. Жарко Мајсторовић, (који је обишао постројене војнике и честитао им славу), претставник Министарства војске дивизијски генерал г. Александар Стојановић, претставник Коланде Београда бригадни генерал г. Влада Милојковић, командант коњичке бригаде Краљеве гарде генерал г. Милутин Жупањевац и претставници других војних власти.

После отслуженог верског обреда, одржао је говор командант пука генерал г. Радовић у коме је изнео историјат пешадије Краљеве гарде од момента када је Кнез Милош 1820 образовао своју личну гарду од по шест младића из свих нахија, па до 1919 и 1920 када је пешадијски пук Краљеве гарде формиран у свом садашњем саставу и концентрисан у Београду. Изнео је заслуге пешадије Краљеве гарде у ратовима, одао пошту погинулим гардистима и позвао војнике да не забораве никад службу Њ. В. Краљу и Краљевском дому.

Изведен је затим сјајан дефиле пука. Приређен је после тога ручак гостима у сали Гардијског дома. За време ручка измењане су здравице између Краљевог изасланика генерала г. Мајсторовића и команданта пука генерала г. Радовића. Клицало се одушевљено Њ. В. Краљу и Краљевском дому.

Због жалости за Блаженопочившом румунском Краљицом Маријом ове године нису приређене никакве нарочите свечаности. Изостало је и уобичајено пуковско весеље после подне.

СЛАВА АУТОМОБИЛСКОГ ПУКА И БАТАЉОНА БОРНИХ КОЛА

Аутомобилски пук и Батаљон борних кола прославили су заједнички своју славу Св. Илију 2 августа у просторијама Аутомобилског пука, које су биле свечано украшене. Слави су присуствовали: Изасланик Њ. В. Краља потпуковник г. Петар Покорни; изасланик Њ. Св. Патријарха прота г. Трбојевић; изасланик Претседника Београдске општине генерал г. Живан Ранковић, градски већник; изасланик Министра војске и морнарице генерал г. Божин Хаџи-Илић; изасланик Управника града Београда шеф Саобраћајне полиције г. Живановић.

Пошто је обављен славски обред, командант Аутомобилског пука потпуковник г. Светозар Живановић одржао је пригодан говор у коме је истакао значај Аутомобилског пука и оцртао улогу коју су шофери са својим аутомобилима одиграли у светском рату.

Гости су добили послужење, а после подне је приређено војничко весеље.

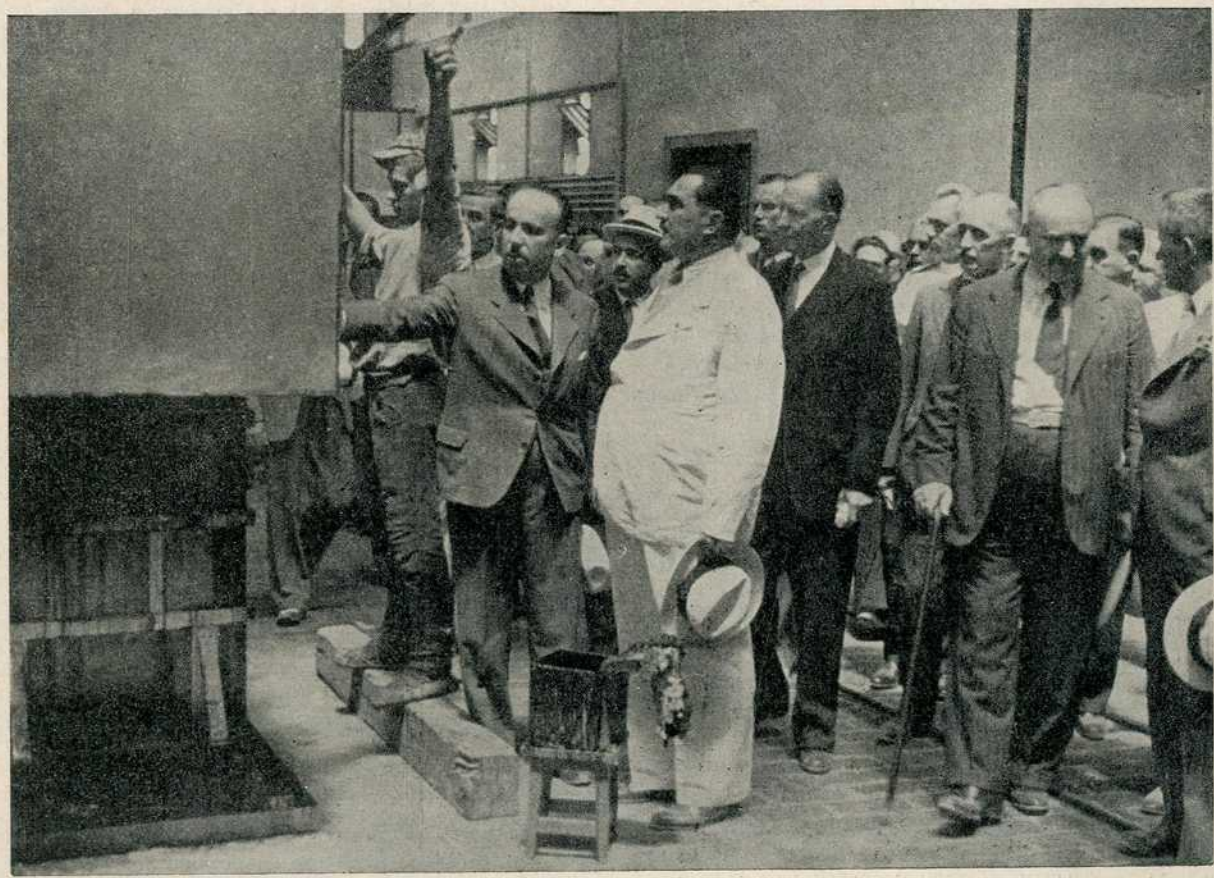

Привредна хроника

На територији Београдске индустријске коморе у Бору отворена је најмодернија електролитична рафинерија бакра

На територији Београдске индустријске коморе, у Бору, освећено је 2 јула т. г. постројење за електролизу бакра у Борском Руднику. То је дело од необично великог значаја и за нашу индустрију и за

г. Богољуб Кујунџић, Министар трговине г. Милан Врбанић, Управа Друштва Борских Рудника, Претседник Београдске трговинске коморе г. Милутин Станојевић и већи број угледних званица, претставника

Претседник Краљевске владе г. д-р Милан Стојадиновић и претседник Београдске општине г. Влада Илић, са гостима, обилазе постројења Борских рудника

народну одбрану Краљевине Југославије. Новоподигнута електролитична рафинерија бакра последња је реч технике. У њој су примењена техничка средства која досад нису примењивана у другим рафинеријама.

Приликом освећења приређена је импозантна свечаност у Бору, којој су присуствовали: Претседник Краљевске владе г. д-р Милан Стојадиновић, француски посланик на нашем Двору г. Брижер, Претседник Београдске индустријске коморе и Претседник Београдске општине г. Влада Илић, Министар финансија г. Душан Летица, Министар шума и рудника

индустрије, велики број радника Борских Рудника и грађана из околине.

Значај овог постројења истакнут је довољно јасно и прецизно у говорима који су одржани приликом ове ретке свечаности. Претседник Друштва Борских Рудника г. **Мирабо** узео је први реч и поздрављиво Претседника Краљевске владе г. д-р Милана Стојадиновића. Констатовао је да је ово велико дело већ остварено и да је израда електробакра ушла у широки програм који је инаугурисао лично г. д-р Стојадиновић.

МИНИСТАР ШУМА И РУДНИКА Г. БОГОЉУБ КУЈУНЦИЋ ИЗЛАЖЕ ВЛАДИН ПРОГРАМ О ПРЕРАДИ РУДА У ЗЕМЉИ

Г. Богољуб Кујунџић, Министар шума и рудника, изнео је у свом говору детаљно сав значај овог постројења, којим је остварена једна крупна тачка великог индустријског програма Претседника Владе г. д-р Милана Стојадиновића. У Зеници је инвестирано око 200 милиона дин. у постројења за прераду железне руде у челик. Тиме је омогућено да се око 400.000 тона најбоље гвоздене руде годишње, која је досад извожена у иностранство по врло јевтину цену, прерађује код нас и тиме да се знатно смањи увоз прерађеног гвожђа и челика, који смо плаћали скупо. Основано је друштво „Југословенски челик“ са капиталом од 600 милиона дин., које ће се побринути да прерадом наших руда у нашој земљи, са нашим горивом и нашем радном снагом, подмирујемо све потребе наше народне привреде, а нарочито наше народне одбране, као и да извозимо наш првокласни челик. Ускоро ће се приступити изградњи великих топионица олова код Косовске Митровице, па ћемо моћи извозити олово у знатним количинама, место што данас извозимо годишње око 80.000 тона оловног концентрата, који се претана у иностранству и зарађује на томе иностранство. Исто тако ће се приступити изградњи велике топионице цинка у Шапцу, па ћемо извозити цинк најбољег квалитета, место што смо досад извозили сирову руду.

Недавно је отворена у Лозовцу код Шибеника електролиза алуминијума, па ћемо добивати алуминијум који смо досад морали плаћати око 300.000 дин. по вагону, а извозили смо алуминијеву руду — боксит по багателној цени од 1.300 дин. по вагону. Та ће руда сада бити прерађивана код нас.

У Југославији се налази један од светских рудника бакара и производи се годишње око 40.000 кг. топљеног црног бакара, у коме има око 2.000 кг. злата и око 6.000 кг. сребра. Тај црни бакар морао се извозити у иностранство, зато што му је био потребан само још један процес у производњи, да би се као бакар могао употребити. А ми смо из иностранства морали увозити сваки килограм бакара који нам је био потребан.

Ово постројење за електролизу бакара, које се данас освећује, учиниће крај тој аномалији и отвориће нову еру у нашој рударској индустрији. Од данас ћемо имати у земљи бакар најбољег квалитета и нећемо га увозити, а злато и сребро које се у њему налази у завидним количинама вадиће се овде и остајаће у земљи. Нашој народној одбрани пружа се основни метал.

ЗАВРШЕН ЈЕ ПРВИ ПЕРИОД, А ОТПОЧИЊЕ НОВИ ПРОГРАМ РАДА — ИЗЈАВЉУЈЕ ПРЕТСЕДНИК КРАЉЕВСКЕ ВЛАДЕ Г. Д-Р МИЛАН СТОЈАДИНОВИЋ

На банкету који је приређен гостима одржао је значајан говор Претседник Краљевске владе г. д-р Милан Стојадиновић, у коме је констатовао да је за две године остварен у целости програм владе о преради нашег рудног блага у нашој земљи и са нашем радном снагом, који је обухватао прераду гвоздене,

алуминијеве и бакарне руде. Данашњим свечаностима у Бору завршава се први период рада, али одмах има да дође нови програм рада.

Овај програм обухвата на првом месту да се и у погледу на олово и цинк има одмах да спроведе оно што је већ учињено са бакром. Нове топионице у Косовској Митровици и у Шапцу имају да послуже томе циљу. Код гвоздене индустрије наш нови програм предвиђа производњу челика, ради чега је основано акционарско друштво са државним капиталом од 600.000.000 динара. Код бакара ми желимо створити једну фабрику за изградњу телефонских каблова. Пре је постојао предлог да се готови каблови купе у иностранству. Ми смо ту идеју сада одбацили. Подићићемо своју фабрику каблова и она ће добити све наруџбине, које иду у стотине милиона динара, а чији ће износ тако највећим делом остати у нашој земљи.

Г. Претседник владе је говорио о улози страног капитала у нашој земљи, изјављујући да правичан интерес на уложени капитал мора да буде обезбеђен, али државни и национални интереси морају бити изнад свих других. Захваљује управи Борских Рудника на сарадњи и пије у здравље Претседника Француске Републике г. Лебрена.

ФРАНЦУСКИ ПОСЛАНИК Г. БРИЖЕР КАЖЕ ДА СВИ ФРАНЦУЗИ ОСЕЋАЈУ ЉУБАВ ПРЕМА ВЕЛИКОЈ И ВИТЕШКОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ

Француски посланик на нашем Двору г. Брижер, у свом говору, каже да Француска не може да буде равнодушна кад год се ради о Југославији. Зато он и други Французи узимају живог учешћа на данашњим манифестацијама. Творница за електролизу бакара, која је створена за две године, јесте речито сведочанство о виталности Југославије, која је данас у свом потпуном полету. Честита Претседнику владе на оствареном делу, које потиче из његове, Претседникове, личне иницијативе, без кога би било тешко замислити праву економску, па, разуме се само по себи, и политичку независност. Са највећом радошћу поздравља могућност извоза пречишћеног бакара за Француску. Ово дело, као и многе друге ствари учињене за добро ове земље, носи француско-југословенску сигнатуру.

ОДЛИКОВАЊА УПРАВЕ БОРСКИХ РУДНИКА

Министар шума и рудника г. Б. Кујунџић саопштио је да је Краљевско намесништво, на предлог Краљевске владе, одликовало високим одликовањима претседника и чланове Управног одбора Борских рудника.

ПРЕТСЕДНИК БЕОГРАДСКЕ ИНДУСТРИЈСКЕ КОМОРЕ И БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ Г. ВЛАДА ИЛИЋ ПОЗДРАВЉА ОВО ВЕЛИКО ДЕЛО И ИСТИЧЕ ЊЕГОВ ЗНАЧАЈ

Претседник Београдске индустријске коморе и Београдске општине г. Влада Илић одржао је овај говор:

Ја сам срећан што могу данас да поздравим ово велико дело највећег предузећа на територији београдске Индустријске коморе.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Рад Друштва Борских рудника прати наша Комора са пажњом и симпатијом коју дугује свима већим индустријским подухватима. Код Борских рудника та пажња и те симпатије увећане су чињеницом да је Борске руднике открио и оживотворио баш почасни претседник Коморе, неумрли Ђорђе Вајферт.

Он је по тада беспутним пределима Србије неуморно истраживао рудна богатства, не жалећи ни себе ни средстава. Свестан тога да скривена богатства у утроби земље не значе ништа док се не пронађу, он је тражио начина да народу овога краја да за послужење и ослободи га дотадашњег одласка у печалбу, где је морао да зарађује кору хлеба далеко од својих.

Како у тадашњој Србији није било расположивих капитала за експлоатацију већег обима, пок. Вајферт се обратио увек пријатељској Француској и остварио још тада економску сарадњу француског и нашег народа.

Та сарадња дала је одличне резултате. Продукција руде пела се стално. Она се од 700 тона у 1905 г. попела пред рат, 1913 г., на 125.000 тона, да већ 1925 г. пређе 170.000 тона, а 1935 и 670.000 тона.

За то време Француско друштво је чинило све нове и нове инвестиције. После топионице уведена је флотација за прераду и сиромашније руде, подигнута је властита железница, раднички станови, болница, школа. Читава једна велика насеобина, у којој преко 5.000 радника налазе своју сталну зараду.

Борска руда је богата. Она даје преко 4% бакра финоће 99,50%. Поред тога, руда садржи око 54 грама злата и 150 грама сребра по тони.

Већ неколико година Друштво продаје нашој Народној банци око 2.000 кгр. злата годишње и на тај начин увећава нашу златну подлогу.

Огромне користи дао је нашој земљи рад Борских рудника. Ипак је свему томе раду нешто недостајало. Ми смо морали увозити прерађевине нашег бакра у вредности преко 100 милиона динара годишње. Требало је наћи начина да се оспособи домаћа радност и за прераду.

Француско друштво Борских рудника прихватило је нову економску политику наше Владе и решило је да уведе инсталације за електролизу бакра.

Пре непуне две године, претседник Краљевске владе г. д-р Милан Стојадиновић, чија привредна политика већ три године даје снажне потстреке нашој прерађивачкој радности, ударио је камен-темељац фабрике за електролитичну рафинерију бакра на овоме месту.

Данас смо присуствовали освећењу овога значајнога предузећа по нашу земљу.

Рафинерија ће учинити да се наше злато издваја у нашој земљи. Она ће давати електролитични бакар способан за прераду и на тај начин омогућити развој металургијске бакарне индустрије код нас, за коју до сада није било услова. Како цела потреба земље не износи ни трећину капацитета рафинерије, то ће Југославија постати јак извозник прерађеног бакра и израђевина од њега.

Наша индустрија, а кроз њу и цео наш народ, добија данашњим даном много, и ја са узбуђеном поздрављам освећење и почетак рада електролитичне рафинерије.

Пријатно ми је да и овом приликом изразим велику захвалност Француском друштву Борских рудника, које није застало ни пред овако великом инвестицијом да би проширило поље економске сарадње Француске и Југославије. Сарадње која је већ до сада дала тако лепе резултате.

Овом приликом да нагласим нашу захвалност претседнику Владе г. д-р Милану Стојадиновићу, који консеквентно спроводи своје начело економске независности Југославије.

Господине Претседниче,

У име Индустријске коморе у Београду ја дижем ову чашу за напредак Француског друштва Борских рудника. Дижем је у знак наше захвалности за све оно што је Друштво учинило да прошири и учврсти економску сарадњу између Француске и Југославије. Та сарадња је давала увек одличне резултате и Индустријска комора хоће да вам потврди своје убеђење да ће се они још увећати.

Хвала и — добра срећа!

Говорио је и Претседник Трговинске коморе г. Милутин Станојевић о значају Борских Рудника за целу нашу народну привреду и поздравио активност наших пријатеља Француза на проширавању и јачању веза између наше две привреде.

После банкета Претседник Краљевске владе г. д-р Милан Стојадиновић, Претседник Београдске општине г. Влада Илић и остали гости разгледали су све инсталације Борских Рудника. Г. д-р Милан Стојадиновић је затим предао одличја одликованим члановима Управе Борских Рудника.

*

Француско друштво Борских рудника издало је поводом ове значајне свечаности „Споменицу”, технички врло укусно опремљену, на српско-хрватском и француском језику, у којој је описана цела свечаност, истакнут значај освећеног постројења за електролизу бакра, и штампани сви говори изречени том приликом.

Комунално-социјална хроника

Размена београдских и чехословачких омладинаца дала је ванредне резултате

— Срдачан дочек југословенских омладинаца у Чехословачкој, као и одушевљен и гостољубив пријем чехословачких омладинаца у Југославији осигурава југословенско-чехословачко братство будућих генерација — Као гости Претседника Београдске општине г. Владе Илића, Чехословачки омладинци су разгледали Београд, Шумадију и Јужну Србију —

Везе између Прага и Београда необично су причине, нарочито од посете приматора града Прага г. д-р Петра Зенкла Београду, када је између њега и претседника Београдске општине г. Владе Илића дошло до споразума о сарадњи ове две престонице. Те везе се

Прашка организација „Домовина заграничних Чехословака” примила је радосно ову идеју и радила на њеном остварењу. Тако су утврђени врло брзо сви модалитети извођења ове корисне акције и она је приведена у дело већ преко ферија 1937 године.

Чехословачки омладинци на пријему код претседника Београдске општине г. Владе Илића. Присутан је и гувернер-министар Атине г. Коцијас (лево од претседника г. Илића)

од то доба стално продубљују и разрађују. Као једна од корисних последица ове сарадње јесте размена, која се врши од 1937 године, чехословачких и југословенских средњошколаца за време школских ферија.

Идеју о тој размени дао је претседник Београдске општине г. Влада Илић. Удружење чехословачких жена у Београду доставило је Прагу ту жељу г. Владе Илића.

Поред здравствених разлога који су диктирали ову размену — одмор и опоравак наших и чехословачких омладинаца после напорног школског рада — много су важнији културни и привредни циљеви: Ова размена треба да омогући омладинцима реципрочно упознавање привредних, културних и друштвених прилика у Југославији и Чехословачкој и да створи темеље за братство и конструктивну сарадњу генерација

www.kojeposle неколико година ући у јавни живот. То истодобно треба да буде употпуњавање студија и проширавање знанствених хоризоната ових омладинаца, који имају срећу да путују у братску земљу. Наши омладинци имаће много штошта да виде у братској Чехословачкој: развијену индустрију, нарочито челичну и прецизну механику, успешно решавање комуналних проблема (нарочито урбанистичких и социјалних), високу свест о народној и државној заједници и ванредну добровољну дисциплину у потпуној демократији, итд. Чехословаци ће имати прилике да се диве необичним природним лепотама наших крајева, живописном и ретком фолклору, остацима високе средњовековне културе по манастирима Јужне Србије итд.

Већ прве посете југословенских омладинаца Чехословачкој и чехословачких Југославији прошлог лета оправдале су наде творца и организатора ове размене.

Наши средњошколци, који су прошле године летовали у Чехословачкој, дочекивани су свуда са ентузијазмом, приређивани су им дочеци и указивана пажња у свима местима кроз која су пролазили каква се указује само високим претставницима државе. Чехословачки народ није гледао у нашим ђацима обичне екскурзисте, него претставнике југословенске нације и њене будуће интелектуалне вође. Свечано су их примили претседник Општине Братиславе, претседник Општине Пиштани, претседник Општине Моравска Острва и претседници свих општина кроз које су пролазили. Провели су лето у месту Оравски Подзамак, где им је приређен врло срдачан дочек у нарочито припремљеном тaborу за летовање. Одавде су правили излете на Татре, где су видели дивна језера, највећи чехословачки водопад (код Старог Смоковца), чувену пећину у Деменовским Јеслинама, кроз коју су ишли пуна три сата дизећи се разним уметничким фигурама од сталактита и сталагмита.

Нарочито импозантан дочек био је приређен нашим средњошколцима у Прагу, где их је дочекала велика маса света у народним ношњама, соколи, скаути и велики број грађанства. У станичној чекаоници поздрвило их је 9 говорника. Претседник Прашке општине г. д-р Петар Зенкл примио их је у свом кабинету у градском дому и поздравио их је срдачним говором. Били су примљени у југословенском посланству, у чехословачком Министарству иностраних послова; у Масариковом двору примила их је Масарикова ћерка и приредила им чај; у Храдчанима их је примио Претседник Чехословачке Републике г. д-р Бенеш. Прашка општина им је приредила увече банкет, коме је присуствовало 80 угледних званица, међу њима и заступник нашег посланства. На банкету их је поздрвило седам говорника.

Пошто су разгледали Праг и околину, отпутовали су у Карлове Вари, где им је приређен исто тако срдачан дочек. Затим су били у Пардубицама као гости народног посланика г. Јиндриха Жилке, претседника друштва „Домовина заграничних Чехословака“. Варош је била осветљена у њихову част. Приређен им је и ту банкет. Г. Жилка их је одвео на своје имање где их је лепо угостио. После још неколико лепих излета и сјајних дочека, вратили су се наши средњошколци у Југославију, одушевљени гостопримством браће Чехословака.

БОРАВАК ЧЕХОСЛОВАЧКИХ ОМЛАДИНАЦА У ЈУГОСЛАВИЈИ

СРДАЧАН ДОЧЕК У БЕОГРАДУ

Ова размена чехословачких и југословенских средњошколаца преко школског распуста, која је дала прошле године врло лепе резултате, проширена је ове године. Прошле године је летовало у Југославији, у Брусу и Ковиљачи, 25 чехословачких средњошколаца, ове године дошло је у Југославију 50 чехословачких омладинаца од 14 до 20 година, да летују у Брусу и Охриду. Ово удвостручавање броја младих Чехословака, који желе да упознају братску Југославију, видан је доказ колико Чехословаци цене нашу земљу, хоће зато своју омладину да упознају са њом и да улију љубав према њој.

Братски чехословачки омладинци стигли су у Београд 9 јула, у 18,40 часова, бечком лађом на земунски штек. Ту им је приређен срдачан дочек од стране Градског поглаварства Београд и грађанства.

Читав сат пре доласка брода „Александар I“, који је из Братиславе возио наше драге госте, оживело је земунско пристаниште. Ту су се налазили претставници Београдске општине, секретар чехословачког посланства г. Штефан, велики број грађана из Београда и Земуна, међу којима и извештан број Чехословака који станују у престоници.

Појава брода „Александар I“ поздрављена је френетичним поклицима са пристаништа: „Живела браћа Чехословаци!“, „Живела Чехословачка!“, „Живео Бенеш!“.

Као одјек са брода чули су се гласови младих Чехословака: „Живео Краљ Петар!“, „Живела Југославија!“, „Живели Југословени!“.

Уз бурне поклике „Живели!“, „Наздар!“, који су се мешали, сишли су млади Чехословаци на штек. Ту је настало неописано весеље, поздрављање, грљење. Чехословаци су носили машине са југословенским тробојкама.

Чехословачки омладинци у Београдском зоолошком врту

Формирана је поворка, са музиком и чехословачким заставама на челу, која је кренула ка мосту Краља Александра I. Иако су чекали на штеку општински аутобуси, Чехословаци су волели да иду пешке у поворци кроз цео Земун и Београд. Иако уморни од дугог пута, прешли су тих неколико километара бод-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

рим соколским кораком, весели и раздрагани. Грађани су их свуда бурно поздрављали, а они су звонко и срдачно одговарали кличући Краљу Петру и Југославији. Најживље и најспонтаније овације су приређиване чехословачким гостима у улици Кнеза Михаила па све до „Лондона“. Тек код „Лондона“ су сели у аутобусе и одвезли се у Дом дечије заштите, у Звечанској улици, где су спавали и хранили се за цело време свога боравака у Београду.

Групу чехословачких средњошколаца предводили су гг. д-р Радековски и д-р Вејвалка.

Првог дана боравака у Београду, 10 јула, млади Чехословаци су посетили редакције наших дневних листова „Политике“ и „Правде“, (доцније су посетили и „Време“), и били примљени од посланика Чехословачке Републике г. Липе у Чехословачком посланству.

Другог дана, 11 јула, разгледали су Горњи Град. Задржали су се дуже у Зоолошком врту, где су се врло пријатно осећали, обишли су затим цркву Ружицу и прегледали цео Калемегдан, Велики и Мали, који је на њих учинио необичан утисак. Прегледали су Војни Музеј, где су са нарочитом пажњом разгледали просторије у којима су изложене успомене на Вишешког Краља Александра I Ујединитеља.

Свечани пријем код Претседника Београдске општине.

У 11 часова тога дана примио их је у свом кабинету Претседник Општине г. Влада Илић, у присуству неколико градских већника. Вођа Чехословака г. д-р Радековски поздравио је г. Илића овим речима:

„Господине претседниче, полазећи из своје отаџбине пошли смо са пуно радости и жеље да што пре дођемо до граница братске нам Југославије, а када то велим, можете појмити колика је била наша радост када смо угледали дичну престоницу Југославије, ваш и наш Београд.“

Радосни смо што долазимо у братску земљу. Све што видимо код Вас, све нам је лепо и мило, јер то је наше браће. А колико смо Вам тек захвални што ћемо видети лепоте вашег Југа, што ћемо видети српско Скопље, Битољ и Охрид и што ћемо, кад се вратимо у своју отаџбину, рећи чехословачком народу да смо се купали у Охридском Језеру и јели рибе из Охрида.

За све ове радости коме да кажем хвала, но вама, господине претседниче! И сада су ми у памети речи господина проте Драгољуба Поповића, који нам је прошле године рекао да сте, предајући нас њему, казали да му предајете своју децу и да о њима родитељску бригу води. Те речи су довољне да осетимо родитељску бригу вашу о нама.

Ваше име познато је Чехословачком народу. Као што се Праг поноси својим претседником г. Зенклом, исто тако, уверени смо, да је и Београд поносан што вас има за претседника престонице.

У име све ове омладине ја вас, господине претседниче, поздрављам као нашега домаћина чији смо ми гости, благодарим на вашој лепој пажњи, на вашој родитељској љубави, поздрављајући вас са: Живео претседник братске Београдске општине г. Влада Илић!“

Млади Чехословаци приредили су затим овације г. Влади Илићу. Дирнут овим изразима пажње и оду-

шевљења, г. Влада Илић одговорио је овим топлим речима:

„Хвала вам на лепим речима које сте ми упутили. Ви сте дошли да видите и осетите ону братску љубав коју Београд према вама гаји. У српском делу наше земље ви ћете осетити ту љубав као и у самом Београду, упознаћете се са нашим крајевима и видећете колико је наша земља за ово време напредовала.“

Ваша је земља напредна, она је одавно изградила многе ствари које ми тек данас изграђујемо, и у томе погледу можемо се угледати на вашу земљу.

Ја вам желим да вам боравак у нашој средини буде пријатан и да понесете најлепше успомене својим домовима. Живели!“

Крај говора поздравили су Чехословаци громким узвицима: „Живео Претседник Влада Илић!“

Ручак у хотелу „Занатски дом“

У част младих Чехословака приредио је ручак г. Жика Белић, закупац хотела „Занатски дом“, у свом хотелу. Ручку су присуствовали и претставници Београдске општине градски већници гг. Милорад Симоновић, Живан Ранковић и Михајло Профировић, директор Санитетске дирекције г. д-р Угљеша Давидовић, старалац сиротиње прота г. Драгољуб Поповић (који је пратио стално младе Чехословеке и бризуо се о њима за цело време њиховог боравака у Југославији) и закупац хотела г. Жика Белић.

За време ручка наздравио је други вођ Чехословака г. д-р Вејвалка Њ. В. Краљу Петру II жељећи Му здравље, срећу и дуг живот.

„Живео Краљ Петар III“, — заорило се из свих грла.

Градски већник генерал г. Живан Ранковић одговорио је г. д-р Вејвалки једним живим и импресивним говором, у коме је изнео незаборавне утиске из Прага, где је био на X свесоколском слету као делегат Београдске општине.

— Дижем ову чашу у част и здравље великог претседника Чехословачке Републике г. д-р Едуарда Бенша, као и на срећу и напредак Чехословака! — рекао је на крају гозора г. Ранковић.

Г. д-р Радековски, први вођ чехословачких омладинаца, захвалио је угоститељу г. Белићу на срдачном дочеку и ручку, изјавивши да у томе гесту види незваничну љубав југословенског народа према чехословачком народу.

Чехословачки омладинци су отпевали затим „Хеј Словени!“

Госте су поздравили топлим речима и градски већници г. Милорад Симоновић и г. Михајло Профировић. Одговорио је у име Чехословачких омладинаца г. Јурај Јенчи, студент права.

Полагање венца на гроб Незнаног Јунака на Авали.

После подне су се чехословачки омладинци извезли на Авалу, где су положили венац на гроб Незнаног јунака и разгледали шумовиту Авалу. При повратку су разгледали Раковицу, Кошутњак и Топчидер, где је био вашар код топчидерске цркве, који је младе Чехословеке много занимао.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Разгледање Народне скупштине, Музеја Кнеза Павла, аеродрома и Кошутњака.

Трећи дан, 12 јула, посетили су млади Чехословаци Народну скупштину и разгледали целу зграду, која је на њих оставила врло леп утисак. Особито су им се свиделе слике Њ. В. Краља Петра II и Њ. В. Краљице Марије. Видели су и књигу коју је чехословачка Народна скупштина поклонила нашој Народној скупштини.

Чехословачки омладинци пред зградом Народне скупштине

Посетили су затим Музеј Кнеза Павла и разгледали пажљиво сва уметничка дела, која су посматрали са великим уживањем. Задржали су се нарочито пред грандиозним Мештровићевим скулптурама.

После подне су посетили аеродром у Земуну. Ту им је приређен срдчан дочек од Команде ваздухопловства. Разгледали су са интересовањем хангаре и околину.

После тога су се одвезли у Топчидер и Кошутњак, где су угодно провели неколико сати у свежем зеленилу. Задржали су се опет са интересовањем на вашару код топчидерске цркве.

ОДЛАЗАК ЗА ОПЛЕНАЦ И ШУМАДИЈУ

Сутрадан рано, 13 јула, кренули су чехословачки гости општинским аутобусом, у пратњи претставника Београдске општине г. Драгољуба Поповића, на Оплепац, да положи велики венац на гроб Витешког Краља Александра I. Понели су и други венац да положи на гроб Чехословака у Крагујевцу, које су стрељале аустријске власти за време светског рата.

При одласку из Београда говорили су:

— Шумадија је света земља не само за Југославију, већ и за Чехословачку. Наши су у Крагујевцу пали зато што нису хтели да дигну оружје на вас, своју браћу.

Замолили су редакције да објаве ову њихову захвалност Београђанима и Претседнику Београдске општине:

— Много нас дира гостопримство ваше. Ми смо вам безгранично захвални на љубави братској коју нам указујете на сваком кораку. Југословенски народ нас је примио као најрођеније. То је за нас више него ишта. То је најчистије братство. Захваљујемо Београ-

ду и Београђанима на великој пажњи и широкогрудости, захваљујемо југословенском народу. А немамо речи за благодарност коју дугујемо г. Влади Илићу, претседнику Београдске општине, нашем љубазном домаћину и угоститељу. Још једном, свима хвала на толикој предусретљивости.

На свом путу млади Чехословаци су се зауставили пред основном школом у Орашцу. Њихов пратилац прота г. Драгољуб Поповић објаснио им је историјски значај Орашца, где је изабран, 1804, Карађорђе за вођу устанка и одакле је планула борба за ослобођење Срба испод турског јарма. Чехословаци су са пажњом и поштовањем разгледали ово историјско место.

Одатле су се одвезли у Аранђеловац, где су разгледали Буковичку Бању, пили минералну воду са извора „Кнез Милош“, и одмарали се у парку. Ту су са уживањем слушали музику бањског оркестра, и отпевали су неколико чехословачких народних песама. Велики број бањских гостију и грађана из Аранђеловца награђивао је живим аплаузом песме младих чехословачких певача. После песме „Хеј Словени“, коју су отпевали Чехословаци, приређене су живе манифестације Чехословачкој и Чехословацима.

Пошто су ручали у Аранђеловцу, продужили су пут за Оплепац. Успут су посетили Венчачку виноградарску задругу и прегледали њене подруме. Сељаци задругари приредили су им овде срдчан дочек.

Успут до Опленца стајало су их поздрављали сељаци са својих њива и они су жизо и срдечно одговарали.

На Оплепац су стигли у 14 сати. Дочекао их је и срдечно поздравио директор задужбинског имања на Опленцу г. Милетић.

Чехословаци су отишли у крипту да се поклоне сени Витешког Краља Александра I и да положи венац на његов гроб. Над гробом је вођа чехословач-

Чехословачки омладинци на Опленцу

ких омладинаца г. д-р Радековски, у некој тишини, одржао овај дирљив говор:

„Чехословачки омладинци долазећи у Југославију на гостовање сматрају за своју свету дужност да дођу на Оплепац да се поклоне гробу највећег пријатеља чехословачког народа, гробу југословенског Краља Александра I Ујединитеља и творца Мале Антанте. Кад је он погинуо, плакао је цео југословенски народ, али исто тако заплакао је и цео чехословачки народ.

Другови клекнимо и одајмо пошту нашем највећем словенском Краљу и у тишини помолимо се Богу за покој душе нашег братског великог Краља!"

Сви су клекнули и у највећој тишини одали пошту ћутањем од два минута, а затим, устајући, побожно узвикивали: „Слава највећем словенском Краљу Александру I Ујединитељу". Затим су положили на гроб леп лаворов венац украшен свиленим тракама чехословачких државних боја на којима је натпис: „Витешком Краљу Александру I Ујединитељу — чехословачки омладинци".

Омладинци су затим разгледали задужбину, задржавајући се код ратних застава и скупочених уметничких фресака. Изражавали су своје дивљење високој уметничкој и архитектонској лепоти задужбине. Разгледали су и Музеј, па су се мало одморили у задужбинском хотелу.

У 16 часова кренули су аутобусима за Крагујевац, где су стигли око 17 часова.

Манифестације чехословачко-југословенског братства у Крагујевцу

У Крагујевцу је приређен Чехословацима срдчан дочек. Велики број грађана приредио им је дирљиве овације. Код ватрогасног дома дочекао их је претседник Крагујевачке општине г. Драгомир Симовић. Измењани су срдчни поздравни говори између вође чехословачких омладинаца г. д-р Радековског и претседника општине г. Симовића.

Увече је Крагујевачка општина приредила банкет чехословачким гостима у Официрском дому. После вечере је приређено весело вече у крагујевачкој гимназији, у коме су узели учешћа чехословачки омладинци, ученици и ученице крагујевачких средњих школа и многи грађани. За цело време боравка у Крагујевцу шумадијски омладинци су ступали у пријатељске разговоре са својим чехословачким друговима и трудили се да им учине боравак што пријатнијим.

Сутрадан, 14 јула, рано изјутра чехословачки омладинци су, у пратњи претседника Крагујевачке општине и већег броја Крагујевчана, обишли знаменитости града. Најпре су разгледали споменик палим Шумадинцима и одали пошту херојима којима је подигнут споменик. Посетили су затим споменик Витешком Краљу Александру I и одали пошту сени Благодочившег Краља.

У 9 сати одвезли су се аутобусима на гробље 44 Чехословака које је аустријска власт стрељала за време окупације као бунтовнике, а којима је Шумадија подигла споменик. Ту их је сачекао велики број грађана. Директор учитељске школе г. Милоје Павловић говорио је о јуначком подвигу Чехословака који су се 1918 у Крагујевцу побунили против Аустрије и смрћу запечатали своју љубав према слободи и братству словенских народа.

Један чехословачки омладинац, одговарајући г. Павловићу, одржао је овај значајни говор:

— Хвала вам на речима које говорите о љубави. У нашем братском Крагујевцу ми смо свуда срели само љубав. На нас је узбудљиво деловало све што смо овде видели и чули. Пријатељски погледи и искрени поклици „Наздар" пратили су нас на сваком кораку. Ми то нећемо заборавити. На гробовима Чехословака, који су погинули бранећи чехословачку и

српску слободу, ми се заветујемо да ћемо ићи њиховим стогама и да ћемо остати верни идеалима Масарика и Бенеша. Ми ћемо, ако буде требало, и својом млађом крвљу бранити нашу и вашу слободу.

Чехословачки и шумадијски омладинци отпевали су сложено „Хеј Словени" и тиме завршили ову дирљиву свечаност.

У 10 часова Чехословаци су кренули за Краљево. Пред полазак г. д-р Радековски захвалио је, краћим говором, Крагујевачкој општини и грађанству на срдчном дочеку. Одговорио му је претседник општине г. Симовић.

Испраћај из Крагујевца био је необично срдчан. Чехословачки омладинци су се грлили и љубили са својим крагујевачким друговима. Поклици „Наздар" и „Здраво", „Живели" проламали су ваздух.

Посета манастиру Жичи

У Краљево су чехословачки омладинци стигли око подне. И ту им је приређен спонтан дочек. Прво су посетили манастир Жичу, где их је срдчно дочекао братство манастира и послужило медом и хладном водом. Чехословаци су скоро два сата разгледали са интересовањем цео манастир.

После тога су се вратили у Краљево, где им је приређен ручак у хотелу „Париз". За време ручка их је поздравио топлим говором претседник Општине г. Душан Крстић.

Летовање у Брусу

У 14 часова гости су отпутовали из Краљева за Врњачку Бању. Пошто су разгледали Врњце, одвезли су се у Крушевац. И овде им је приређен срдчан дочек. Из Крушевца су се одвезли у Брус, где су остали на летовању 15 дана.

Дочек у Скопљу

После дужег одмора у Брусу, који им је необично пријао, млади Чехословаци су отпутовали за Јужну Србију. У Скопље су стигли 2 августа у 7 часова изјутра. На железничкој станици су их дочекали претставници бановинских и општинских власти, претставници школа, Чехословачко-југословенске лиге и велики број омладинаца, нарочито средњешколаца и студената. Бурним и срдчним усклицима и са једне и са друге стране није било краја. Чехословачке и југословенске заставе лепршале су на све стране.

Општински аутобуси су одвезли чехословачке госте у Трговачку академију, где су им припремљени станови.

У Скопљу су млади гости остали два дана и разгледали знаменитости града. Грађани су их свуда срдчно примали и спонтано и френетично поздрављали. Југословенско-чехословачка лига је приредила закуску у ресторану парка. Непрегледна маса народа била је сакупљена у парку, а сва места у ресторану су била заузета. Потпретседник лиге одржао је патриотски говор.

Посетили су и Скопску Црну Гору где су били на сабору у једном малом манастиру. Видели дивну богату народну ношњу и посматрали народне игре дивећи се оној гипкости, оним покретима играча за које

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

у почетку мислили да су то неки уметници који за новац показују вештине у игрању.

Охридско Језеро очарало је Чехословаке

Из Скопља су Чехословаци отпутовали у Охрид, где су стигли 4 августа у 21 сат увече. И ту им је приређен импозантан дочек од државних и општинских власти и великог броја грађанства, нарочито омладине. На станици их је поздравио председник Охридске општине г. Анастас Чорбевић. Одговорио је на поздрав вођа младих Чехословака.

Млади Чехословаци кренули су у поворци кроз град. Чим се сазнало у Охриду за њихов долазак, стизали су грађани са свих страна да их поздраве. Поворка је расла све више. Дошли су нарочито омладинци, студенти и средњешколци, како они који живе у Охриду тако и они са стране који летују овде. Студенти Београдског савеза нарочито су живо манифестовали. Отпевана је чехословачка химна, коју су сви присутни бурно поздравили, а затим је отпевана песма „Хеј Словени“, која се орила кроз све крајеве куда су пролазили Чехословаци.

На пристаништу је чекала лађа „Краљ Петар II“, у коју су се укрцали млади Чехословаци, да отпутују у манастир Св. Наум, где ће провести пет дана. Испраћај на пристаништу био је нарочито дирљив и братски.

Охридско Језеро задивило је чехословачке омладинце својим просторством и дивним бојама, које се мењају у свако доба дана и у сваком крају, према времену и околини. Нарочите дражи овог Језера у ноћи опојиле су младе чехословачке душе. Они су гласним усхићењем изражавали своје дивљење. Просто их је изненадила величина Охридског Језера. Они су замишљали да је дугачко и широко 2—3 км., а сад су сазнали да је дуго 39 а широко 15 км.

У манастир св. Наума стигли су тачно у поноћ у 24 часа. И ако је била поноћ чекала их је постављена вечера а по вечери пошло се на спавање. Ништа лепше нису могли замислити но сутра дан када су са прозора својих соба погледали на дивно бистро Охридско Језеро опкољено високим брдима. За свих 5 дана колико су били у манастиру Св. Наума Чехословаци су сво време проводили на језеру, у купању, пецању рибе и вожњи на чамцима. Из Св. Наума пошли су 9-ог у 13 час. а у Охрид су стигли у 14 час., те су у Охриду остали све до 16 час. и разгледали цркву Св. Климента, Св. Софије и друге знаменитости Охрида. У 16,30 са 3 аутобуса кренули су за Битољ, где су стигли у 19,30.

Величанствен дочек у Битољу

У Битољу су их дочекали претставници месних власти и непрегледне масе грађана. Готово цео Битољ изашао је да их дочека. Поздрави Чехословацима и клицања г. д-р Бенешу и Чехословачкој испуњавали су ваздух цело време дочека. Чехословаци су узвраћали веселим поклицима Краљу Петру II, Југославији и Југословенима.

Кад се одушевљење стисало тада је Претседник Битољске општине са неколико пробраних речи поздравио чехословачке омладинце, на шта му је од-

говорио г. д-р Радековски, који је рекао: Немамо речи којима бих описао нашу радост што видимо ове тако лепе, величанствене крајеве ове лепе земље. Ми смо захвални председнику Београдске општине чији смо и гости што нам даде прилике да све ово видимо и да се свему дивимо. Захвални смо му што нас посла у Српски Верден, Битољ, да му се поклонимо. Битољ и Шабац то су два места страдања и патње из времена од 1914—1918 год. и када је славна српска победоносна војска 1918 ушла у Битољ тад је запевао сав чехословачки народ. И зар Чехословаку може бити што милије но видети српски Верден и поклонити му се.

Формирана је поворка, у којој су узели учешћа сви грађани који су дошли на дочек, која је прошла са чехословачким гостима, уз срдачне бурне манифестације, кроз град до зграде богословије, где је чехословачким омладинцима био припремљен конак.

Сутрадан су гости разгледали варош и околину. Били су и даље нарочито предмет пажње грађана, нарочито битољских омладинаца, који су се купили у великом броју око својих чехословачких другова, ступали са њима у пријатељске разговоре и давали им сва потребна објашњења о знаменитостима града. Увече је чехословачко-југословенска лига приредила у част чехословачких гостију банкет у „Гранд хотелу“, коме су присуствовали многи угледни грађани Битоља и око 100 битољских омладинаца.

И 11 августа пре подне гости су провели у разгледању вароши и околине, па су око 13 и по сати кренули за Београд, где су стигли сутрадан, 12 августа, у 7 и по сати изјутра. Пошто су били уморни, са београдске железничке станице одвезли су се право у Дом дечије заштите, да спавају.

Претседник Београдске општине примио је чехословачке госте у свом дому

Претседник Београдске Општине г. Влада Илић примио је чехословачке омладинце 12 августа увече у свом дому. Са њима је дошла и претседница Удружења чехословачких жена у Београду г-ђа Матилда Хусник. Чехословаци су се најсрданије захвалили своје домаћину г. Влади Илићу што им је омогућио да виде лепоте Југославије, којима су очарани, и да се одморе.

Студент права, Словак г. Јурај Јенчи поздравио је г. Илића дужим говором. Он је између осталог рекао:

— Чим смо стигли у Београд, г. председниче, осетили смо, да се налазимо под вашом заштитом. Прота г. Поповић, кога сте нам одредили за пратиоца кроз братску Југославију, свуда се очински старао о нама. И ми смо сада дошли да вам се захвалимо на свему што сте за нас учинили, а нарочито на томе што сте нам омогућили да видимо оно чему се нисмо надали.

У даљем говору г. Јурај Јенчи описао је цео пут, који је прешао са својим друговима.

Када је г. Јенчи завршио свој говор, чехословачки омладинци су поздравили г. Владу Илића бурним клицањем.

Дирнут овом пажњом, г. Влада Илић је иска- зао захвалност г-ђи Матилди Хусник, претседници У-

Удружења југословенско-чехословачких жена, што је, са својим сарадницама из Београда и Прага, омогућила да ова група младих Чехословака дође у нашу земљу, а да исто толика група наших омладинаца оде у Чехословачку. А онда је поздравио младе Чехословаке.

Г-ђа Хусник се захвалила затим г. Илићу на свему што је учинио за младе Чехословаке.

Гости су послужени. Г. Илић је разговарао са гостима и интересовао се да ли су научили наш језик. Видео је да многи знају прилично да говоре српскохрватски, а сви су лепо разумевали. Говорили су да ће продужити студије нашег језика, који им је омилио.

нагласила нарочиту захвалност коју студенти дугују председнику Општине г. Влади Илићу који је свесрдно омогућио њихов боравак код нас.

Затим је говорио г. Драгољуб Поповић, прота, који је за време читавог пута пратио чехословачке студенте.

Одлазак за Чехословачку

Чехословачки омладинци су отпутовали за Чехословачку лађом у понедељак изјутра 15 августа. На пристаниште су их испратили Претставници Београдске општине, претставник чехословачког посланства, председница Удружења чехословачких жена у

Претседник Београдске општине г. Влада Илић са својим чехословачким гостима у свом стану (у средини: г. Влада Илић и г-ђа Матилда Хусник)

Пријем код чехословачког посланика г. Липа

Чехословачки посланик на нашем Двору г. Липа примио је у чехословачком посланству младе Чехословаке на дан 13 августа, остао са њима у пријатном разговору око пола сата и интересовао се како су провели у Југославији и шта су све видели.

Вечера у Удружењу чехословачких жена

Удружење чехословачких жена приредило је младим Чехословацима свечану вечеру 13 августа у Чехословачком дому. Вечери је присуствовао и чехословачки посланик г. Липа. За време вечере председница овог Удружења г-ђа Матилда Хусник поздравила је госте говором у коме је истакла потребу што теснијих веза Чехословачке и Југославије и

Београду г-ђа Хусник и већи број грађанства. Испраћај је био срдчан. Чехословаци су и овом приликом изражавали своје задовољство боравком у Југославији. Кад се брод отиснуо од обале, још су дуго махали марамницама и рукама из брода, поздрављајући своје домаћине и грађане.

Општи утисци са екскурзије.

Ова екскурзија младих Чехословака, који су провели 38 дана у нашој земљи као гости Претседника Београдске општине г. Владе Илића, оставила је незаборавне утиске не само код екскурзиста, наше драге браће чехословачких омладинаца, него и код свих оних који су долазили у додир са њима приликом њиховог пута кроз Југославију, а нарочито код београдских, шумадијских и јужносрбијанских омладинаца.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

То су били поводи за спонтане изливе осећања чехословачко-југословенског братства и пријатељства, свечаности какве се ретко доживљују. А пошто су ово биле углавном свечаности младости, чехословачке и југословенске омладине, оне имају нарочити значај за нашу будућност.

Утисци које приме младе душе необично су јаки и трајни и делују на формирање осећања и мишљења. Верујемо да су ти утисци које су млади Чехословаци примили у Југославији, као и они које су југословенски ђаци примили у Чехословачкој, такви да ће изазвати трајну љубав према земљи и народу у коме су боравили и да ће их потстаћи на проучавање материјалне и духовне културе дотичног народа.

Трудили смо се да створимо од младих Чехословака трајне пријатеље југословенске нације, као што Чехословаци стварају искрене пријатеље од својих југословенских младих гостију.

„Весник Домовине заграничних Чехословака“, патриотске чехословачке организације чијом је сарадњом и дошло до ове размене средњошколаца, пишући о боравку југословенских ђака прошле године у Чехословачкој резимирао је резултате тога боравка у овој згодној изреци једног југословенског омладинца: „Дошли смо у Чехословачку као туристи, а враћамо се дома као пропагатори чехословачко-југословенског братства“.

Радовали бисмо се кад би исто тако могли казати и чехословачки омладинци када пођу у своју отаџбину.

Наши средњошколци су долазили у везу са својим чехословачким друговима, међусобно су се упознавали и спријатељили. Млада срца се брзо зближе. Ми верујемо да ће ово пријатељство које се развије између југословенских и чехословачких младих другова трајати и после њиховог расстанка. Они ће забележити једни другима адресе и дописиваће се преко школске године. Прошлогодишња летовања створила су више оваквих трајних веза између младих пријатеља братских народа.

Верујемо да ће доживљаји младих Чехословака у Југославији као и они младих Југословена у Чехословачкој бити за њих само почетак упознавања и проучавања наших двеју земаља и да ће ове екскурзије инспирисати младе душе за нова стварања у техници, индустрији, литератури, политици и другим областима културе, која ће све више зближавати ова два братска народа. Одједи ових екскурзија свакако ће изазвати много веће интересовање на обе стране и повећаће посету Чехословака Југославији, која је и иначе доста велика, као и посету Југословена Чехословачкој, која је исто тако, нарочито у циљу студија, различита.

Примери ових ђачких екскурзија показују да би било корисно и по једну и по другу страну проширити ове посете и код ђака и код других професија.

Б-ц

Министар-гувернер Атине г. К. Коцијас, боравио је у Београду као гост Претседника Београдске општине г. Владе Илића

Министар-гувернер Атине г. Константин Коцијас при својем повратку из Прага посетио је и нашу престоницу и био гост Претседника г. Владе Илића за време свога дводневног бављења, 10 и 11 јула.

Приликом ове своје посете г. Коцијас је желео да се упозна са напретком Београда и са радовима који су у њему изведени или су у току извођења. Исто тако, г. Коцијас је желео да Претседника г. Илића и лично позове да посети Атину. Г. Коцијас је то и писмено учинио преко нашег Министарства спољних послова. У писму које је упутио нашем Министру у Атину, а уз које је доставио и један Албум великих радова Атинске општине који су извршени у последњим годинама, г. Коцијас је рекао: „Из овог албума се виде велики радови које је општинска управа за време мога претседниковања за непуне три године извела. Овај један примерак дајем Вама, претставнику пријатељске и савезничке земље уз молбу да проучивши га, изволите заинтересовати Претседника Градског поглаварства Ваше престонице и саопштити му мој срдчан позив, да нас на јесен почастује својом посетом, заједно с члановима свога већа техничких стручњака, јер је и у духу наших пријатељских односа а и у интересу обеју престоница, да један другоме покажемо све што смо учинили за улепшање наших главних градова, а и да се посаветујемо о пројектима будућих радова. Радо бих му после вратио посету у лепом Београду, о чијем сам напретку с много задовољства слушао.“

Г. Константин Коцијас последњи је изабрани претседник Атинске општине. Доласком на власт ауторитативног режима г. Метаксаса г. Коцијас је добио положај члана владе с називом „Министар-гувернер престонице“, док је за претседника општине наименован један ранији општински већник. Садашњи претседник обавља чисто административне послове, које му Министар-гувернер додели, док је овај главни претставник милионског града Атине и шеф општинске политике, с великом моћи и с великим правима.

Г. Коцијас је иначе истакнута политичка личност у данашњој Грчкој. По завршеним студијама ушао је у политички живот, основао је лист „Кроника“ и сарађивао са данашњим претседником владе г. Метаксасом. На градским изборима 1934 године кандидовао се за претседника Атинске општине и победио је два опасна противника, бив. шефове странака.

За време његовог претседниковања Атина је знатно напредовала, а градска служба је боље организована, финансије поправљене тако да су градски приходи порасли од 48 милиона на 100 милиона. Израђени су многи асфалтирани путеви, повећан број паркова и булевара и уопште унапређена свеколика служба Грчке престонице. Г. Коцијас нарочито се стара о збрињавању деце, у коме циљу је основано доста општинских дечијих установа.

Г. Коцијас је допутовао у недељу 10 јула око 10 часова увече.

Од стране Претседника г. Илића г. Коцијаса по-

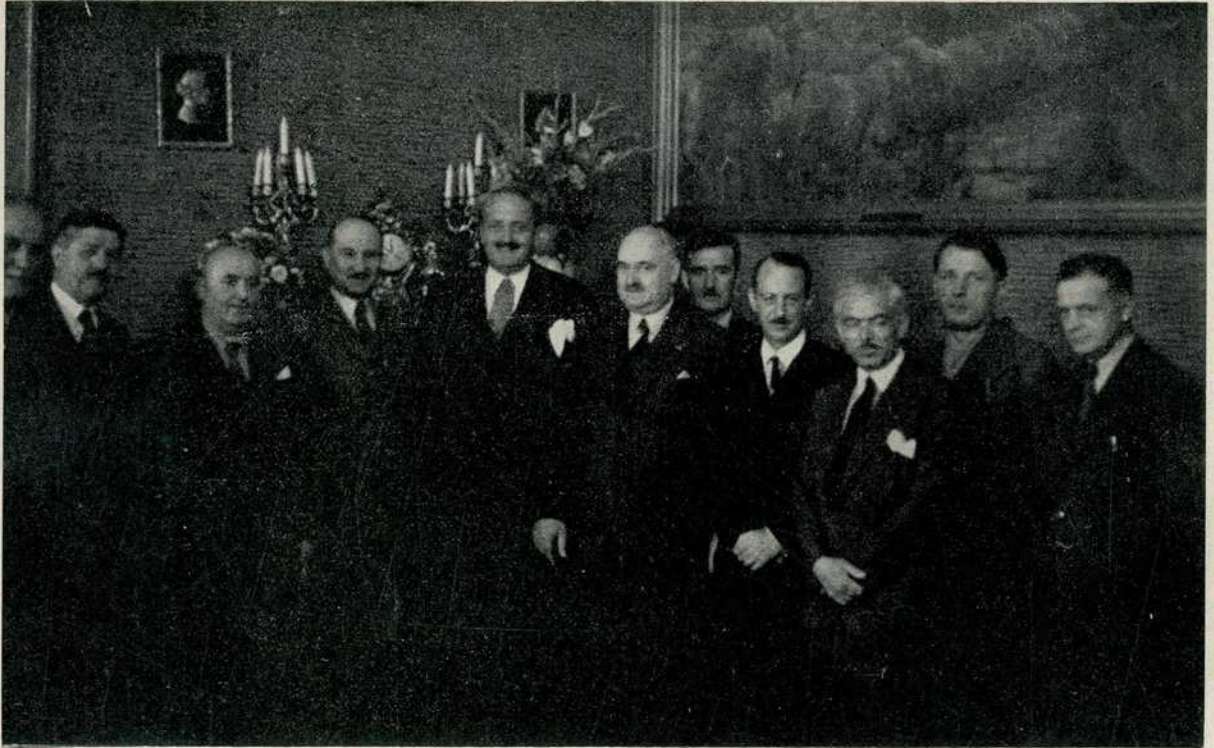
здрaвио је већник г. Љуба Стефановић, а од стране Градског већа већници г.г. Миливоје Благојевић и генерал Живан Ранковић. Дочеку су присуствовали још: Грчки посланик г. Раул-Бибика-Розети са особљем посланства и чилеански посланик у Београду г. Гарсес Силва, који је акредитован и у Атини. После узajамног упознавања г. Коцијас се је у пратњи присутних одвезао до хотела „Мажестик“ где је за њега био резервисан апартаман.

Сутра дан, у понедељак 11 јула, г. Коцијас је учинио посету Претседнику г. Влади Илићу у његовом Кабинету. Пријему је присуствовао већи број већника. Случај је хтео да је у исто време г. Илић примио и чехословачке ученике, који су допутовали дан раније у Београд, да би одатле путовали на летовање по нашој земљи. После ове посете претседник

на разгледање санитарских и социјалних установа Београдске општине. Тако је посетио Амбуланту за кожне и венеричне болести и Градску болницу. Ове су установе нарочито одушевиле својим уређењем г. Коцијаса, тако да је он био изразио жељу да их и сутра дан посети и детаљније разгледа. У исто време замолио је да му се израде планови установа које је посетио, како би се Атинска општина могла њима користити приликом стварања сличних установа.

У Пожарној команди извршена је у присуству г. Коцијаса демонстрација припремања за полазак на гашење пожара, а пред пожарничком централом прошле су све врсте возила Градског поглаварства.

Истога дана увече приређен је на Авали банкет, који су у част г. Коцијаса приредили госпођа и г. Влада Илић. Банкету је присуствовало око 30

Министар-гувернер Атине г. Коцијас са Претседником Београдске општине г. Владом Илићем и градским већницима у кабинету Претседника Београдске општине

г. Влада Илић, са присутним већницима, повео је г. Коцијаса на разгледање Београда. Најпре су отишли на леву обалу Саве, коју насипају Данци за проширење и зидање новог модерног Београда. На разгледању ових радова пробавили су више од пола сата и том је приликом приређена мала закуска на самоме броду од стране предузећа које обавља овај посао. После разгледања Сајмишта, г. Коцијас је обишао Земун и радове који се у њему изводе, а по повратку из Земуна Претседник г. Илић одвео је г. Коцијаса у Зоолошки врт, где се гост забављао разгледајући доста дуго разна одељења врта.

У подне грчки посланик на нашем Двору г. Бибика Розети приредио је у част г. Коцијаса ручак у посланству.

По подне истога дана г. Коцијас је употребио

званица. Између осталог присуствовао је грчки Министар на нашем Двору г. Розети са првим секретаром посланства г. Кируом, шеф Централног Пресбириа г. д-р Коста Луковић и извршан број градских већника. На крају банкета Претседник г. Илић подигао је здравицу у част г. Коцијаса, на коју је одговорио г. Коцијас, позивајући г. Илића са господом у госте Атинској општини, где ће се упознати са напретком који је учинила грчка престоница.

Другог дана г. Коцијас је наставио са обилажењем општинских установа које су га интересовале, а то су биле у првом реду здравствене и социјалне установе. Разгледао је нови дом за старце и старице и за напуштену децу, мале радничке станове, поново је посетио Градску болницу, а затим је разгледао Дом деце заштите. Ова последња општинска установа то-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

лико се свидела г. Коцијасу да је замолио да му се и од ове зграде такође достави копија планова, изјављујући да ништа слично није видео.

У подне је г. Коцијас био гост Претседника г. Владе Илића и његове госпође који су у своме дому приредили ручак у његову част. Ручку су присуствовали грчки министар г. Бибика Розети, секретар посланства г. Киру, адвокат и публициста г. Обрад Симић, и извесан број градских већника.

После ручка, у пратњи г. Илића и госпође и осталих присутних на ручку, г. Коцијас је отишао да присуствује великој тениској утакмици на Таш Мајдану, на којој су узели учешћа чувени светски прваци у тенису Баџ и Мако.

После подне г. Коцијас је употребио за одмарање и за приватне посете, које је желео да још учини.

У среду 13 јула Претседник г. Влада Илић изашао је лично на станицу са извесним бројем градских већника да испрати г. Коцијаса. Растанак је био веома срдчан и г. Коцијас је поновио своју жељу да на јесен види у Атини г. Илића са извесним бројем градских већника, где ће бити гости Атинске општине.

Пре свога одласка за Атину г. Коцијас је дао претставнику Агенције „Авала“ следећу изјаву о својим утисцима у Београду.

„До сада још нисам био у Београду, па сам сматрао за своју дужност да се по повратку из Прага у њему задржим. Прекјуче, кад сам стигао, успео сам да отстраним неке обавезе програма и да се сасвим сам један час прошетам по граду, како бих прикупио непосредне личне утиске. Морам да признам да су ти моји утисци изван сваког очекивања. Одмах ми је био јасан

сјајан географски положај ваше престонице и лепота њених булевара и улица. С друге стране, велика социјална и културна надлештва која сам обишао, посебно она за заштиту деце, чине част не само Београду и Југославији већ и целом Балкану. То су сјајна остварења цивилизације и осећања хуманости.

Мој пријатељ г. Влада Илић оцртао ми је генерални план о изградњи Београда у коме се много води рачуна о будућности. Велики радови на изградњи пристаништа, као и радови на исушивању леве обале Саве, дубоко су ме импресионирали. Г. Илића и г-ђу Илић, као и једну делегацију општинских већника Београда, позвао сам да ми врате посету. Желим да искористим боравак г. Илића у Атини и да од њега затражим гледиште о извесним радовима које намеравам да предузмем на модернизовању и улепшавању Атине. Утисци које носим из Београда тако су дубоки да морам рећи: „Дошао сам као посетилац а одлазим као ученик“.

Најзад, користим ваше присуство како бих изразио своју захвалност београдској штампи на свему што је о мени писала за време мог брзакка у Београду.

У Београду сам се осећао као код своје куће. Дубоко ме је дирнула пажња коју ми је стално указивао мој пријатељ г. Илић, као и сви они са којима сам долазио у додир. Утисци срдчане атмосфере, које сам овде стекао, још више су ме убедили у грчко-југословенско пријатељство. Напредак Југославије и њене лепе престонице Београда срдечно нас радује. Осећања која везују наша два народа су искрена и дубока.”

Књижевна хроника

Песме Силвија Крањчевића у избору г. Симе Пандуровића

У својој збирци „Одабране стране југословенских писаца“ Државна штампарија је издала песме Силвија Крањчевића у избору г. Симе Пандуровића, књижевника. Г. Пандуровић је извршио избор песама са сигурним укусом и необичним познавањем. Не само да је изабрао лепе песме, по чисто естетском мерилу, него је изабрао по неколико најлепших песама из сваке области песникове делатности — родољубиве песме, римски мотиви, историски аспекти, унутрашње побуне, поеме мисли и пригодне песме, — тако да је приказао целу песникову личност у његовим најуспелијим песничким изразима. Овакав начин састављања антологија, бар кад се ради о збиркама појединих песника, неупоредиво је бољи него када се антологичар држи само естетских мерила, па песници у тим збиркама изгледају сувише једнострано. Читаоцима није циљ само да се наслађују лепим песамама, него и да упознају песнике, многостране манифестације њиховог душевног живота, на лак и занимљив начин, преко њихових најбољих дела из сваке врсте поезије.

Личност знаменитог хрватског песника Силвија Стр. Крањчевића зрачи из ове збирке песама свим

својим снажним осећањима: и борбеним родољубљем, и дубоким мислима, и тананим елегичним нотама, и непосредним реаговањем на пригодне моменте.

Предговор г. Симе Пандуровића „Поглед на Крањчевићеву личност и поезију“ јесте успела заокружена студија о овом суморном и огорченом хрватском песнику, кроз чије душевно расположење провејава зла судбина нападеног хрватског народа. Г. Пандуровић је, са мало израза, мајсторски анализирао песников таленат, осветлио мотиве његовог певања и насликао рељефно изразито његово песнички лик. Успело је и до краја тачно спроведено поређење између Ђуре Јакшића и С. Крањчевића.

Овај есеј г. Пандуровића приближио је Крањчевића још више српским читаоцима, којима је он и иначе својим мислима и осећањима био близак, али нежалост недовољно познат. Књига је штампана ћирилицом, јер је намењена српском делу нашег народа. Техничка је опрема врло добра. Добро би било кад би се неколико штампарских грешака, које каткад замрачују смисао песме, исправиле на засебном листићу, који би се додао сваком примерку песама.

Сокољство

Претставници Београдске општине на X свесоколском слету у Прагу

— Бурне манифестације југословенско-чехословачког пријатељства трајале су више од месец дана —

Највећи и најимпозантнији свесловенски соколски слет од постанка сокољства одржан је у јуну и јулу т. г. у Прагу као X свесоколски слет. Уводни дани почели су 29 маја вежбом деце прашких основних школа, а последњи дан је био 6 јула, на празник Јана Хуса, када је пре подне кроз Праг прошла грандиозна поворка сокола из словенских крајева и гимнастичара из Француске, Белгије и неколико других држава. Слет је завршен тога дана после подне валердно успелим вежбама војника Мале антанте.

Три генерације су учествовале на овом слету, који је трајао 39 дана, и свака је импонувала и бројем и дисциплином, снагом и националном свешћу коју су показивале: Први део слетских свечаности, од 29 маја до 20 јуна, био је посвећен ђацима из основних и средњих школа и соколским децим организацијама; други део, од 26 до 29 јуна, био је испуњен нараштајским вежбама и манифестацијама; а трећи део, главни слетски дани од 2 до 6 јула, био је посвећен наступу старијих сокола и војске.

У оквиру овог слета приређене су вежбе војника Мале антанте, IV средњешколске игре и XI међународне гимнастичке утакмице, тако да је слет прешао оквир чисто соколских и словенских манифестација.

Исто тако организована је и занимљива соколска изложба, где је приказан развој сокољства, његов рад, значајна документа, слике и статуе личности заслужних за сокољство итд. Југословенски део изложбе био је живописан и нарочито је привлачио пажњу посетилаца.

Југословени су узели живог учешћа у свим приредбама, постигли су завидне резултате на утакмицама, а у манифестационим поворкама чинили неодољив утисак. У средњошколским играма узело је учешћа 107 југословенских ученица и 172 ученика, у нараштајским свечаностима учествовало је преко 1000 наших нараштајаца, а у главним слетским свечаностима било је близу 10.000 старијих југословенских сокола и соколица, у соколским одорама и народним ношњама. Југословенска војска узела је учешћа у завршним војним вежбама Мале Антанте са одредом од око 300 војника-сокола и морнара под командом ваздухопловног мајора г. Камила Лукановића.

Југословенску Краљевску владу заступао је на слетским свечаностима Министар за физичко васпитање народа г. д-р Вјекослав Милетић (у соколској одори), а Београдску општину градски већници генерал г. Живан Ранковић и г. д-р Јован Мијушковић. Југословенску војску заступала је нарочита војна делегација под вођством генералштабног бригадног генерала г. Јове Кукавичића. Народној скупштини и

Сенат заступали су по неколико народних посланика и сенатора.

Све југословенске групе и делегације дочекиване су у Чехословачкој френетичним одушевљењем. Од чехословачке границе до Прага све су станице биле искићене југословенским и чехословачким заставама, цвећем и зеленилом, натписима „Наздар” и „Добро дошли”. Почевши од пограничне станице Старе Замке, где су свима југословенским групама биле приређене закуске, па преко Братиславе, где су организовани дочеци већих размера, све до Прага — где су се дочеци претварали у френетичне манифестације чехословачко-југословенског братства, где су Југословени газили по цвећу, а често је срдачност испољавана и сузама — цео тај пут претворио се у један непрекидни одушевљени дочек. Сви чехословачки крајеви кроз које су пролазили југословенски возови трудили су се да што видније покажу своју љубав према Југословенима. Све генерације, од мале деце у мајчином наручју па до стараца са седом косом, учествовале су у овим дочецима. Дуготрајност и често понављање ових свечаности није могло ослабити срдачност Чехословака. Испраћаји Југословена били су исто тако срдачни, испуњени ентузијазмом.

Дочек југословенских и румунских војника 4 јула пре подне надвисио је, и по срдачности и по величанствености, све раније изразе одушевљења које су Чехословаци обилно и спонтано манифестовали кроз читав месец дана према свима југословенским групама. Југословенски војници су лађом путовали до Братиславе, где им је приређен сјајан дочек, а одавде возом до Прага. Успут им се придружила у возу и делегација румунске војске.

У Прагу, — испред Вилсонове станице, са троара улица кроз које ће проћи војници, са балкона и кровова — неколико стотина хиљада грађана манифестовало је френетично своје одушевљење клицањем, махањем марамица и застава, бацањем руковети цвећа. Марш кроз прашке улице, од станице до кафеарне, био је у буквалном смислу триумфалан. Војници су газили по цвећу, а раздрагани поклици маса таласали су се и преносили као пљима у правцу кретања војника, постајући све снажнији и снажнији. И Чехословаци и странци, који су посматрали овај дочек, изјављивали су да овакав дочек последњих десет година Праг није ником приредио.

Претставници свих југословенских група и делегација посетили су гроб Т. Г. Масарика у Ланима, положили венце и одали пошту овом генијалном творцу и организатору чехословачке државе и апостола модерне демократије.

Видовдан је ове године у Прагу прослављен наро-

свечано у Тиршовом дому, као део соколских слетских свечаности. А после подне на Видовдан је приређена импозантна соколска поворка нараштаја, као завршни део нараштајских слетских приредаба.

Манифестационе поворке кроз Праг — средњошколаца, соколске деце, нараштаја и старијих чланова и чланица — претстављале су прави триумф соколске идеје. Нарочито нараштајска, 28 јуна по подне, у којој је узело учешћа око 50.000 нараштајаца, и чланска, 6 јула пре подне, у којој је учествовало 73.418 старијих сокола и соколица у соколским одорама и народним ношњама, (од тога 60.075 само чехословачких сокола и соколица). Ове две последње поворке, због учешћа већег броја Југословена, изазивале су врхунац ентузијазма и френетичних поздрава Југославији и Југословенима. Усклици: „Назад“, „Живео Краљ Петар“, „Живела Југославија“ проламали су дуго и често ваздух. Такве експлозије одушевљења изазивале су и појаве југословенских војника на прашким улицама и на слетишту, као и појаве југословенских сокола на вежбаљашту.

Последња соколска поворка кроз Праг, 6 јула, надвисла је својим разноврсним лепотама, величанствености, драговољном дисциплином све што се да замислити. Раздрагано ритмичко таласање соколских одора и народних ношња, уз звуке музике, лепршање застава, мирис и шаренило цвећа — које је трајало од 9 сати изјутра до 2 и по после подне — струјало је као моћна река прашким улицама, да се слије, као у море, на трг пред огромним спомеником Јана Хуса, одакле је опет продужило свој ток кроз главне прашке улице, да се на крају разиђе у станове појединих жупа. Непрегледне масе света заузеле су тротоаре, споредне улице, прозоре, балконе, кровове, торњеве и својим клицањем до промуклости, махањем заставицама, рукама, бацањем цвећа узеле непосредног учешћа у овој дирљивој свечаности и стапале се у хармоничну целину са соколима из поворке. То је била уметничка и складна композиција маса, у тако великим размерама, какву највештији филмски режисери могу само у машти да прижељкују за своје најмонументалније филмове, али је не могу остварити.

Нарочито истакнути детаљ у овој огромној композицији била је главна трибина пред палатом Прашке општине, на којој су се налазили: Претседник Чехословачке Републике г. д-р Едуард Бенеш са Госпођом, приматор града Прага г. д-р Зенкл, старешина свесловенског и чехословачког сокољства г. д-р Станислав Буковски, чехословачка влада, претставници страних држава и градова, претставници свих соколских савеза и гимнастичких организација које су узеле учешћа на слету. Пред поглаваром Чехословачке Републике г. д-р Бенешом извршен је дефиле целе соколске поворке. Чело поворке је стигло пред Претседникову трибину у 10 сата, а последњи редови поворке завршили су дефиле у 14 и по сати.

Слетско вежбаљаште је опет пружало неупоредиве слике другог жанра. И приликом нараштајских и приликом чланских вежби чехословачки соколи су наступали у тако великом броју да су импоновали самим бројем. По 16.112 нараштајаца, затим по 16.640 нараштајки, двапут по 17.500 чланица, а једном чак 30.000 чланица, по 30.000 чланова (у два маха) на-

ступало је у савреном реду и вежбало по такту музике, без погрешке, еластично, природно. Гледалац не зна да ли да се више диви самом наступу на вежбаљашту и одласку са њега, савршеним ритмичким вежбама, или колористичком ефекту који изазива таласање боја појединих делова соколских вежбачких костима. Нарочито су вежбачице комбиновале дивне слике овим бојама: одједном поплави вежбаљаште као море плава боја сукања, затим као снег бела боја булуза, па црвене мараме као булке расуте по широком пољу. Затим складни преливи и мешање свих тих боја, покрети маса као кад ветар заталаса широка поља зрелог жита!

Појава 30.000 чехословачких сокола на вежбаљашту 3 и 4 јула, необичан ред приликом наступа, савршена хармонија вежби, певање хорала „Заклетве Чехословачкој Републици“ изазивали су код публике осећаје дубоке религије, соколске религије слободе и достојанства човека.

Исто дивљење изазвао је наступ 30.000 соколица 4 јула, које су својом виртоузности, еластичности, извођењем необичних геометријских фигура (кругова, елипси, квадрата) надвисиле све што се чак и на овако грандиозном слету могло видети.

Овде се није истицала снага и вештина појединаца, као на олимпијадама, него духовна дисциплина, хармонична лепота покрета и увезбаност маса, снага и свест народа, — чиме се одликује Соко од осталих спортских организација. Тиршов систем телесног васпитања показао је на овом слету необичне резултате и однео је победу над свим другим системима. Здрав и хармонично развијен појединац добива свој значај тек као саставни део народа. Преко својих соколских организација чехословачки народ неколико пута умножава своју снагу и даје утисак великог народа, бар пет пута по броју већег него што је стварно

(Чехословачки соколи могу врло лако изводити приредбе са овако великим бројем, јер имају, према статистици до краја 1937 године, 816.445 чланова (деце, нараштаја и старијих чланова-ица). Од тога око 400.000 отпада на старије соколе и соколице. У текућој години се сигурно број повећао. Имају 1.105 соколских домова и 1.721 летње вежбаљаште. Соко је подељен на 52 жупе са 3.255 јединица.

Поред тога, Соко не обухвата целокупно физичко васпитање чехословачког народа. Постоје и две сличне велике теловежбене организације: Савез радничких теловежбених друштава (ДТЈ) са 145.755 припадника и Чехословачки орлови са 161.752 припадника. Да и не спомињемо многобројне спортске клубове, чији су чланови обично припадници неке од ове три велике организације).

ПОЈАВЕ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ СОКОЛА И ВОЈНИКА НА ВЕЖБАЉАШТУ

Поред многобројних повода за манифестовање чехословачко-југословенског братства, два момента су нарочито била истакнута. Првог главног дана нараштајских вежби, 26 јуна, предали су југословенски нараштајци чехословачким нараштајцима, на свечан начин, уметничку слику Њ. В. Краља Петра II у соколској одори. У међувремену између вежби, иступио је на

слетско вежбалиште цео југословенски нараштај. На челу колоне ишона је слика Њ. В. Краља Петра II и соколска застава. Са бочних улаза кретале су се колоне чехословачких нараштајаца према слици. Појава Краљеве слике и кретање нараштајских колона поздрављено је бурним усклицима из стотина хиљада грла са трибина. Заменик старешине југословенског соколства г. Ђура Паунковић предао је, а у име чехословачког соколства примио је дар г. д-р Буковски, старешина чехословачког и свесловенског соколства.

Као ударје чехословачког нараштаја југословенском, г. д-р Буковски је предао кристалну вазу.

Други моменат је, када су 3 јула на вежбалишту старији чланови југословенског соколства предали чехословачком соколству као поклон пописе Краља Александра I, рад вајара пок. Гангла, а примили као ударје бисту Масарикову, рад вајара Карела Дворжачека. Свечана размена ових дарова дала је повода за бурне манифестације чехословачко-југословенског братства.

Југословенски вежбачи су извели вежбе прецизно и сигурно. И наступ југословенског нараштаја на вежбалишту 26 и 29 јуна, као и заједнички наступ старијих чланова и чланица 3 јула, сјајно изведене вежбе, изазвали су раздрагане и живе поздраве са свих трибина. Пљескање, клицање, махање марамицама трајало је за све време док су југословенски соколи отступали, у савршеном реду, са вежбалишта.

Претседник Чехословачке Републике г. д-р Едуард Бенеш, који је са своје трибине пратио све важније наступе на вежбалишту, позвао је у своју ложу г. д-р Вјекослава Милетића, југословенског министра за физичко васпитање народа, и г. д-р Василија Протића, нашег посланика у Прагу, и изразио своје задовољство због лепог наступања југословенских сокола на слету.

Наша војна делегација извела је последњег дана слета, 6 јула, са необичном вештином и прецизношћу вежбу „Југословенска епопеја“, у којој је симболично приказано рођење нашег народа, борбеност и непрекидна тежња за слободом, најзад ослобођење свих југословенских покрајина. Лепота ове вежбе, њена дубока симболика и прецизност са којом је изведена изазвали су неописано одушевљење публике. Ваздух се проламао од поклика Југославији, југословенској војсци и Краљу. Претседник Чехословачке Републике г. д-р Бенеш позвао је у своју ложу југословенског посланика г. д-р Василија Протића и вођу наше војне делегације генерала г. Јову Кукавичића, честитао им на ванредном успеху и рекао: „Изванредно је лепа вежба, егзакно је изведена и импресионира. Као доказ тога видите ово што се догађа на трибинама: Видите каквим је одушевљењем и одобравањем нарађено овакво вежбање“.

Слет је завршен дирљивим дефилеом војника Мале антанте, који су узели учешћа у вежбама, испред ложе Претседника Републике г. Бенеша и спуштањем са јарбола великих застава Румуније, Југославије и Чехословачке.

*
*
*

Последња два дана нараштајског слета, 28 и 29 јуна, вршене су утакмице на Масариковом стадиону између чехословачких и југословенских нара-

штајаца у лакој атлетици. Југословенски нараштајци су постигли врло лепе успехе. Друго место добила је врста љубљанског соколског нараштаја, а као појединац прво место је освојио југословенски нараштајац из Земуна Стеван Суботни. Као победник у петобоју, као појединац, изашао је опет југословенски нараштајац из Суботице Иван Јовић.

За време главних слетских дана одржане су утакмице чланова за првенство Савеза словенског соколства у лакој атлетици, у којима су узели учешће Чехословаци, Југословени и Бугари. Југословени су однели победу у мушком штафетном трчању. У осталим лакоатлетским утакмицама прво место су заузели Чехословаци, друго Југословени, а треће Бугари. У неким утакмицама Бугари нису ни учествовали.

ДЕЛЕГАТИ БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ БИЛИ СУ ГОСТИ ПРИМАТОРА Г. Д-Р ЗЕНКЛА И ПРЕДМЕТ НАРОЧИТЕ ПАЖЊЕ

Делегати Београдске општине, градски већници генерал г. Живан Ранковић и г. д-р Јован Мијушковић, били су гости приматора града Прага г. д-р Петра Зенкла. Уступљена су им два апартмана у хотелу „Алкрон“ (где је сад резервисан стан за лорда Рансимана). Указивана им је нарочита пажња за цело време боравка у Прагу. Примио их је приматор града Прага г. д-р Петар Зенкл и показао особито интересовање за престоницу Југославије и њену општинску управу. Прашка општина им је ставила, за цело време боравка у Прагу, на расположење аутомобил. Обишли су Масарикове домозе у Крчу, предграђу Прага, који су узорно уређени.

Делегати Београдске општине били су стално у друштву претседника Букурешке, Софијске и Атинске општине — гг. д-р Петера, инж. Иванова и министра-гувернера Коцијаса.

За време пријема страних делегација код Претседника Републике г. д-р Бенеша, г. д-р Бенеш се је задржао дуже времена у разговору са генералом г. Живаном Ранковићем, са којим се зна из 1916 год., из доба емиграције, оживљујући успомене на те трагичне дане. Г. Бенеш се сећа свега из тог доба, чак и српског пасоша са којим је живео у Паризу као секретар Народног одбора, чији је претседник био Т. Г. Масарик.

Иако су стране делегације имале нарочите ложе на Масариковом стадиону, за време јавних вежби на вежбалишту позвао је генерал г. Крејчи, начелник чехословачког главног генералштаба, генерала г. Живана Ранковића, као свог старог пријатеља, у своју ложу.

Генерал г. Живан Ранковић је био као гост и на вечера коју је приредио г. д-р Петар Зенкл у библиотеци, чији је претседник чувени слависта г. д-р Мурко.

За време великог соколског дефилеа 6 јула генерал г. Живан Ранковић био је на главној трибини пред општинским домом, где се налазио и Претседник Републике г. д-р Едуард Бенеш и приматор града Прага г. д-р Петар Зенкл.

При испраћају из Прага, г. д-р Зенкл је замолио г. Живана Ранковића да изручи срдачне по-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

www.izdavae Претседнику Београдске општине г. Влади Илићу, према коме гаји особито поштовање.

УСПЕСИ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ ТАКМИЧАРА НА МЕЂУНАРОДНИМ ГИМНАСТИЧКИМ УТАКМИЦАМА

У оквиру овог слета, приредила је Међународна гимнастичка федерација XI међународне гимнастичке утакмице у Прагу. Утакмице су одржане 31 јуна и 1 јула на малом спортском стадиону. Учествовало је осам нација са мушким врстама и четири са женским.

Утакмице су вршене на справама и у лакој атлетици са простим вежбама. Југословене су заступали само соколи и постигли су врло лепе резултате; мушки су освојили треће, а женске друго место. Прво место су освојили Чехословаци-соколи. Две југословенске такмичарке су успеле да уђу међу десет најбољих такмичарки.

Резултати утакмица су ови: Код мушких: прво место Чехословаци, друго Швајцарци, треће Југословени, а иза њих долазе по реду: Французи, Пољаци, Луксембуржани, Белгијанци и Бугари; као појединац проглашен је за гимнастичког првака света Чехословак г. Јан Гајдош. Код женских: прво место Чехословакиње, друго Југословенке, треће Пољкиње, а четврто Бугарке. Две Југословенке (Лидија Рупникова и Аница Хафнерова) ушле су у ред првих десет најбољих такмичарки.

ПОБЕДА ЈУГОСЛОВЕНА НА СТРЕЉАЧКИМ УТАКМИЦАМА

У оквиру слета приређене су 5 јула и стрељачке утакмице на чехословачком војном школском стрелишту у Кобилицима, на којима су узели учешћа и југословенски стрелци-соколи. Биле су свега две утакмице. Југословени су однели победу у међународној мети са малокалибарским прецизним пушкама. Као појединац победио је г. Немања Марковић из Крагујевца.

ЈУГОСЛОВЕНСКИ НАРАШТАЈЦИ И СЕОСКИ СОКОЛИ ОСТАЛИ СУ КАО ГОСТИ ЧЕХОСЛОВАЧКОГ СОКОЉСТВА

Југословенски нараштајци и нараштајке остали су у Прагу и у Чехословачкој и после слетских нараштајских дана, као гости чехословачког сокољства, све до 17 јула и направили су неколико лепих излета. Исто тако остали су и чланови југословенских сеоских соколских чета, на позив вођства чехословачког сокољства, као гости још два дана после слета и направили неколико занимљивих излета да се упознају са чехословачком пољопривредом и животом чехословачког сељака.

Б-ц

† Ђура Паунковић

17 августа увече преминуо је у Бечу, где је био оперисан, Ђура Паунковић, заменик Старешине Савеза сокола, сенатор и претседник Савеза осигуравајућих друштава у Југославији. Његово тело је пренесено у Београд и било је изложено у дворани Савеза сокола 20 и 21 августа. Поред катафалка, око кога су соколи у соколским одорама чували почасну стражу, продефиловао је врло велики број грађана и сокола, одајући пошту покојнику.

† Ђура Паунковић

Пред катафалком је одао пошту покојнику и г. Влада Илић, претседник Београдске општине и старешина соколског друштва Београд XI, изразио саучешће Савезу сокола и породици покојниковој и положио венац на одар.

Погреб је извршен у недељу, 21 августа, после

подне. У погребној поворци је учествовала маса народа из Београда и унутрашњости, нарочито велики број сокола.

Ђура Паунковић је рођен 8 августа 1877 у Вршцу. Чиновничку каријеру је започео у Русији, као наставник војне гимназије у Орелу, а затим као чиновник осигуравајућег друштва „Росија” у Петрограду. 1909 године постао је директор филијале тога друштва у Београду. Као генерални директор и члан Управе тога друштва, које се доцније претворило у Росија-Фонсијер”, остао је до смрти.

Од своје младости бавио се активно јавним пословима. Посветио се нарочито раду на сокољству. Од 1919 је заменик старешине Савеза сокола.

Његова је смрт болно одјекнула у свима соколским редовима. Породици и Савезу сокола стигле су многобројне депеше саучешћа: од Њ. В. Краља, од Краљевских Намесника, од Претседника владе и Њ. Св. Патријарха, од министара, од Народне скупштине и Сената, од бугарске и чехословачке владе, од старешине свесловенског соколског савеза, од старешинстава свих словенских сокола и бугарских јунака, од многих југословенских градова и установа, од југословенских соколских организација итд.

Одлуке Државног савета

Дозвола за употребу нове зграде не може се добити ако нису задовољени сви услови правноснажне одлуке о одобрењу планова за подизање те зграде.

Сопственик је тражио од Градског поглаварства у Београду дозволу за употребу зграде коју је подигао на свом имању према одобреном плану под Г.О.бр. 1706 од 25 маја 1937 год. Од овог тражења је одбијен одлуком Поглаварства Г.О.бр. 7425 од 27 октобра 1937 год. са разлога, што је комисија на лицу места констатовала, да је власник односно зграду већ делимично употребно, да је зграду извео по одобреном плану под Г.О.бр. 1706 од 25 маја 1937 год., али да није порушио део старе зграде из дворишта у дужини од 5,0 мет. како је то поменутим одобреним планом условљено. Против ове одлуке именовани је изјавио жалбу Министру грађевина која је одбачена министровим решењем, с позивом на § 91 Грађевинског закона, са истих разлога као у првостепеној одлуци. Против министровог решења поднео је тужбу на Државни савет истичући да је односна дворишна зграда пуноважно подигнута по онда важећим прописима, да као таква не може бити сметња за подизање уличне зграде, па ни за употребу исте, подигнуте по одобреном плану, а да је у том смислу према тужби, и пресуда Државног савета бр. 14663/37, донета по једном сличном случају. Ову тужбу одбацио је и Државни савет својом пресудом бр. 10119 од 7 маја 1938 год. са следећих разлога: „Према § 91 Грађевинског закона — Довршене приватне грађевине општина ће комисијски прегледати најдаље у року од 10 дана по пријему молбе, и, ако нема примедба, одобриће употребу; у противном наредиће да се поступи по примедбама, које су обавезне. Без овог одобрења власник не сме грађевину употребљавати, нити другом на употребу дати...”

Комисија која је, у смислу наведеног законског прописа, извршила увиђај на лицу места констатовала је, да је тужилац односно нову зграду извео по одобреном плану, али да није порушио део старе зграде из дворишта у дужини од 5 мет. како је то било условљено у одобрењу планова. С обзиром на ову примедбу комисије, да није задовољен један услов — рушење старе дворишне зграде за 5 м. — под којим је дато одобрење планова за подизање нове уличне зграде, управна власт је правилно, сходно цитираном § 91, поступила кад је одбила да изда дозволу за употребу нове зграде све док се не испуни и тај услов.

Ако је тужилац налазио да пуноважно подигнута дворишна зграда не може представљати сметњу за подизање и употребу нове уличне зграде, изведене

по важећим прописима, што у тужби против министровог решења износи, ништа није стајало на путу да то истакне у виду жалбе на вишу власт против одлуке Градског поглаварства Г.О.бр. 1706 од 25 маја 1937 год., којом су му одобрени планови за изградњу уличне зграде под условом да рушењем постојеће дворишне зграде у дужини од 5 м. створи потребно растојање између нове уличне и постојеће дворишне зграде. Он то није учинио, она одлука о одобрењу планова под оним условом постала је правноснажна и зато тај услов, који она поставља, мора бити задовољен пре издавања дозволе за употребу нове грађевине, како је и решила управна власт.

Са овог разлога је неумесно и тужиочево позивање на пресуду Државног савета бр. 14663/37, јер у спору окончаном овом пресудом предмет спора је била правилност одлуке о одобрењу планова, а овде у правилност те одлуке не може се улазити, јер је та одлука постала правноснажна и сад је у питању само њено извршење.

Стога је пресуђено као у диспозитиву, о чему пресудом у препису известити заинтересоване стране.”

Сопственику се може наметнути обавеза о рушењу своје зграде без права на накнаду од стране општине само у случају, ако је зидао привремену грађевину на земљишту које је већ било регулационим планом одређено за саобраћај или друге јавне потребе.

Сувласнице имања у улици Канарево брдо — парцела бр. 2395 — Београд VII (Раковица) тражиле су код Градског поглаварства у Београду грађевинску дозволу за подизање зграде на том имању. Одлуком Поглаварства Г.О.бр. 6031 од 15 септембра 1937 год. одобрени су им планови за подизање те зграде, али је то одобрење поред осталог, везано и за услов да се сувласнице обавезу, у смислу § 116 ст. 2 Грађевинског закона, да ће сносити ризик од евентуалног оштећења зграде будућом регулацијом, пошто је по пројекту регулационог плана односно земљиште резервисано за саобраћајне потребе. Сувласнице су се жалиле Министру грађевина у погледу наметнуте им обавезе, па је њихова жалба одбачена. Поднеле су тужбу и на Државни савет против министровог решења и истакле су, да у закону није било основа да им се наметне грађевинско правна обавеза из § 116 ст. 2 Грађевинског закона. Својом пресудом бр. 5813 од 3 маја 1938 год. Државни савет је уважио тужбу сувласница дајући следеће образложење: „Према § 116 ст. 1 Грађевинског закона — земљиште одређено регулационим планом за саобраћај или друге јавне

потребе, може се искористишавати за све друге сврхе само не за грађевинске све дотле, док га општина законским путем не преузме, а ако на таквом земљишту постоје и зграде оне се могу одржавати и оправљати само по претходном одобрењу општине, али се овим радом увећана вредност приликом експропријације неће признати... А према ст. 2 § 116 на таквим земљиштима дозвољено је и постављење привремених грађевина, али је власник обавезан такве грађевине, без права на оштету, о свом трошку порушити и однети чим затражи општина, а ако он то не учини у остављеном року, рушење и одношење извршиће општина на његов трошак. Оваква обавеза мора се учинити видљивом у земљишним књигама односно у интабулационим где не постоје земљишне књиге.

Из цитираног законског текста јасно се види да сопственику може бити наметнута обавеза, да од општине не тражи никакву накнаду за рушење своје зграде због извођења регулације, само и једино у случају ако је то привремена грађевина; *тј. ако је била подигнута на земљишту које је регулационим планом већ било предвиђено за саобраћај или друге јавне потребе.

У спорном случају, решењем управне власти, одобрење за подизање зграде на имању именованих сувласница, с позивом на цитирани § 116 ст. 2 Грађевинског закона, везано је за ону обавезу сувласница зато што је пројектом регулационог плана односно земљиште резервисано за саобраћајне потребе.

Управна власт је, дакле, проширила једно законско ограничење права својине, допуштено једино у случају ако је једно земљиште регулационим планом као перфектним уређајним основом из §§ 3—13 Грађевинског закона одређено за саобраћај или друге јавне потребе, и на случај у коме је једно земљиште само пројектом регулационог плана евентуално резервисано за саобраћајне потребе. Такав поступак управне власти није у складу са законским прописом на коме је заснован — § 116 ст. 2 грађевинског закона — јер је примењен овај законски пропис а није био испуњен услов који претпоставља његова примена, (постојање регулационог плана као перфектног уређајног основа), а поред тога, такав поступак управне власти представља и огрешење о принцип заштите приватне својине, спроведен кроз Устав и остале овоземаљске законе. Зато је решење управне власти, које садржи ту повреду, морало бити поништено."

Општина може наредити рушење изграђеног без грађевинске дозволе само ако је претходно утврђено да је то грађење изведено и противно прописима грађевинског закона и грађевинског правилника.

У овом погледу је карактеристично решење Државног савета бр. 3372 од 23 марта 1938 год., којим је, поводом жалбе Градског поглаварства у Загребу, оснажена пресуда Управног суда у Загребу у предмету рушења једне зграде изведене без грађевинске дозволе. Образложење саветске одлуке, у којој је наглашен горе цитиран законски принцип, је следеће: „По ставу 1 § 84 Грађевинског закона, ниједно ново грађење у смислу овог закона не може се отпочети без грађевинске дозволе. Повреда ове законске одредбе

повлачи санкцију предвиђену § 93 истог закона, где је одређено, да ако се грађење врши без грађевинске дозволе, или ако се оно не изводи према грађевинској дозволи и техничким прописима, да ће општина забранити даље грађење. Само ту су могуће две ситуације: грађење се врши без дозволе а по прописима закона и правилника и грађење се врши без грађевинске дозволе, а не одговара прописима закона и правилника.

У првом случају ако се грађење врши без дозволе а по прописима закона и правилника, власник мора тражити претходно дозволу за продужење грађења (ст. 2 § 93), коју му власт под законом прописаним условима мора издати, пошто је дозвола под условима означеним законом (§ 84 и даље) право појединаца и као таква не зависи од дискреционе оцене управне власти. Сем означене санкције — обуставе грађења док власник не прибави претходну дозволу за продужење грађења — управна власт има у оваквом случају да примени и казнену санкцију према предузимачу или извођачу грађевине (ст. 5 § 88) сходно одредби § 100 пом. закона.

Ако се, пак, грађење врши без грађевинске дозволе а противно прописима закона и правилника, онда ће општина, према ст. 3 § 93 пом. закона, наредити рушење грађевине или појединих непрописно изведених делова. Ако власник ово наређење не изврши, општина ће извршити рушење о трошку власника, опет уз примену казнене санкције из § 100 истог закона.

Према томе, за повреду одредбе ст. 1 § 84 — грађење без грађевинске дозволе — предвиђене су нарочите санкције, а примена истих зависи од околности, да ли се грађење изводи по прописима закона и правилника или не. Ово, пак, има да се цени поред осталог и по одредби § 118 пом. закона, нарочито ст. 2 овог §, по коме пропису општина може, у периоду забране грађења, у колико таква забрана постоји, давати по претходном одобрењу надлежне власти (§ 10) дозволе на основу пројектованог регулационог плана за новоградње у колико то неће отежавати извођење новог регулационог плана.

Међутим, према списима предмета, у поступку управне власти по предметној ствари није проверено и утврђено, да ли је грађевина интересованог Паскијевића на Паролинској цести бр. 86 извођена по прописима закона и правилника, дакле у управном поступку није утврђена битна чињеница од које зависи решење спорне ствари — чл. 26 Закона о Државном савету и управним судовима — јер се из записника комисије која је извршила 7 августа 1935 год. увиђај на грађевини именованог Паскијевића види, да се комисија ограничила само на констатацију факта, да се односна грађевина гради без дозволе не упуштајући се у испитивање, да ли се грађење изводи у сагласности са прописима закона и правилника или не. Обзиром на ово не може опстати навод решења Кр. банке управе у Загребу бр. 36246/935, да односна грађевина „не одговара регулационој основи дакле прописима закона и правилника“, јер то није утврђено у управном поступку. Код таквог стања ствари, управни суд је правилно у смислу пом. прописа поступио, кад је по тужби интересованог Паскијевића поништио пом. решење Кр. банке управе у Загребу, али је, обзиром

на напред изложено, имао упутити надлежну власт на поступак у смислу ст. 2 и 3 § 93 у вези § 118 Грађевинског закона, а не на § 95 истог закона, пошто се у конкретном случају ради о повреди ст. 1 § 84 — грађењу без дозволе, а не о испитивању хигијенских услова постојеће грађевине, о чему говори § 95 гр. закона.

Самоуправном службенику може се упразнити место само ако је у посебном поступку утврђено да се по својој кривици у предвиђеном року није јавио на дужност.

Упражњење места је за службеника, како државног тако и самоуправног, начин престанка активне службе са најтежим последицама. Службеник, коме је служба престала по овом основу, губи не само дотле проведено време у служби и права дотле стечена, чак и стечено право на пензију, него му је за увек затворен пут за повратак у службу — §§ 104 т. 9, 105 и 3 т. 11 Чин. закона. Услов је увек за упражњење места службенику да се по својој кривици није јавио на дужност у одређеном року после боловања, после отсуства, премештаја или удаљења са дужности без одобрења.

Овде износимо један такав случај, који је коначно расправљен пред Државним саветом. Интересантан је по томе што је одлуку општинског одбора о упражњењу места општинском службенику оснажио срески начелник, одбацујући службеникову жалбу, затим оснажио је ову и управни суд, одбацујући његову тужбу, а Државни савет пак својим решењем бр. 12358 од 23 маја 1938 год. уважио му је жалбу и поништио пресуду управног суда, налазећи да није утврђена кривица службеникова, без које не може бити упражњења места. Случај је следећи: „Жалиоцу је као службенику општине власотиначке на главном службеничком месту било одобрено боловање од месец дана, које је започео 15 децембра 1936 г., те се тако имао јавити на дужност 15 јануара 1937 г. Али тога дана он није дошао већ нарочитом претставком извести општину да још не може доћи на дужност по савету лекара за 30 дана, а и лекарско уверење приложио. Међутим општинска управа ово није уважила, већ донела одлуку бр. 683/37 којом га позива да се јави на дужност, а ако се осећа болесним да се редовним путем јави на боловање када ће бити комисијски прегледан, иначе ће се сматрати да се удаљио од дужности без надлежног одобрења. Ова одлука жалиоцу је саопштена али се он позиву није одазвао. После овога претседник општине је предложио општинском одбору да се овом службенику упразни место по § 16 тач. 6 Уредбе о општинским службеницима, што је одбор својом одлуком и уважио. Среско начелство одбацило је жалбу жалиочеву спорним решењем, а управни суд исто тако одбацио је његову тужбу.

Државни савет је нашао да је ова жалба умесна. У § 16 тач. 6 Уредбе о општин. службеницима прописано је да службенику престаје служба ако се по својој кривици не јави на дужност у року од 8 дана по истеку отсуства односно боловања. Жалилац се по истеку одобреног боловања није јавио на службу у року од 8 дана, па се стога поставља питање да ли је то учинио без своје кривице или по својој

кривици. За расправу овога питања одлучне су одредбе Чин. закона, на које упућује § 15 Уредбе у недостатку сопствених одредаба. Према § 83 овога закона ако је службеник ма са кога разлога спречен доћи на дужност мора у року од 24 часа известити свога старешину и оправдати свој изостанак. Ако је пак спречен болешћу дужан је (§ 84 Ч.з.) поднети лекарско уверење, и то ако му то старешина затражи. Осим тога старешини је остављено да нареди, ако нађе за потребно, да се преглед службеника изврши од стране државног лекара или комисије. За трошкове оваквог прегледа одређено је (§ 84 Ч.з. да их сноси службеник ако се утврди да је стање здравља допуштало вршење дужности, иначе сноси их држава. Аналогно овим одредбама има се и овај случај расправити. Жалилац је у овоме случају извести општинску управу у року од 24 часа да је болестан и о томе поднео лекарско уверење, и тиме, с обзиром на наведене одредбе, удовољио дужности коју му закон у таквом случају наређује. Општинска управа тиме је била стављена пред дилему или да томе верује и боловање по поднетом уверењу одобри, или, ако томе не верује, пошаље општинског лекара, (или комисију) који ће га у стану прегледати, па с обзиром на то о његовом захтеву одлучити. Трошкови таквог прегледа пали би на општину, у колико би представљено стање о његовом здрављу било тачно, док у противном они би пали на жалиоца. То је истовремено и поступак којим би се утврдила његова кривица која је иначе услов за примену тач. 6 § 16 Уредбе. Међутим овде није тако поступљено, па и његова кривица није утврђена. Услед тога на њега се није могла применити тач. 6 § 16 Уредбе и по томе основу упразнити му место.

Околност што је општина донела одлуку којом не уважава захтев за боловање и позива га на дужност, овде је без важности. Јер жалилац овоме позиву није морао следовати све док се накнадним лекарским прегледом не би утврдило да је стање његовог здравља такво да би могао продужити службу, на супрот лекарском уверењу које је поднео као оправдање за **недолазак**.

Исто тако овде је без важности разлог ожалбене пресуде, према коме жалилац није био толико болестан да се не би могао јавити на дужност, пошто се иначе виђао и изван куће, јер је то само једна претпоставка. Ова околност могла је бити само разлог да се не поверује поднетом уверењу и да се по налогу општине подвргне новом лекарском прегледу и на тај начин накнадно утврди кривица, а не и да се ова претпостави, па с обзиром на ову претпоставку место упразни. Са ових разлога жалиочеву тужбу управни суд је имао уважити и спорно решење поништити пошто је овим предмет био противно расправљен. Међутим у ожалбеној пресуди управни суд није тако поступио, те се и ова пресуда са истих разлога показује као противна закону. Стога се жалба морала уважити, ожалбена пресуда преиначити и пресудити да се тужба уважи и спорно решење среског начелства поништи, као што је овде и учињено.”

Градском службенику, коме служба престаје пре стечене пензије, може се, уместо пензије, једном за свагда, признати одређена отпремнина,

и изван случаја предвиђеног §§ 159 и 161 Зак. о град. општ.

О отпремнини градских службеника говори § 161 у вези са § 159 Закона о градским општинама и предвиђа је као право оних градских службеника који су затечени са сталношћу стеченом по ранијим прописима а буду отпуштени из службе пре него што су навршили десет година службе — (§ 159). Величина ове отпремнине зависи од броја година ефективне службе. Поставило се питање, да ли се градском службенику може одредити отпремнина и изван прописа §§ 159 и 161. На пр., једном градском службенику престала је служба због утврђене неспособности за даљу службу, а није испунио услов за пензију. Може ли се једном таквом службенику, уместо пензије, једном за свагда, признати извесна отпремнина. Такав је случај расправљен решењем Државног савета бр. 13257 од 19 маја 1938 год. и то у прилог службеника. Случај је следећи: „Одуком градског већа града Призрена од 24 марта ове године констатовано је да је службеник Рамиз Коре неспособан за даљу службу и одлучено да му ова престане, а истовремено му признато „у место пензије једном за свагда” сума од 6000.— динара, колико износе његове годишње принадлежности. Решењем Банске управе ова одлука већа је задржата од извршења, на основу § 134 Закона о градским општинама, узимајући да се на овај случај нису могле применити одредбе § 159 и 161 Закона о градским општинама, док чиновнички закон који важи и за градске службенике, према § 104 Закона о градским општинама, отпремнину не предвиђа. Противу овог решења сада се жали градска општина.

Државни савет је нашао, да је ова тужба умесна.

У § 161 Закона о градским општинама, на који се ожалбено решење позива, предвиђа случај када се службенику отпремнина мора признати односно када на исту има право, али то не искључује могућност да градско веће призна отпремнину и ономе који на ову нема права и у већем износу од предвиђене. Напротив закон не садржи одредбу која би забрањивала градском већу да ово учини, из чега следује да одлука већа о овоме није противна закону, па да се стога није ни могла задржати од извршења по § 134 Закона о градским општинама.

Осим тога ова одлука се показује као нужна допуна неуређеног стања градских службеника. Јер иако је законом предвиђено доношење статута (§ 100) којим би се уредило питање ових службеника, а §-ом 161 Закона о градским општинама и могућност признања раније проведене службе до 10 година, са колико се стиче и право на пензију према § 113 Ч.З. у вези §-а 104 Закона о градским општинама, то ипак није учињено током неколико година. Тако се дошло у ситуацију да један дугогодишњи службеник који је већ неспособио за вршење службе остане без икаквог осигурања и поред тога што је ово законом предвиђено. А одлуком градског већа њему је призната отпремнина у износу једногодишње плате, уместо пензије и осигурања, и тиме бар донекле ово стање исправљено. Законом ово стање није забрањено, бар ожалбено решење такву одредбу закона не истиче, а без тога није ни било места задржању одлуке већа по § 134 Закона о градским

општинама. А пошто је овде противно поступљено, жалба се морала уважити и ожалбено решење поништити.

Општина као грађевинска власт првог степена оцењује законитост пројеката за подизање нове грађевине само ако су потписани од сопственика новоградње.

У једном случају општина је одбила да изда дозволу за употребу новосазидане грађевине из § 91 Грађевинског закона, налазећи да грађевина није изведена по одобреним плановима. Због овога је настао спор између сопственика грађевине и предузимача који је изводио грађевину. Предузимач није спорио да је у одобреним плановима, са знањем сопственика, учинио извесне измене и тврдио је да су и те измене, према којима је изведено грађење, у складу са грађевинским прописима. Да би доказао ово своје тврђење о законитости измена у одобреним плановима, предузимач је тражио уверење од општине, у коме би она имала да се изјасни, да ли су поднети измењени планови у складу или су противни грађевинским прописима. Општина је одбила да изда такво уверење, са чиме се сложила и банска управа као другостепена грађевинска власт. По тужби заинтересованог предузимача, управни суд у Загребу својом пресудом бр. 10382 од 2 новембра 1937 године поништио је решење управне власти у овом погледу, наставши, да је општина била обавезна на издавање траженог уверења. Разлози управног суда су следећи: „Напротив нема законског основа, да грађевна власт не узме на молбу градитеља у оцену предложене промјенбене нацрте и статичке рачуне па макар их власник градње и не потписао. Истина је, да према пропису § 88 грађевног закона грађевне нацрте има потписати власник градње односно његов пуномоћник а статичке рачуне и технички опис само пројектант (градитељ) али нема законског разлога, да у случају сличног спора а на молбу градитеља не узме грађевна власт у оцену и нацрте по власнику непотписане по готово ако градитељ о законитости промене тражи само уверење а не и грађевну дозволу за изведене промене.

Грађевну дозволу издаје односно ускраћује грађевна власт на темељу молбе власника засноване новоградње или његовог пуномоћника. Уверење пак о законитости грађевног пројекта може тражити оно лице, које на таквом уверењу оснива неко право било оно јавно или приватно правне нарави. Непрепорно је, да издавање уверења о неким јавноправним околностима спада у надлежност управних власти, те оне у ту сврху имаду да проведу поступак према начелима садржаним у отсеку II и III ЗУП.

Пропис § 69 ЗУП изричито прописује, да управна власт покреће поступак по природи ствари или по службеној дужности или по предлогу (молби) странке.

У конкретном случају замолио је градитељ инж. Неубрегер Лео од грађевне власти издање увјерења, да по њему предложени промјенбени нацрти и статички рачуни одговарају законским прописима. Обзиром на горње образложење као и на чињеницу, да је градња већ изведена самовољним отступањем од грађевне дозволе, као и да по грађевном подузетнику предложени нацрти коначно буду ипак морали бити испитани ради тога, да се установи, да ли отступање од грађевне дозволе према тим нацртима одговара законским прописима, те да ли се врху такве промјене

извођења може издати накнадна промјенбена дозвола, као и обзиром на чињеницу, да је власник градње већ једном потписао нацрте и тиме пристао на изведена одступања од грађевне дозволе, а који су нацрти одбијени само с разлога тога, што је у њима била предвиђена изградња другог спрата.

Нема законског разлога, да се грађевном подузетнику овако уверење неизда у претпостави, да нацрти и рачуни одговарају закону.

Пошто су на новоградњи Вурм-Фале Шапире установљени недостаци и одступања од одобрених нацрта и издане грађевне дозволе, управне су власти правилно у смислу §-а 91 грађевинског закона ускратиле издање употребне дозволе и уједно издале сходне одредбе гледе одстрањења установљених недостатака.

Неправилно су напротив поступале када су градитељу инж. Неубергер Леону ускратиле горе наведено уверење."

Међутим, по жалби противне стране, Државни савет својим решењем бр. 2931 од 18 маја 1938 год. поништио је цитирану пресуду управног суда, нашавши да општина није обавезна на издавање траженог уверења и то са следећих разлога: „Да је управни суд ожалбеном пресудом погрешно нашао, да је грађевинска власт била дужна, сходно одредби § 88 Грађевинског закона, на молбу градитеља инжењера Неубергера, узети у оцену промјенбене нацрте и статичке рачуне, и ако их власник градње није потписао, па издати молиоцу уверење о томе, да ли исти одговарају законским прописима.

Јер, како то произилази из § 82 Закона о општем управном поступку, управне власти издају уверења о чињеницама утврђеним у границама свог службеног делокруга. А према § 88 ст. 1 у вези § 87 грађевинског закона грађевинска власт првог степена испитује само оне пројекте који су потписани од власника градње и законом овлашћеног пројектанта. Према томе не лежи у границама службеног делокруга, (надлежности) грађевинске власти првог степена испитивање и оцена оних пројеката, који нису потписати и од власника градње, из чега произилази, да о законитости тих пројеката та власт по закону не може давати никаква уверења. Са изложеног ожалбена пресуда је у означеном делу поништена."

И службеници Дирекције трамваја и осветљења имају право на рачунање ратних година за

пензију (§ 270 ст. 1 т. 6 Чин. зак.), а Статут Д.Т.О. од 1929 године у колико не садржи одредбу о овоме противан је закону о градским општинама и као такав не важи у том погледу.

Пензионисани службеник Дирекције трамваја и осветљења, коме нису урачунате за пензију и ратне године, тражио је признање истих позивајући се на § 270 ст. 1 т. 6 Чин. зак. у вези са § 104 Закона о градским општинама. Од овог тражења је био одбијен са разлога, што у Статуту Д.Т.О. општине града Београда од 1929 год. нема одредбе по којој би се за пензију рачунале и ратне године, а да је тај Статут, што се тиче рачунања времена за пензију, на снази у смислу § 156 у вези са § 159 Закона о градским општинама. Међутим, Државни савет својом пресудом бр. 10341 од 5 маја 1938 године уважио је тужбу заинтересованог службеника и поништио је министрово решење у овом питању са следећим образложењем: „У § 104 Закона о градским општинама, одређено је, да одредбе о пензијама за државне службенике имају се сходно смислу примењивати и на градске службенике у колико овим законом није друкчије одређено. У оном смислу дакле у коме се ове одредбе примењују на државне службенике, а одредбе садржане у чиновничком закону.

Према одредби § 156 Закона о градским општинама градски Статути, Уредбе и Правилници остају и даље на снази док се не измене у колико нису у противности са овим законом. Како међутим Статут Д.Т.О. Општине града Београда од 1929 год., донет на основу чл. 7 Статута Београдске општине од 1929 год., не садржи одредбу којом би се општинским службеницима признавала бенефиција одговарајућа бенефиција из § 270 ст. 1 т. 6 Ч.з., то је овај Статут противан Закону о градским општинама (§ 104), јер с обзиром на одредбу § 104 Зак. о град. општинама, из које произилази да је законодавац желео изједначење градских службеника са државним у погледу пензије, градски Статути, Уредбе и Правилници су противни овом закону не само онда кад они садржавају одредбе које градске службенике у том погледу стављају у бољи положај, већ и онда кад су градски службеници у односу на државне службенике у горњој правној ситуацији."

Саопштио Љубомир Ж. Јевтић,
секретар Држав. савета

Књижевна хроника

„Плима и осека“ г. Властимира С. Петковића

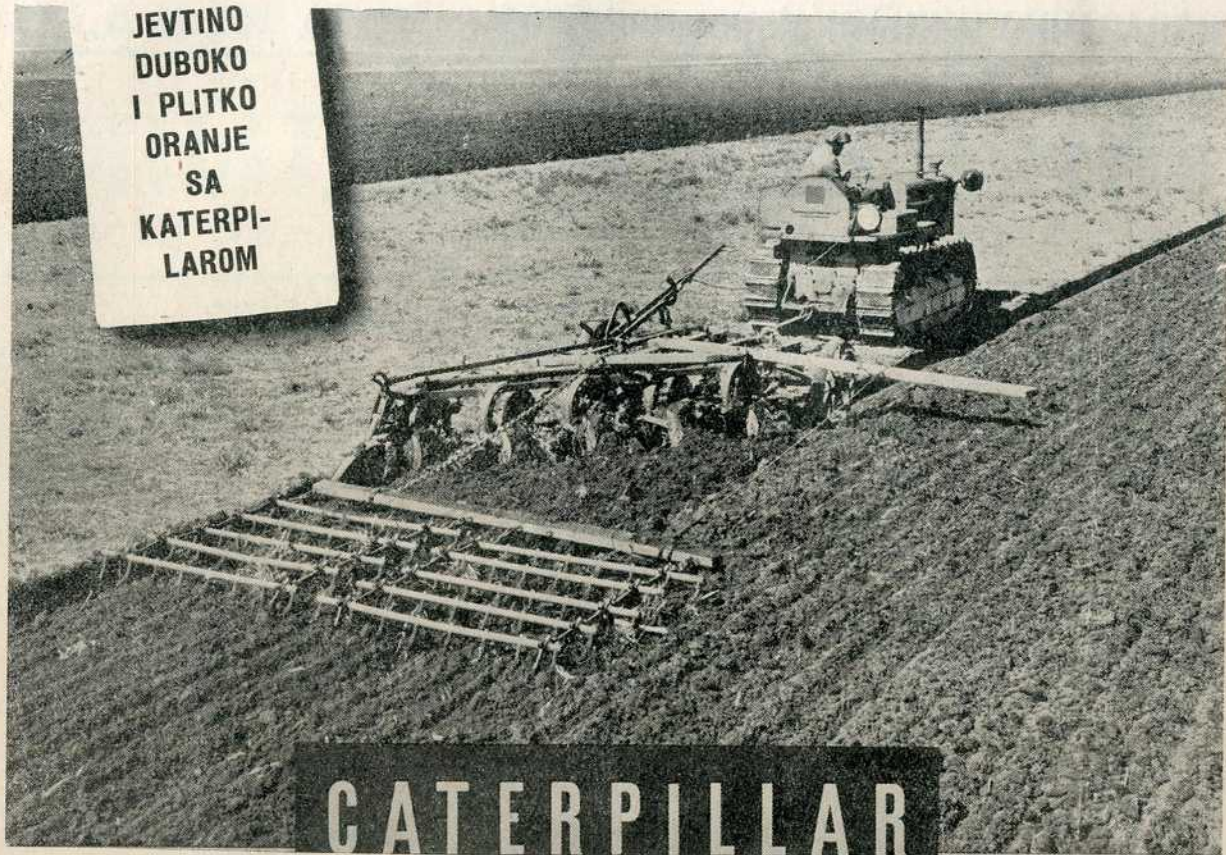
Г. Властимир С. Петковић је познат читалачкој публици својим доживљајима из рата — писаним занимљиво, верно и уметнички, тако да могу да послуже као документи из тих тешких и бурних дана — као и духовитим сатирама из нашег друштва.

Најновији његов роман „Плима и осека“ (у издању књижаре В. Н. Рајковић и комп.) јесте дело ширих размера и дубље психолошке анализе. Ту је дао пресек нашег послератног друштва, са немилосрдним демонстрацијама свега трулог, хохштапелерског, корупционашког. Повезао је на згодан начин савремено село и град, открио њихов заједнички крвоток, струјање из села у град („плима“) и обратно („осека“). Рат је сувише приближио село и варош. Не само сељаци, него и сељанке се сналазе врло брзо у вароши,

примају, са варошким оделом, и политику варошке цивилизације. „Високо“ варошко друштво, које цени само новац и телесна уживања, није много одмакло од покретног слоја села, које се лако сели. А кад то село доноси здравље, телесне примамљивости и новац, онда се врло брзо уздигне до својих рођака у вароши.

Г. Петковић је живо и непосредно оцртао село, унесећи у своје описе свежине и топлоте. Зна да уочи карактеристичне детаље и да их лепо саопшти; вешто аналише душе и појединаца и сеоских маса. Неколико добро оцртаних типова, иако су верно копирани из живота, постају репрезентанти извесних струја и појава у животу, читавих друштвених група.

JEVTINO
DUBOKO
I PLITKO
ORANJE
SA
KATERPI-
LAROM

CATERPILLAR

CATERPILLAR GUSENIČAR TRAKTORI SNABDEVENI SA CATERPILLAR DIESEL MOTORIMA

**PRUŽAJU OPŠTINAMA RACIONALNE, JEVTINE I SIGURNE
METODE ZA IZVRŠENJE RADOVA NA:**

IMANJU — Oranje, drljanje, dreniranje, vršidba, kultiviranje, pogon pumpe itd.

ĐUBRIŠTIMA — Izvlačenje kamiona, nivelisanje, planiranje itd.

ULICI — Čišćenje snega, postavljanje električnih stubova, pogon kompresora.

VODOVODU — Postavljanje velikih cevi, vuča tereta.

W. H. S M Y T H

**BEOGRAD, Miloša Velikog 3
ZAGREB, Gundulićeva 15**

ИЗДАВАЧКО И КЊИЖАРСКО ПРЕДУЗЕЋЕ ГЕЦА КОН А. Д.

БЕОГРАД – КНЕЗ МИХАИЛОВА УЛ. 12

има на стоваришту
НАЈБОГАТИЈИ ИЗБОР

СРПСКОХРВАТСКИХ И СТРАНИХ КЊИГА

које даје под најповољнијим условима

ЗА ГОТОВО И НА ОТПЛАТУ

ТРАЖИТЕ БЕСПЛАТНО КАТАЛОГЕ КЊИГА ЗА ПОЈЕДИНЕ СТРУКЕ:

- I Закони, право, финансије, економија, политичке и друштвене науке.
- II Филозофија, педагогија, историја и природне науке.
- III Географија, етнографија, фолклор, историја књижевности и критика, уметност, музичка литература.
- IV Теологија.
- V Лепа књижевност.
- VI Позоришна дела.
- VII Повремени списи.

СВАКИ ОПШТИНСКИ СЛУЖБЕНИК

Може добити под најповољнијим условима

КЊИГЕ НА ОТПЛАТУ

Према посебним каталозима

- I Издања »КОСМОС«
- II Стандард издања »Нове зоре«
- III Филозофија, педагогика, књижевност
- IV Закони
- V Коментери

ЦИНКОГРАФИЈА ЈОВАНА МЕЛИХАРА

ВЛАЈКОВИЋЕВА 4 БЕОГРАД ТЕЛЕФОН 25-819

израђује:

све врсте рекламних ЕЦОВАНИХ ТАБЛИЦА у једној и више боја у свим МЕТАЛИМА,

као и све

врсте КЛИШЕ-А на ЦИНКУ, МЕСИНГУ и БАКРУ у једној и више боја и СТЕРЕОТИПИЈЕ.

ЦЕНЕ СОЛИДНЕ. ИЗРАДА ПРВОКЛАСНА